

BİLİMSEL BİR PERİ MASALI

Freud'un
Aile ve
Tarihsel
Romanı

SEROL
TEBER

Şimdiye kadar açılmamış
sayfalarıyla bambaşka
bir FREUD biyografisi.

okuyan us

Psikoloji / Psikiyatri - 18

Bilimsel Bir Peri Masalı: Freud'un Aile ve Tarihsel Romanı

Serol Teber

ISBN: 978-975-8420-89-6

Yayıncı Sertifika No. 16208

1. Baskı: İstanbul, Aralık 2003

2. Basım: İstanbul, Ekim 2013

Yayın Yönetmeni: Cem Mumcu

Yayına Hazırlayan: Şenol Ayla

Redaksiyon: Kemal Kırar

Kapak Tasarımı: Ebru Demetgül

Grafik Uygulama: Zeynep Erim

**Baskı ve Cilt: Duplicate Matbaa Çözümleri San. ve Dış Tic. Ltd. Şti.
Maltepe Mah. Litros Yolu Sok. Fatih San. Sit. No. 12/102 Topkapı,
Zeytinburnu, İstanbul Tel.: (0212) 674 39 80 Faks: (0212) 585 00 81
Matbaa Sertifika No. 13838**

**Kitabın düzeltisinde Dil Derneği Yazım Kılavuzu'nun 9. baskısı esas alınmıştır.
Eser, 60 gr kâğıt üzerine 10,5 puntoluk Palatino fontuyla dizilmiştir.**

**Bu kitabın yayın hakları Okuyan Us'a aittir. Her hakkı saklıdır. Tanıtım için yapılacak
kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.**

**© Okuyan Us Yayın Eğitim Danışmanlık Tıbbi Malzeme ve
Reklam Hizmetleri San. ve Tic. Ltd. Şti**

Fulya Mah. Mehmetçik Cad. Eser Apt. A Blok No. 30 D. 5-6

Fulya, Şişli, İstanbul Tel.: (0212) 272 20 85 - 86 Faks: (0212) 272 25 32

okuyanus@okuyanus.com.tr

www.okuyanus.com.tr

Serol Teber

**BİLİMSEL BİR PERİ MASALI:
FREUD'UN AİLE VE
TARİHSEL ROMANI**

okuyan **us**

Yazar Hakkında

Haydarpaşa Lisesi'ni bitiren Serol Teber (doğ. 1938- ölm. 2004), İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde okuduktan sonra Nöropsikiyatri Kliniği'nde uzmanlık eğitimi aldı. Almanya'daki çeşitli kliniklerde psikiyatrist olarak görev yaptı. Son olarak Düsseldorf Üniversitesi'ne bağlı bir öğretim kliniği olan Landenslinik Vi-ersen'de çalıştı. Çeşitli dergilerde yazıları yayımlanan Serol Teber, bir dönem Açık Radyo'da "Didik Didik Freud" adlı bir program hazırladı.

Kimi kitaplaşan çalışmaları:

- Davranışlarımızın Kökeni (1975)
- İşçi Göçü ve Davranış Bozuklukları (1980)
- Doğanın İnsanlaşması (1980)
- Nükleer Savaş ve Sonrası (1985)
- Politik Psikoloji Notları (1990)
- Göçmenlik Yaşantısı ve Kişilik Değişimi (1993)
- İşkence Sonrası Yaşam ve Toplama Kampı Sendromu (1993)
- Melankoli (1997)
- Aşîyan'daki Kâhin - Tevfik Fikret'in Melankolik Dünyası (2003)

Burada, kitabın adı olarak kullandığım, “bilimsel bir peri masalı” tanımlaması, metnin içinde ayrıntılarıyla açıklanmıştır.

“Aile romanı” tanımını, Freud’un kendisi “nevrozluların aile romanı” olarak pek çok yerde kullanmıştır. En azından iki farklı kullanım yeri olarak, *Cinsel Kuram Üzerine Araştırmalar* (Tüm Yapıtları, Cilt 5, S. 127) ve *Nevrotiklerin Aile Romanı* (Tüm Yapıtlar, Cilt 7, S. 227) anımsanabilir.

“Tarihsel roman” tanımını, gene Freud “Musa Denen Adam” çalışması nedeniyle yazdığı mektuplarda sıklıkla kullanmıştır. Hatta son anlara kadar çalışmasını “İsa Denen Adamın Tarihsel Romanı” olarak yayımlamayı düşünmüştür. Sonra olasılıkla, “Tarihsel Roman” yazmayı Thomas Mann’a bırakalım, diye, bu eski düşüncesinden haklı olarak vazgeçmiştir. (Jones, Cilt, 3, S. 247)

İçindekiler

Gecikmiş Bir Saygı Sunusu	9
Konuya Giriş İçin Yazarak Düşünme Denemeleri	11
I. Bölüm: Sigmund Freud'un	
"Aile Romanı'ndan Kimi Anımsatmalar	
1. "Bilimsel Bir Peri Masalı"	21
2. Ensest Yüklü Bir Aile Ortamında Doğum Tarihinden Başlayan Karmaşık Yaşam Koşulları	25
3. Freud'un Kişiliğinin "Tarih Öncesi" (Pre-Historik) Dönemi	43
4. Kişiliğinin Oluşma Sürecinde Kutsal Kitap, Shakespeare, Goethe ve Diğerlerinin Etkisi	57
5. Kokainin Modern Psikolojiye Etkisi?	63
6. Bir Türlü Beğenilmeyen "Ufak Tefek ve Beceriksiz Görünümlü" Koca Adayı	67
7. Bitmez Tükenmez Mektup Yazma Tutkusu	73
8. "Ateist Yahudi'nin" Günlük Yaşamı, Batıl İnançları ve Cinsel Perhiz İçindeki Güçsüz Adamın Cinsiyet Üzerine Savları	75
9. Paris'te Yaşanan "Charcot Şoku"	87
10. Josef Breuer ile Histeri Üzerine Çalışmaların Başlaması	93
11. Psikiyatrinin Rozette Taşı: "Anna O"	95
12. Histeri Üzerine Araştırma Kitabının Büyük Başarısı: 13 Yılda 626 Adet Satış	111
13. Babanın Ölümünden Sonra Yaşanan "Muhteşem Yalnızlık ve Melankoli Dönemlerinin" Güncesi; Kim Korkar Kendi Kendini Analiz Etmekten, Annesiyle Trende Geçirdiği Gecenin Gizi: "Düş Yorumu"	119

14. Psiko-Arkeoloji: Truva, Pompei, Roma ve Berggasse. Schliemann-Freud Etkileşiminin Boyutları	147
15. "Küllerinin Altından Çıkan Çocukluk Arkadaşı": Gradiva	163
16. Psikiyatr-Dedektif İşbirliği, Sherlock Holmes-Sigmund Freud İlişkileri	177
17. Psikanaliz Hareketinin "Kadınlar Kolu"	189

II. Bölüm: Sigmund Freud'un "Tarihsel Romanı"

1. Tarihsel Roman'a Giriş: Genel Bir Yaklaşım Ve Günlük Yaşamın Psikopatolojisi	205
2. "Leonardo da Vinci'nin Bir Çocukluk Anısı" Üzerine	213
3. "Babanın Öldürülmesi Gerektiğini" Kanıtlama Çabası Olarak Yazılan Yapıt: "Totem ve Tabu"	217
4. Psikanaliz-Edebiyat İşbirliğinin Muhteşem İki Örneği: "Karamazov Kardeşler" Romanı ve Kafka'nın "Öyküsü"	235
5. On Yedinci Yüzyılda Kilisede İmzalanmış Bir "Şeytan Antlaşması"	245
6. Tarihsel Roman'ın Arka Planı: Bir Yanılsamanın Geleceği, Kültür İçinde Huzursuzluk ve Kitle Psikolojisi	255
7. Freud'un Genel Sağlık Durumu ve Sonun Başlangıcı	263
8. "Ben Viyana'yı Terk Etmedim, Viyana Beni Terk Etti!"	271
9. Londra'daki Sürgün Günleri	277
10. Tarihsel Roman'ın Tamamlanışı; "Musa Denen Adam"	283
11. "Musa Denen Adam" ve Tektanrıcılık	293
12. Son Günler, Okuduğu Son Roman ve Son Saatler	315
Kaynaklar	321

Gecikmiş Bir Saygı Sunusu

Sigmund Freud'un biyografisini, yapıtlarını ve özellikle de yaşadığımız kültür içindeki huzursuzluğun satır aralarına -bile- sinmiş bilgeliğini, yalnızlığını, acısını sezinleyebilmem için, bu kadar gecikmem, bu yaşa gelmem gerekmezdi. Ama, onun yaşadığı azınlık psikolojisinin koşulladığı "negatif özgürlüğü" anlayabilmem için kimi kitaplarını okumanın, söylediklerini anlamaya çalışmanın çok ötesinde uzunca bir süre -benim de- başat kültürlerin egemenlik alanının dışında, yabancı bir kültür ve psikoloji ortamı içinde yaşamam; bilinçli iz sürmelerden ya da kaba öykünmelerden öte, kimi yazgı birliklerinin getirdiği arayışların belirlediği "günlük yaşamın psikopatolojisi"nin yönlendirdiği (hatta sürüklediği), bir rota ile onun Viyana ve Londra'daki çalışma odalarındaki psikoarkeolojiyi çözümlemem; Vatikan Müzesi'nde Gradya Rölyefi'ni seyretnemem; Roma'da Michelangelo'nun Musa'sı önünde saatler geçirmem ve sonra da çağında, dünyanın ilk büyük kitaplığının -da- oluşturulduğu Karnak Tapınağı'nda diz çökmem; yaşadığı koşullarda oluşturduğu özgün bir hiyeroglif ile oya gibi işleyip tanımlamaya çalıştığı bilinçdışındaki tortuyu, "tamamlanmamışların diyalektiğini" ya da "bilimsel peri masalını" anlamadan, özcesi Freud'un biyografisini ve kitaplarını okumadan, Karl Marx'ın sıklıkla sözünü ettiği "toplumsal varlığı" anlamının sanıldığı gibi, pek de öyle

kolay olmayacağını bilmeliymişim. Kendisini analiz ederken, "Ben" dediği yerlerde, gerçekte "Biz", daha doğrusu "Siz" demek istediğini, "İşte!" ("Ahaaa!") diye anlayabilmem için, yıllar sonra ve en azından, Albert Camus'nün *Düşüş* romanını -da- okumam gerekecekmiş... Yapacak bir şey yok.

Analist değilim, analiz bile olmadım, olamadım. Freud'un söylediklerini gerektirdiği kadar anlayıp anlayamadığımdan bile kuşkuluyum. Bunlara rağmen -çok gecikmiş de olsa- "Oidipus ile Musa arasına sıkışmış", yapayalnız ve tek başına çalışma odasına sığınmış, bu ufak tefek "ateist Yahudi"nin yapıtlarının büyüünden öte, neredeyse bir tür yazgı birliğinin getirdiği duygusal yakınlaşmanın etkisiyle de olacak (yeni bir şeyler söyleme olanağının olanaksızlığını bile bile de olsa) çok bilinen biyografisinin, yani "aile romanının" ve ödünsüz eleştirileri ile kökten inkârlarını içeren "tarihsel romanları"nın bazı bölüm başlıklarını birileriyle paylaşarak bir kez daha saygılarımı sunmak istiyorum.

Serol Teber

Konuya Giriş İçin Yazarak Düşünme Denemeleri

I.

Sigmund Freud, *Totem ve Tabu* (1912-1913) kitabında, çağdaşı pek çok sosyolog ve antropoloğun benimsediği gibi, insanların tarih boyu başlıca üç önemli düşünce ve inanç tarzı geliştirdiklerini vurgular. Bunlar animizm, mitoloji; tektanrılı dinsel inançlar ve bilimsel düşünce tarzlarıdır.

Tarihin, çocukluk dönemi düşünme ve inanç sistemlerini kapsayan animizmde, insanlar, doğada bulunan her şeyin kendileri gibi ruhları olduğunu düşünmüş ve buna inanmışlardır. Sonraki gelişmiş mitolojilerde, bu doğa ruhları, bazı özel alanlarda yoğunlaştırılmış ve bu alanların özel Tanrılarına dönüştürülüp ete kemiğe büründürülmüşlerdir.

Uzun bir etkinlik ve evrim dönemini kapsayan animizm dönemini ve mitolojik dönemi izleyen son üç bin, özellikle de son bin yıl içinde tektanrılı dinsel aşamaya ulaşılmıştır. Tektanrılı dinsel aşamada, mutlak güç yerel-bölgesel Tanrılardan alınıp tek bir göksel Tanrı'ya devredilmiş, insanlar artık dünyayı ve kendilerini tek bir Tanrı'nın yaratığına ve yönettiğine inanmışlardır. Fakat, tektanrılı dinsel aşamada da animistik düşünce ve inançların, yaşamın ve düşüncenin çeşitli alanlarında varlıklarını sürdürmeye devam ettikleri tespit edilmiştir. Son iki yüzyıldır gelişen

bilimsel düşünce tarzı, bunlardan nitelikçe farklı bir durumu kapsamaktadır. Burada, birey insanlar -bir kısmı bile olsa- artık çocukluk dönemini aşmış, erginleşmiştir. Batıl inançlardan vazgeçilmiş; evrenin, toplumların ve insanların davranışlarını yönlendiren doğal, toplumsal ve psikolojik yasaları öğrenme ve bu yasalara göre düşünme ve yaşama ön plana çıkmıştır. Göksel yönetim yeryüzüne inmiş, tüm görevlerini yerel yönetimlere vermiştir. İnsan beyninin, merkezi sinir sisteminin fonksiyonları dışındaki ruhlara ya da Tanrıların etki gücüne olan inançlar ortadan kalkmıştır.

Bu kültürel gelişme sürecinin kimi aşamalarını vurgulayan önemli bir tespit sıklıkla anımsanır. Buna göre, özellikle tektanrılı dinsel inanç dönemlerinden, bilimsel düşünme aşamasına geçiş süreci içinde, insanların binlerce yıllık alışkanlıkla, dünyayı evrenin merkezi, kendilerini de Tanrı'nın yarattığı sevgili kulları olarak görme yanılsamasından kurtulmalarında, devrimsel nitelikli üç büyük bilimsel buluşun etkisi belirleyici olmuştur. Bunlar, Kopernikus'un, Darwin'in ve Freud'un kuramlarıdır. Kopernikus (1473-1543), sonradan "Kopernikus Devrimi" olarak da anılan büyük buluşuyla (1545), dünyanın evrenin merkezi olmadığını saptamıştır. Dünyanın, uzaydaki yıldızların en küçüklerinden biri olduğunu kanıtlayarak, dünya merkezli evren görüşü yerine güneş merkezli yeni bir evren kuramı geliştirmiştir.

İnsanlar, narsistik yaşamlarına ve dinbilim inançlarına gelen bu ilk büyük darbenin etkisinden kurtulmaya yeterli zaman bulamadan, bu kez Darwin (1809-1882), yayımladığı *Türlerin Kökeni* adlı yapıtında, insanların daha önce sanıldığı gibi kutsal bir varlık olmadığını, yeryüzünde bulunan sayısız canlıdan/hayvandan sadece biri olan insanımsı ortak bir ata-maymun üzerinden geliştiklerini sa-

vunan “Evrım Kuramı”nı (1859) açıklamıştır. İnsanların, insanımsı maymunlarla ortak bir ata-maymundan da farklı doğrultularda evrimleşmiş olabilecekleri savı, salt dinbilimcileri değil, pek çok doğabilimciyi de şaşırtmış, insanın kendisine dönük özgüvenini, narsistik duygularını bir kez daha sarsmıştır.

Kopernikus ve Darwin’in ardından, bu kez de Freud (1856-1939), psikanaliz yöntemini geliştirmiştir. Freud, *Düş Yorumu*’nda (1900) bilinçdışının varlığını öngörmüştür. Yapıtlarında, insanın düşüncelerinin ve davranışlarının, içinde yaşanan kültürel yapıların etkisiyle biçimlenmiş ve saptırılmış içgüdüsel tortuların bulunduğu, bilinçdışının yönetiminde ve denetiminde çalıştığını söylemiştir. İnsanın, evrenin merkezi ve Tanrı’nın sevgili kulu olmasının yanılsamalı bir düşünce olduğunu; tam tersine insanın kendi benliğinin, düşüncelerinin ve duygularının -özcisi kendi evinin- efendisi bile olamadığını göstermiştir.

Devrimsel nitelikteki bu üç buluş, üç büyük narsistik darbe ile insan, binlerce yıldır inandığı “kutsal durumu”, evrende, dünyada ve bizzat kendi özbenliğinde son derece ciddi boyutlarda sorgulama gereksinimi duymuştur.

II.

Freud, daha önceleri yazarların, ozanların, filozofların sözünü ettikleri bilinçdışı tanımını geliştirip, psikanaliz kuramının temel kavramlarından biri olarak kullanmıştır. Bilinçdışının, içinde yaşanan kültürün etkilerini, kısıtlamalarını, yasaklarını barındırdığını; birikmiş bu tortuyu zaman zaman çeşitli yüceltmeler, saptırmalar ile “bastırılmışların geri dönüşü” olarak yeniden bilinçli yaşama yansıttığını vurgulamıştır. Sürekli geri çekilmeye zorlanan insanın, en iç çekirdek (özbenlik) bölümünü sergileyen

bilinçdışı, -gerçekte Marx'ın da betimlediği- "düşündüğü gibi yaşamayan, yaşadığı gibi düşünen", "toplumsal varlığın" din, devlet, aile, baba gibi tüm toplumsal/kültürel otoritelerin etkilerinin en yoğun yaşandığı, son derece politize edilmiş bir tanımlama olarak da okunabilir. Bu alanda yapılmakta olan tartışmaları tamamlanmamış, yeni araştırmalara ve yorumlara açık politik diskurlar gibi de görmek gerekir.

Burada sıkça değinilen içgüdü/dürtü tanımıyla, -fazla ince eleyip sık dokumadan- biyolojik gereksinmelerin, ruhsal heyecanlar ve gerilimler olarak duyumsanması ve canlının/insanın, yaşanan bu bedensel-ruhsal gerilimi çözmeye yönelik harekete ya da davranışlara zorlanması anlatılmak istenmiştir.

Başlangıçta nöroanatomi uzmanı, sonra ruhbilimci olan Freud, önceleri otopsiyi ve hipnozu, sonra da serbest çağrışım yöntemini/psikanalizi, insanın bilinçdışını, iç dünyasını anlamak ve tensel/tinsel, ruhsal/psşik sorunları olanları tedavi edebileceği bir yöntem olarak düşünmüştür. Sonra bu tedavi çabası, yaşama anlam verebilecek, "hakikati aramaya" yönelik bir uğraşa dönüşmüştür. Psikanaliz zamanla, insanın iç dünyasını ve bilinçdışını kapsayan "hakikatin", bireyin psşik prizmasında çeşitli renklendirmeler yaptığını; çarpıtmalar, saptırmalar -ve her şeyden önce- bastırmalara uğrattığını; dış dünya gerçeğinin, barbarca bir uzantısı olarak ortaya çıktığı ve şekillendiğini saptamıştır.

Freud, tedavi yöntemi olarak, "yaratıcı kışkırtma" yolunu seçmiş; ikiyüzlü moral anlayışlarını yadsımaya çalışmıştır. İnsanın bastırılmış dürtülerini/istemlerini harekete geçirmenin, bunları doyuma ulaştırmanın yollarını göstermeye çalışmış; insanları mutlu olmaya, bunun için de topluma, kültüre, "sağduyuya" uymamaya; hatta on-

lara başkaldırmaya çağırılmıştır. Tedavinin amacı ve temel ilkesi, bilinçdışına bastırılmış dürtüleri, fantezileri doyuma ulaştırmak için gerekli optimal özgürlük istemi olarak benimsenmiştir. Ruh sağlığı, insanın topluma uyumu, toplum içinde tümüyle erimesi değil, tersine kendi yaratıcı yeteneklerini, hazlarını, istemlerini doyurma çabası olarak düşünülmüştür. Freud, çılgınlık/delilik ile sağlıklı akıl arasında sürekli gidiş gelişler bulunduğunu, çılgınlıktan uzak, aklın sağlıklı sayılamayacağını öngörmüş; giderek psikanalizi salt bir tedavi yöntemi olmanın ötesinde, bir dünya görüşüne, felsefeye ama hepsinden önemlisi de bir kültür eleştirisine ve bir politik psikoloji niteliğine dönüştürmüştür. Yaşamının özellikle de ikinci yarısında, Freud belli başlı yapıtlarını hemen hemen salt bu alanda vermiş; tedavi yöntemi olarak psikanalizi -kendi söylemiyle- geçinmesi için gerekli giderleri karşılamak ve bilgi birikimini artırmak için kullanmıştır.

Bu bağlamda, bilinçdışı derinlikler psikolojisi, psişeyi etkileyen toplumsal kurumların eleştirisine dönüşmüştür. Freud'un yaşamının sonraki yıllarında, kültür ve din eleştirilerini kapsayan araştırmaları çok daha fazla ağırlık kazanmıştır. Psikanaliz ayrıca, Aydınlanma ve Goethe Çağı'ndan sonra, birbirlerinden hızla ayrılan doğa ve ruh-bilimlerinin, bilinçdışında yeniden birleşmelerine önemli katkıda bulunmuştur.

Psikanaliz bugün; otoriter toplumsal kurumları, aileyi, politikaları, tarihi, dini, kültürel yapılanmaları, kısacası kitle insanının ruhsal durumunu araştıran ve eleştiren az sayıdaki sosyolojik ve psikolojik yöntemden biridir. Örneğin; eleştirel felsefenin başlıca kurumlarından, Frankfurt Okulu'nun temel dayanaklarından biri, Ortodoks psikanaliz eleştirileridir.

Freud'un araştırmalarındaki toplumsal eleştiri mantığı bugün de eskimemiştir. Örneğın; Freud, Almanya'da Nazilerin yönetime gelmelerinden ve savaşın başlamasından önce yazdığı *Kültür İçinde Huzursuzluk* (1930) alışmasında, insanların verili kültürel ortamlarda ne denli huzursuz, nevrotik, saldırgan ve hatta psikotik konumlara geldiklerini anlatmaya çalışmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, dünyanın durumunu, rasyonalizmin irrasyonalizme dönüşümünü inceleyen "aydınlanmanın diyalektiği" tartışmalarının temelini, Freud'un bu yapıtı oluşturmuştur. Her iki çalışmada da, rasyonalizmin dindarlaşarak, politika haline gelirken, politikaların dindarlaşması, toplumsal sorunların çözüm yollarının bilgisayar yöntemleriyle de olsa, -neredeyse- doğaüstü güçlerde aranmaya başlanması ve mistifikasyonun yabancılaşmanın, "şey"leşmenin ve "hiç"leşmenin tamamlayıcısı olarak ortaya çıkışı gösterilmiştir.

III.

Almanya'da Nazilerin yönetime gelmelerinin belki de en olumsuz etkilerinden biri, Avrupa anakarasında gelişen eleştiri kültürünü ortadan kaldırmaları olmuştur. Savaştan sonra, Amerika Birleşik Devletleri'nde gelişmeye başlayan psikanaliz, burada radikal olarak kastre (iğdiş) ve depolitize edilmiş; pragmatik amaçla günöbirlik yaşamı kotarmaya yöneltilmiş; düzen dışına çıkma eğilimindeki huzursuzlukları, toplumla sürtüşen "anormalleri" düzene yeniden kazanmak amacına yönelik bir tedavi yöntemine indirgenmiştir. Sonra iğdiş edilmiş bu haliyle, ABD üzerinden yeniden Avrupa anakarasına geri dönen psikanaliz kuramı, artık daha önceki kışkırtıcı bir toplumsal eleştiri yöntemi olma niteliğini genel olarak yitirmiştir.

Psikanalizin toplumsal eleştiri kuramı olma niteliği, 68'lilerin eylemleriyle birlikte, insanın artan çaresizliği ve yaşanan barbarlıklar karşısında, ivedilikle **yeniden** gündeme gelmiştir. Nietzsche'nin aforizmaları, Adorno ve Horkheimer'in *Aydınlanmanın Diyalektiği* eleştirileri, Freud'un, Yanılsamanın Geleceği, Kültür İçin-**de** Huzursuzluk gibi yapıtları ve tabii Lacan Okulu'nun verileriyle birlikte, yeniden ve sık olarak anımsanmaya **başlanmıştır**. Bu bakış açısının uzantısında edebiyatın, **sanatın**, toplumbilimin, antropolojinin, etnolojinin, dinbilimlerinin, barış araştırmalarının, sanat tarihinin ötesinde **politika** biliminin, politik-psikolojinin gelişmesine önemli katkıda bulunmuştur.

I. BÖLÜM

Sigmund Freud'un "Aile Romanı"ndan Kimi Anımsatmalar

1. “Bilimsel Bir Peri Masalı”

Freud, histerinin nedenleri üzerine yapmakta olduğu araştırmaların ön bulgularını, 1895 yılının son günlerinde arkadaşları Fliess’e göndermiştir. Bu bulguları, 21 Nisan 1896 tarihinde Viyana Nöropsikiyatri Birliği’nin düzenlediği bilimsel bir toplantıda, ilk kez kamuoyunun tartışmasına sunmuş ve çok olumsuz eleştiriler almıştır. Çağının en önde gelen doğabilimcilerinden ve “yarıtanrı” otorite hekimlerinden Richard Kraft-Ebing, söyleyebileceği en kibar ve en ağır gözden düşürme tavrı ya da ucuzlatma biçimiyle, anlatılanları “bilimsel bir peri masalı” olarak tanımlamıştır. (1) Freud’un bütün yazdıklarının, kuram taslaklarının ya da kuramının en doğru anlatımının, olasılıkla bu negatif vurgulu “bilimsel bir peri masalı” tespiti oluşturmuştur. Büyük kültürel donanımlar uzantısında yapılan bilimsel gözlemle başlayan çıkarsamaların, gözü pek fantezilerle dolu devamı... Ya da gerçek ile gerçektışının iç içe sunumu tam da bu olmuştur.

Eleştirel bir kuram olarak -da- psikanaliz, yaşanan karmaşık durumun, insanın kendisini soy ve özgeçmiş boyutlarında tanıma süreci içinde (2) irdelemiş ve sinir sistemi fizyolojisinin sınırlarının, felsefi antropolojik boyutlarda da sorgulanmasının (3) ve hatta zorlanması ürün olarak ortaya çıkmıştır. *Totem ve Tabu* gibi bir yapıtı -bile- bugün tam bir “bilimsel bir peri masalı” güzelliği ve hay-

ranlığı içinde okuyabilmemizin ardındaki giz, kesinlikle bundan ibarettir.

Psikanalizin söylemek istediklerinin farkına, doğabilimcilerden ve hekimlerden çok önce, sanatkârların, ressamların, özellikle de sürrealistlerin ve şairlerin varmaları rastlantı değildir. Burada yeri gelmişken, psikanalizin doğum haberini dünyaya duyuran kişinin bir hekim ya da psikiyatrist değil, 2 Aralık 1895 tarihli bir gazeteye yazdığı yazı ile Viyana Burg Tiyatrosu yönetmeni Alfred von Berger olduğunu anımsayalım. Gene bu konuda en övgü dolu yazılar da, örneğin Thomas Mann'ın romanlarından gelmiş; Hermann Hesse de, 1918'de Freud'a, "Şairler daima sizin en yakınlarınız kalacak, yazılarınızın ne anlama geldiğini en çok onlar anlayacaklardır" diye yazmıştır. Bu konuda yüzlerce ve binlerce benzer örnek verebiliriz. Bu bağlam içinde psikanaliz, belki de bir anlamlandırma sanatı olarak entelektüel yaşama katılmıştır (Schur).

İstesek de istemesek de, Freud'dan sonra, insanın tinsel, ruhsal, psişik dünyasını anlama ve anlatma mantığımız, "psikoloji"(miz) tümüyle değişmiştir (Jones). *Düş Yorumu* kitabının notları, modern çağı etkileyen başyapıtlardan biri olarak, British Museum'da Darwin'in *Türlerin Kökeni* ve Marx'ın *Kapital* kitaplarının notlarının yanına konmuştur.

Okuduklarımızdan anlayabildiğimiz kadarı ile Freud'un özel yaşamı, yapıtlarından pek de farklı değildi. Freud olasılıkla, tıpkı kendisinin Goethe için söylediği gibi, "çelişkilerle dolu karmaşık yaşamını ve duygularını, açıklamaktan ziyade gizlemek için çok yazmış"tı. Yazdıkça açığa çıktığını, kendi kendisini soyduğunu ve bunları örtmek için daha çok yazdığını, ama yazdıkça daha da çıplak kaldığını; ağrılar, acılar içinde kıvrandığını duyumsamıştır.

Freud, Oidipus ile başlayıp Musa ile dinginliğe kavuşacağını umar, ama başaramaz. Acılarını dindirmeye (ki bu acılara çenesinde oluşan tümörünü de ekleyebiliriz) hiçbir yetmeyince, doğal ölümünü bile beklemeden, özel doktorundan kendisine yüksek doz morfin enjekte etmesini rica etmiş ve yaşamını bir anlamda yine kendi kararı ile noktalamıştır.

Onun kendisi hakkında söylediklerinin ya da yazdıklarının (kuşkusuz) pek çoğu, gerçekleri tam olarak yansıtmaz. Yapıtlarını okuduktan sonra, bunun böyle olmasının, maddenin doğasına uygun olduğunu anlarız. Kendisinin de vurguladığı gibi, biyografi ya da otobiyografi yazını, özü gereği kendi kendisini yalancılığa mahkûm etmek zorundadır. Hele resmi biyografi yazarları için, bu durum daha da beterdir. Belki bazı tespitler yapılabilir ya da kimi biyografik fotoğraflar çekilip, bunlar üzerlerine "peri masalları" tarzı fanteziler anlatılabilir. Örneğin Lou Andreas-Salomé, yaptığı çok hınzır bir saptamada onun, tüm bilgeliği ve çocuksu naifliği içinde, toplumla arasına koyduğu büyük mesafeyi gizlemeye çalışan, ama aynı zamanda da kendisini çırlıçıplak ortaya koyan bir adam olduğunu söyler (4). Salomé, onun hafif öne doğru eğilip, bir anlamda kendi içine kıvrılıp (kapsüle olup), bir omuzu düşük, yan yan yürüyerek ve neredeyse duvara sürünerek, olabildiğince dinleyicilerden uzak duran ve de uzak durduğunu bir yandan belli etmemeye çalışırken, bir yandan dehşetli duyumsatarak dershaneye girişini anlatır. Böylece, dünyanın en önde gelen bilim insanlarından birinin ne denli büyük varoluşsal korkular ve buna bağlı geri çekilmeler, kaçışlar ("gizlenme ve korunma isteği") içinde olduğunu olanca ayrıntıları ile gözler önüne sergiler.

Onun biyografisini Kabala gizemciliğine başvurmadan okumanın oldukça zor, hatta olanaksız olduğu söyle-

nebilir. Yapıtlarının satır aralarına değin okunmasından sonra, düşlerine ve bunlara getirdiği yorumlara kolaylıkla inanmak biraz saflık olur. Ancak anlattığı peri masalı fantezilerine, bilimsel verilere uygun düşmediği ya da tam da bu nedenle dehşetli güven verici oldukları için inanmamaksa, büyük bir eksiklik, en azından estetik bir kayıp olur. Freud'un -şimdilik mektupları hariç- 18 cilt kadar tutan yapıtlarını ya da bunların en önemlilerinden oluşan seçmeleri okuduktan sonra, belki şöyle söylenebilir: Onun biyografisi (kuşkusuz meraklıları için), psikanaliz kuramının savlarının sınandığı, insanların kendilerini açıkla(ma)-mak için ne denli kurnazlıklara başvurduklarını, ama gene de bir şeyleri ele vermek için de, nasıl yanıp tutuştuklarını, hatta kıvrandıklarını sergileyen, zengin malzemelerle dolu bir "Freud vakası" olarak da okunabilir. Ayrıca Freud -da-, kendisinin bir "vaka" gibi okunmasını kışkırtmak için, daha 28 yaşından başlayarak elinden geleni ardına koymamıştır. Örneğin hiçbir özelliği, parası, ünü olmayan, gelecek vaat etmeyen, sıradan, ufak tefek, güçsüz, kuvvetsiz bir hekim olduğu için evlenme teklifine "evet" demekte pek de gönüllü olmayan nişanlısı Martha'ya, 28 Nisan 1885 tarihinde gönderdiği mektubunda, şeytani bir refleksle şöyle yazar: "Sevgilim, senin gönderdiğin mektuplar ve sana ait olanlar hariç, bugüne değin -ortalama 14 yıldır- tuttuğum kimi notlarımın, günlüklerimin, mektuplarımın önemli bir kısmını, çalışma yazılarımın bir bölümünü yak-tım... İleride biyografimi yazacak olanları şimdiden yanlış yollara yönlendirmiş olmanın keyfini yaşıyorum..."(5)

2. Ensest Yüklü Bir Aile Ortamında Doğum Tarihinden Başlayan Karmaşık Yaşam Koşulları

Sigmund Freud kadar üzerinde tartışılan, eleştirilen ya da savunulan, biyografisi ile yapıtları arasında bağlantı kurulan başka bir düşünür göstermek kolay değildir. Bir kez daha vurgulamak gereğini duyuyorum ki, onun biyografisi ile çalışmalarını birbirinden ayırmak olanaksızdır. Ayrıca, bir insanın biyografisi ile yapıtlarını birlikte düşünmeye bizi ikna etmiş, hatta bunun arkeolojik boyutlarda izlenmesini, soy geçmişinin ve “göçük altında kalmış tüm biyografik ilişkilerinin araştırılması gerektiğini” yine kendisi vurgulamıştır. (6)

Freud'un biyografisine duyulan ilgi, psikanalizin özünden kaynaklanmaktadır. Yapıtlarının ortaya çıkışının, onun psişik yaşamının kimi sorunlarıyla ilişkili olduğu sezilenir. Ayrıca, cinsel yaşam gibi, kendisinin de çok güçsüz, deneyimsiz ve hatta beceriksiz olduğu, öylesine kıskırtıcı konulara değinmiştir ki, bu yapıtların anlaşılması için, onun, yaşamındaki belli başlı önemli olayları öğrenme istemi -hatta gereği- kendiliğinden ortaya çıkar. Onun çelişkili biyografisine duyulan bu ilgi, sıradan dedikoducu merakların ötesinde, onun kişisel sorunlarına yaklaşımındaki yine çelişkilerle dolu, bazen birbirlerini yadsıyan, bazen de destekleyen bilimsel peri masalından kaynaklanır.

Freud, tek kişilik bir haçlı seferi sürdürmüştür. (7) Bu kişilik; çok sorunlu, karmaşık bir dünya içinde belirlenmiş, ciddi bunalımlara düşmüş ve içine girdiği bu karabasanlı bunalımların sonunda, öncelikle kendisini anlamak ve sağıltmak istemiş, bunun için de uygun bir tedavi yöntemi bulmaya çalışmıştır. O, öncelikle beyin anatomisi uzmanıdır. Psikolojiye ilgisi, kendi sorunlarının ortaya çıkışıyla neredeyse birlikte gelişir. Gençlik yıllarından beri sıkıntı, iç huzursuzluk, güçsüzlük, mutsuzluk, güvensizlik duyguları içinde yaşamış ve ergenlik döneminde bu şikâyetleri artmıştır. Bu durum 40 yaşlarında doruk noktasına ulaşmıştır. Gene bu dönem içinde, karşı koyamadığı bir tutkuyla, öncelikle kendisini tanımak ve de anlamak istemiştir. Bu noktada, çok iyi bildiği fizyolojinin yasalarını ve olanaklarını düşünmüş; ancak, yaşadığı karmaşık duygu ve düşüncelerin belirtilerinin fizyolojik açıklamasını yapamayınca, bu kez psikolojiye eğilmiştir. Daha sonra, kendi psişik sorunlarının gerçekte dünyanın genel (kültürel) sorunlarıyla birlikte ortaya çıktığını kestirmiştir. Yaşamının, özellikle de 1900'lerden başlayan ikinci yarısında, hemen hemen tümüyle kültür/din psikolojisini araştırmıştır.

Karşıt duygular, onun tüm kişiliğine ve kuramına egemendir. Freud'un kişiliğinin ve kuramının temel gizinin, bu tür çelişik duygu karmaşaları içinde yattığı söylenebilir. Hemen ilk akla gelenlerden bazıları; özne/nesne, etkin/edilgin, ben/başkası, haz/acı, saldırganlık/ölüm, sevgi/öfke, gerçek ben/ideal ben olabilir. Ayrıca bunlar bize, onun hem yaratıcı melankolik kişiliğinin hem de kuramının gizinin anahtarını verebilir. O, bu karşıt duygular arasında, hem kendisinin hem de hastalarının savunma düzenlerinin arasından sıyrılıp, psişik yapının en alt katmanlarına, iç çekirdeğine, bilinçdışına, ilk mahrem

istemlerin yaşandığı, ilk cinayetin ya da cinayetlerin işlendiği asıl “olay yerine” yaklaşmayı başarır.

Babasının ölümünden duyduğu suçluluk duygusu ve üzüntü onu arkadaşı Fliess’e yaklaştırmıştır. Tutku boyutundaki bu yaklaşım giderek Fliess’den kopma ve sonra da ona düşman olma karşıtını getirmiştir. Bu kopuşun oluşturduğu üzüntü ve korkulu boşluk duygusu, bu kez onu Carl Gustav Jung’a yakınlaştırmış, sonra da yine düşman yapmıştır. Babası Jakob Freud; Breuer, Fliess ve Jung, onun yaşamında çok olumlu roller oynayan, fakat onlara tutkuyla bağlandığı için de kendisini bağışlamayarak, karşıt duygular yarattığı gelişim aşamalarıdır. Yaşam boyu hep, en mahrem şeylerini konuşabileceği ve sonra da öfkelenip ona düşman olabileceği bir arkadaşına gereksinim duymuştur (Jones).

Freud, psikanaliz çalışmaları sırasında, her şeyden önce bireysel, ailevi ve toplumsal sorunların ne denli birbirlerine bağlı olduklarını, kendi yaşam örneğinde görür. Öncelikle mitolojinin ve Sophokles trajedilerinin -ve özellikle de Oidipus üçlemesinin- ışığında kendi “aile romanını” yazmaya başlar. Bu romanın okunması henüz tamamlanmamıştır; her okuyanın -hatta her okuyuşundan sonra- aklına yeni sorular takılmaktadır. Örneğin; onun resmi doğum tarihi olarak kabul edilen 6 Mayıs 1856, olasılıkla yanlış, en azından tartışmalı bir doğum tarihidir.

1931 yılında, küçük Freiberg kentinin yöneticileri -Yahudi bile olsa- hemşerileri olan bu büyük bilim adamına karşı duydukları saygıyı belgelemek için, doğduğu evin duvarına bir plaket koymaya karar vermişlerdir. Bu plaket için araştırdıkları doğum kütük defterlerinde ve kilise kayıtlarında Freud’un doğum tarihinin 6 Mart 1856 olduğunu görünce şaşırıp kalmışlar, buna nasıl bir anlam vereceklerini bir türlü bilememişlerdir. İlk kez Siegfried Bern-

feld ve Suzanna Cassirer Bernfeld, daha 1940 yılı başında yaptıkları örnek bir çalışmada, bu önemli noktanın altını çizme yürekliliğini göstermiş ve üstadın doğum tarihinin resmi kayıtlarına göre 6 Mart 1856 olduğunu vurgulamışlardır. (8) Fakat Ernest Jones (1962) gibi ailenin resmi biyografi yazarı ile Mannoni (1971), Schur (1972), Gay (1981), Roazen (1976), Krüll (1979), Clark (1981) ve Schöpf (1982) gibi önde gelen "yarı resmi" biyograflar, konuya anlaşılması kolay olmayan bir biçimde ilgisiz kalmışlardır. Bu çok önemli konuya, küçük bir dipnot şeklinde bile olsa, hiçbir yerde değinmemişlerdir. Salt bu tavırlar bile, onun asıl doğum tarihinde bir karışıklık olduğunu kanıtlamaya, en azından kuşku duyurmaya yetebilir.

Doğum günündeki bu iki aylık fark, yazgı belirleyici nitelikte -gibi- görünmektedir. Çünkü, anne ve babasının evlilik tarihi olan 29 Temmuz 1855 ile onun resmi doğum tarihi arasındaki yedi aydan bile az zaman dilimi (Sigmund Freud gibi üstün zekâlı olsa bile), bir çocuğun normal doğum süresine pek yetmemektedir. Ayrıca, ailenin anılarında erken bir doğumdan hiç mi hiç söz edilmemektedir. Bu durumda, ortada ya evlilik dışı bir gebelik söz konudur ya da daha beteri, çok genç ve çok güzel bir kadın olan Amelie, yaşam tarzına hiç de aykırı düşmeyecek bir biçimde önce başka birinden gebe kalmış, sonra da bir skandala meydan vermemek için, ünlü bir tüccar olan babası tarafından aceleyle, yaşlı ve görece yoksul olan Jakob ile evlendirmiştir. O zamanlar bile, bu tür gebelikler ve sonra gereği düşünülen evlilikler, çok az rastlanan olaylar değildir. Ama burada modern psikolojinin ve psikanalizin kurucusu Sigmund Freud'un durumu söz konusu olunca, işler biraz zorlaşmaktadır. Ayrıca, yine bu durumda, Jakob'un ikinci karısı Rebeka'nın birden ve "bilinmeyen nedenlerle ortadan kalkışı", sonra da ailenin resmi tarihinden çık-

Freud'un annesi Amelie

rılışı, üzerinde hiç konuşulmamasının, ama Freud'un ilerideki yıllarda ısrarla söylediği gibi, "ruhunun gölgesinin ailenin üzerinden hiç ayrılmayışının" gizemi, biraz daha açıklık kazanmaktadır. Kocasının, çok genç ve güzel bir kadından çocuğunun olacağını, hatta çocuklu bir kadınla evleneceğini duyan kadının intihar etmiş olma olasılığı giderek ağırlık kazanmaktadır.

Kızası, Freud'un ana rahmine düştüğü anda başlayan olaylar dizisinin gizemini çözüp, eksiksiz bir "aile romanı" yazmaya, psikanaliz kuramının masalsı gücü (bile) pek yetmemektedir. Ailenin yakın dostlarından, yarı resmi biyografi yazarı ünlü psikanalist Peter Gay, yıllar sonra bile daha pek çok şeyi öğrenmek istediğini -haklı olarak- yazmaktadır. (9) Örneğin, Freud'un aile yaşamı, karısı Martha Bernays ile olan duygusal ve cinsel ilişkilerinin gelişimi ya da karısının kız kardeşi Minna Bernays ile olan serüvenleri üzerine bilinenler ya da bilinmeyenler... Gençlik arkadaşı Fliess'e olası biseksüel duyguları, ilişkilerinin boyutları... Yaşamının son yıllarına doğru, kızı Anna ile olan yoğun duygusal ve belki de tensel bağları; Freud'un hep, babalarının kızlarını analiz etmesine karşı olmasına rağmen, Anna'yı bizzat kendisinin analiz etmekte ısrar edışı ve sonra da onu, gene aralarındaki ilişkinin gizi bir türlü çözülemeyen Lou Andreas Salomé'ye "bu bizim ikimizin kızıdır" diyerek emanet edışı... Oğulları Martin ve Erich'in babalarına karşı bitmez tükenmez tepkileri ve başkaldırıları, hep tartışmalı konulardır.

Bir başka soru, kimi kaygılarımızı biraz daha somutlaştırabilir: Freud, annesi ile ilgili duygu ve düşüncelerini ve hatta düşlerini açıklamaktan, neden bu denli -dehşetle- kaçınmıştır? Gerçekten çok nefret ettiği için mi, yoksa "kamçılanmaktan korktuğu için mi? Bilemiyoruz. O bu tür sorulara -sağlığında bile- ya hiç yanıt vermemiştir ya da

Minna Bernays

verdiği yanıtlar, hiç kimseyi yeterince tatmin etmemiştir. Ama kestirebiliyoruz ki, annesi ile ilişkileri hiç de onun göstermek isteği gibi, düzgün ve yüzeysel değildi. Ana-oğul ilişkileri yaşamına derin kökler salmış ve köklerin uzandığı alanları, en uç noktalarına kadar çatlatmıştı.

Freud'un kokain bağımlılığı, kendisini hangi koşullarda analiz ettiği, 20. yüzyılın çağ açan en önemli yapıtlarından biri olarak kabul edilen *Düş Yorumu* gibi bir bilim ve bilmece kitabını hangi koşullarda yazdığı... Bu büyük Sphinx düğümünü ya da bilmecesini nasıl çözdüğü... Analitik düşünme tarzının ortaya çıkmasında, kokainin etkisinin ya da "dinsiz bir Yahudi" olarak Freud'un, Roma Katolik

Kilisesi'ne olan kişisel tepkilerinin ne düzeylere uzandığı, Roma kentinin topografisi / arkeolojisi ile otobiyografisi arasındaki sevgi / nefret ilişkilerinin boyutları gibi soruları çoğaltmak olasıdır.

İlk bakışta anlamsızmış gibi görünen, fakat özünde bu denli kapsamlı olan tartışma noktalarının yanıtlarını arama çabaları, belki bizlerin bile kültür donanımlarımızı zenginleştirebilir ve belki bir gün bizlerden biri bile, Kolomb örneği Hindistan'a doğru yelken açıp (Tanrı korusun) Amerika'ya varabiliriz... Ama bu tür konuları kendimize dert ettiğimiz sürece, ne koşulda olursa olsun, Hindistan'a gidiyorum diye masanın başına oturup, gerçekten de Hindistan'a gitmeyiz. (10)

İnsanın "Kültür İçinde Huzursuzluk"larını irdelerken, soruna "Tanrı ve insanları" olarak değil, "insan ve Tanrılar" olarak bakar. (11) Birey insandaki bu trajik yabancılaşmayı, teolojiden hatta bizzat psikolojiden kurtulmuş bir psikolojiyi, psikanaliz yöntemi aracılığıyla gözler önüne sergilemeyi amaçlar. Kendi konumundan (anti-psikolojisinden) hareket ederek derinlikler psikolojisinin en derinlerine inen ilk psikiyatrist olur. Onun bu denli gerçekçi ve kötümser olmasının temelinde, varoluşsal korkuyu hiç kuşkusuz saçmalığı, kendi teninde ve tininde yaşamış ve bunun nedenlerini gene kendisinde araştırmış olması gerçeği yata(bili)r.

İnsanların yaşadığı varoluşsal korkuyu araştıranların başında Kierkegaard gelir. Daha 1844 yılında bu konu üzerine -hâlâ çok önemli bir başyapıt olma niteliğini sürdüren- ünlü kitabını yazmıştır. Hegel'le polemik yapmak pahasına, en akılcı düzenler, devletler karşısında birey insanın ve -en başta kendisinin- çaresiz durumunu ve duyduğu korkuyu anlatmaya çalışmıştır. (12)

Freud da -gene kendi sorunlarından hareketle- hep kor-

Sigmund, babası ile (tahminen 1864)

kunun gizemini araştırmıştır. Korkunun temelini, öncelikle çocuğun, doğuran ve koruyan (rahman; 'rahim'den) ana karnından ayrılmasına bağlı doğum travmasından sonra, yaşam boyu sürmesi olası kopma/ayrılma gibi travmatik yaşantılarda görmüştür. Bunun ardından yaşanan çaresizlikleri ve bağımlı olma isteğini tartışmıştır. Bu önemli olayı, kendi söylemi ile, libido yüklü psişik aygıtın enerjisinin dış dünyaya boşalma kanallarının tıkanması sonucu (libidonun) kendi içinde birikimi/kollapsı olarak düşünmüştür. Bu libido birikimi ve korkunun oluş nedeni olarak sürekli bastırmaların varlığını görmüştür. Bastırmalar ile korkunun derinlere itildiğini ve bunun sonucu korkuların daha da arttığını, yeni bastırma önlemlerini zorunlu kıldığını, sonunda kısır döngünün pekiştiğini düşünmüştür. En sonunda -bir türlü altından kalkamadığı- korkularını biraz olsun azaltabilmek ve onlarla barış içinde birlikte yaşayabilmek için, toplumdan entelektüel bir geri çekilme (rezignasyonu), bilimsel alanlarda yoğunlaşma (okuma, araştırma, yazma) ve çok çalışma yolunu seçmiştir.

Bu bağlamda kültür tarihi (bağımsızlaşmak-özgürleşmek için) korku(lar)dan kurtulmanın ve sonra yeni bağımlılıklar yaratmanın tarihi olarak da okunabilmektedir. Başka türlü söylersek: Çaresizlikten kaçınmak için, karşısında yeniden çaresiz kalınan bağımlılıklar oluşturulmaktadır. Bu çaresizlik(lerin) çoğunun, bireyin gücünü aşan birey-üstü kültürel çaresizlikler oluşu, korkuları daha da artırmaktadır. *Homo sapiens*'lerin ormanlardan çıkıp büyük, modern kentlere yerleşme (Afrika ormanlarından Viyana ormanlarına değin geçen büyük tarihsel) serüvenleri, duyumsanan korkuları azaltmamış -ne hikmetse- tersine artırmıştır.

Freud, 1929-30 yıllarında, tam da Nazilerin yönetime gelmelerinin arifesinde yazdığı *Kültür İçinde Huzursuzluk*

çalışmasında, bu konuyu yeniden ve çok daha kapsamlı olarak ele almış, ontolojik nedenlerini irdelemiştir. Yaşamı boyunca her fırsatta inançsız, ateist bir Yahudi olduğunu söylemiştir. Onun için Yahudilik, ateizm ile çelişmemiş, tersine, ateist ve Yahudi olmasının getirdiği kimi olanaklar psikanaliz yöntemin bulunmasının ön koşullarını belirlemiştir. Arkadaşı Oskar Pfnister'e 9 Ekim 1918 tarihinde yazdığı mektupta, bu gerçeği dile getirmiş ve - kendi kanısına göre de-(ancak) bir Yahudi ateist olarak psikanaliz kuramı yazabilmiştir.(13)

Bu durum, ateizmin özel bir tipini oluşturmuştur: Yahudilik ve ateizm, Freud'u iki kez yalnızlığa mahkûm etmiştir. İçeride kapanık yaşayan, çok yakın arkadaşlarından ve hastalarından başka hemen hemen hiç kimseyle ilişki kuramayan, zorda kalmayınca evinden dışarı çıkmayı bile düşünmeyen bu Tanrısız Yahudi, dinden ve "toplumsal sağduyudan" arınmış profesyonel kuşkucu düşünce tarzıyla psikanalizi geliştirmiştir. Yapayalnız insanın kuşkuculuğu, tek kurtarıcı olarak doğabilimlerine bağlanmasının, bilimsel düşünceyle karşısındaki baskıcı ve tutucu Roma Katolik inancına karşı tavır almasının önkoşullarını oluşturmuştur. Çok söylendiği gibi, psikanaliz yeni bir din gibi değil, tersine dine karşı dinsiz, laik bir felsefe, eleştirel bir görüş olarak ortaya çıkmıştır. Freud'un özellikle din konusunda, ödünsüz olabilmesini sağlayan temel, onun gerektiğinde tek başına kalmayı ve yapayalnız çalışmayı göze alabilmesi, Sokratik anlamda, inanca dayalı tüm dayanak noktalarını yadsıyıp Sophokles'in trajedilerini, Shakespeare'in, Goethe'nin şiirlerini, Dostoyevski'nin yapıtlarını (ama özellikle de Karamazof Kardeşler'ini) elinden düşürmeden, Aydınlanma Çağı'nı başlatan filozofların, özellikle de Voltaire ve Diderot'un öğüdünü tutarak, "akıldan (ve sanattan, edebiyattan, mitolojiden ve bir de peri masalla-

rından; s.t.) başka danışılacak merci yoktur" belgisini psikolojiye -de- uygulaması olmuştur.

Daha önce de değindiğimiz gibi, Freud'un resmi doğum tarihi (olası tartışmaları önlemek için olacak) hep 6 Mayıs 1856 olarak kabul edilir. Bu tarih resmileştirilmiştir. Baba Jakob evlerindeki kutsal kitabın (İncil'in) üzerine bile bu tarihi yazmıştır. Freud da resmi doğum günü olarak hep 6 Mayıs 1856 tarihini kullanmıştır. Küçük bir dil sürçmesi üzerine bile -haklı olarak- yüzlerce sayfa yazı yazan üstat, bu durum kendisine anımsatıldığında örnek bir kayıtsızlıkla omuz silkmış ve "kimsenin beni iki ay büyük göstermeye hakkı yok" diyerek konuyu geçiştirmiştir. Savaş sırasında tüm kayıtlar tahrip olmuş, belgesel araştırma yapma olanakları hemen hemen ortadan kalkmıştır. Jürk Kollbrunner, son günlerde bu konuyu yeniden gündeme getirdi. (14) Fakat, şimdilik bu çok önemli noktanın altını çizmekten ve beklemekten öte yapabilecek bir şey yok gibi görünmektedir.

Freud, 6 Mayıs 1856 (ya da 6 Mart 1856)'da, zamanın Avusturya-Macaristan İmparatorluğu sınırları içinde ve Viyana'nın 240 km. kadar kuzeydoğusunda bulunan Moravya'nın küçük Freiberg kentinde, Schlossergasse 117 numaralı evde doğmuştur. 13 Mayıs 1856 (olasılıkla 13 Mart 1856) tarihinde sünnet olmuştur (Jones). Doğduğu kentin nüfusunun 1860 yılında 4500 dolaylarında bulunduğu, bunun 150 kadarının Protestan ve 130'unun Yahudi kökenli olduğu bilinir. Aile çoğunluğu Katoliklerin oluşturduğu bölgede Yahudi azınlık psikolojisi içinde yaşamıştır. Yörenin kilisesinden yükselen çan sesleri, küçük Freud için mutluluk ve güven duygusundan çok, korku hatta dehşet duygusu yaymıştır. Bu "azınlık psikolojisi" onun kişiliğinin gelişmesine önemli etkilerde bulunmuştur. Daha sonraları yazdığı otobiyografisinde, "Annem ve babam Yahudi'ydi.

Ben de Yahudi olarak kaldım. Kendimi çocukluğumdan beri hep bir Yahudi gibi hissettim; dinsiz bir Yahudi" diye vurgulamıştır. Bilinebildiği kadarıyla, Freud'un baba tarafının ataları 15. ya da 16. yüzyılda Almanya'nın Köln bölgesinde yaşamış, sonra buralarda girilen baskı ve kırım hareketleri nedeniyle aile, Litvanya bölgesine kaçmıştır. 19. yüzyılda, yeniden Batıya, Moravya bölgelerine doğru göç etmişlerdir.

Freud'un annesi Amalie Nathanson (18 Ağustos 1835-12 Eylül 1930) canlı, neşeli bir kadındı. Gençliği Odessa'da geçmişti. 1848 devrimini yaşamış, 1855 yılında 20 yaşındayken, 40 yaşındaki Jakob Freud'la evlenmişti. 21 yaşında ilk çocuğu Freud'u doğurmuş, sonraki on yıl içinde üst üste dokuz çocuk dünyaya getirmişti. Bu çocuklardan biri doğumdan kısa süre sonra yaşamını yitirmiştir.

Freud, annesinin sevgili oğlu, bir tür veliaht olarak görülmüştür. Doğduğunda başının çevresinde ince bir zar kalıntısı görülmesi, batıl inançların uzantısında onun ileride büyük adam olacağının işareti olarak yorumlanmış, annesi bu Tanrısal müjdeyi ölene değin sıklıkla anımsamış ve anımsatmıştır. Freud'un kanısına göre de, bu durum onun başarılı yaşamının temel dayanaklarından birini, belki de en güçlüsünü oluşturmuştur. Annesi tarafından sevilmek onun özgüvenini artırmıştır. Sıklıkla Goethe'nin de "benim gücümün kökleri annemle olan ilişkimden kaynaklanır" dediğini anımsatmış; kendi konumuna destek almaya çalışmıştır. (15) Annesi diğer tüm çocuklarını küçük sevgili oğlu Sigi uğruna neredeyse ihmal (hatta feda) etmiş; boşlamıştır. Her şey sevgili Sigi çevresinde dönmüş, o müzik sevmiyor diye kız kardeşlerinin kendilerini tek geliştirme olanağı olan piyano bile evden çıkarılmış, evdeki tek gaz lambası sevgili Sigi'nin odasına konmuştur. (16)

Kuşkusuz Amalie de büyük acılar, yoksulluklar çekmiş, fakat hiçbir zaman gücünü, umudunu ve neşesini yitirmemiştir. Freud'un *Düş Yorumu* çalışmasında -beklenenin tersine- annesiyle ilgili düşler babasınaa oranla çok daha azdır. Ve gene hiçbir düş yorumunda Amalie merkez konumda gösterilmemiştir. Ayrıca, düşlerde koruyucu anne tipinin ötesinde daha çok çekici, kışkırtıcı cinsel kadının kişiliğiyle ortaya çıkmıştır. Örneğin, Freud fantezilerinde annesini üvey kardeşi Philip ile gizemli -ve olasılıkla tensel- bir ilişki içinde anımsamıştır.

Amalie, torunları -Freud'un oğulları Martin ve Erich- tarafından genellikle kültür düzeyi pek yüksek olmayan, Viyana'da bile köylü ağzıyla kötü bir Almanca konuşan, otoriter tavırlı, öfkeli, hırslı, kendini beğenmiş ileri yaşlarında bile sürekli genç görünmek isteyen (koket) "zalim ve bencil" (17) bir tip olarak anımsanmıştır. Amalie'nin evde çocuklarıyla olan ilişkisini Kobler Franz oldukça iyi betimler: "Bir ev ziyaretinde, evin içi çok sessiz olduğu için, 'çocuklar yok mu' diye sormuşlar. Bayan Freud 'olmaz olurlar mı' diye gülümsemiş ve yandaki bir kapıyı açıp her biri bir köşeye oturmuş hiç ses çıkarmadan bir şeyler çalışan ve korku içindeki çocukları göstermiş..."(18)

Buna karşın, gençliğinde çok güzel olan Amalie'nin yaşlılığında bile son derece çekici ve etkileyici bir kadın olduğu hep vurgulanmıştır. Ayrıca, ölmeden altı hafta kadar önce, 95. yaş günü nedeniyle bir gazetede çıkan fotoğrafını görünce, " kötü bir resim, beni yüz yaşında gibi gösteriyor" diyebilecek kadar, yaşamının son günlerine dek coşku dolu yaşamıştır. Jones, Amalie'nin tüberküloz geçirdiği için yaz aylarında gittiği, Ischl gibi tedavi yerlerinde, akşamları yatağına en geç saatlerde giden, sürekli kâğıt oynayan, oğlu adına kimi tebrikleri kabul etmekten büyük keyif duyan, etrafına "o altın oğlanı kendisinin do-

ğurduğunu” söyleyen ve “ben anayım” demekten ayrıca haz alan bir koket olduğunu vurgular. (19)

Roazan, Amalie’yi kızları üzerinde mutlak bir baskı kuran, otoriter “klasik bir Yahudi anası” olarak tanımlamıştır. (20) Küçük kızı olan, Freud’un en çok sevdiği duygu dolu kız kardeşi Dolfin’e (Adolfine) -ailenin de baskısıyla- kendisine baktırmıştır. Dolfin de yaşamını annesine adanmış, bakımını üstlenmiş, kendisini yok sayıp annesiyle birlikte yaşamış ve ardında anısal düzeyde bile olsun hiçbir iz bırakmadan yitip gitmiştir. Sonradan benzer bir ilişki, Freud ile kızı Anna arasında da görülür.

Freud ve erkek kardeşi Alexander annelerinin ekonomik bakımını üstlenir ve her pazar günü öğleden önce düzenli olarak annelerini ziyaret ederler. Onu mutlu etmeye çalışlar. Fakat Freud, “tarih öncesi dönemlerden kalma bu aksi kadını” ziyaret edeceği aklına geldiğinde, daha cumartesi akşamından midesinde sancılar başladığını anlatır. Ama her şeye karşın, annesiyle ilişkisinin babasıyla olana göre farklı olduğunu, sürtüşme ve çelişkili duygular yerine koşulsuz sevgiye dayandığını, yaşamının ilk 7-8 yılında annesinin öleceğini düşünerek çok korktuğunu belirtir. Annesinin çok uzun yaşaması, farklı duyguları da birlikte getirmiştir.

Onun annesiyle ilgili duyguları -kendisinin de analiz yapmaktan kaçındığı gibi- karmaşık ve çelişkilidir. Bu bencil kadının/ananın 95 yaşındaki ölümü, oğlunda acı ya da üzüntü yaratmamıştır. Freud belki de en çok annesi ile ilgili düşüncelerini, duygularını gizleme gereksinmesi duymuştur. Onu bir yandan yüceltirken bir yandan da duyduğu saldırganlık, öfke duygularını olabildiğince saklamaya çalışmış, fakat, örneğin, rüyasında annesinin öldüğünü gördüğü zaman kendisinde hüznü bir rahatlamanın olduğunu söylemekten çekinmemiştir. Ama gene

de (Freud bile), annesine yönelik bastırmaları sonuna kadar irdelemekten kaçınmış, Oidipus kompleksi öncesi pre-ödipal dönemlerini kurcalayabilmek için kendi kendisine pek güvence verememiştir. (21) Bir anlamda kendisine o denli güvenememiştir.

Annesi öldükten sonra Freud, artık kendisinin de ölebileceğini düşünerek kendisini biraz daha özgür duyumsadığını vurgulamış ve “çaresizliğinin getirdiği acıların sona ermesi nedeniyle kurtulduğunu düşünüyorum... annem yaşadığı sürece ben ölemezdim (ölemeyecektim), ona acı çektirmeyeceği için şimdi ölebilirim” demiştir. Bu konuda arkadaşlarına yazdığı mektuplarda, annesiz kalmasının, kişisel özgürlüklerini, bağımsız olma ve kurtulma duygularını artırabileceğini düşündüğünü vurgulamıştır. (22)

Freud’un çocukluk anılarında, annesi ikinci kardeşine gebeyken özellikle kendisine bakmak için eve gelen iki daddan söz edilmektedir. Bunlardan biri, evlerinde görece kısa süre kalan Resi Wittek, diğeri ise Freud’un yaşamında yedek ana olarak önemli yeri olan Monika Zaji’dır. Monika Zaji, Çekoslovak kökenli akıllı, hırçın, sevecen, “dişi ana tipli” Katolik bir kadın olarak tanımlanır. Yahudi çocuğu Freud’u olasılıkla ilk kez kiliseye o götürmüş, Katolik inançları benimsetmeye çalışmıştır. Liberal Yahudi bir evden, alacakaranlık kilise ortamına götürülen çocukta heyecan verici dinsel ve erotik anılar oluşturmuş, Freud’un anılarında cinsel heyecan yaratan bir kadın olarak kalmıştır. Cinsel organı ile oynayıp oymadığını bilemediğimiz Monika, Freud’un cinsel duygularını uyandıran ilk kadındır. Birlikte yaptıkları bir banyo çok önemlidir. İçinde kırmızı renkli su bulunan bir leğende önce Monika yıkanmış, ardından küçük Freud’u yıkamıştır. Kırmızı suyun olasılıkla kadının menstruasyon kanamasından kay-

naklanması, kışkırtmayı daha anlamlı kılmaktadır. Ya da Suzanna Cassirer Bernfeld'in savına göre, kilise törenlerini anımsatmak amacıyla, suyun içine "yaşamın ve bununla ilgili anıların sürekliliğini vurgulamak için İsa'nın kanını simgeleyen birkaç damla kan damlatılmış da olabilir.

Monika'nın bir hırsızlık olayına karışması sonucu birden ortadan kaybolması ve eve gelmez oluşunu Freud, yedek ananın yitirilebilme korkusu olarak yaşamıştır. Katolik Monika'yı olasılıkla aile üyeleri arasındaki enstets ilişkileri üzerine çok şeyler biliyor düşüncesiyle, Philipp (Amalie'nin de onayı ve desteğini alarak) ihbar etmiştir. Pek çok araştırmacı gibi Clark da, ailenin yaşadığı küçük mekân-daki yaşamın enstet yüklü olduğunu vurgulamıştır.(23) Bu karmaşık ilişkiler içinde "sadakatsiz anne" düşüncesiyle Freud, uzun süre kız kardeşi Anna'nın babasını, Jakob yerine Philipp sanmıştır. Belki de bu düşünce, Anna'yı yaşam boyu sevmemesinin nedenlerinden birini oluşturur.

3. Freud'un Kişiliğinin "Tarih Öncesi" (Prehistorik) Dönemi

Sigmund Freud'un biyografisinin asıl tarih öncesi (prehistorik) bölümünün, babası Jakob Freud'un kişiliğinin belirlendiği ortamda gömülü olduğu varsayılır.(24)

Jakob Freud (1815-1896), Doğu Avrupa'da Yahudilerin büyük baskılara uğradığı, coğrafi, ekonomik, politik ve kültürel değişimlerin yaşandığı bir ortamda, Tysmenitz kentinde doğmuş ve Doğu Avrupa Yahudileri arasında "Stetl" adı da verilen, geleneksel yaşamı sürdürmeye eğilimli içe dönük getto/kent niteliğinde bir ortamda büyümüştür. (25) Bu toplulukların, dinsel yönelimli Talmud okullarında, Musa'nın beş kitabını ezberleyen çocukların kişiliklerinin batıl Yahudi geleneklerine göre kalıplandığı dindar bir ortam olduğu bilinir. Ancak, Jakob Freud'un doğduğu kent aydınlanma hareketinin başladığı, din dışı reform okullarının açıldığı bir bölgeye denk düşmüştür. Jakob Freud geleneğin büyük rol oynadığı fakat Alman kültüründen ve aydınlanmadan, özellikle de 1848 hareketlerinden etkilenen bölgelerde, dini olmayan "normal" laik Yahudi okullarında eğitim görmüştür. Yirmi yaşından sonra doğduğu kentten ayrılmış ve çeşitli bölgelerde tekstil ticaretiyle uğraşmış. Daha sonra, Yahudi tutucu çevreleriyle ilişkisini koparmış; Ortodoks Yahudi ortamında

doğmuş, fakat Yahudi olmayan öteki dünyayı görme olanağını bulmuştur. (26)

Jakob Freud, 1832 yılında ilk kez Sally Kanner ile evlenmiş ve bu evlilikten, 1833 yılında ilk oğlu Emanuel ve sonra 1834’de ikinci oğlu Philipp doğmuştur.

1848 hareketleri, tutucu Yahudi cemaatlerini -bile- etkilemiş, Tevrat; İbranice ve Almanca olmak üzere iki dilde basılmıştı. Jakob Freud -üzerindeki alınış tarihinden anladığımıza göre- 1 Kasım 1848’de yeni tarzda basılan bu Kutsal Kitap’tan hemen bir tane edinmiş ve uzun yıllar yanından ayırmamıştır. Bu Kutsal Kitap’ın kimi bölümlerini zaman zaman oğluna İbranice okumuştur. Sigmund Freud 35 yaşına geldiği zaman, ailenin bu Kutsal Kitap’ını çok duygusal ve bilgece bir yazıyla oğluna armağan etmiştir.

Jakob Freud’un yaşamında 1848-52 yılları arasında neler olduğu yeterince bilinmemektedir. Jakob Freud, ilk eşi Sally Kanner’i resmi kayıtlara göre 1854 tarihinde yitirdikten sonra, olasılıkla Rebekka adlı başka bir kadınla iki yıl kadar birlikte olmuştur. 1852 yılında yapılmış bir sayımda, aile-hane üyeleri, 38 yaşındaki Jakob Freud, 32 yaşındaki karısı Rebekka, 21 yaşındaki oğul Emanuel, 16 yaşındaki oğul Philipp olarak tespit edilmiştir. Fakat, daha sonra Rebekka’nın ne olduğu bilinmemektedir. Belki çocuğu olmadığı için ayrılmışlar ya da Rebekka, Jakob’u terk etmiş başka bir yere gitmişti. Fakat bugüne değin bu ayrılışın nedeni tespit edilememiştir.(27) Bugün ağır basan olasılık, Jakob’un Amalie ile ilişkisinin ve olası evlilik dışı gebeliğinin duyulmasından sonra, Rebekka’nın intihar etmiş olması yolundadır. Ardından Jakob ile Amalie çabucak evlenmişlerdir. Rebekka’nın konumu Freud ailesinin bir gizi olarak kalmıştır. Başka türlü bir söylemeyle, Rebekka’nın ruhu Freud ailesinin üzerinden gitmemiştir. Bunun önemi, Freud’un sonradan yazacağı Leonardo da

Vinci örneğinde olduğu gibi, kendisini zaman zaman çift anneli duyumsamasında yatmaktadır. Freud, annesinden coşku ve keyif duygusunu, babasından gerçekçilik ilkesini aldığını söylemiş, fakat yaşamı boyu babasıyla olan duygusal ilişkisini -bir anlamda hesaplaşmasını- bir türlü keşememiştir.

Jakob Freud, Amalie Nathanson ile evlenmesinin üzerinde altı ay kadar sonra, İncil üzerine düştüğü notta, 21 Şubat 1856'da babası Scholomo Freud'un öldüğünü ve 23 Şubat 1856 tarihinde gömüldüğünü yazmış. Aile İncili'nin üzerinde yazılı ikinci bir not, oğlu Freud'un doğum tarihidir. Buraya, "Oğlum, Scholomo Sigismund 6 Mayıs 1856 salı günü, saat altı buçukta doğdu, 8 gün sonra 13 Mayıs 1856 tarihinde sünnet edildi" diye yazmıştır. Olasılıkla bu yazıda, gerçekleri ancak kısmen yansıtmaktadır. Babasının ölümü ve Sigmund Freud'un doğumundan başka öteki çocuklarının doğumlarını ya da herhangi bir önemli olayı Aile İncili'nin üzerine kayıt etmemiştir. Bu tavrın nedeni de bugüne değin çözülemedi.

Jakob Freud'un, Yahudi töresinde çok önemsenen, babanın mezarı başında dua etme (kaddisch) görevini yerine getirip getirmediği bilinmiyor. Benzer biçimde, Sigmund Freud da babasını son kerte mütevazı bir törenle toprağa vermiş ve bilinçli olarak başında dua etmemiştir. Modernleşme ve gelenekten kopma Freud ailesine büyük bilimsel açılımlar, özgürleşme olanaklarıyla birlikte önemli kopuşlarla süren suçluluk duyguları ve psişik sorunları da getirmiştir. Freud'un, tam da babasının kendi babasını (dedesini) yitirdiği gibi kırk yaşında olmasına karşın duyumsadığı yoğun suçluluk duygusu salt kendisinin değil, belki de babasından da geçen kalıtsal duyguların toplamı olmuştur.

Freudlar'ın evinde gerçekte, Jakob Freud (43), oğulları Emanuel (26), Philipp (25), karısı Amalie (25) ve sonra da Emanuel'in oğlu John (4) ve küçük kızı Pauline (3) ile Sigmund (3), yani üç kuşak bir arada yaşamıştır. Küçük bir mekân içinde bu denli kalabalık bir yaşam, aile içi ilişkileri içinden çıkılmaz ölçüde karıştırmıştır. Kardeşinin erken yaşta ölmesi, ardından annesinin tüberküloz olması ve sanatoryumda yatırılması, dadısı Monika ile ilişkileri, sonra onun tutuklanıp evden ayrılması onda "ben kime aidim" duygusunu geliştirmiş ve yalnızlığa itmiştir. Annesini babasından çok Philipp'ten kıskanmıştır. Kendisini "terk edilmiş çocuk" olarak görmüş, olasılıkla erken dönem çocukluk depresyonu geçirmiştir. Freud'un çocukluk döneminin en yoğun arkadaşlıkları bu iki yeğeniyle başlamıştır. Kendisinden bir yaş büyük olan John'a karşı öfke/sevgi karşıt duygularını geliştirirken, Pauline de ilk sevgi objesi olmuştur. Ayrıca, ilk kez Pauline'in vajinasında penis yerine, çıplak et ve "yara" görmesi onu çok korkutmuştur. Bu durumu "cinsel organla çok oynandığı için cezalandırılma", kastrasyon düşüncesiyle açıklamıştır. Yahudi dinindeki sünnet geleneği bu travmayı daha da pekiştirmiştir.

Sigmund Freud'un baba dediği Jakob'a, en yakın arkadaşları ve yeğenleri John ile Pauline dede demekteydiler. Sigmund'un kafasında Jakob'dan çok Philipp ile Amalie "mantıksal çifti" oluşturmuşlardır. Jones, Oidipus kompleksi düşüncesinin oluşmasında bu oldukça özel ve alışılmamış aile koşullarında önemli bir rol oynayabileceğinin altını çizmiştir. (28)

Freud ailesi, 1859 tarihinde Leipzig üzerinden Viyana'ya taşınır. Jakob, ilk eşinden olan büyük oğlunu da acilen İngiltere'ye gönderir. Son zamanlarda toplanan verilerin uzantısında, göçün politik ya da ekonomik nedenlerden

olduğu pek sanılmamaktadır. O tarihlerde Freiberg’de gerçekten ciddi bir ekonomik krizle birlikte yoğun Yahudi karşıtı hareketler yaşandığı bilinmektedir. Ama bunların ötesinde, Jakob Freud’un küçük oğlunu Viyana’da okutma kaygısı, büyük oğlu Emanuel’in adının bir kaçakçılık olayına karışma olasılığı ve de asıl önemlisi, karısı Amalie ile ortanca oğlu Philipp arasında sezinlediği tensel ilişki (en azından ‘kuşkusu’ diyelim) göçün asıl nedenleri arasında düşünülmektedir. Jakob, Viyana’ya göçerek kendi yaşam alanını güvenceye almak istemiştir. Onun bu tavrı, Freud tarafından, ileride yazacağı *Totem ve Tabu* kitabında işleyeceği “babanın kendi yaşam alanını korumak için yetişkin oğullarını sürüden dışlamak” savının ilk örneği olarak da görülmüş ya da algılanmış olabilir. (29) Fakat her şeye karşın bu önemli göç kararının gerçek nedeni bugüne değin yeterince anlaşılamamıştır.

Sigmund Freud, doğduğu bölgeden kopma acısını yaşam boyu unutamamıştır. İlk üç yılın etkisi, tüm yaşam fantezilerini, ilk fantezi aşkını bile etkilemiştir. Onun tren yolculuklarını bir türlü sevememesine, hatta bundan korkmasına (olasılıkla) trenin kendisini yurdundan, mutlu çocukluk ortamından, doğduğu yerlerden ve sevdiği insanlardan -ana memesinden ayrılmaya benzer biçimde- koparıp, Viyana’ya götürmesinin yarattığı örselemenin neden olduğu sanılmaktadır. Freud, yaşamının son yıllarında bile bu göçü kendisi için büyük felaket olarak tanımlamıştır.

Viyana’daki ilk yılları çok bunalımlı geçmiştir. Kırsal yaşamın dinginliğinden ve sevdiği pek çok insandan, arkadaşlarından ayrılmayı, özgürlük ve mutluluk yitimi olarak yaşamış, büyük kent gerçeğini hiçbir zaman sevebilmiştir. Freiberg’den ayrılırken Breslau, Leibzig gibi büyük tren garlarında ilk kez gördüğü gaz lambalarının alevleri-

ni -tam da Monika'nın anlattığı cehennem ateşine benzer şekilde- "ruhun cehennemde yanışı" olarak düşünmüş ve panik atak türü korkular duyumsamıştır.(30)

Ayrıca gene burada tren kompartımanı içinde -hem de Philipp'in bulunmadığı bir mekânda - ilk kez annesini kışkırtıcı iç çamaşırları içinde yarı çıplak görmüş ve o zamana değin tanımadığı bir heyecan yaşamıştır. Bu anı -da onun belleğinde yaşam boyu hep aynı sıcaklıkta kalmış, kuramının belirleyici temellerinden birini oluşturmuştur. Freud bu duygularını olabildiğince bastırmaya çalışmış, fakat annesi yaşamının her döneminde onu bir oğul olmanın ötesinde, hep bir sevgili gibi karşılamış, en güzel elbiselerini giyip, abartılı süslenmelerle sevgili Sigi'sini beklemiştir. Oğlu işleri nedeniyle birçok kez geç kalmış, anne çok sabırsızlanmış, fakat buluşmalar her zaman çok ateşli olmuştur.

Freud, hep öfke/sevgi karşıt ve karmaşık duyguları içinde çocukluğundan beri Viyana'ya bir türlü alışamaz; kendisini evinde duyumsayamaz ve özellikle 4-7 yaşları oldukça sıkıntılı geçer. Sürekli olarak doğduğu yerleri özler. Viyana ormanları, büyük parklar, geniş caddeler bile onun bu ilk özlemlerini doyurmaya yetmez. 12 yaşına geldiği zaman, babası artık onu elinden tutarak birlikte yürüyüşlere çıkmaya, küçük gezintilere götürmeye başlar. Bu alışkanlıklar, sonraki öğrencilik yıllarında uzun yürüyüşlere dönüşür; yaşamı boyunca, bu tür gezileri, yalnız başına düşünme yürüyüşlerini, babasını da anımsayıp, sever.

Freud'un 12 yaşından kalma çok önemli -ve kesinlikle yazgı belirleyici- bir anısı vardır: Babasıyla yaptığı bu güzel gezilerden birinde, Jakob Freud, oğluna bir anısını anlatır. Buna göre, yıllar önce, yeni aldığı bir kürk şapkasıyla, bir cumartesi günü kentin içinde gezerken, karşıdan gelen bir Hristiyan, Jakob Freud'a "Yahudi, ne hakla kaldırım-

da yürüyorsun, çabuk kenara çekil!" diye bağırır ve bir to-
kat atıp, şapkasını pisliğin içine fırlatır. Küçük Sigmund,
şaşkınlık içinde, "Peki baba sen ne yaptın?" diye sorunca,
babası, sakin sakin, "Hiç, gittim yerden şapkamı aldım ve
kaldırımdan inip, sokakta yürümeye başladım" diye yanıt
verir. Bu, Sigmund'un beklediği kahramanlara özgü yanıt
değildir. Büyük düş kırıklığına uğrar. Babasının bu anısı
belki de kişiliğini belirleyen önemli sıçrama (dönüş veya
kırılma) aşamalarından birini oluşturmuştur. (31)

Freud, sonraki yıllarda yaptığı analizlerinde de tespit
ettiği gibi, kendisini ordularıyla Hristiyan dünyasını, Ka-
tolik Roma'yı dize getiren Anibal ya da dünya egemenli-
ği kurmayı deneyen İskender veya Napolyon ile özdeş-
leştirir, büyük güç sahibi insanlara özlem duyar. Örneğin,
Düş Yorumu'nda, babasını ölüm döşeginde, Garibaldi'ye
çok benzer biçimde yatar gördüğünü yazar. (32) Bu tür
özlemleri sonradan dünyayı kaba kuvvetle, şiddetle değil,
bilgi ve akılla anlamak ve ona egemen olmak biçiminde bir
tutkuya dönüşür. Kendisindeki inatçı öğrenme tutkusunu
da böyle bir yer değiştirmeye bir tür güçlü olma istemi
olarak yorumlar. Sadece oğlu değil, yakınları da Jakob'u
sıklıkla Garibaldi'ye benzetirler. Freud (belki biraz da öy-
künmek amacıyla) kerelerce, ruhsal ve bedensel olarak ba-
basının kopyası olduğunu vurgulamıştır. Ama her ikisini
de yakından tanıyanlar, babanın oğuldan çok daha göste-
rişli ve sevimli olduğunu da söylemişlerdir.

Sigmund doğduğunda, babası 40 yaşlarında olduğu
için, gözünde hep yaşlı, yorgun bir adam imajıyla kalmış-
tır. Ona karşı annesine olduğundan farklı, zaman zaman da
pek dostça olmayan düşünceler beslemiş; ancak, sonraki
hesaplaşmaları, daha çok onu tümüyle yadsıyıp ("babayı
öldürüp") üzerinde kesin bir utku kurmaktan çok onunla
onurlu bir anlaşma yapma biçiminde sürdürmüştür.

הן יצאנו לארץ
 שלום הווה של חזק החלום ה' אלהי
 ובשר מן זק נחמו לפסחתי אלהי כרתתי
 ויסלחו לך ודומת קונן בזה והללו
 ספר השפעת הגתו יצא מזה חסדו חסידו
 ונחמוניז אילו בזה הלשון
 ורצתי למה תצית סוף ונסות קלה
 ותביא על פסח הרוא
 וא"כ ח"ק הספר כיום בלשון אוחות
 מוריון
 חלק השלום שמתקן את הלב, ואולם
 מתת עליו בפסח דור קבל
 ונחמוניז עליו בנורא זה
 מלך ריבא אדם אב ברין
 ואילך ברת ורשק
 מורדפס ונחמתי עליו יצא מזה חסדו חסידו
 מנור הסירה ויין כח אמן תרבו סוויץ

Jakob Freud'un aile Tevrat'ı üzerine yazdığı yazı

Jakob Freud, kendi İbranice aile Tevrat'ını, 35 yaşına geldiği zaman oğlu Sigmund Freud'a, şu duygulu yazıyla armağan eder: "Sevgili oğlum Scholomo, her şeye kadir güç, sana yaşam verdiğinde dünyaya geldin. Her şeye kadir güç, sen yedi yaşındayken senin üzerine geldi. Seninle konuştu: Git ve benim yazdığım kitabı oku, orada bilimin, anlayışın/aklın, mantığın kaynağını bulacaksınız. Bak, kitapların kitabına bak, orada bilgeliğin, hukukun, yasa koyucunun sözünü bulacaksınız... Sen öğrenilecekleri öğrendin, yapılabileceklerin en iyisini yaptın. Her şeye kadir gücün kanatları seni yükseltilere uçuracak. Bugün senin 35. doğum günün... Her zaman seni sonsuz sevgilerle, çok se-

ven baban Jakob'dan. Bu kitapların kitabını bir anı olarak armağan ediyorum. Viyana, 5 Mayıs 1891."(33)

Freud, hangi gücün ya da güçlerin etkisinde kalarak yaptığını kendisi de bilemeden babasının "ideal benlik seçimini" (Ich ideal bildung) sürdürmüştür. Çocuk yaşında okuduğu Kutsal Kitap'ın, ilerideki ilgi alanını kesinlikle belirlediğini sandığını vurgulamıştır. (34) Tevrat'ı okuyacak kadar olsun İbranice öğrenemediğini hep çok üzümlere anlatmıştır.

Din, bilindiği kadarıyla, Freud ailesinde önemli bir sorun olmamıştır. Büyükbabasının bile liberal olduğu ve kendisini din sorunundan kurtardığı bilinmektedir. Freud'un babası zaman zaman yanında Tevrat'la dolaşmış, oğlunun İbraniceden hiçbir şey anlamadığını bilmesine karşın kimi bölümleri okumuş; fakat, hiç kimseye hiçbir konuda önyargıyla yaklaşmamış, liberal tavır içinde olmuştur. Anlaşılır ve sık rastlanan nedenlerle olacak, yaşamının son günlerini sürekli olarak İbranice Tevrat, Talmud okuyarak geçirmiştir.

Baba Jakob, oldukça etkileyici, hatta yakışıklı bir yüz ifadesinin de desteğiyle, dost canlısı, duygulu, yumuşak kalpli, neşeli, iyimser bir insan olarak tanınır. Ancak aile içinde, özellikle de iş yaşamında başarısız bir insan olarak kabul edilmiştir. Zamanla kendisi de bu kanıya vardıktan sonra, tüm gücünü oğlunun eğitime, yükselmesine ve akademik kariyer elde etmesine vermiştir. Tevrat'ın üzerine yazdığı ozanca yazı da bu tür bir özlemin uzantısı olarak değerlendirilmiştir. Jakob'un çalışma yaşamındaki başarısızlığı ve ailenin zaman zaman yaşadığı ekonomik zorluklar Freud'da yaşam boyu süren "aç kalma korkuları" oluşturmıştır. Sonradan yeteri kadar parası olmasına karşın "yoksulluk fantezileri" onun belleğinden silinmez.

Sıklıkla, insanın bu korkuyu bir kere yaşadktan sonra bir daha unutmamasının olanaksız olduunu vurgulamıştır.

Freud, babasını "bilgelik ve fanteziler içinde, iç dünyasında mutlu ilginç bir insan" olarak tanımlamıştır. Babasından, "ortalamanın üzerinde zekâsı olan, dünyaya geniş açılı bakan, çok zaman iyimser, kimi zaman öfkeli ve kötümser bir insan... Özellikle kara mizah yaşamın karmaşıklığına karşı onun serinkanlı kuşkusunu sergiliyordu. Yahudiler üzerine olan fıkraları gülerек anlatacak kadar önyargıdan uzaktı" diye bahsetmektedir. Freud'un oğulları Martin ve Erich de dedeleri Jakob'u, kocaman kahverengi gözlerini açarak Yahudiler üzerine çıkarılan fıkraları keyifle anlatan, mizah dolu, şakacı, sevimli ve neşeli bir insan olarak anımsadıklarını söylemişlerdir.

Yaşamının sonlarına doğru Jakob Freud'un dinle ilişkisi, bir dinler tarihi kitabı olarak Kutsal Kitap okuma düzeyinde kalmıştır. Baba ile oğlu birbirlerine bağlayan en önemli kaynak da bu kitap olmuştur. Bunun üzerinden, birbirlerine ve ortak kültüre ait olma duygusu gelişmiştir. (35) Bunlar, sonradan Freud'da çelişkili suçluluk duygularının ortaya çıkmasına -da- neden olmuştur. Yahudi dinini yadsımış olmasına karşın, pek çok geleneği korumuştur. Örneğin, en eski Yahudi geleneklerinden biri olan büyük aile içinde otoriter aile reisi tavrıyla yaşamayı hep sürdürmüştür. Jakob Freud belki de yeteri kadar otoriter bir kişilik (sert bir baba bile) olmaması ile oğlu üzerine etkili olmuştur. Oğul, babaya karşı kolayına düşman olamadığı için, karşı tavrı almakta zorlanmıştır. Fakat öte yandan, Jakob tarihsel bir yazgıyla oğlunu iki kültür arasında bırakmıştır. Freud'un ve (Heine, Kafka, Gustav Mahler, Walter Benjamin gibi) diğer Alman Yahudi aydınlarının- babalarıyla olan sorunlarının temelinde, ailenin iki kültür arasında kalması gerçeği önemli bir yer tutmuştur. Babası onu

bir Yahudi çocuğu olarak dünyaya getirmiş, ama onun Yahudi kimliğini özümsemesine olanak vermemiştir. Babası liberalleşmiş, Alman kültürünü içinde özümsemeye başlamış, ancak aile içinde Yahudi kültürünün de etkisi sürekli kalmıştır. Bu iki kültür arasında kalış (azınlık psikolojisi) oğulların baba ile sürdürdüğü sevgi/öfke çelişik duygularına da yansımıştır.

Freud, çocukluğundan beri bir kimlik ve varoluş krizi yaşar. Bu durum onun çelişkilerle dolu melankolik dünyasının -da- temelini oluşturur. Gerçek ben ile ideal ben çatışması yaşamı boyu sürmüştür. Hiçbir kültür içinde kendisini evinde/yurdunda duyumsayamamış, hiçbir kültür ortamı da bu ateist Yahudi'yi kendi içine almamıştır. Ateist olmasına karşın Freud'un yapıtlarındaki "Yahudi tını" etkisini sezdirmiştir. Yaşamı boyu Yahudi mistisizminin etkisinde kalmış, bundan belki de hiç kurtulamamıştır. Buna karşın psikanaliz, Yahudi bilimi olmamıştır. Kafka'nın *Şato'su*, *Dava'sı* ya da Gustav Mahler'in bir yapıtı ne kadar Yahudi romanı ya da müziği sayılırsa, psikanaliz de o kadar Yahudi bilimi olmuştur.

Burada Yahudi tını birkaç kez yabancılaşmış, kökten kopmuş, fakat aynı zamanda sağduyunun tutucu etkisinden sıyrılıp, toplumun genelgeçer norm sistemlerinin dışına çıkmış, kopuşlar ve özgürleşmeler sonucu (biraz) "kendini beğenmiş (narsist) bir bağımsızlık duygusu içinde" (Margolis) hakikate bir parça daha yaklaşmış, duyarlı, huzursuz melankolik kişiliğin tını (psişesi) olarak ortaya çıkmıştır. Freud, Yahudi olarak Hristiyan topluma, ateist olarak hem Yahudi ve hem de Hristiyan topluma yabancı kalmıştır. Bağımsız ve özgür, buna karşın Tevrat'tan, Talmud'dan ve Yahudi mistisizminden tümüyle kopamayan bir halde, çifte özgürlükler ve çifte yabancılaşmalar (yoksunluklar) içinde yaşamıştır. Başka bir Viyanalı

Yahudi entelektüel sanatçı, müzisyen Gustav Mahler, kendisini Bohemyalı olarak Avusturya, Avusturyalı olarak Almanya ve Yahudi olarak tüm dünya kültürünün baskısı altında, yani üçlü bir yurtsuzluk ve yabancılaşma içinde hissettiğini söylemiştir. (36) Buna karşın çoğunluk tarafından aforoz edilmiş olarak yaşanan bu hazin durumlar (37), çoğu kez “negatif özgürlükler” olarak ortaya çıkmıştır. (38) Bu durum benzer bir çağrışımla, Kafka’nın kişiliğinde ve romanlarında görülen yalnız insan tiplerini anımsatır. Kimse bu insanlarla konuşmaz ve bunlarla birlikte olmak istemez. Bu insanlar hep ödemek zorunda oldukları birden çok suçluluk duygusu içindedirler. Başka insanlara hep bir şeyler borçludurlar ve hep teşekkür ederler. Hep susmak zorunda olduklarını bilirler. Kimsenin onlara hiçbir zaman gereksinimi yoktur. Örneğin, Şato’da K.’yı kimse içeri almak istemez, yaptığı işe bile kimsenin gereksinimi yoktur. Sürekli olarak tüm kapılar ona karşı kapanır. Kafka, bu toplumsal sağırılığı, 23 Ekim 1917 tarihinde yazdığı “Sirenlerin Sessizliği” adlı öyküsünde ayrıca işlemiştir.- Sirenlerin -sağır toplumun- en tehlikeli silahının, kışkırtıcı şarkılar değil, “metafizik suskunluk” (Benjamin) olduğunu anlatmaya çalışmıştır. (39)

Heine, Freud, Kafka, Mahler, Benjamin ve daha başka pek çok örnekte, bu insanlar sürekli kriz içinde, kararsızlık, huzursuzluk, güvensizlik içinde yaşamışlardır. Kökünü, kolektif belleğini, geleneğini, “ait olma duygusunu” yitirmiş, mutsuz ama çok kez sıra dışı insan örnekleri olarak yetişmişlerdir. Freud, bu ağır çifte yabancılaşma ortamında ve kendi ütopyası içinde, rasyonalizme ve doğabilimlerine dayanmıştır. Dünyanın ancak rasyonalizm üzerinden özgürleşebileceğini sanmıştır. Büyük kalabalıkların içinde olmasına karşın, yoğun bir yalnızlık içinde yaşamıştır.

Jakob Freud, 1896 yılında 81 yaşında öldüğünde, Freud, kırk yaşında olgun bir insan olmasına karşın, yaşam boyu altından kalkamadığı son derece ciddi, yoğun bir bunalım dönemine girmiş; bir anlamda, örtük (latent) melankolik ruhsal yapısı zaman zaman belirgin (manifest), ancak yaratıcı melankolik ruhsal duruma dönüşmüştür. Çok önemli bir değeri yitirdiği düşüncesine varmıştır. Beklediğinden çok daha fazla acı çektiğini görmüş, kendi tanımıyla, “köklerinden kopmuş gibi olmuş”, yaşamı boyu yakasını bırakmayacak suçluluk duyguları içine girmiş; bu ağır sarsıntının nedenlerini anlayabilmek için, kendi kendini analiz etmeye başlamıştır. Bu büyük çabanın sonucu olarak, 1900 yılında yayımladığı *Düş Yorumu* kitabından, 1938 yılında ortaya çıkan *Musa Denen Adam ve Tek Tanrılı Dinler* yapıtına, kendi babasından Tanrı babaya (ya da Oidipus’tan Musa’ya) dek, 40 yıl süren bağımsızlaşma ve özgürleşme ya da daha doğru bir tanımlamayla babalarla mücadele serüvenine başlamıştır.

4. Kişiliğinin Oluşma Sürecinde Kutsal Kitap Shakespeare, Goethe ve Diğerlerinin Etkisi

Freud, ilköğrenimini dışarıdan bitirmiş, sınavlara genellikle babası ve -biraz da- annesi tarafından hazırlanmıştır. Bu dönemde babasıyla birlikte, Philippson'un 1858-59 basımlı eski Mısır Tanrıları üzerine ayrıntılı açıklamaların ve gravürlerin de bulunduğu Tevrat'ını Almancasından bir tarih kitabı gibi okuduğu sanılmaktadır. Philippson'un Tevrat'ının içindeki gravürler, sonradan Freud'un çalışma odasının dolaplarını dolduran arkeolojik buluntulardan, duvarlarını kaplayan rölyeflerden, resimlerden oluşan koleksiyonun temel düşünce ve beğeni kaynağını oluşturmuştur.

1935 yılında bu önemli konuya değinmiş ve "erken yaşta, daha okumasını öğrenir öğrenmez dört elle sarıldığım Kutsal Kitap'ta anlatılanlar, çok sonraları fark ettiğime göre, ilgi doğrultumu kesinlikle belirlemişti" diye vurgulamıştır. (40)

Freud'un lisede çok parlak bir öğrencilik dönemi olmuş. Avusturya-Alman kültür planlamasında, onun da okuduğu Tabor Sokağı 24 numaradaki Leopold Şehri Realgymnasium'unun adı, yapılan yeni büyütmelemlerden sonra Sperlgymnasium olarak değiştirilmiş; 1989 yılından sonra buraya, Sigmund Freud Lisesi adı verilmiştir. Yeni tip lise-

lerin eğitiminde Antik kültüre daha çok yer verilmiştir. Bu liselerde, 26 saat Almanca dersine karşın, 50 saat Latince, 28 saat Grekçe, 27 saat Antik Çağlar tarihi okunur. Modern yaşamın ancak çok iyi bir antik kültür bilgisiyle sağlanacağı, geçmişle gelecek arasında köprü oluşturulabileceği düşünülmüştür. Bu bağlamda, Homeros'un, Sophokles'in, Virgilius'un orijinal dillerinden okunması ve öğrenilmesi önkoşul olarak benimsenmiştir. Freud, Kafka (hatta Troçki ve Lenin) ve kuşağı hep bu tür eğitim yöntemlerinin uygulandığı yeni tip liselerde yetişmişlerdir. Bu okullarda, Homeros ile İncil bütünleştirilmeye çalışılmış. Fakat bu istem her zaman kolay gerçekleşmemiştir; örneğin Heine, Freud, Kafka, Benjamin, Mahler kuşağı yaşamları boyu Homeros ile İncil arasında kalmışlar ve sonunda Homeros'un yanında yer almışlardır.

Freud, temel derslerinin yanında Latince, Grekçe, Fransızca, İtalyanca biliyordu. Bir gün çocukluk arkadaşı Silberstein ile birlikte Cervantes'in Don Kişot romanını okurken, "bunun Cervantes'in dilinden okunması gerekir" diye, İspanyolca öğrenmeye karar verirler ve bunu kısa sürede başarırlar. Hatta, Cervantes'in kullandığı deyimlerden oluşan ve yapıtlarında köpeklerin konuştukları "Castellano Akedemisi" adlı düşsel bir örgütün gizli mitolojik dilini oluşturmaya çalışırlar. Bu "örgütlere" Spanische Akademie (AE; Academia Espanola), AC (Academia Castellano) veya SSS (Spanische Sprach Schule) gibi çeşitli adlar vermişlerdir. Freud, Silberstein'e yazdığı 80 kadar mektubun çoğunun pek çok bölümünü İspanyolca yazmıştır. Bu mektuplarda, Cervantes'in yapıtlarında (1613) geçen köpeklerden birinin adı olan Cipio ya da Don Cipion takma adını kullanmıştır.

Freud'un lise sıralarında Sophokles'in Grekçe yazdığı Kral Oidipus'tan Almancaya yaptığı 23 dizelik bir çeviri-

sinin bugün bile kusursuz, hatta mükemmel olduğu görülür. Bunlara ek, onun olağanüstü güzel İngilizcesi de dillere destandır. Ernest Jones'a göre, Freud bir ara, on yıl boyunca sadece İngilizce literatür okumuştur. (41)

Shakespeare'i ilk kez 8 yaşında tanımış, hemen hemen tümünü, ezbere denecek ölçüde öğrenmiştir. Her konuşmada, bu büyük ozandan her an her konuya uygun bir bölüm ya da dize söyleyebilecek kerte onu özümsemiştir.

Freud'un kafasında, "Tanrı" yerine "doğa" tasarımının gelişip yerleşmesinde en çok Shakespeare ve Goethe'nin etkisi olmuştur. Ayrıca, Heinrich Heine'nin katkısı da sıklıkla vurgulanır. Goethe'nin yapıtlarında görece dengede giden kuşkunun yönünü değiştirip kendi duygularından, kendi kendisinden de kuşkulanmaya başlayan ve melankolik bir ironiyle "ben düşmanca duygular duyuyorum", "kötü şeyler düşünüyorum" diyen Heine, psikanalizin gelişmesini ayrıca dolaysız etkilemiştir. Freud'un analitik düşünme tutkusu arttıkça, mitlere ve mitleştirmelere karşı öfkesi çoğalmıştır.

Kişiliğinin oluşmasında Shakespeare, Goethe ve Heine'nin yanı sıra, Homeros, Sophokles, Antik Grek kültür tarihini yazan Burckhard, Dickens, Anatole France, Emile Zola, Mark Twain, Thomas Mann gibi yazarların büyük etkileri olmuştur. Sık vurgulandığı gibi, Freud'u Yahudi kökenli yazar ve düşünürlerden çok, Hıristiyan İngiliz yazarlar ve düşünürler etkilemiştir. Ernest Jones, Freud'un yaşamını etkileyen en önemli yazarlardan birinin de Ludwig Börne (1786-1837) olduğunu söyler. Ona erken yaşlarda Börne'nin tüm yapıtları armağan edilmiş. O da, "Büyük ve yeni düşünceleri insan sadece tek başınayken kazanabilir; ama, tek başına kalma gücünü nasıl kazanır, sorun buradadır" diyen bu eleştirel yazarın yapıtlarını yaşam boyu yutar gibi kerelerce okumuştur. Börne, Üç

Günde Orijinal Yazar Olma Sanatı adlı denemesinde, “orijinal yazar” olmak isteyenlere, “elinize bir tomar kâğıt alıp bir odaya kapanın ve üç gün boyunca durmadan, yanlış-doğru, saçma sapan olduğuna bakmadan aklınıza gelen, kafanızdan geçen her şeyi, örneğin Türk savaşları, kadınlar, Goethe, öbür dünyadaki son yargılanma, çalışma yerindeki yöneticiler gibi herhangi bir şey üzerine düşüncelerinizi, öylece akışına bırakın ve yazın. Sonunda orijinal bir yazar olacağınızı göreceksiniz” diye öğütlemişti. (42) Freud, sonradan Ludwig Börne’nin yapıtlarında, serbest çağrışımın da ilk izlerini bulduğunu düşünmüştür.

Freud’un meslek seçiminde hangi etkenlerin ağır bastığı yeterince bilinmemektedir. Toplumsal, kültürel sorunlar başından beri onun hep ilgisini çekmiştir. Bir ara hukuk okumak istemiş, ama sonra tıp fakültesine kayıt olmuştur. Freud, belki de Scharfenberg’in belirttiği gibi, felsefeye aç ruhunu, doğa bilimlerinin düşünme kategorisiyle sınırlı tutmaya zorlamıştır. (43) Ernest Jones’un kanısına göre, Freud, dünya görüşü hep materyalist kalmasına karşın, kendisinde gördüğü kurgusal soyutlama eğilimlerini biraz olsun frenlemek amacıyla, somut doğabilimlerinin verileriyle kendisini sınırlamak istemiştir. (44) Gene aynı kaynak, Freud’un, 1910 yılında, özel bir konuşma sırasında, “Olanak bulsam tüm tıp pratiğini bir çiviye asıp, tümüyle kültürel ve tarihi sorunlarla ilgilenmek isterdim” dediğini belirtir. Freud, 1914 yılında da “Ben istemeyerek hekim oldum; ancak içimde nevrozlulara yardım etmek ya da en azından onların durumlarını anlamak isteği vardı” demiştir. Ayrıca, ne gençlik yıllarında ne de sonradan hekim olmak için özel bir istek duyduğunu, sadece doğa olaylarından çok insanların davranışlarını öğrenmek tutkusu içinde olduğunu söylemiştir. Daha sonraki yıllarda şöyle demiştir (Jones): “41 yıllık hekimlik pratiğim bana

gösterdi ki, ben gerçekten iyi bir hekim olamadım; benim hekim olmam eski bir tutkumdan kaynaklanır. Bu da, acı çeken insanlara yardım etme isteminin ötesinde bu dünyanın gizini insan örneğinde anlamak tutkusudur ve ben bunun için tıp fakültesinin iyi bir yol olduğunu düşündüm.”. 1924 yılında yazdığı otobiyografisinde de “Goethe’nin “Doğa” adlı nefis denemesi, tıp fakültesine girmemde kesin rolü oynadı” demiştir.

Freud, 17 yaşından sonra, babasının koyduğu -ve çok fazla Yahudi vurgu getiren- Sigismund adını bırakıp Sigmund adını kullanmaya başlamıştır. Fakat bu ad değiştirilmedi onun, “s” harflerini düzgün telaffuz edememesinin, en azından zorlanmasının da etkisi bulunduğu anımsatılır. Örneğin, Grekçe doğrusu Narzissismus’u, o Narzissmus biçiminde -hiç olmazsa bir ‘s’ harfinden kurtularak- yazmış, gerekçe olarak da çok fazla ‘s’den hoşlanmamasını göstermiştir. (45)

Freud, 1872 yılında, Viyana Üniversitesi Tıp Fakültesi’ne kayıt olur. 1873-74 ders yılında 17 yaşındayken okumaya başlar. Daha ilk dönemde, ünlü bilgin Carl Claus’un yanında, “biyoloji ve Darwinizm”, Ernest Brücke’nin laboratuvarında “konuşma fizyolojisi” üzerine çalışır. İzleyen zaman dilimi içinde, bu karşılaştırmalı anatomi ve fizyoloji laboratuvarlarında, yılan balıklarının cinsel organlarını araştırır. Yaşamı boyunca kendisini olanca mutluluğu içinde tümüyle “evinde, yurdunda” duyumsadığı ve bir keşiş yaşamı sürdürmek istediği tek mekânın Brücke’nin laboratuvarı olduğunu söylemiştir. Bu yoğun bilimsel ortamda, yaşamının sonuna dek izleyeceği ussal düşünme ya da “bilimsel disiplin” denen şeyi öğrenmiş, doğa felsefesini yakından tanımıştır. Brücke’nin laboratuvarında, sinir sisteminin temel birimi, yani sinir hücresi (nöron), bu çalışma ekibi içinde araştırılmış, sonunda beynin bu temel

yapı taşı, 1891 yılında Waldemayer tarafından ayrıntılarıyla bulunup bilim dünyasına kazandırılmıştır.

Bilimsel çalışmalara olan tutkusu nedeniyle ve bu keşif yaşamından ayrılmak istemediği için, Freud 5-6 yılda bitirmesi gereken tıp fakültesini elinden geldiğince uzatarak 8 yılda tamamlamış, 31 Mart 1881 tarihinde doktor diplomasını almıştır. Tıp fakültesini bitirdikten sonra, çok parlak mesleki donanımına karşın, ekonomik yetersizlikler nedeniyle, sürdürmek istediği bilimsel laboratuvar çalışmalarından ayrılmış, hekimlik mesleğini pratiklarıyla öğrenmeye ve uygulamaya karar vermiştir. Viyana General Hospital'da, zamanın en ünlü hekimlerinden Hermann Nothagel'in ve yüzyılın en büyük beyin anatomisi uzmanlarından Theodor Meynert'in yanında çalışmıştır. Gene bu aralar, yaşam boyu birlikte olacağı Martha Bernays ile tanışmıştır. Bulduğu bir burs ile kısa bir süre için Paris'e giden Freud, pek çok önemli bilimsel araştırmaya katılmış, önemsenen yayınlar yapmıştır. Hatta 1884-87 yılları arasında kokain üzerine yaptığı çalışmaların, bugüne değin bitmek bilmeyen tartışmalara konu olan ilginç bir öyküsü vardır.

5. Kokainin Modern Psikolojiye Etkisi?

Freud, kokainin sinir sistemine etkileri üzerinde çalışırken, onun daha çok ağrı giderici, duygulanım alanına canlılık veren etkisini araştırmaya yönelmiş ve 1884'ün Haziran ayında kokain üzerine kapsamlı bir yazı hazırlamıştır. Bu arada bir hastanın kokain aldıktan sonra yüzünde, dilinin ucunda, dudaklarında ve ağız bölgesinde uyuşukluk oluştuğunu söylemesi, yakın arkadaşı, göz hekimi Leopold Königstein'in dikkatini çekmiştir. Königstein, göz iltihabı

Kokain şişesi (1885)

DOCENT DR. S. FREUD

Ord. A. T. Ubr.

IX, Bruggen 10

Rp.

Locain. Mu. $\frac{0.05}{0.5}$

facch. alb. $\frac{0.5}{0.5}$

gyp. dat. tal. d. 1/2

Nat. Berich.

 J. M. M. M.

Th. L. L.

Wien,

$\frac{30}{6}$ 1893

Kokain reçetesi (1893)

olan hastaların ağrılarını dindirmek için, kokainin lokal kullanılabileceğini düşünmüştür. Bu sırada diğer bir hekim arkadaşı, Carl Coller, patoloji laboratuvarından aldığı yoğunluğu yüksek kokainin lokal uyuşturucu etkisini, ilk kez kurbağa, tavşan ve köpeklerde, sonra da kendi gözünde denemiş ve göz ameliyatlarında lokal uyuşturucu olarak kullanmayı başarmıştır. Çalışmalarının sonuçlarını ilk kez, 15 Eylül'de Heidelberg'de toplanan Oftalmoloji Kongresi'nde "geçici bir bilgi" olarak bildirmiştir. Sonra da bulgularını biraz daha kapsamlı olarak, 17 Ekim'de, Viyana Tabipler Birliği'nde yeniden anlatmıştır. Böylece, kokain araştırmalarının oldukça dışında duran, hatta o sıralar henüz göz hastalıkları uzmanı bile olmayan Carl Coller, devrimsel nitelikli bir buluşa adını vermiş, tıp tarihine geçmiştir.

Bu tarihsel olayı kıl payı kaçırın Freud, ciddi bir düşün kırıklığına uğramıştır. Bu önemli buluşu kaçırmışının nede-nini, aynı günler Wandsbek'te yaşayan nişanlısıyla buluşmak için Viyana'yı terk etmesine bağlamaya çalışmıştır. Ancak, olayları çok yakından bilen Ernest Jones'un da vurguladığı gibi, gerçekte Freud, kokainin insan bedeninde -ve bizzat kendisinde- oluşturduğu genel etkiyle çok ilgilenmiş, lokal uyuşturucu yanını pek önemsememiştir. Kokaini, kendisinin de kullanabileceği, geleceğin mucizevi anti-melankoli ilacı olarak düşünmüştür. Kendisi, uzun yıllar kokaini uyarıcı olarak kullanmıştır. Özellikle korku nevrozundan, periyodik gelip giden depresyonlarından yakındığı ya da izleyici önüne çıkıp konuşmak zorunda kaldığı sıkıntılı durumlarda ve özellikle de nişanlısı (sonradan eşi) ile buluşacağı sevişme anlarında, kokainin canlılık ve coşku veren etkisini kendi bedeninde ve ruhunda duyumsadığından söz etmiştir. Örneğin, 2 Haziran 1884 tarihinde, nişanlısı Martha Bernays'a gönderdiği bir mek-

tufta, "Prensesim, her yerini sevgiyle öperim... Eğer için-
deki yaramazlık hâlâ sürüyorsa, bu küçük adamın ne denli
güçlü ve vahşi olduğunu göreceksin. Vücudumda kokain
dolaşmakta... Son depresif durumumda da kokain aldım,
beni hemen rahatlattı. Şimdi bu harika madde üzerine
övgü şarkıları yazmakla uğraşmaktayım." diye yazmıştır.
(46)

Freud'un ne zamana kadar kokain kullandığı kesinlikle
bilinmemekte. Fakat, 1900 yılında, *Düş Yorumu* çalışmasını
yazıp bitirdikten, başarısını kendisine ve çevresindekilere
kanıtladıktan ve de psişik durumu görece dinginleştikten
sonra artık kokainden pek söz etmez olmuştur.

6. Bir Türlü Beğenilmeyen, "Ufak Tefek, Beceriksiz Görünümlü" Koca Adayı

Freud, 1871 yılında, doğduğu ve asıl anayurdu olarak hep özlemini çektiği Freiberg'e gitmiş, burada eski dostları Fluss ailesinin genç kızı Gisela Fluss'a âşık olmuştur. Bu, Freud'un bilinen ilk aşkıdır. Freud ile Gisela Fluss arasında kısa orman gezileri ve masalsı fantastik söyleşiler dışında -şimdiye dek bilinen- tensel bir ilişki geçmemiştir. Ancak ilk karşılaştıkları gün, 15 yaşındaki genç kızın üzerinde bulunan sarı renkli giysiyi, Freud yaşamı boyu unutamamış, ne zaman bu sarı rengi görse Gisela'yı ve Freiberg'i anımsamıştır. Bu ilişki hakkındaki duygularının bu denli yoğunlaşmasının önemli bir nedeninin, doğum yeri kökenli fanteziler olduğu sanılmaktadır.

Freud, yaşamındaki tek resmi kadın olan Martha Bernays ile 1882 yılının Nisan ayında tanışır. Martha ile kardeşi Minna, Freud ailesinin evine ziyarete geldiklerinde işten eve gelen Freud, ziyaretçi genç hanımları görür. Masada oturmuş elma soyan Martha'ya ilk bakışta âşık olur. Aynı yılın Mayıs ayında kol kola gezmeye başlar, ilk göz göze bakıştıktan iki ay kadar soma, 17 Haziran 1882'de ailelerin bile haberi olmadan gizlice nişanlanırlar.

Martha Bernays, 1861 tarihinde Hamburg'da büyük ekonomik ve kültürel birikimi olan bir Yahudi ailesinin

Sigmund Freud ve eşi Martha Bernays (1885)

kızıdır. Heinrich Heine ile de akrabalığı bulunan, oldukça tutucu bir dindar olan büyükbaba İsaak Bernays Hamburg Yahudi cemaati yöneticiliği yapmış, 1848 devrim hareketlerine aktif olarak karşı çıkmıştır. Martha'nın iki yeğeninden biri olan Michael Bernays, Goethe ve Shakespeare araştırmacısıdır; diğeri, Jakob Bernays ise "tinsel arınma" (katarsis) üzerine yaptığı çalışmalarla ünlenmiştir. Martha Bernays, bu varsıl, kültürlü fakat geleneklerine bağlı aile içinde yetişir. Onun ince, zayıf, zarif yapısı, beyaz teni, koyu renk saçları ile gösterişli ve güzel bir kadın olduğu hep vurgulanmıştır. Freud'un Martha Bernays'ı eş seçmesinde ailesinin varsıl ve kültürlü konumu, özellikle de akademisyen yeğenlerinin ünlendikleri konulara duyduğu ilgi ne denli rol oynamıştır, bilemiyoruz. (47) Ancak yaşamının sonraki dönemlerinde Bernays ailesinin varsıllığından ve kültürel birikimden -bazı küçük yardımların dışında- Freud'a pek bir pay düşmediği sanılmaktadır. Zaman zaman yoksulluk düzeylerine varan ekonomik sorunlar Freud'un her zaman başlıca korkularından birini oluşturmuştur.

Freud, Martha'ya karşı başından beri hep tutkulu ve kıskanç davranır. Uzun süren nişanlılıkları zaman zaman sürtüşmeli geçer, kimi kez ayrılma noktasına gelirler; Martha, uzun bir düşünme döneminden sonra, yaşamını Freud'la birleştirmeye -çok zor- karar verir ve evlenmek için "evet" diyebilir. Freud'un parasızlığı ve sabit bir işinin bulunmaması, Bernays ailesi için hep kaygı kaynağı olmuştur. Damat adaylarını hiçbir zaman "iyi bir parti" olarak görmemiş, pek fazla benimsememişlerdir. Bernays ailesinin varsıllık ve entelektüellik düzeyi Freud ailesinden daha yüksek görülmüş; ayrıca Freud, gösterişsiz, gelecek vaat etmeyen sıkıcı bir tip olarak karşılanmıştır.

Martha ile Minna 1883 yazında Viyana'dan Hamburg'a ailelerinin yanına dönerler. Nişanlılar birbirinden ayrılır ve Freud'un Martha ile mektuplaşma dönemi başlar.

Freud ile Martha Bernays'ın nişanlılık döneminde başlayan mektuplaşmaları, yaşamlarının sonuna değin sürmüştür. Bunlardan en ateşli aşk mektuplarını, evlendikleri gece birlikte karar vererek yok ederler. Sonra, yaşamın değişik aşamalarında ve çeşitli nedenlerle, Freud'un Martha'ya yazdığı mektuplar birkaç kez daha sansürden geçmiş ve ortadan kaldırılmıştır. Asıl büyük kıyım, ailenin Viyana'dan Londra'ya gidişleri sırasında yaşanmış, bu sırada gene pek çok kıymetli evrak ve mektup yok edilmiştir. Bunlardan çok az bir kısmını ailenin yakın dostu Maria Bonapart ile Anna çöp sepetinden kurtarabilmişlerdir. Martha Bernays, kocasının ölümünden sonra, kalan mektupları yeniden yok etmek istemiş, bu kez pek çok yakın aile dostu ve kızı Anna bu isteğe karşı çıkmıştır. Tüm kıyımlardan, Freud'un Martha Bernays'e yazdığı 900'den fazla mektup arta kalabilmiştir. Bunların da ancak bir kısmı Anna Freud üzerinden Ernest Jones'un eline geçmiş; o da ailenin resmi tarihçisi, biyografi yazarı olarak, bunların ancak bir kısmını kitabına almıştır. Sonuçta dünya, bunların gene de ancak çok az bir bölümünden haberdar olabilmiştir.

Bugüne değin yayımlananlardan görebildiğimize göre, Freud, özellikle nişanlılık döneminde, hem sıırsıklam bir âşık hem de usta bir yazardır. "Prensesim", "Güvercinim", "Öperim" diye başlayıp süren mektupların hem içeriği çok doludur hem de Freud gibi, büyük uğraşlar içinde ve zamanı son derece değerli bir insan için şaşırtıcı ölçülerde uzundur. Jones'un yansıtmasına göre, dört sayfalık bir mektup kısa kesilmiş ya da acele yazılmış demektir. En uzununu 28 sayfa olan mektupların ortalaması 12-14 sayfa-

dır. Fakat, onun nişanlısına yazdığı mektuplardaki çelişkiyi anlamak zordur. Gerçekten Martha'ya ne söylemek istediği, daha doğrusu onu nereye yönlendirmeye çalıştığı pek belli değildir. Bir yandan onu çok sevdiğini, çok güvendiğini, bağımsızlığını sürdürmesine çalışacağını vurgular, öte yandan da onun tümüyle evinin kadını olmasını ve yaşamının odak noktasını, kocası ve çocukları oluşturması gerektiğini yazar (Margolis).

Nişanlısına yazdığı mektuplarını sonradan kendisi okumuş ve analiz etmiş olsaydı, olasılıkla bunları yazanın oldukça çelişkili davrandığını, karşıt/ambivalan düşünceler içindeymiş gibi görünürken, aslında genç kadını kandırmaya ve eve tutsak etmeye yönelik bir tür "kurt masalı anlattığı" söylerdi. Freud'un sıklıkla, "akıllı erkekler, eşlerini yaşamlarını kolaylaştıran, kibar ve neşeli kadınlardan seçerler" (48) şeklinde son derece "bilgece" öğütler vermesi, bu varsayımları destekler niteliktedir. Ayrıca, onun ne demek istediğini Martha daha ilk anda, ilk satırda anlamış; olasılıkla biraz da bu yüzden, nişanlılık dönemini alışılmışın ötesinde uzatmış, evlenmek için hiç acele etmemiştir. Sonuç gerçekten de beklendiği gibi olmuştur. Başından beri "tiranlığa yatkın bir insan olduğunu" söyleyen Freud, hep son derece Ortodoks bir Yahudi erkeği gibi yaşamış ve yaşatmıştır. Martha da geleneksel ana rolünü üstlenmiş, altı çocuk doğurmuş, evinin kadını olmuştur. Erkeğin kurduğu komplo başarıyla sonuçlanmıştır.

Ama her şeye rağmen, eşini severek seçen, ardından sürekli koşan, kendisiyle evlenmeye zorlukla ikna eden, bu yolda binlerce mektup yazan ilk ünlü ve bilge kişi -bilebildiği kadarıyla- Sigmund Freud olmuştur.

7. Bitmez Tükenmez Mektup Yazma Tutkusu

Pek çok eleştirmen, Freud'un mektuplarının Alman romantik edebiyatının en güzel örneklerinden olduğunu söyler. 1930 yılında ona Goethe Ödülü verilmesinde ve sonra da Nobel Edebiyat Ödülü'ne aday gösterildiği yolunda söylentiler çıkmasında, yapıtları kadar mektupları da etkili olmuştur.

Freud'un yaşamı boyunca nişanlısına, eşine, arkadaşlarına, meslektaşlarına, hastalarına on binin üzerinde (15, hatta 20 bin dolaylarında) mektup yazdığı tahmin edilmektedir. Bunlardan, özellikle arkadaşlarına ve meslektaşlarına yazdığı 3500 kadar mektup araştırılmış, önemli bir bölümü yayımlanmış, üzerinde çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Evinde açtığı ve kendi eliyle yazdığı gelen-giden mektupları belirleyen defterinden bu yoğun posta trafiğini ayrıca "in vivo" izleyebiliyoruz. İlke olarak gelen tüm mektuplara, ayırım gözetmeden hemen gününde, ilk 24 saat içinde ve kendi el yazısıyla yanıt vermiştir. En geç ertesi gün yanıt postaya atılmış, hiçbir mektup yanıtız bırakılmamıştır. Pek çok yakın arkadaşı, tüm işlerinin arasında bir de kendilerine yanıt verme zahmetinde bulunmaması için, ya ona mektup yazmaktan kaçındıklarını ya da mektuplarının başına "lütfen bu mektuba yanıt vermeyiniz" diye yazdıklarını belirtmişlerdir.

O dönem entelektüelleri için çok şaşırtıcı olmayan bir durum olsa da, Freud kadar yoğun çalışan ve üreten bir insan için bu düzenli mektup yazma çabasına ek bir yetenek olarak bakılabilir; ayrıca hayran da olunabilir. Ancak, öte yandan kendi içine kapanan (hatta kaçan) onun mesleğinden biri için, arkadaşları ve diğer insanlar (yani dış dünya) ile olan ilişkilerini, ancak kendisinin istediği ve denetleyebildiği dozda yazdığı mektuplarla sürdürmesi de anlaşılır bir tür mahrem beslenme sayılabilir. Bu yöntem, haz veren mahrem iletişim kanalları işlevi görmüştür denebilir. Bu kanalların kesilmemesine ayrı bir özen göstermiş ve korumuştur. Mektuplarını, yaşamının son günlerine değin, özenle kendi elleriyle yazarak postalamayı, ayrıca “kışkırtıcı” bir törensel etkinlik olarak sürdürmüştür.

Daha önce de bahsettiğimiz gibi, Freud’un mektuplarının önemli bir bölümü, ailenin Viyana’dan ayrılıp İngiltere’ye gidişi sırasında, bu kez istenmeyen nedenlerle yitirilmiştir. (49)

8. "Ateist Yahudi'nin" Günlük Yaşamı, Batıl İnançları, Cinsel Perhiz İçindeki Güçsüz Adamın Cinsiyet Üzerine Savları

Martha Bernays (25) ile Sigmund Freud (30), uzun ve sıkıntılı bir nişanlılık döneminden sonra, 13 Eylül 1886 tarihinde, Bernays ailesinin oturduğu Wandsbek yöresi evlendirme dairesinde, sade bir törenle evlenirler. Tören, dinsel seremonilerden tümüyle arındırılıp, modern laik koşullara göre düzenlenir.

Martha Bernays, Ortodoks bir Yahudi ailesi içinde yetişmiş ve eğitim görmüş olmasına karşın, Freud'la birlikte yaşadığı 53 yıl boyunca, kendi evinde hiçbir dinsel tören yapamamıştır, çünkü eşi buna olanak tanımamıştır. Martha Bernays, aile dostları Peter Gay ile bu konuda konuşurken, "Bir düşünün, evlenme törenimizden sonraki ilk Sabat akşamı bile mum yakmam mümkün olmadı" diye yakınmıştır. Buna karşılık Freud, "Haklısın, ama biliyorsun ki, bizim evde batıl inanca yer yoktur" diye yanıt vermiştir. (50) Martha Bernays Freud, ancak, kocasının ölümünden sonra, yaşadığı 12 yıllık dulluk döneminde, evinde cuma geceleri mum yakmak gibi Yahudi geleneklerine uygun, kimi küçük dinsel kutlamalar yapabilmıştır. 1951 yılında öldüğü zaman, çocukları cenaze törenine bir haham çağır-

mışlar, annelerinin bu konuda bir kez olsun mutlu olmasını istemişlerdir.

Jones, Freud-Martha çiftinin 53 yıllık evliliklerinde hiçbir olumsuzluğun görülmediğini, birbirlerine karşı hep saygılı davrandıklarını ve uyum içinde yaşadıklarını söylemiştir. Ancak bu birliktelik, sanıldığı gibi sorunsuz ve sürtüşmesiz bir evlilik olmamıştır. Freud çifti dokuz yılda altı çocuk sahibi olur. Martha Bernays, kuşkusuz üst üste doğurduğu altı çocuğun getirdiğı ağır bedensel ve ruhsal etkilere bağılı olarak da, entelektüel kapasitesini beklenen düzeye geliştiremez. Fakat Freud'un en temel isteğinin huzur ve sakinlik olduğunu sezinleyip, bunu sağılamaya ve evin içini sürekli sakin ve dingin tutmaya çalışır. Her şey Freud'un rahat edebileceğı şekilde ayarlanır. Buna karşın, çocuklar ve evin genel yaşamı ile Freud arasında zarif, ince bir duvar kurulmuştur; ilişkiler hep kibar, karışıklı anlayış içinde, fakat biraz da yüzeysel -ve belki de oldukça soğuk- biçimde sürmüştür. Freud, savunduğı özgür düşünceleri aile içinde çocuklarına uygulamakta pek başarılı olamamıştır. Martha da Freud'a bir anlamda küçük çocuk muamelesi yapmış, "bir tür pornografi" diye tanınladığı psikanalizi çocukların yatak odalarına sokmak koşuluyla, kocasının, istediğı konularla huzur içinde çalışmasına olanak tanımıştır.

Freud, karısı için giderek daha az zaman ayırdığını görmüştür. Martha da buna sorun çıkarmadan uymuştur. Zaman içinde araları iyice açılmış, bu durum Freud'un hastalanmasından sonra daha da artmıştır. Freud, 1923 tarihinde çenesinden ameliyat olduğı zaman, yanında tümüyle kızı Anna kalmış ve bakımını üstlenmiştir. Sonraki ameliyatlarda da bu durum benzer şekilde sürmüş ve olasılıkla, bu, Martha ile Anna arasında, kimi küçük (ya da çok büyük) sürtüşmelere, krizlere -bile- neden olmuştur.

Daha da önemlisi, Freud, morfin alarak yaşamını noktalamaya karar verdiği 21 Eylül 1939 tarihinde, özel doktoru Max Schur'a, "Bu kararı lütfen Anna'ya haber verin" diye tembihlemiş, karısının adını anmamıştır.

Martha Bernays'ın kız kardeşi Minna Bernays (1878-1941) ile Freud arasındaki çok yönlü ve özel ilişki, araştırmacıların hep ilgisini çekmiştir. Minna Bernays'ın, Martha'ya göre çok daha akıllı ve bilgili olduğu bilinmektedir. Yakından tanıyanlar, Minna'nın, hayran kalınan anlayış yeteneğinden ve edebiyat bilgisinden söz etmişlerdir. Minna, daha 31 yaşındayken nişanlısı ölünce, Freud'ların evine taşınmış ve yaşamının sonuna değin burada kalmıştır. Martha ile aralarında bilinen bir sorun olmayan Minna'nın, Freud'un entelektüel yaşamına önemli katkısı olmuştur. Freud'un yazılarını ve hasta raporlarını ilk okuyan ve eleştiren hep Minna olmuştur. Freud'un gezilerine Martha'nın katılmak istememesi üzerine, çok kez ona Minna eşlik etmiştir. Freud ile Minna arasında cinsel bir ilişki olduğu (ya da olmadığı) yönündeki kanı, bugüne dek ne kanıtlanmış ne de tümüyle yadsınmıştır. Freud'un, Martha'ya karşı azalan heyecanı, olasılıkla Minna'ya karşı sürmüştür. Freud, öldüğünde ardında üç kadının yalnız kaldığı söylenir: Anna, Martha ve Minna. Aileyi çok yakından tanıyan Ernest Jones'un kanısına göre, bunlardan en çok Minna acı çekmiştir.

Freud, yaşamı boyu toplum ve salon insanı olamaz. Bilindiğinden de öte yalnız -hatta çok yalnız- ve içine kapanık bir insan olarak yaşamıştır. Freud ile Martha arasındaki tutkulu sevgi beklenenden daha kısa zaman için de sona ermiş; özellikle art arda gelen altı çocuk, aralarındaki cinsel ilişkinin de donuklaşmasına neden olmuştur. Freud'un kanısına göre, evlilik kısa sürede kendisini tüketmiş, duygusal heyecan bitmiştir. Freud'un, melankolik ki-

şiliği ve korku nevrozları nedeniyle başından beri pek de güçlü olmayan cinsel tensel yaşamı, olasılıkla 41 yaşından sonra hemen hemen tümüyle sona ermiştir. Bitmez tükenmez korkuları, depresyonları, babasının ölümünden sonra ortaya çıkan yoğun suçluluk duyguları ve giderek artan entelektüel etkinlikleri, cinsel enerjisini -olasılıkla- daha da azaltmıştır. Ya da bilinçli olarak libidosunu tümüyle entelektüel çalışmaları için kullanma kararı almıştır.

Freud, 1910 yılında Leonardo da Vinci'nin biyografisi üzerine yazdıklarında, bir anlamda kendisini anlatır. Leonardo'da saptadığı yaşlı baba, genç anne, cinsel gücün azlığı (hatta örtük biseksüel eğilimler) ve yoğun bilimsel araştırmaların haz ilkesine ters düşüşü gibi gözlemler, kendi biyografisini de anımsatır. O, bu durumunu -ustaca- genelleştirip, "kültür içinde yaşanan huzursuzluklar" (1930), insanların cinsel dürtülerini bastırışı ve onları mutsuzlaştırışı olarak yorumlamıştır.

Freud'un yaşam ve çalışma tarzı üzerine getirilebilecek belki de en çarpıcı vurgu, bu konu üzerine önemli -ve çarpıcı- bir şey söylenemeyeceği saptamasıdır. Peter Gay gibi aileyi yakından tanıyanların, Lakonik bir tarzda tespit ettikleri gibi, yaşamı çok sakın, hatta anlamsız geçmiştir: Doğmuş, eğitim görmüş, evlenmiş, seyahat etmiş, hasta bakmış, yazı yazmış, yapayalnız acı çekmiş, yaşlanmış, sürgüne gitmiş, ölmüş... Daha somut söylemeye çalışırsak, Freud'un yaşam ve çalışma tarzı bilinenlerin ve sanılanların çok ötesinde "sansasyonel monotonluk" içinde geçmiştir.

Aile, 1892 yılından Viyana'yı terk etmeye zorlandıkları 1938 yılına dek, hep Berggasse 19 numaralı evde yaşamıştır. Freud, oturduğu katın altındaki küçük daireyi de muayenehane olarak kullanmış, evi ve çalışma odası içine kapanık bir tür keşiş/münzevi yaşamı sürdürmüştür.

Freud (1906) Lakonik bir resim olabilir mi? Hem çok şey var hem hiçbir şey yok! Buz gibi. Korku, kuşku, yalnızlık (S. T.)

Tüm yaşamını ve çalışmalarını aynı küçük mekân içinde geçirmiştir. Toplumsal ve dinsel güçlerin kendisini kolayca denetleyemeyeceği bir yalnızlığa -iç mekâna- çekilmiş, burada hiçbir düzene bağlı olmayan modern yalnız (monad) olarak kendi hüznünü, acılarını, bilinçdışını ve bunları doğuran toplumsal/bireysel koşulları analiz etmeye çalışmıştır. Freud, barok sanatında odanın içine konan 'ayna'yı, bu iç mekânda kendi yüzüne tutmaya ve böylece dış dünyada, toplumsal kültürel tarihte olup bitenleri, kendi 'resmi bilincinin' bile denetleyemediği bilinçdışından öğrenmeye çalışmıştır. Muayene odasında bile, kendisini yalıtımda o denli ileri gitmiştir ki, dostlarının onun oturmuş stiline göre, özel olarak yaptırdıkları koltuğunu, hastalarının (bile) kendisini göremeyeceği, salt konuşma ve sözcükler aracılığıyla birbirleriyle iletişim kurabilecekleri biçimde ünlü divanının başucuna koymuştur. Freud kendi iç mekânına geçip, buraya bağlandıkça, bu kez burasını mutlaklaştırmıştır. Onun içinde yaşadığı mekâna bu denli bağlanmasında, hep aynı evde, aynı odada oturmakta ısrar etmesinin ardında, acaba çocuklukta yaşadığı yer değiştirmeye bağlı olarak duyumsadığı, yurdunu, ananın göğsünü/memesini yitirme, bir daha geri dönememe ve "aç kalma" korkularının etkisinin ne boyutlarda olduğunu bilemiyoruz. Ama hiç etkileri olmadığını da düşünmüyoruz. (51)

Bu iç mekân olayı, modern toplumun en çok tartışılan konularından biridir. Walter Benjamin'in kanısına göre (52), iç mekânlarda hem uzakta olanlar ve hem de geçmişte kalanlar toplanmıştır. İç mekân, hem sanatın hem de bilinçdışı fantezilerin sığınağı; hem kişinin evreni hem de bu evrenin muhafazası olmuştur. İç mekânlar orada yaşayanların ruhsal dünyalarını, kişiliklerini etkilemiştir. Kullanılan eşya, mobilyalar, kendilerini buraya toplaya-

nun izlerini taşıdıkları gibi, kendi izlerini de bu kez karşı tarafa yansıtmaktadır. Bu bağlam içinde Freud'un kişiliği, yaşadığı iç mekânın, mobilyaların, antik koleksiyonun düzenini belirlemiştir. Bu iç mekân düzeni de yeniden onun psişik yapısını ve yazdıklarını etkilemiştir. Benjamin'in tanınımıyla, her iki taraf da birbiri üzerinde parmak izi bırakmıştır. Benjamin'in, neredeyse "Freud ile odası arasındaki ilişkiyi anlattığı bu çok dâhice ve ozanca betimlemenin sağlamlasının bu denli kuvvetli yapıldığı ikinci bir örneğin olmadığını düşünüyorum.

Freud, yaşamı boyu her sabah saat yedide kalkmış, soğuk duş yapmıştır. Her sabah berberi gelip saçını, sakalını özenle düzeltmiştir. Düzenli olarak haftada altı gün, saat tam sekizde ilk hastasını kabul etmiş, her hasta için tam 55 dakika ayırmıştır. Her hastadan sonra, kendisine beş dakika dinlenme ve düşünme zamanı tanımıştır. Saat tam 13.00'te aile üyeleriyle birlikte öğle yemeği yemiştir. Ailenin genç üyeleri akşamları erken yattıkları için, öğle yemekleri tüm ailenin bir araya gelebildiği asıl buluşma noktası olmuştur. Freud, öğle yemeğinden sonra kendisine iki saatlik bir öğle tatili zamanı armağan etmiş, bu zaman dilimi içinde, genellikle, evinin arka sokaklarında tek başına hazım yürüyüşleri ve küçük alışverişler yapmıştır. Gene bu süre içinde, tütüncü dükkânlarına uğramış, ünlü puroalarını almış veya yazılarını düzeltmiştir. Saat tam 15.00'ten 21.00'e kadar yeniden ve aynı şaşmaz düzen içinde hasta kabul etmiş, saat 21.00'de ya da bazen 22.00'de akşam yemeği yemiştir. Günde ortalama 10-13 saat kadar analiz yapmış, yıllarca öğlen yemeğinden akşam dokuza ya da ona kadar hiçbir şey yemeden ve içmeden çalışmıştır. 65 yaşından sonra, akşamüzeri saat beşte kendisine bir fincan kahve içme lüksünü tanımıştır. Akşam yemeklerinde ailenin yetişkinleri bir araya gelmiştir.

Freud, Yahudilerin çocuklar, torunlar, yeğenler, halalar, amcalar, yakın akrabalarından oluşan büyük aile geleceğini, tiranlığa eğilimli otoriter bir baba tavrıyla sürdürmüş ve yönetmiştir. Otoriteye, baskıcı düşüncelere karşı başkaldırmayı savunurken kendi dünyasında, ailesinde ve psikanaliz hareketi içinde son kerte uzlaşmaz davranmış, otoriter bir kişilik olmuştur.

Muayenehanesinin küçük bekleme salonunda, 1902 yılı sonbahar aylarından sonra, Alfred Adler, Max Kahane, Rudolf Reiter, Wilhelm Stekel'in katıldıkları (karşıtılarının "Beşli Çete" ya da "Viyana Çetesi" olarak da tanımladıkları) beş kişilik Viyana Psikanaliz Derneği'nin ünlü "Çarşamba Toplantıları" düzenlenmeye başlanmıştır. Sonra bunlara Karl Abraham ile Hans Sachs eklenmiş; böylece "yediler grubu" (ya da "çetesi") kurulmuştur. (53)

Freud çarşamba akşamları Psikanaliz Derneği'nin toplantılarına katılmış, cumartesi akşamları aile arasında iskambil oynanmış, pek sık olmayarak da Shakespeare veya Mozart'ın yapıtlarının sergilendiği tiyatrolara, konserlere gitmiştir. Freud, edebiyata olan tutkusuna karşın, anlaşılması zor biçimde müzik dünyasından uzak durmuştur. Anna Freud'un anılarına göre Freud, içinde sevgi-nefret, iyi-kötü ikilemi gibi günlük yaşamın çelişkileri -kısmenbulunduğu için, Don Giovanni, Figaro'nun Düğünü gibi operalara istemeyerek de olsa, arada bir, "zorla" gitmiştir. Pazar günleri, öğleden önce annesini ziyaret etmiştir. Pazar öğleden sonra kardeşler ve ailenin diğer üyeleri bir araya gelmişler, bazı dost ziyaretleri yapılmıştır. Gene pazar günleri, çoğu kez odasına çekilip çalışmalarını yazmış; bazen de çocuklarla birlikte Viyana'daki sanat galerilerini gezmiştir.

Freud, özünde hiç de asık suratlı bir insan olmadığını, buna karşın, yaşamın komik yanlarını ön plana çıkarmak-

ta ustalaştığını ve bu nedenle kendisinin “neşeli kötümser” ya da “kuşkulu kötümser” olarak tanımlanabileceğini söylemiştir. Yahudilerle ilgili fıkraları dinlemekten ve anlatmaktan -babası Jakob kadar olmasa da- hep keyif duymuştur.

Evlerinde 27 yıl süreyle çalışan ve onlarla birlikte Londra’ya giden yardımcıları Paula Fichtl, Freud’ların, evlerine gittiği ilk gün evde ağır, dondurucu bir sessizliğin olduğunu, Martha’nın geri çekilmiş -donuklaşmış- kişiliğini, Anna’nın ondan da beter durumdaki içe kapanıklığını, kısaca ailenin sakin ve dingin olmasına karşın pek de mutlu olmadığını hemen duyumsamıştır. Evin içinde pek konuşulmadığını ve olağanüstü bir tekdüzelik içinde yaşandığını fark etmiştir. Arada bazı küçük davranışlar bu tekdüze yaşam tarzına belki biraz renk katmıştır. Örneğin, çalışma masasını çok düzenli tutan Freud, tüm uyarılara karşın ayak tırnaklarını kesmeyi pek sevmediği için çorapları hep aynı yerden delinirmiş. Bu tavrından dolayı neredeyse çocuksu bir keyif aldığı gözlenmiştir. (54) Çamaşırlarının ve yatak çarşaflarının bazı kereler kanlı ve kakalı olduğunu görmesi üzerine, Martha, yardımcısına açıklama yapma gereğini duymuş ve kocasının çalışma koşulları gereği bütün gün oturmaktan kabızlık çektiğini, bu nedenle de bağırsaklarının bozuk, dışkısının çoğu kez kanlı olduğunu söylemiştir. Paula Fichtl, birkaç kere Freud’un banyoda çıplak durmuş, Martha’nın kendisini ıslak havlularla temizlemesini çaresiz gözlerle seyredişine tanık olmuştur. Bu ara Paula Fichtl gene birkaç kez Freud’un sünnetli penisini görmüş ve bu duruma çok şaşır- mış; çok akıllı olduğu söylenen bu adamın, olasılıkla bu “eksiklik” duygusuyla hep bu konular üzerinde çalışmış olabileceğini düşünmüştür. (55)

Freud yaşamı boyu teknik gelişmelerden hep uzakta durmaya çalışmıştır. Evde hiç müzik sesi işitilmemiş, eve ısrarla gramofon bile alınmamıştır. Telefonda ve telefonla konuşmaktan hiç hoşlanmamış, bu tür konuşmaların mutlaka yüz yüze yapılması gerektiğini savunmuştur. Oğlu, onun telefon sesine karşı olan aşırı duyarlılığı bilindiği için, telefon aletini olası bir tahribattan koruyabilmek amacıyla özel önemler alındığını söylemiştir. Paula Fichtl, Freud'un müziğe karşı sanki sağır olduğunu düşünmüştür. Yazışmalarında, konuşmalarında müzikle ilgili olarak çok bilgece alıntılar yapan Freud'un, bu konudaki duyarsızlığını anlamak kolay olmamıştır. Anna'nın anlattıklarına göre, onu değil konsere, müzik çalınan bir yemek salonuna bile götürmek neredeyse olanaksızdır; ya içeri hiç girmez ya da asık suratla birkaç lokma yedikten sonra, "bu dayanılmaz ortamdan" çabucak kaçıp gitmek ister.

Freud, üst çene kemiğinde gelişen kansere karşın, uzun yıllar tütün içmeyi sürdürmüştür. Düşünme yeteneğini azaltacağı için içkiye hiçbir zaman ilgi duymamıştır. Yaşamının belli başlı lüksü olarak, yılda 4 hafta kadar, tatil yapmayı, dağ yollarında yürümeyi, mantar ve böğürtlen toplamayı her zaman çok sevmiştir. Sıklıkla, çalışmasız yaşamı düşünemediğini, fantezilerin ve çalışmanın her zaman birlikte yürüdüğünü, en azından kendisinin bunları birlikte sürdürmekten keyif duyduğunu söylemiştir. (56) Sınırlı bir yeteneği olduğunu, örneğin doğabilimlerine ve matematiğe karşı hiçbir eğiliminin bulunmadığını belirtmiştir. Belki de tek olumlu yanının, bıkmadan usanmadan, yoğun bir süreklilik içinde çalışmak olduğunu açıklayarak, başkalarından önce kendisi için yazdığını, yazmakla mutlu olduğunu vurgulamıştır.

Her zaman temiz ve şık giyimli görünmesine karşın, onu yakından tanıyanlar, gardırobunun oldukça müteva-

zı olduğunu, tüm giyim kuşamının üç-dört takım elbise, birkaç takım iç çamaşırı ve birkaç çift ayakkabıdan oluştuğunu söylemişlerdir. Giyim kuşamda, gömleklerinin, kravatlarının seçiminde oldukça geleneksel davranmış, modayı biraz geriden izlemeye çalışmıştır. Anna Freud, babasının yaşamının temel özelliğini tek bir sözcükle söylemek gerekirse, bunun 'yalınlık' olduğunu belirtir. Freud'ların evinde (bile) zaman zaman ekonomik zorluklar yaşandığı söylenmesine karşın; sağlık, eğitim ve gezi konusunda para harcanmaktan sakınılmamıştır.

Freud çalışkan ve temizdi; dosyaları ve mektupları çok düzenliydi. Ciddi, diğer insanlarla ilişkilerine ürkek bir dikkat gösteren, düşüncelerinin onaylanması (otoritesine boyun eğmek) koşuluyla dostluğuna güvenilir, ayrıntıları ve çelişkileri çok önemseyen, sorumluluk duygusu yüksek, özveri çabası içinde bir insandı. Ateist olmasına karşın, birazcık da batıl inançları olan, büyük aile ilişkileri gibi geleneklere ve kadın erkek ilişkilerinde ataerkil ilkelere bağlı bir yaşam sürdüren, çocuklarına karşı hoşgörölü, sorularına açık yanıtlar vermeye çalışan, eğitimlerine özen gösteren, fakat arada hep belirli bir mesafe bırakan, seven (sözde) "modern baba" gibi davranmış, yakınlarını, ve çocuklarını arada bir yanaklarından öpmüş, ama pek seyrek kucaklamıştır. Buna karşın, gene pek seyrek olarak sertleşmiştir. Yahudi geleneklerine karşı çıkmak için, üç oğlunu da sünnet ettirmemiştir.(57)

Freud'un ölümünden sonra oğulları Martin ve Erich, babalarının dedeleri Jakob Freud'dan ne daha az ne de daha fazla demokrat olduğunu; dedelerinin ve babalarının özde birbirlerine çok benzediğini söylemişlerdir. Aile içinde çocuklarla ve onların özel sorunları üzerine konuşmak hiçbir zaman mümkün olmamıştır. Örneğin, büyük oğlu

Martin 13-14 yaşlarına değin cinsel konularda hiçbir bilgisinin olmadığını ısrarla yazmıştır.

Evdeki ağır otoriter baskı nedeniyle, hemen bütün çocuklarda, hafif bir kekemelik ve peltek konuşma ortaya çıkmıştır. Bu durum onların öğrenme başarılarını önemli ölçüde düşürmüştür. Öğretmenleri bunu Freud ailesine anlatmak için çok uğraşmışlar, kerelerce uyarmış, ama sonuç alamamışlardır.(58) Bu konuda Freud'un çeşitli konuşmalarda vurguladığı tanıyı anımsatarsak: Kekemelik ve peltek konuşma, baskı altında tutulan çocuklarda ayrılma/kopma korkusuna bağlı olarak ortaya çıkmaz mıydı!

Büyük oğlu Martin, alaycı açıklamalarıyla aile içi ilişkilerin trajik boyutuna daha da çarpıcı açıklıklar getirmiştir. Martin, "Babamızın biz çocuklarına sunduğu/ armağan ettiği en büyük özgürlük, onların kendisinden istedikleri kadar korkabilme özgürlükleriydi" demiştir. (59) İnsanın Freud gibi "her şeyi bilen ve her zaman haklı olan" bir babası olursa, korku, kekemelik ve peltek konuşma özgürlüğünü kullanması da kaçınılmaz olacaktır.

Böylece, 20. yüzyılın en büyük modern psikiyatrisinin çocukları, onun verdiği konferanslarda söylediklerinin sağlamasını yapmışlardır. En küçük kızı Anna, yaşam boyu babasının gölgesinde kalmış, başka bir söylemle, "babanın gücü, annesinin güçsüzlüğü" onun kişiliğini, tüm yaşamını ezmiş geçmiş, özgün bir benlik oluşturmamasını engellemiştir.

9. Paris'te Yaşanan "Charcot Şoku"

Freud, meslek çalışmalarının ilerleyen dönemlerinde, Meynert'in nöroanatomi kliniğinden sonra, 13 Ekim 1885 - 28 Şubat 1886 tarihleri arasında modern psikiyatrinin Kâbe'si sayılan Paris Salpetrièr Kliniği'nde çağın en ünlü nöropsikiyatristlerinden ve renkli kişiliklerinden Charcot'nun yanında çalışır. Kişiliğinin ve kariyerinin gelişmesinde, bu altı aylık Paris döneminin önemli etkileri olmuştur. Jean Martin Charcot (1825-1893), Freud'un kişiliğinin evrimini etkileyen başlıca insanlardan biridir. Freud, 20 Ekim 1885 tarihinde, Salpetrièr Kliniği'nde Charcot'yu görüşünü şöyle anlatır:

"Saat 10'da Charcot geldi. Bu büyük adam, 58 yaşlarında. Kısa boylu, şişman, canlı, yaşam dolu. Kafasında silindir bir şapka vardı(...) Koyu renk gözleri, yumuşak bakışları (...) Saçları uzun, geriye kulaklarının arkasına doğru taramış (...) Çok esprili, dünyaya açık bir insan."(60)

Freud, sonraki yaşamının kimi sıkıntılı dönemlerindeki düşlerinde, şu veya bu biçimde dünyaya açık bu insanı görmüş, onunla konuşmak, sıkıntılarını tartışmak istemiştir. Charcot'nun derslerinde, Notre Dame'da mutlak mutluluğu bulan insanların duyumsadıklarına benzer duygulara kapıldığını yazmıştır. (61) Charcot, Freud için hep heyecan verici, öğretici, ulaşılmayacak kadar büyük bir bilim adamı ve dost olarak kalmıştır. (62) Freud'un kanısına göre de, Charcot çok etkileyici bir kişiliktir, sevimlidir, esprili-

J. M. Charcot; Freud'a imzaladığı fotoğraf (1886). Charcot, psikiyatrinin Napolyonu pozunda. Belki gerçekten de çok şey yaptı ama pozu her zaman yaptıklarının önüne geçti (S. T.)

dir. Her türlü tartışmaya açıktır. Her konuşması, başından sonuna en küçük ayrıntılarına dek planlanmış küçük bir sanat yapıtıdır. Konuştuklarında bilimsel verilerin ötesinde estetik bir şeyler de görülür.

Freud, bu büyük kişilik karşısında, 13 Ocak 1886'da "Tüm bağımsızlık duygularıma karşın, bağımlı olmak zorunda kaldığımdan değil, severek bağımlı olmak istediğimden, dolayı mutluyum" diye yazmıştır. (63) Charcot'nun bir konuşmasını Freud yaşamı boyu hiç unutamamış, bu konuşma ona yol gösterici olmuştur. Bir tartışma sırasında, yanında çalışan bir başka ünlü hekim, hipnozla sağaltım yönteminin, tüm çağların en büyük fizyologlarından biri olan Hermann Helmholtz'un (1821- 1895) kuramına aykırı olduğunu söyleyince, Charcot, "Bu söyledikleriniz sözünü ettiğiniz kuram için çok daha fena; kuram iyi, güzel ama gördüğünüz gibi gerçekleri var olmaktan alıkoyamıyor" demiştir. (64) Bu konuşmadan sonra, hep "tartışılmaz kuramlarla" mücadele etme kararı veren Freud'un nörolojiden psikiyatriye geçişi kesinleşmiştir. Ama bu kez de kendisi söylediklerinin tartışılmasına hiçbir zaman olanak tanımamış, kendisini eleştirenleri acımasızca dışlamıştır.

Paris'te kaldığı süre içinde, nöroloji ve psikiyatri üzerine çağın en aydınlık, kışkırtıcı düşünce ve tartışmalarını izlemekle kalmamıştır. Charcot, Freud'dan konferanslarını ve kitaplarını Almancaya çevirmesini rica etmiştir. Böylece Freud, bu büyük psikiyatristin en yakın dost çevresine katılma olanağını bulmuştur. Bu çeviri işini o denli yoğun bir tutku ve şaşırtıcı bir hızla gerçekleştirmiştir ki, örneğin, Charcot'nun *Sinir Sistemi Hastalıkları ve Histeri Üzerine Yeni Konferanslar* adlı kitabı, Almanca olarak Fransızcasından bir süre önce, 18 Temmuz 1886 tarihinde basılmıştır. Freud'a bu çalışması için 280 gulden çeviri parası verilmiştir.

Charcot'nun salt çalışmaları değil, evinde yaptığı kimi arkadaş toplantıları bile Freud için çok heyecanlı olmuştur. 1886 yılının Ocak ve Şubat aylarında birkaç kez Charcot'nun evine çağrılır. Hem diğer davetlilerle tanışmanın sıkıntısıyla hem de Fransızcasının bu tür önemli toplantılar için yeterli olmayacağı kaygısıyla her seferinde Freud, çok heyecanlanır. 2-3 Şubat 1886 tarihli toplantı dönüşünde hemen, sığağı sığağına nişanlısı Martha Bernays'a yazdığı mektupta, " Çok şükür bu da geçti. Düşün, bu kez kırk-elli kişi kadar çağrılı vardı, ki ben bunlarının içinden ancak üç ya da dört tanesini tanıyordum. Ayrıca, birbirimize tanıştırılmadık, herkes kendi çabasıyla birbirini tanımaya çalıştı" der. (65) Freud, bu tür toplantılarda olasılıkla (hep) birkaç damla kokain alarak heyecanını dindirmeye çalışmıştır. Şato benzeri bir malikânede, prensler gibi yaşayan, olağanüstü ünlü ve zengin Charcot, Şubat 1886'da evinde verdiği başka bir davette, son anda, kayınpederinin ağır hasta olması nedeniyle üzüntüler içinde davetlilerin yanından ayrılmak zorunda kalmıştır. Altı gün sonra, yeniden kliniğe geldiğinde, Charcot'nun, giyinişi, neşesi ve sevincinden, keyfinin boşuna olmadığı, zengin kayınpederinin öldüğü ve kendisine yüklüce bir miras (daha) kaldığı anlaşılmıştır (23 Şubat 1886 tarihli mektuptan).(66)

Freud bu ara cebindeki parasının el verdiği oranda Paris'i gezme olanağını bulur, tiyatrolara, konserlere gider. 8 Kasım 1885 tarihinde Martha'ya gönderdiği mektupta, Theatre Porte Saint Martin'de Sarah Bernhardt'ı seyrettiğini ve hayran kaldığını yazmıştır. (67) Mektupları şaşırtıcı ayrıntılarla doludur. Çıktığı kulelerin merdivenlerini sayar ve yazar. Louvre Müzesi'nin içini ayrıntılarıyla anlatır. Gittiği tiyatroların hangi sırasında, kaçmıcı koltukta oturduğunu belirtir. Örneğin, "Concorde Meydanı'na git-

tiğimde bir çığlık attım; bir düşün ve inan bana, Luxor'dan gelmiş sahici bir dikili taş görüyorum!" der.

Freud, 28 Şubat 1886 tarihinde Paris'ten ayrılır. Sonraki yıllarda, 1889,1910 ve 1936 tarihlerinde çok kısa süreli de olsa üç kez daha bu dünya başkentine gidebilme olanağı bulur.

Freud felsefeyi, üniversitenin felsefe seminerlerinde, teolog, Aristoteles uzmanı ve Darwin hayranı filozof Franz Brentano'dan öğrenir. Franz Brentano'nun felsefe derslerini iki yıl boyunca izler. Burada Ludwig Feuerbach'ın, Hristiyanlığın Özü (Das Wesen des Christentum, 1843) yapıtında doğabilimlerine ve psikolojiye temel alabileceği felsefeyi bulur. Ludwig Feuerbach (1804-1872), özellikle ilk baskısını 1841, genişletilmiş ikinci baskısını 1843 tarihinde yayımladığı *Hristiyanlığın Özü* yapıtıyla, modern aydınların düşün dünyalarını çok etkilemiştir. Feuerbach, Hegel'in dünyayı tinselleştirmesini, mutlak tini dünyanın özü, tarihi de tinin gelişme tarihi olarak gören kurgusal felsefesini eleştirmiş; modern aydınların özlemini çektikleri doğa ve insan temeli üzerine dayalı, yaşayan gerçek insanı arayıp bulmayı amaçlayan bir felsefe kurmaya çalışmıştır. Bu yolda da ilk adım olarak Hristiyan teolojisini eleştirmiştir.

Hristiyanlığın Özü kitabında, Hristiyanlığın artık ne akılda ne sanatta ve hepsinden önemlisi ne de sanayi ve teknolojide yaşadığını, günün koşullarında inancın inançsızlığa, İncil'in akla, gökyüzünün yeryüzüne, ibadetin çalışmaya, İsa'nın insana, cehennemin yoksulluğa ve işsizliğe dönüştüğünü, politikanın dinin yerine geçtiğini, en geniş anlamıyla 'din' sözcüğünün artık toplumda yeri olmadığını, insanın gökyüzü ile yeryüzü arasında ikiye bölünmüş durumda yaşamak istemediğini, felsefeyi çağın gereksinmelerini karşılayacak biçimde değiştirmek ge-

rektiğini, felsefenin artık dinin ve teolojinin, devletin de kilisenin yerine geçtiğini söyleyen Ludwig Feuerbach'ın, Freud'un felsefi düşüncelerinin evrimi üzerinde önemli etkisi olmuştur. (68)

10. Josef Breuer ile *Histeri Üzerine Çalışmalar*'ın Başlaması

Freud'un kişiliğinin evriminde kendisinden on dört yaş daha büyük olan Josef Breuer (1842-1925) ile oluşturdukları yakın arkadaşlık önemli ve ayrı bir yer tutar. Breuer, yaşadığı yıllarda Viyana'nın en ünlü ve parlak hekimlerinden biridir. Entelektüel kapasitesinin ötesinde, çok iyi bir klinik ve laboratuvar eğitimi almış, solunum fizyolojisi üzerine önemli araştırmalar yapmıştır. Vagus sinirinin solunum sistemi üzerindeki etkisini tespit edip, kendi adıyla da anılan Breuer-Herings refleksinin bulunmasına katılmış, içkulak labirentini araştırmıştır. Ayrıca renkli görme üzerine çalışmalarıyla ünlenmiştir. Tıp yazınında pek çok önemli buluş, Breuer adıyla kayıtlanmıştır. Tanı koymada olağanüstü bir yeteneğinin bulunduğu hep vurgulanır. Ayrıca, psikoterapi sonucu oluşan ruhsal dinginleşmeye, arınma (katarsis) tanımını gene ilk kez o kullanmıştır.

Breuer'in, Freud'a etkisi ve yardımı çeşitli boyutlarda olmuştur. Öncelikle, Freud'u Viyana'nın önde gelen tıp otoritelerine o tanıştırmış, çeşitli laboratuvar ve kliniklerde yer bulmasına yardımcı olmuş, sürekli ekonomik destekte bulunmuştur. Freud'un 21 Haziran 1886'da açtığı muayenehanesine, ilk zamanlar hastalarının büyük çoğunluğu, Breuer tarafından gönderilmiştir. Freud, Breuer ve karı-

sı Matilda'nın kişiliklerinde "yedek babaanne" desteğini görmüştür.

Bütün bunların ötesinde, Breuer'in, Freud'a yaptığı belki de en önemli -tarihsel- etki, Aralık 1880'den Haziran 1882'ye kadar tedavi ettiği ve psikanaliz tarihinin ilk klasik hastası olarak kabul edilen 21 yaşındaki "Anna O" (Bertha Pappenheim) hakkında, Kasım 1882 tarihinde bilgi vermesi ve sonra da bu bulguları tartışıp, birlikte yayımlamak istemesidir. Freud, Anna O'yu olasılıkla hiç görmemiş, ancak Breuer'in anlattığı biyografisini ve nevroitik belirtilerini öğrenmiştir. Breuer'in isteği üzerine, bu belirtilerin yorumuna katılmıştır. Charcot ve Bernheim'dan öğrendiklerini kendi özgün düşünceleriyle de zenginleştirerek, Breuer ile birlikte, 1895 tarihinde yazdığı *Histeri Üzerine Araştırma*, modern psikiyatrinin ilk önemli yapıtı olarak yayımlanmıştır.

11. Psikiyatrinin Rozette Taşı: "Anna O"

I.

Paris geçen yüzyılın sonlarında, modernizmin, Çılgın Çağın (Belle Epoque) başkenti olarak örgütlenirken, bunun birkaç kilometre ötesinde, bu yaşam tarzının negatifi olarak kendilerini "başkalarından başka" duyumsayan insanların ve özellikle de kadınların psikiyatri kliniklerine kapatılma süreci artan bir hızla sürmüştür. Beş bin kadar kadın, "çılgın çağın cadıları" olarak "son Bastille" de denen Salpetrièr Kliniği'nde toplanmıştı. Ve "bu acılar kentinde" Jean Martin Charcot, "toplumsal komploya kurban gitmiş" bu kadınların ruhsal durumlarını hipnoz yöntemiyle çözümlemeye başlamıştır. (69)

Gene aynı zaman dilimi içinde, Charcot'nun Paris'teki çalışmalarından bağımsız, ünlü hekim Josef Breuer, bu kez Viyana'da karşılaştığı genç bir kadın hastasını, "konuşma kürü" adını verdiği bir teknikle sağaltmanın yollarını denemiş; sonradan, Sigmund Freud ile birlikte 1895 yılında yayımladıkları ve psikanalizin ilk büyük kitabı olarak da kabul edilen *Histeri Üzerine Çalışmalar*'da, bu konudaki gözlemlerini, diğer örnekler ile birlikte, "Anna O" takma adıyla yayımlamıştır. (70)

(*) Bu vakaya neden "Anna O" adı verildiği kesinlikle bilinmemektedir. Ama en çok düşünülen olasılık, o sıralar hem Breuer'in hem de Freud'un büyük bir hayranlıkla Heinrich von Kleist'in biyografisini inceledikleri ve yapıtlarını okudukları ve de üzerinde konuştukları vakanın Kleist'in "Marquie de O" yapıtındaki kişiliği çağrıştıran yanlarının bulunmasıdır.

Bertha Pappenheim (Anna O.)

11. Psikiyatrinin Rozette Taşı: "Anna O"

Bu ünlü yapıtta, Anna O'nun, Breuer'in geliştirdiği ve psikanalizin ön çalışmaları niteliğinde olan, hipnoz-konuşma kürü, arındırma yöntemiyle tedavi edildiği ve hastanın tümüyle sağlığına kavuştuğu vurgulanmıştır. Bu yapıtta kullanılan cümle şöyledir: "Hasta, sonra, bir gezi için Viyana'yı terk etti. Kuşkusuz psişik durumu ancak uzunca bir süre sonra tümüyle dinginliğe kavuşabildi. O zamandan beri -hasta- sağlığına tam olarak kavuşmuş durumdadır." (71)

Oysa uzunca bir süre sonra, gerçeğin hiç de böyle olmadığı, hatta tam tersi bir durumun söz konusu olduğu anlaşılmış; modern psikolojinin belki de en önemli bu hastasının durumu ile ilgili inanılmayacak birçok varsayımda bulunulmaya başlanmıştır. Kuşkusuz Breuer, devrimsel nitelikli bir adım atmıştır; ama Anna O bu tedavi yöntemiyle iyileşmemiş, sağlığına kavuşmamıştır. Fakat, kültür dünyasına çok önemli ve gizemli bir kalıt bırakmıştır. Anna O'nun bu gizemli kişiliği psikolojiden çok yazın dünyasını etkiler. Biraz abartmalı bir savla, Anna O'nun, psikanaliz dünyası içinde, İsa'nın Hristiyan dünyası içindeki konumuna benzer bir değerde olduğu söylenir ve psikanalizin temel başlangıç söylencesini Anna O'nun simgelediği vurgulanır. (72)

Freud, her zaman psikanalizin ortaya çıkarılmasında ilk büyük adımı Breuer'in attığını anımsatır, fakat olaya eleştirel bakan kimi araştırmacılar, kışkırtıcı yaklaşımlarla, modern insanın, modern psikolojinin ve psikanalizin ortaya çıkmasını asıl etkileyen kişinin, Breuer'in de çok ötesinde, Anna O. olduğunu söylerler. Burada, bu son kerte öğretici tartışmaların ışığı altında, modern kadının çarpıcı ve ilk örneklerinden biri olan Anna O'nun gerçek kişiliğini ve yaşam öyküsünü biraz daha yakından anımsatmanın gerektiğini düşünüyorum.

Olay, Breuer'in, 1880 yılı Aralık ayının, Noel öncesi haftasında Viyana'da varsıl bir Yahudi ailesinin evine çağrılmasıyla başlar. Breuer burada, 21 yaşında, zaman zaman ortaya çıkan bilinç bulanıklılığı, uykusuzluk, öksürük nöbetleri, boyun, kol, bacak bölgelerinde yoğunlaşan ve nörolojik (organik) açıklanması yapılamayan felç durumları, Almanca, İngilizce, Fransızca, İtalyanca ve hatta İspanyolca anlatılan fanteziler, konuşma bozuklukları, korkular, bunalımlar, görsel sanrılar, su içme korkuları, kişilik yarılımları gibi çok zengin bulgular demeti sergileyen sıra dışı zeki, kişilikli bir genç kadınla karşılaşır. Son kerte deneyli bir hekim olan Breuer, ilk bakışta hastalığın organik nedenlerden kaynaklanmadığını, tersine tümüyle psişik sorunlarla ortaya çıkan bir histeri olduğunu kestirir. Genç kadına hipnoz yapma önerisinde bulunur. Bazı günler iki kez hipnoz yapmak gereği ortaya çıkar. Genç kadın, hipnoz sonucu bazı sorunlu anılarını (daha somut; kendisini huzursuz eden anı kırıntılarını) yeniden yaşar. Hipnoz sonrasında, bu yeniden anımsananlar üzerine bilinçli olarak sürdürülen konuşmalarda, bunların artık hastalık belirtisi olmaktan çıktıkları görülür.

II.

Histeri Üzerine Çalışmalar kitabında Breuer'in anlattıklarına göre, Anna O'nun rahatsızlığının gelişimi ve tedavisi genel çizgileriyle dört aşamada değerlendirilir:

a) 1880 yılının Haziran ayının ortasından, Aralık ayı ortasına dek rahatsızlığın başlangıç dönemi sözkonusudur. Hastanın babası bir akciğer iltihabından yakınmakta ve hekimler ciğerlerdeki apseden ciddi olarak kaygılanmaktadırlar. Anna O'da bu sıralar öksürük nöbetleri, unutkanlıklar, kimi sanrılar ve çeşitli bölgelerde kas kısılmaları, başka insanlarla ilişki kurmaktan kaçınma ve

hatta onlardan korkma, nefret etme, yemek yememe (yiyememe) eğilimleri gibi belirtiler görülür.

b) 11 Aralık 1880'den, 1 Nisan 1881'e kadar geçen zaman dilimi içinde rahatsızlık belirtileri artık belirgin niteliğe dönüşmeye başlar. Bu aşamada, hasta yataktan çıkamamaktadır. Burada, görme bozuklukları, ellerde ve ön kol bölgelerinde hafif felçler, boyun kaslarında kasılmalar, yoğun korkular, hiç konuşamamaya varan konuşma bozuklukları, bazı sözcüklerin ve kavramların anlatılması için, 4-5 farklı dilden konuşma gereksinimi, sol kafa bölgesine lokalize ağrılar, dalgınlık, uykulu olma durumları görülür. Uygulanan hipnoz ve konuşma kürü tedavisi sonucunda, hasta 1 Nisan gününden itibaren artık yataktan çıkabilecek duruma gelir.

c) 5 Nisan 1881'de, babanın ölmesine karşın, hastanın davranışlarında kısa bir kötüleşme döneminden sonra, belirli bir iyileşme kaydedilir. Bu arada, hastanın, Dr. Breuer dışında kimseyi tanımaması gibi, "negatif sanrıları" ortaya çıkmıştır. Hafif bir dalgınlığın da eşlik ettiği bu üçüncü dönem, Aralık 1881 tarihine değin sürer.

d) 1881 yılı Aralık ayından, 7 Haziran 1882'ye kadar devam eden dördüncü dönemde, zaman zaman yutkunma, görme bozuklukları gibi kimi rahatsızlıkların yeniden ortaya çıktığı görülmüşse de, hastalık belirtilerinin büyük bir bölümü ortadan kalkmış, Anna O sağlığına kavuşmuştur. (73)

III.

Breuer, tedaviye başlamasından kısa bir süre sonra, genç kızı travmatize eden temel nedenlerden birinin, evin diğer bir odasında "ağır bir akciğer hastalığı nedeniyle ölümle pençeleşmekte olan babasına yeterince özenle bakamadığı kaygısı" olduğunu saptamıştır. Anna O, babasının

yanında bulunduğu bazı geceler -olasılıkla koyu renk saçlarının, gözlerinin önüne düşmesinden kaynaklanan bir duygu yanılmasıyla- duvardan kara yılanların aşağıya doğru indiğini, ancak kendisinin bunları kovalayacak gücü olmadığını, sonra da sağ tarafının hareketsiz ve felçli olduğunu duyumsamıştır. Başka bir seferinde, babasının altını temizlerken, onun yüzünün etlerinin döküldüğünü ve kurukafaya dönüştüğünü, sonra kendi parmaklarının da kurukafa biçimini aldığını sanmıştır. Aynada kendi yüzüyle, babasının yüzünün iç içe girdiğini ve sonra bu üst üste gelmiş yüzlerin yeniden kurukafaya dönüştüğünü görmüş, bayılmış ve ardından da yürüyemez olmuştur. Breuer, genç kızın ağır suçluluk duyguları içinde olduğunu saptamıştır. Babasına karşı olağanüstü içten duyguları olan kız, babası öldükten sonra, bir süre yemek yiyemez olmuştur. Sonra su içememe belirtileri ortaya çıkmış, Breuer, son kerte sabırla “konuşma kürü/tedavisi” (kendi tanımıyla “talking cure”) uygulamıştır. 18 ay kadar süren hipnoz ve konuşma küründen sonra, görece bir iyileşme başlamış, hastalık belirtileri kısmen de olsa ortadan kalkmıştır. Anna O, görece düzelmiş, Breuer artık tedavinin bittiğini söylemiştir. Evine gelmiş, normal yaşamını sürdürmeye başlamıştır.

“Viyana Çetesi” tarafından, Anna O üzerine verilen “resmi bilgiler”, burada son bulmaktadır. Bundan sonrası, yakın yılların eleştirel yaklaşımlı araştırmacılarının tespit ettikleri verilerdir.

Bunlara göre, tedavinin bittiğini söyledikten sonra, evine giden Dr. Breuer’e “o gece” gelen bir haberde, hastasının yeniden ağır bir kriz içinde olduğu ve kendisini acilen çağırıldığı söylenir. Breuer hastanın evine gittiğinde, genç kızın yatakta karnındaki ağrılarla kıvrandığını görür ve sancılar içinde “şimdi de Dr. Breuer’den bir çocuk do-

ğurmak üzere olduğunu” söylediğini duyar. Bu yeni gelişme Breuer’i korkutur. Anna O’yu bir meslektaşına emanet edip, bir daha kendisini görmemeye karar verir. Kuşkusuz burada Breuer’in genç kadma karşı duyduğu ilgi, Peter Gay’in vurguladığı gibi, aynı adı taşıyan annesine karşı duyduğu ödipal duyguları da yeniden gündeme getirmiş (74), yaşadığı huzursuzluğu daha da artırmış olabilir.

Olasılıkla Breuer’in, Anna O’ya uyguladığı tedavi, ancak kısmen başarılı olmuştur. Fakat, resmi psikanaliz yazınında söylendiğinin aksine, Anna O, yeterince iyileşmemiştir. Breuer, Anna O’ya tedavi süresinde salt kloral değil morfin de vermiştir. Tedavinin kesilmesinden bir ay kadar sonra da, Anna O, 12 Temmuz’dan, 29 Ekim 1882’ye kadar, İsviçre’de -ünlü psikiyatrist Ludwig Biswanger’in babası-Robert Biswanger’in yönettiği Inzersdorf’daki Bellevue Sanatoryumu’na kaldırılmış, burada da kendisine bir süre morfin kürü uygulanmıştır. Morfin uygulanmasının ardındaki nedeni gizlemek için, eski bir diş çekme olayından arta kalan “trigeminus nevraljisi” tanısı konmuştur. Anna O, aynı klinikte 1883’ten 1887’ye kadar, en az üç kez daha yatırılarak tedavi edilmiştir. (75)

IV.

Breuer, Anna O vakasını, 1882 yılının ilkbahar aylarında tamamladıktan -bir anlamda tedaviyi sonlandırdıktan-sonra, bir süre bu konu üzerinde kimseyle konuşmaz. 18 Kasım 1882 tarihinde Freud, nişanlısına yazdığı bir mektupta, Breuer’in kendisine Anna O olayını anlattığını yazar. Freud’un kanısına göre, Breuer devrimsel nitelikte bir çalışma yapmıştır. Breuer ise -büyük skandallara yol açması korkusundan olsa gerek- yaşam boyu bir daha histeri tedavi etmeyeceğini söylemiştir. Freud, sonra Paris’e gittiği zaman bu olaydan Charcot’ya söz etmiş, ancak, Charcot

bu “konuşma kürü” ile pek ilgilenmemiştir. Freud, Viyana’ya döndükten sonra, kendi hastalarında da hipnoz ve konuşma kürü tedavileri taktığını uygular, sonra da Breuer’in önerisi üzerine, Anna O olayını da anlatan kitabı, birlikte yayımlarlar. Burada Freud, histerinin temel nedenleri arasında, cinsel sorunları görmesine karşın, Breuer, Anna O da cinsel nedenlerin önemli bir rol oynadığından hep kuşku duymuştur. Bu ilk çalışmanın tıp çevrelerinde bekledikleri ilgiyi görmemiş olması, iki arkadaşın birbirlerinden ayrılmalarında -ayrıca- önemli bir neden olmuştur.

Freud’un sonraki yıllarda Stefan Zweig’a yazdığı mektupta açıkladığı kanısına göre, Anna O, “şimdi doğum yapıyorum, Dr. Breuer’den çocuk doğuruyorum” dediği zaman, histerinin anahtarını Breuer’in eline vermiş, ama Breuer bundan korkmuş ve anahtarı elinden düşürmüştü, Anna O’yu başka bir meslektaşına havale ederek -sorunun üzerine gitmekten- kaçmıştır.” (76)

V.

Breuer’in notlarında, yazışmalarında ve *Histeri Üzerine Çalışmalar* kitabında, Anna O takma adıyla literatüre geçen hastanın gerçek kimliği (Bertha Pappenheim), Ernest Jones’un, Freud biyografisini (Sigmund Freud, Yaşamı ve Yapıtı; 1959) yazmasından sonra, dünya kamuoyunca öğrenilmiştir. Onun, kadın hakları savunucusu ünlü Bertha Pappenheim (27 Şubat 1859- 28 Mayıs 1936) olduğunun anlaşılmasından sonra da, zaten efsaneleşmiş olan kişiliği, ayrı bir boyut kazanmıştır. (77)

12 Kasım 1985 tarihli New York Times gazetesinde, Dr. Frank Hartman, Freud’un en yakın dostlarından biri olan, Prenses Maria Bonaparte’ın o güne değin bilinmeyen günlüklerine dayanarak, Breuer’in, Anna O’nun tedavisini yarıda kesmesine neden olarak, karısı Mathilde Breuer’in 1882 yılının Haziran ayında kıskançlık nedeniyle intihar gi-

Marie Bonaparte

rişiminde bulunmasını göstermiştir. Bu sava göre, Prenses Maria Bonaparte günlüklerinde, "16 Aralık 1927 tarihinde, Freud bana Breuer olayını anlattı, sonuç biliniyor: Anna, tedavisinin sonuna doğru, rahatsızlıklarının tekrarlamasıyla Breuer'den gebe kaldığını söylemiş (bunun zerine) Mathilde Breuer, kıskançlık nedeniyle intihar girişiminde bulunmuş" diye yazmıştır. (78)

Prenses Marie Bonaparte'ın, bugün torunu Tatyana Fruchaud'nun mülkiyetinde bulunan günlükleri şimdiye dek yayımlanmamış, en azından Anna O ile ilgili bölümlerin fotokopileri bile kimseye gösterilmemiştir. Bu savların doğruluğunu kanıtlayacak veriler şimdilik karanlıktadır.

Freud, 1909 yılı Eylül ayında Amerika Birleşik Devletleri'ne yaptığı gezide, Clark Üniversitesi'nde verdiği konferanslardan birini Anna O vakasına adanmış, burada psikanalizin ilk buluşunun gerçekleştiğini ve bunun onunun da Dr. Breuer'e ait olduğunu söylemiştir. Freud, yaşamı boyu psikanaliz kuramını sürekli geliştirmeye çalışmış ve her seferinde sistematik düşünmeye hep Anna O ile başlamıştır. Onun kişiliği, zengin fantezileri, zekâsı, 4-5 değişik dilde konuşabilme ve en özel duygularını bile anlatabilme özelliği, içtenliği, kendisini tanıyan tanımayan herkesi çok etkilemiştir.

Amerikalı ruhbilimci Walter A. Stewart, Bertha Pappenheim'ın "psikiyatrinin Rozette taşı olduğunu, bilinçdışının onun sayesinde okunabildiğini" söylemiştir.(79) Freud -bugüne değin bilinen bilgilerin ışığında- çok büyük bir olasılıkla, Bertha Pappenheim ile hiç tanışmamıştır. Bunu, 8 Kasım 1915 tarihinde Harvard Üniversitesi'nden James J. Putman'a "Ben, Breuer'in ünlü hastası Anna O'yu hiç görmedim" diyerek açıklamıştır. Güvenilmesi pek de kolay olmayan başka bir sava göre ise, Freud, 1909 yılında ABD'de bulunduğu sırada, bir çocuk yuvasını gezerken, gene aynı tarihlerde ABD'de bulunan Bertha Pappenheim ile karşılaşmış ve tanışmıştır. (80) Freud, nişanlısı Martha'ya 13 Temmuz 1883 günü sabanın üçünde yazdığı mektupta, Anna O'dan "senin arkadaşın Bertha Pappenheim" diye söz eder. Gerçekte, Martha Bernays Freud ile Bertha Pappenheim, Viyana'daki zengin Yahudi çocuklarının gittikleri bir topluluk içinde birbirlerini tanımışlardır. Hatta bir olasılık, Bertha Pappenheim, Martha'nın gençlik arkadaşı olarak, birkaç kez Freud'ların evine gelmiştir. Gene bir sava göre Bertha Pappenheim'in babası, Martha Freud'un babası öldükten sonra, bir süre Martha'nın yasal vesayetini üstlenmiş ya da üstlenmek zorunda kalmıştır.

(81) Ayrıca, Bertha Pappenheim'in annesinin babası ve Freud'un eşi Martha'nın dedesi Issak Bernays üzerinden, büyük ozan Heinrich Heine ile de akraba oldukları bilinmektedir.

VI.

Bertha Pappenheim, varıl ve otoriter bir Yahudi ailesi içinde büyümüştür. Kız çocuğu olarak geleneğe uygun biçimde yetiştirilmiş, pek çok yeteneğine karşın geri plana itilmiştir. Daha fazla eğitim görme istemi desteklenmemiş, orta öğrenimi tamamladıktan sonra, kendisinden, evde oturması, piyano çalması, eliş yapması ve bir an önce evlenme hazırlığına girişmesi beklenmiştir. Bu ara 21 yaşındaki genç kızda, özellikle babasına ve ağabeyine yönelik cinsel duygu yoğunlaşması gelişmiştir. Babasına karşı olan duyguları, gündüz düşlerine ve kendi tanımıyla "özel tiyatroya" dönüşmüştür. Babasının hastalığına çok üzölmüş, fakat tam da bu durumda onunla oldukça yakın ve çok özel koşullarda birlikte kalma, vücudunun her yanına dokunabilme olanağını bulmuştur.

Bertha Pappenheim, babasını yitirdikten sonra derin bir depresyona girer, uzun süre kimseyle konuşmaz. Yatağında beyaz çarşafar arasında - tıpkı babası gibi- hiçbir canlılık belirtisi göstermeden, balmumundan ceset görünümünü alır. Bilinçdışı, babasının ölümünü yadsır; ölen benlik bölümü, yaşayan benlik bölümünü hep suçlar. Bir yandan babası canlıymış gibi yaşar, öte yandan babasıyla birlikte ölür. Breuer, Bertha'nın kişiliğinin, gerçek dünyada yaşayabilecek kerte güçlenmesini sağlamaya çalışmıştır. Bu sırada Bertha, hiç olmazsa saçlarının rengi babasına benzeyen Dr. Breuer'in kişiliğinde; anlayış, bilgelik, içtenlik, sıcak bir sevgi bulmuştur. Breuer'e karşı duyguları giderek yoğunlaşır. Breuer de, bu sıra dışı zengin kişilikli

genç kıza karşı ilgisiz kalmaz, fakat her zaman aradaki mesafeyi korumaya çalışır. Ancak ziyaretlerinin sıklığı ve sürekli olarak etkisinde kaldığı bu genç kadından söz etmesi, evinde eşiyile önemli bir kıskançlık sorunu olarak ortaya çıkar. (82)

Freud, Bertha Pappenheim'in tüm hastalık belirtilerinin "kötü" yasaklar oldukları için bastırılmış ve tanınmayacak kerte saptırılmış bilinçdışı istemlerinden kaynaklandığını; enestest korkuları nedeniyle hasta yatağından çıkamaz olduğunu, enestest tabusunu çiğnediği için de bedeninin bazı kesimlerinin hareket edemez, felçli konuma geldiğini, babasına dokunan parmaklarının sanrısız olarak ölüp, bir anlamda kurukafaya dönüştüğünü düşünmüştür. (83) Bertha Pappenheim, olasılıkla yoğun cinsel istemlerinin çokluğundan, kendisi de korkmuş, ancak, bunların bazıları, psikanalizin ilk adımı olarak Breuer tarafından -konuşma kürü ile- bilinç düzeyine getirilmiş, tanınmış ve aşılmıştır. Sonuna kadar götüremediği söylene bile, Breuer, Bertha Pappenheim'daki bazı duyguları ortaya çıkarmış, sergilemiş ve insan psişesinin iç dinamiklerinin tanınması yolunda bazı çok önemli adımlar atmıştır. (84) Ancak daha fazlasını yapamamıştır.

Bertha Pappenheim ise, yaşamının sonraki yıllarında -bile- bu çok önemli anında, Breuer'in kendisini yüzüstü bırakışını bir türlü bağışlamamıştır. Sonra hiçbir erkeğe güveni kalmamış, hiç kimseyi sevmemiş ve hiç evlenmemiştir. Babasının eski koleksiyon merakını sürdürmüş, babasından kalan dolapları antik eşyalarla doldurmaya çalışmış, kendisini cam eşya ve porselen koleksiyonculuğuna vermiştir. Annenin istemi üzerine, Pappenheim ailesi, 1888 yılında Frankfurt'a göçmüştür. Bertha, burada yoksul çocuklar, göçmen ve sürgün kadınlarla ilgilenmeye, kadın hakları savunucuları ile birlikte çalışmaya, pek çok

kadın dergisine yazılar yazmaya ve son kerte mücadeleciler bir yaşam sürdürmeye başlamıştır. Arkadaşı Margarete Susmann, Bertha'nın mücadelesinin gerçekte, "dünyanın geri kalan kısmına karşı koymak", bir tür savaş açmak anlamında yorumlanması gerektiğini vurgulamıştır. Bu zarif ve akıllı kadın, tüm dünyayı karşısına almış, önüne çıkan her şeyle mücadele -kavga- etmeye başlamış, pek çok cep-hede savaşmıştır. Öncelikle bağınaz Yahudi geleneğine karşı çıkmış; kadınların, evin içinde babaları, kocaları ve erkek kardeşleri tarafından sömürülmelerine, çalışma yaşamında eşit işe eşit ücret alamamalarına, meta gibi alınıp satılmalarına karşı mücadele etmiştir.

Arkadaşlarının kanısına göre, savaş onun yaşam nedeni olmuştur. Bir volkan gibi sürekli olarak lav çıkararak, öfkelenerek yaşamış, yasaları ve töreleri yapan, kadınları izleyen, kovalayan, satan erkeklere karşı uzlaşmaz bir savaş vermiş, ama öfkesi -aynı zamanda- karmaşık bir sevgi ifadesi olmuştur. İki erkek tipini, babasını ve onu hasta yatağında "çocuğu" ile bırakıp giden Dr. Breuer'i, baş düşman olarak ilan etmiştir. (85) En çok kadınların cinsel nesne olarak alınıp satılmasına karşı mücadele etmiş; 1910 yılında Londra'da "kadın ticaretine karşı" toplanan kadınlar kongresinde konuşmuş; 1911 yılında bu komitenin, Almanya düzeyindeki örgütlenmesini sağlamıştır. Yahudi Kadınlar Birliği, Alman Kadınlar Birliği, Uluslararası Kadın Hakları Birliği'nde de çalışmıştır.

1911 yılında Yunanistan'a, Mart ayında Budapeşte'ye, Nisan ayında Selanik'e, 8 Nisan 1911 tarihinde de İstanbul'a gider. Hahambaşı ile İstanbul'da genelevlerde çalışan Yahudi kızlar üzerine konuşurken hahambaşı, İstanbul'daki bir sinagogun özellikle kadın ticaretiyle ilgilendiğini ve maddi destek karşılığı, kadın ticareti yapanları, dinsel yönden onurlandırdığı söylemesi üzerine, Bertha

hahambaşına şaşkınlıkla “Neden bu sinagogu kapatmıyor ya da cezalandırmıyorsunuz?” diye sorar. Hahambaşı, o zaman İstanbul’da bulunan tüm yetimhaneleri ve hastaneleri kapatmak gerektiğini, çünkü buraların, hep pezevenklerden gelen arınma paralarıyla ‘sevabına’ çalıştığını, İstanbul’da fuhuş işinde çalışan kadın ve erkeklerin yüzde doksanınm Yahudi olduğunu söyler. (86)

Bertha, sonra Kudüs’e, oradan da İskenderiye’ye gider. Buralarda da hep genelevlerde çalışan kadınlarla konuşur, onların yaşam öykülerini ilgiyle dinler. Yaşamında hiç sevilmediğini düşünen Bertha Pappenheim’ın, sevgiyi ancak bu yoldan üretmeye çalıştığını düşünmek olasıdır. Yakın arkadaşları onun, yaşamı boyu hiçbir çocuğu öptüğünü, yetişkin bir insana sarıldığını görmediklerini söylemişlerdir. Yalnız insanlardan biri olarak yaşamış, hiç kimseyle derinlemesine ilişki kuramamıştır. Olasılıkla kendisinden kaçmak için, 24 saat çalışmış; dünyanın pek çok yerini gezdiğini, ama hiçbir yerde, hiçbir zaman kök salamadığını söylemiştir. (87) Walter Stewart, Bertha Pappenheim’ın yaşamının “trajik ve örnek biçimde” geçtiğini, içindeki duyguları bastırmak için olağanüstü bir çaba harcadığını, tüm enerjisini hayır işlerine dönüştürdüğünü söylemiştir. Pappenheim, arkadaşları, Sophie Mameloch’a “Duygularımı aşmak için çalışmak zorundayım, ben aşkı değil görevi öğrendim ve hep görev yaptım... Ben istediklerimi değil, yapmak zorunda olduğumu yapıyorum” diye yazmıştır. Arkadaşları da onun, ancak bu yolla psikoza girmekten ya da intihar etmekten kendisini kurtulabildiğini düşünmüşlerdir.

Sürekli olarak “beni kimse unutmamasın, unutulmak istemiyorum” diye yazmış, çocukluğundan, yaşamının son dakikasına kadar hep seilmeyi beklemiştir. Ancak, en çok seilmek istediği kişiler olan annesi, babası, erkek kardeşi ve Breuer tarafından bir türlü onun istediği düzeyde sevil-

mediği kanısını sürdürmüştür. Dr. Breuer'e, sıklıkla "Benim içinde iki ben var. Biri iyi öteki kötü" demiş; kötü olan benin cinsel açlık içinde olduğunu söylemiştir. Cinsel açlık duyguları, -olasılıkla- giderek fahişe olarak çalışmak/yaşamak istemine dönüşmüştür. Bu düşüncesi de ileride onun "orospuları kurtarma" etkinliğine dönüşmüş (88), fahişe fantezileri içinde asexual bir yaşam sürmüştür. (89) Bertha Pappenheim'ın kişiliği, histerik Anna O ile kadın hakları savunucusu Bertha Pappenheim ya da çocuk yuvası bakıcısı azize ile genelevlerde çalışmak isteyen fahişe fantezileri ("özel tiyatroları") arasında salınmış, aynı madalyonun farklı yüzlerini oluşturmuştur. (90)

Freud, 1927 yılında Prenses Marie Bonaparte'a Anna O hakkında bilgi verirken, madalyonun bu iki yüzüne de değinmiş ve "Bertha Papenheim bu günlerde bir yandan genç kızlar yurdunu yönetiyor, öte yandan fuhşa karşı mücadele ediyor, ikisi de cinsellik ile bağlantılı" demiştir. Bertha Pappenheim yaşamı boyu hep bordelleri gezmiş, burada çalışan Yahudi kadınlarıyla konuşmuş, onları dinlemiş, onların bu durumlara nasıl geldiklerini anlamaya çalışmıştır. Kendisi bu tür evlerde çalış(a)mamış ama, dolaylı yollardan sıklıkla oralarda bulunmuş ve çalışanların yaşam öykülerini, duygularını dinlemiştir. Düşlerinin ve fantezilerinin içeriğini hep cinsel yaşam oluşturmuştur.

Arkadaşı Dora Edinger'e göre, Bertha istenmeyen bir kız çocuğu olarak dünyaya gelmiş, annesiyle anlaşamamış, doymak bilmeyen aç-öfkeli bir bebeklik dönemi geçirmiştir. Cinsel istekleri arttıkça, öfke ve saldırganlık(ları) da çoğalmıştır. Cinsel bölgesini keşfettikten sonra, bu kez cinsel organlarını her şeyi yutmak isteyen aç bir ağız gibi duyumsamış, yemek, gebe kalmak ve doğurmak istemleri içinde kıvranmış, ana memesinden alamadığı tadı, vajinası aracılığıyla almak istemiştir. Isırmak onun yaşamında

önemli bir yer tutmuştur. Konuşmaları her türlü uzlaşma-ya karşı acılı, öfkeli ısırmalar biçimde sürmüştür.

Margarete Susman, onun salt hakikati öğrenmek için çalışmadığını, kendi duyguları üzerinden başkalarının da hakikati öğrenmelerine olanak tanıdığını; onun tüm yaşamının ateşten bir protesto, insan tininin en yüksek düzeyde eşitliği ve özgürlüğü için bir anıt olduğunu söylemiştir. Yakından tanıyanlar, onun ısırgan vulva gibi *yaşadığının* altını çizmişlerdir.(91) Freud'a göre, - buradacinsellik ve saldırganlık duyguları birlikte gelişmiş, sevgi tatmin olmayınca, saldırmaya başlanmıştır.

"Kültür İçinde Huzursuz" yaşamış, toplumsal komplo-ya kurban gitmiş, modern kadınlardan biri olan Bertha Pappenheim, yalnız ve melankolik geçen 77 yıllık bir yaşam sonunda, 28 Mayıs 1936 tarihinde, Nazilerin kendisini tutuklama kararı almaları ve bunu uygulamaya koymalarından kısa bir süre önce, arkasında büyük bir boşluk bırakarak ölmüştür. Ancak o zaman bu "ısırgan vulva" toplumun, organik yaşamın acılarından kurtulup, anorganik bir dinginliğe kavuşabilmiştir.

VII.

Görüldüğü gibi, psikanaliz kuramının oluşmasına katkıda bulunanlar, daha ilk hastada "tedavi ettik" diyerek "ilk günahlarını işleyip", "ilk büyük yalanlarını" söylemişlerdir. Fakat her şeye karşın, kültür dünyasına büyük ve vazgeçilmez katkılarda bulunmuşlar, yeni düşünme yöntemleri, yeni kişilik konseptleri öngörmüşlerdir. Bugün, hepimiz kendi içimizdeki Anna O/Bertha Pappenheim çatışmalarını sezinledikçe, bu yöntemin savlarını, düşünme tarzlarını, "psikolojilerini" göz önüne almadan, değil sistematik düşünmenin, sıradan günlük yaşamı bile sürdürmenin neredeyse olanaksız olduğunu biliyoruz.

12. *Histeri Üzerine Araştırma* Kitabının Büyük Başarısı: 13 Yılda 626 Adet Satış

I.

Histeri Üzerine Araştırma kitabı 800 adet basılmış, izleyen 13 yıl içinde 626 adet satılmıştır. Yazarlarının ellerine toplam 425 gulden (ya da kişi başına 85'er dolar) geçmiştir. Araştırmaya tıp çevrelerinden hiç de olumlu bir yankı gelmemiş, bu -görece- başarısızlık Breuer ile Freud'un birbirlerinden uzaklaşmalarına ayrıca bir neden oluşturmuştur. Kitap üzerine tek olumlu eleştiriyi, günlük Viyana gazetelerinden Wiener Tageszeitung'un, 2 Aralık 1895 tarihli sayısında Viyana Üniversitesi edebiyat tarihi öğretim üyelerinden ve Burg Tiyatrosu yöneticisi yönetmen, yazar Alfred von Berger yazmıştır. Von Berger, şaşırtıcı bir öngörüyle, kitabın insan ruhunun, en iç ve gizemli duygularını açıklayan, psikolojiyle şiiri birleştiren bir yapıt olduğunu dünyaya duyurmuştur. İlk psikanaliz çalışmasına, ilk olumlu eleştirinin bir hekimden değil, bir edebiyat tarihçisinden, sanatkârdan gelmiş olması, daha önce de değindiğimiz gibi, olayın gizini biraz olsun açıklar nitelikte görülür ve bu kısa yazı, psikanaliz ile sanat-edebiyat arasındaki bağın ilk habercisi olur. (92)

Freud'un nevrotik belirtilerin nedenlerinin cinsel kökenli olduğunu savunmasına karşı, Breuer'in bu savı fazla abartılı bulması, bu iki insanın arasını giderek açmış, so-

nunda birbirlerine düşman konumuna getirmiştir. Freud burada oldukça katı davranmıştır. Bu denli uzlaşmaz davranmasının altında, kişiliğindeki otoriter köşeli özelliklerin ötesinde, pek çok başka neden (belki de) Breuer'den aldığı borçların hiçbir zaman ödeyemeyeceği kadar fazla olması ve bu durumun yarattığı karmaşık duygular yatmış olabilir.

Breuer'in gelini Hanna Breuer, Ernest Jones'a gönderdiği 21 Nisan 1954 tarihli mektupta, aralarındaki tartışmadan sonra, Breuer'in, bir gün Viyana'da sokakta Freud ile karşılaştığını, doğal olarak kollarını açarak ona doğru gittiğini, fakat Freud'un çok kaba bir davranışla kafasını çevirip uzaklaştığını ve Breuer'in bunu yaşam boyu hep çok üzülerek anlattığını yazmıştır. (93) Sonradan Freud'un kendisi de bu davranışlarının pek uygun olmadığı kanısına varmış olacak ki, o zamanlar henüz kendisinden pek haberdar olmadığını, psikanaliz yapmadığını, birçok yakın insana aynı zamanda düşmanca duygular beslediğini söylemiştir. Ancak benzer davranışlar sonradan Fliess; Adler, Jung ve diğerleriyle olan ilişkilerinde de hep tekrarlanmıştır.

II.

Freud, 35-45 yaşları arasında, çok sıkıntılı bir zaman dilimi yaşamış, bu ara pek çok şeyin eksikliğini çekmiş, ama, en çok yalnızlığa karşı yakın bir arkadaş gereksinimi duymuştur. Babasının ölümü ve Breuer'den ayrılmasından sonra, Freud ciddi biçimde yalnız kalmış ya da kendisini böyle duyumsamıştır. Kuşkusuz, büyük aile içinde çocukları, karısı, erkek kardeşi, Minna ile yoğun tartışmalar yapabilmiş, güzel gezilere çıkmış, fakat içindeki yalnızlık korkusu ve en mahrem konularda bile konuşabileceği yakın bir arkadaş gereksinimi bir türlü tükenmemiştir.

Bu sıralarda Berlinli kulak-burun-boğaz hastalıkları uzmanı Wilhelm Fliess (1858-1928), onun yaşamının odak noktasını oluşturmuştur. Bu dönem içinde, Freud'un, Fliess'e olan duygularının "tutkunun çok ötesinde" olduğu izlenir. Ernest Jones'un kanısına göre, Freud, Breuer'den ayrılmasından sonra yaşadığı yoğun yalnızlık ortamının uzantısında, bu kez de Fliess'i "yedek baba" yerine koymuş; ona içtenlikle bağlanmış. Bu nedenle de, kitabında Freud'un yaşamının 1887-1902 yılları arasındaki dönemi-ne, çok haklı olarak "Fliess Periyodu" adını vermiştir. (94) Freud'un yaşamının bu döneminin gizi, Fliess ile olan ilişkilerinin boyutu (derinliği) bugüne değin -yeterince- çözülememiştir.

Wilhelm Fliess, 1887 yılında Viyana'ya gelir. Breuer'in konuşmalarına, Freud'un bir konferansına katılır. Bu çok etkileyici, zeki, mizah ve fantezi dolu insanla, Freud arasında kısa zamanda, eşlerini bile kıskandıracak düzeyde ve olasılıkla biseksüel duyguları -da- içeren boyutlarda, yoğun bir arkadaşlık ilişkisi başlar.

Orta katman bir Yahudi çocuğu olan Fliess parlak bir öğrencilik yaşamıştır. Yoğun tıp bilgisinin ötesinde; biyoloji, matematik, tarih ve Girit-Knossos Sarayı'nın kazılarını yerinde izleyecek ölçüde arkeolojiyle ilgilenmiştir. Ekim 1892 yılında, Breuer'in eski hastalarından varsıl bir kadın olan Ida Bondy ile evlenmiş, Berlin'de büyük ve çok iyi çalışan bir muayenehane açmıştır.

Fliess'in temel savı burun ile cinsel organlar arasında işlevsel bir ilişki, bir tür refleks arkı olduğu yolundadır. Buna göre, kimi nevrotik belirtiler salt cinsel rahatsızlıklar yapmakla kalmazlar, bunun ötesinde kızarma, iltihap, akıntı gibi bazı burun mukozası belirtileri de gösterirler. Fliess'in bu kurgusal savları, Freud'un ilgisini çekmiştir. Fakat, Fliess'in 1897 yılında yayımlanan *Kadın Cinsel Or-*

ganları ve Burun (Hastalıkları) Arasındaki İlişkiler ve Bunların Biyolojik Anlamları adlı kitabı genel olarak pek ciddiye alınmamıştır.

Fliess, ayrıca eski Yahudi mistisizminden kaynaklanan ve periyodik öğretiden ilginç hesaplar önermiştir. Buna göre, kadınların 28 günlük periyotları gibi, erkeklerin de benzer hormonal dalgalanmaları kapsayan 23 günlük dönemleri çok önemlidir. Bu nedenle, 28 ve 23 sayıları erkeklerin ve kadınların yaşamında, hastalıkları, ölümü, başarıları ve başarısızlıkları belirlemede dirimsel öneme sahiptirler. Freud -açıklaması bugün bile yapılamayan bir biçimde- bu görüşün ve sayısal hesapların ve bunların insanın yazgıları üzerine olan savların etkisinde kalmıştır. Bu sayılarla kendi ölümü arasında -batıl inanç boyutunda- ilişkiler olabileceğini varsaymış, hatta buna inanmıştır. Örneğin, 1894 tarihinde, doğum gününden kısa bir süre önce öleceğini beklemiş, bu tür beklentileri kerelerce tekrarlamış; pek çok doğum gününü ölüm bekleyişi içinde geçirmiştir. (95)

17 Mayıs 1896 tarihinde yazdığı mektupta, gene bu önemli "zamanı" ("termini") beklediğini vurgular. 23 ve 28 sayılarının toplamı olduğu için, 51 yaşında ölümü, bu büyük "zamanı" beklemesi (ölüm istemi/ölüm korkusu karışımı) ayrı bir anlam oluşturur. 52. yaş gününü gene benzer bir beklenti içinde geçirmiş, 60 ve 61 yaşlarında da ölümü bekleyişi sürmüştür. Oldukça ileri yaşlarda, 1918 yılının Şubat ayında, 62 yaşında bile, öleceği yönündeki -saplantılı- düşüncesi, bu tarih geçip ölmediğini gördüğü zamana değin sürmüştür. Bu tür saplantıları onun bilinen tek "batıl inancı"dır. (96, 97)

Max Schur'un kanısına göre, sayı mistisizmi, sayıcılık batıl inancı, onun ateizmi ve rasyonel düşüncesiyle bağdaşmayacak boyutlara varmıştır. Bu inanç, olasılıkla Ya-

hudi mistisizminin sayıcılık geleneğinden kaynaklanır. Örneğin 52, özellikle erkekler için kritik ve kötü bir sayıdır; 17 ise iyidir, olumludur. 18 gene iyi, olumlu bir sayı; 36 da 2x18 olduğu için, özellikle kutsal bir sayıdır. Ayrıca, haftanın bazı günleri uğurlu ya da uğursuz, iyi veya kötüdür. Yahudi geleneğine göre, pazartesi iyi bir gün değildir ve yeni bir işe başlanmaz ya da geziye çıkılmaz. Buna karşın, Tanrı'nın insanı yarattığı cuma günü uğurludur. (98)

Freud sonunda gene de 1939 yılının Eylül ayının 23'ünde ölmüştür. Ölümünü ayın 23'üne getirmeyi, belki de tüm hesaplarının yanlış olmadığını kanıtlamak için bilinçli olarak planlamıştır.

III.

Fliess, bu dönem içinde Freud'un en güvendiği insan olmanın ötesinde, kurgusal düşünce gücüyle onun kuramının gelişmesine yardım eden en yakın dertleşme ve tartışma arkadaşı, kendi kendine yaptığı analizleri içtenlikle destekleyen tek tanığı ve sırdaşı olmuştur. Sonradan Marie Bonaparte'a da söylediği gibi, bu ilk büyük yalnızlık günlerinde kendisini sadece, evin içinde Minna, evin dışında Fliess desteklemiştir. İki arkadaş birbirleriyle görece az buluşup, konuşmalarına karşın, sürekli mektuplaşmalardır. Freud'un yaşamının en gizli bölümlerinden biri bu ilişkidir. Birbirlerine verdikleri söz gereği Fliess'in yazdığı mektupları, Freud hemen -ortadan kaldırmıştır. Fliess -desöz vermesine karşın Freud'un mektuplarını yok etmemiş. 1928 yılında, ani ölümünden sonra, ilişkilerini başından beri kıskanan karısı (biraz da Freud'u kızdırmak ve bir tür intikam almak için), mektupları satılığa çıkarmıştır. Freud bu habere çok üzülmüştür. Araya (psikanalizin koruyucu meleği) Maria Bonaparte girmiş ve büyük bir beceriyle, mektupları 1200 mark karşılığı satın almıştır. Mektuplar,

uzun süre ailenin büyük gizi olarak kalmış, sonra Anna Freud'la birlikte, uygun görülen 284 mektuptan kimi parçalar yayımlanmıştır. Böylece, Freud'un yaşamının belki de en içten, duyarlı ve öğretici bölümlerini yansıtan belgeler tahrip olmaktan kurtulmuştur.

Freud'un içtenlik ve tutku dolu bu mektuplarının kimi bölümlerini van Gogh'un Theo'ya yazdığı mektuplardaki "yakarışlara" benzetmek (bile) olasıdır. Freud, Fliess'e yazdığı mektuplarının hemen hemen tümünde, yaşadığı yapayalnız, korku dolu, melankolik dünyayı, uykusuzluklarını, bitmeyen gecelerin getirdiği sıkıntıları. Viyana kentindeki tekdüze yaşamın insanı boğan havasını anlatmıştır. 6 Şubat 1896 yılında, mesleğini ve oturma yerini değiştirmeye gerek gördüğünü, örneğin Berlin'e, dünyadaki bu biricik arkadaşının yanına taşınmak istediğini yazmıştır.

Freud'un kendi kendisini, düşlerini düzenli olarak çözümlemeye/analiz etmeye başlaması ve "kendi bilinçdışını" bulma çabasını sürekli destekleyen Fliess, bir anlamda psikanalizin geliştirilmesine çok olumlu etkilerde bulunmuştur. *Düş Yorumu* çalışmalarının ilk okuru ve eleştirmeni gene o olmuş. Bir ara biseksüalizm üzerine, birlikte bir kitap yazılması düşünülmüş, işbölümü yapılmış, ancak çalışma gerçekleşmemiş, aralarındaki diyalog giderek birbirlerini anlamayan ve anlatmayan monologlara dönüşmüştür (Jones). 12 yıl süren bu yoğun ve verimli dostluk, kendi karşıtı hoşnutsuzluğu da birlikte üretmiş, iki arkadaş arasındaki ilişkiler, 1900 yılında kırılma noktasına gelmiş, 1902'de tümüyle kopmuştur. Fakat, olayın Freud üzerindeki duygusal etkisi, olasılıkla 1906 yılına dek sürmüştür. 12 yıl yoğun arkadaşlık ettiği Fliess'den ayrılışı, Jung'a bağlanışına denk düşmüş, belki de Jung'la tanışması ile başlayan yeni "aşk", yeni "bağımlılık", Fliess'den tümüyle kopuşunu kolaylaştırmıştır.

Anna Freud (1928)

13. Babanın Ölümünden Sonra Yaşanan "Muhteşem Yalnızlık ve Melankoli Dönemlerinin" Güncesi

Kim korkar kendi kendini analiz etmekten
Annesiyle trende geçirdiği gecenin gizi:
"Düş Yorumu"

I.

Freud'un "aile romanı"nı düşünme, analiz edip çözümleme, kurgulama ve sonra kısmen de olsa yazma dönemleri kapsamında 1885 ile 1900 yılları arasında yaşadığı "yoğun bunalımları" ya da "krizleri" aralarına kesin sınırlar çizmek mümkün olmadan başlıca üç aşamada tartışmak olasıdır. Bunlar, Marianne Krüll'ün önerdiği gibi, "kriz öncesi dönem" (1885-1896), "kriz dönemi" (1896 yaz - 1897 güz) ve "kriz sonrası dönem" (1899-1900) olarak kimi zaman dilimlerine ayrılabilir. (99, 100)

Yoğun bunalım, kriz öncesi dönem. Freud'un ilk ciddi psikik bunalımlarının başlaması olasılıkla onun ilk kez Paris'e gidişine, Charcot'nun yanında çalışmaya başlama (1885-86) tarihine değin uzanır. Gerçekte, kafasındaki dalgalanma ve bunalım onun Breuer'den 1882 yılının sonlarında Anna O'nun biyografisini, sergilediği semptomları ve uyguladığı tedavinin sonunda oluşan "arınmayı" duy-

duktan sonra başlamıştır. Paris 'te izlediği dersler, entelektüel boyutunu hem geliştirmiş hem de onun duygusal dünyasını çok zorlamıştır. Histerik rahatsızlıkların nedenlerinin cinsel nitelikte olduğunu, ayrıca erkeklerde (bile) histerinin görülebileceği savları, onun Viyanalı görece tutucu düşünce dolu dünyasını altüst etmiştir. Paris'teki histeri vakalarında, kimi kişilik yarılmalarını görmüş, zaten hiç unutamadığı Anna O olayını yeniden anımsamış, psişik rahatsızlıkların sandığından ve sanıldığından çok daha karmaşık nedenlerle ortaya çıktığını sezinlemiştir. Aldığı eğitimin, kültürel donanımının Parislilere oranla görece yetersizliğini duyumsayan Freud, kendi öz babası cinsel olaylarla çok uğraşmamasını öğütlemesine karşı, yedek baba konumundaki Charcot'nun, araştırmalarının temelini cinsel yaşama dayandırmasını, bu alanı göz ardı etmemesini önermesi, çelişkilerini büsbütün artırmış, iki babanın birden etkisi altında kalmıştır. Ayrıca cinsel yaşamın tensel-bedensel boyutunun önemi gündeme gelmiştir. Dışadönük bir saldırganlık olanağı pek olmayınca, yapıcı, yaratıcı bir kötümserlik onu daha da huzursuzlaştırmıştır.(101, 102, 103)

Ama daha Paris'te iken, 1885 yılı Aralık ayının başında ciddi bir bunalım ortaya çıkmış, psişik bir yetmezliğe girmiştir. Nişanlısına yazdığı mektuplarda -gerçeklerin tam tersine- Paris'te beklediğini bulamadığını ve geri dönmek istediğini yazar. Bu durum, nöroanatomiyle psikoloji arasındaki uçurumu hem kapamış hem daha da açmış; dönüşümün çok daha radikal ve sancılı olacağını sezinletmiştir. Evlenene değin belki de hiç cinsel ilişki deneyimi olmayan Freud'un, tüm bu yeni öğrendiklerini, değişimleri ve altüst oluşları hazmetmesi on yıla yakın bir zamanını almıştır. Çok deneyimli bir insan olan Breuer bile, Anna O'nun tedavisi bittikten sonra, on yıldan fazla bir zaman, bu konu

üzerinde, olasılıkla Freud dışında hiç kimseyle konuşmamıştır. Ancak 1895 yılında Freud'un da onayını alıp "bu lanetli deneyimi" birlikte yayımlamaya karar verir.

Freud'un 1890-1900 yılları arasında yaşadığı sıkıntılı dönem, zaman zaman ortaya çıkan krizlerle daha da ağırlaşarak sürmüştür. Özellikle, birlikte çalışmak istediği Brücke ve Meynert gibi çağının dev bilim insanlarından ayrılmak zorunda kalır. Ayaklarını basabileceği sağlam bir zemin oluşturan beyin anatomisi ve nöroloji gibi bir alandan, her türlü kurguya açık, başı sonu bilinemeyen, belirsizliklerle dolu psikoloji dünyasına geçer. Bu dünyanın da, bilinçdışı gibi daha da karmaşık bir alanında, serbest çağrışım gibi yeni bir yöntemle (kendisinin bile bilgisiz ve hatta yetersiz olduğu ve belki de bu nedenle en çok düşündüğü) cinsel yaşam üzerinde çalışmaya başlar. Bütün bunlar Freud'da olağanüstü bir güvensizlik yaratmış; korku, yalnızlık ve terk edilmişlik duygusu vermiştir. Bu süre içinde kendisini kanıtlayamamanın korkuları, mutsuzluğu ve melankolisinin yanı sıra, parasızlık, işsizlik, uzun sürmüş bir nişanlılık ve karısının ailesi tarafından (bile) ısrarla istenmemenin sıkıntıları sürmüştür. Yıllar sonra 6 Mayıs 1894 tarihinde bile, yeniden "birazcık olsun anatomiye dönmek istiyorum" diye âdeta haykırmıştır. (104) Kendisini çok yakından tanıyan Jones'un, onun psişik durumunun klasik klinik psikiyatri tanımıyla gerçek bir depresyon niteliğinde olmadığını söylemesine karşın, Freud, 17 Ağustos 1884 tarihinde Fliess'e yazdığı mektubunda, son 14 aylık yaşamında sadece üç ya da dört "mutlu gün" geçirdiğini yazmıştır. (105)

Freud'un, yaratıcı melankolik bir kişilik olduğunu söylemek olasıdır. Özellikle, yaşamının ilk kırk yılındaki psişik durumunu yansıtan mektupları ve *Düş Yorumu* serüveni ile son kırk yılında yazdığı ödünsüz toplumsal eleştiri ya-

pıtları bunun kanıtı olabilir. Yaşadığı bu bunalımlı koşullarda, her şeyden önce kendi ruhunun derinliklerine bakmak, kendisini tanımak, anlamak ve mümkünse kendisini arındırmak, sorunlarını çözümlemek istemiştir. 1890 yıllarında kendi tanımıyla "muhteşem melankolik yalıtılma" (splendid isolation) içinde, insanlardan, özellikle de meslektaşlarından uzak durmuş; görece bağımsız koşullarda yaratıcı bir inat ve umutla çalışmıştır.

Bu sıralarda Freud'un pek çok psikosomatik şikâyeti ortaya çıkmıştır. Bunlar arasında kronik kabızlık, idrar yolları bozuklukları, çeşitli kalp, mide, barsak rahatsızlıkları, migren ağrıları, cinsel yetmezlik sorunları, erken boşalma, korku nevrozu en sık sözü edilenlerdir. Yaşadığı yoğun ölüm korkusunun, belki biraz ölümden korkmak, ama daha çok ölümü arzulamak biçiminde ortaya çıktığı düşünülmektedir. Ölüm korkusu onu hep çok yakından ilgilendirmiştir. Bazı belli tarihlerde kesinlikle öleceği korkusu ve istemi sıklıkla kafasına takılmıştır. Yaşamın son on yılını, sürekli tekrarlayan damak -sağ üst çene- kanserinin büyümesi korkusuyla geçirmiş; otuz üç kez ameliyat olmuş; dayanılmaz ağrılara, ağzından yayılan kokulara, konuşma, yeme zorluğuna hep yüreklilikle karşı koymuş; çalışma gücünü azaltıyor diye kanserin sorumlusu puroyu bırakmaya yanaşmamıştır. Fakat buna karşın, psişik sorunları, korkuları, 1890 yıllarında yoğunlaşan melankolik durumu onu kanserden çok daha fazla yıpratmış, yormuş, olasılıkla bu psikosomatik durum onun ölümcül hastalığının (bile) nedenini oluşturmuştur.

1893 yılında asıl büyük bunalımın ön aşaması olarak da değerlendirilen yeni bir "kriz öncesi kriz dönemi" yaşamaya başlamıştır. Bunun başlangıcında 12 Nisan 1893 tarihinde, Freud ailesinin beşinci kızları Sophie doğmuştur. Ardından, yaz ve güz aylarında Freud'un kalp şikâ-

yetleri artmıştır. Arkadaşı Fliess, günde ortalama 20 puro içen Freud için nikotin zehirlenmesi düşünmüş, sigarayı bırakmasını önermiştir. Breuer, nikotinin etkisiyle gelişen kronik miyokardit (kalp kası iltihabı) tanısı koymuştur. Gene bu arada kalp sorunları dışında, ayrıca baş dönmele-ri, bayılma duyguları, kabızlık gibi barsak şikâyetleri, cin-sel yetmezlik bozuklukları ortaya çıkmıştır.

Freud, sonradan güncel nevrozlar paydası altında top-lanan nevrasteni, kalp ve korku nevrozlarında saptadığı kalp bölgesine lokalize sıkıntılar, çarpıntı, aritmi, angi-na pectoris (göğüs ağrısı), solunum bozuklukları, astım benzeri şikâyetler, terleme, üşüme-yanma gibi beden ısısı bozuklukları, baş dönmesi, ellerde ve ayaklarda karınca-lanmalar gibi uç dolanım şikâyetlerine ek, çocukluk dö-nemlerinden başlayan güvensizlik duyguları, benlik kaybı korkuları gibi yakınmaların kendisinde de bulunduğunu saptamıştır. Ayrıca, ailesinin ruh sağlığı yönünden kalıtsal yüklü olması, üvey kardeşi Emanuel ve öz kardeşi Rosa'nın nevrastenik şikâyetleri, onu daha da huzursuzlaştırmıştır. Daha da ileri giderek, kendi içine kapanık yaşam sürdüren tüm Yahudi cemaatlerinin olumsuz ve hastalıklı bir kalıt taşıdıklarını varsaymıştır. Yaşadığı karmaşık nevrotik so-runların (özellikle korku nevrozunun) çocukluk döneminden kaldığını, evlilik yaşamındaki cinsel birleşmelerinde de gebeliğin önlenmesi için meninin dışarı akıtılması gibi, amacına ulaşması engellenmiş heyecanlardan ve cinsel perhizlerden dolayı da artarak çoğaldığını düşünmüştür. (106)

Özel hekimi Max Schur'a göre, kalp şikâyetlerini an-latan ilk mektubu, 17 Mayıs 1893 tarihini taşır. Freud, bu-rada, Fliess'in sigarayı kesme önerisini "acılı" bulmuş ve "senin nikotin yasağına uymayacağım" diye sert bir yanıt vermiştir. 17 Kasım 1893 tarihinde, yeniden, "senin sigara

yaşığına uymuyorum; mutluluk içinde bir yıl yaşamak, sefalet içinde uzun yaşamaktan daha büyük mutluluk değil midir?" diyerek kesin tavrını ortaya koymuştur. (107)

19 Nisan 1894 tarihli mektubunda, kalp şikâyetlerinin artmasından, aritmiden, kalp bölgesinde baskı, ağrı ve yanma duygusundan ve bunların sol kola doğru yayılma eğiliminden, solunum sıkıntısından yakınmış, bunların organik kökenli olmasından kaygılanmıştır. Fakat ardından hemen coşkulu bir çalışma dönemine girmiş, sonra yeniden sigara özlemi başlamış, sıkıntılar yeniden artmıştır. Freud bu ara sürekli olarak huzursuz, güvensiz, mutsuzdur. Entelektüel üretkenliğinin düşük olmasından ve kendisini baskı altında duyumsadığından yakınmaktadır. (108)

Max Schur, kalbindeki aritminin 1889 yılında geçirdiği grip hastalığından sonra başladığını düşünür. Bu ara gene depresyon, umutsuzluk, ölüm istemi (109) korku ve bedensel şikâyetler, dalgalanmalar halinde ortaya çıkmıştır. Freud kalbinde olası bir büyümeden kaygılanmış, gene bu ara yazdığı mektuplarda, "cinsel gücünün, libidosunun çoktan yitip gittiğini" söylemiştir. (110) Jones, onun libido sözcüğünü ilk kez, 1894 yılı Haziran ayında kullandığını anımsatır. (111) Freud, 1925 yılında yazdığı, "Yaşamım ve Psikanaliz" çalışmasında, "cinsel içgüdülerde saklı enerji yüküne libido adını verdim" diyerek konuya açıklık getirmiştir. Max Schur'un kanısına göre, cinsel güvensizlik, korku ve kalp nevrozu gibi şikâyetler, çocukluk dönemindeki tacizlerin ve tehditlerin altında ortaya çıkmış, ayrılmaya da varoluşsal korkulardan kaynaklanmış olabilir. (112)

Roazan'ın verdiği bilgiye göre, Freud'un 41 yaşında cinsel yetmezliğinin ortaya çıkmasında "karısını gebe bırakmak korkusu" nedeniyle dışarıya boşalma zorunluluğu önemli bir neden olmamıştır. Martha, zaten 35 yaşında

menopoza girmiş, gebe kalma korkusu ortadan kalkmış, korunmaya gereksinim kalmamıştır. Bu nedenle de Freud'un korunmadan yakınmasının anlamı pek yoktur. (113) Cinsel yetmezlik olasılıkla Freud'un psişik kökenli eski bir sorunudur. Ayrıca, evlilikten memnun değildir; evliliğin cinsel pratiğinde aradığını hiçbir zaman bulamamıştır. 18-95'in Ağustos ayında, cinsel yaşamdan kaynaklanan acılı bir mutsuzluktan söz etmiş; Fliess'e "çocuk yetiştirmekten tükendiğini" ve "ölümden başka seçeneğinin olmadığını" yazmıştır. 1895 yılı ortalarından sonra da, melankolik ölüm fantezileriyle birlikte ortaya çıkan mutsuzluklardan, gelip geçici ya da sürekli olarak cinsel gücünün yitiminden sıkça yakındığı izlenmiştir. 6 Kasım 1911 yılında Jung'un eşi Emma Jung'un, Freud'a yazdığı mektuptan öğrendiğimize göre, Freud, Emma'ya da, "evliliğin kendisini çoktan tükettiğini, şimdi artık ölümden -ölümü beklemekten- başka bir şey kalmadığını" yazmıştır. (114)

Kendisini tam bir kısır döngünün içinde duyumsayan -ve artık kesinlikle kendi kendisinden bıkan- Freud, psikosomatik şikâyetlerinin nedenlerini ve hastalarının sorunlarını anlayabilmek için, öncelikle kendisini analiz etmesi gerektiğini düşünmüştür. Bu çabanın uzantısında, 1894 yılından sonra bilinçdışını araştırmaya, nevrozlar üzerine kendi kuramını geliştirmeye çalışmıştır. Kendisinde tespit ettikleri ile hastalarında bulduklarını karşılaştırmış; bunların arasında ancak birbirlerini destekleyen bulguların doğruluğuna güvenmiştir. Bu dönemde, kendisini toplumdan ve diğer insanlardan yalıtması, kuşkusuz onun için acılı ve sıkıntılı olmuş; fakat, bu yalıtmanın, yani kendisiyle yalnız kalmasının getirdiği üretken ortam, -aynı zamanda- tadma doyulmaz bir haz kaynağı da oluşturmuştur.

Histerik-nevrotik insanların çocukluklarında yaşadıkları cinsel taciz giderek ilgisini çekmiştir. Hastalarında ve kendisinde tespit ettiği, ana-babalar tarafından baştan çıkarılma (taciz) fantezilerinin içeriğini değerlendirmeye çalışmış. Bunları insanın bizzat yaşamasının gerekli olmadığı, yoğun heyecanlar olarak görmüş ve bu düşünce birikiminin uzantısında, baştan çıkarma kuramını geliştirmiştir. Freud'un yaşamında "baştan çıkarma" ya da "kışkırtma" kuramı (Verführung Theorie) Oidipus kuramını önceler. 21 Nisan 1896 tarihinde Viyana'da, "Histerinin Nedenleri" üzerine yaptığı tarihsel konuşmada, izlediği 18 hastanın tümünün çocukluğunda cinsel tacize maruz kaldığını saptadığını açıklamıştır. Daha önce de değindiğimiz gibi, bu konuşması olumsuz eleştirilere neden olmuştur. Buna karşın Freud, yaptığı çalışmalardan genellikle memnun olduğu üretken bir döneme girmiştir. 4 Mayıs'ta "Tek başına çalışıyorum. İyi gidiyor, ama yalnızlık kötü..." diye yazar. 30 Mayıs 1896 tarihli mektubunda da hem "bir sürü ahmak tarafından yapılan bu eleştirilere hiç aldırmadığını" söylerken hem de içten içe "çok üzüldüğünü, bu yüzden pek çok hasta kaybettiğini" yazar. (115)

Freud'un kanısına göre, baştan çıkarma kuramında özellikle babanın belirli etkileyici, sapkın tavrı sözkonusudur. Ancak, tüm nevrozlularda babanın tacizi saptanamaz. Burada anne, amca, dadı, öğretmen, gibi çocuğa yakın diğer kişiler de benzer etkilerde bulunabilirler. Çocuklar, erken yıllarında büyükleri tarafından pasif cinsel yaşantıya sürüklenmiş olabilirler. Çocuk, ilk cinsel sahneyi (ya da, ilk cinsel travmayı) açıklama gücünü kendisinde bulamadığı için -bu yaşantıyı- bastırmak zorunda kalır. Ancak, bu ilk cinsel travma yaşantısının gerçekten yaşanmış olup olmadığı da her zaman kesinlikle bilinemez. Çok kez gerçekleşmesi istenen sanal bir yaşantı olarak da ortaya çıkabilir

ve çocuk sonradan bunu gerçekten olmuş, yaşanmış gibi -de- düşünebilir. Sonuçta, çocukluk yaşlarındaki cinsel taciz ve bastırılan anılar uzantısında ortaya çıkan suçluluk duygusu ve cinsel korku, yetişkinlik döneminin nevrotik belirtilerine dönüşebilir. Babanın geçmişinin de sapkınlıklarda önemli rol oynadığı, tacizin çocuğu çılgınlığın içine sürüklediğini savunmuştur. Nevrasteni ve melankoliyi erken cinsel örselenme ile açıklamaya çalışmıştır. Örneğin, çocukta yaşanan kimi cinsel tacizlerin haz duygusuyla anımsanması, sonradan suçluluk duygularının nedeni olarak melankolik bir hüznü koştulamakta, "aile romanı" içinde "fahişelik fantezileri" geliştir(ebil)mektedir. Agorafobi de aynı biçimde fahişelik fantezileriyle açıklanabilmektedir. Tacizi hazla duyumsayan çocuk/genç, insanlara güveninin kalmadığını, bunun için sokağa çıkmak istemediğini söyler ve buna (en başta kendisi) inanır. Oysa aynı zamanda içinde, sokakta karşılaştığı insanlarla cinsel ilişki kurma isteği duyduğunu da sezinler; bundan ötürü kendisini suçlu bulur ve eve kapanır, sokağa çıkmaktan korkar. (116)

Bu aralar, kendisini "asıl kaynağa götürecek ana damarı bulduğu" kanısındadır. Taciz konusunun nevrotik çocuklarda sık görülmesinin saptanmasından sonra, kendi çocuklarına ve kardeşlerine yaklaşımını irdelemeye başlar. Ama bulduklarının ne kadarının gerçek, ne kadarının fantezilere (özellikle de mastürbasyon fantezilerine) dayandığından da kuşku duyar. Belki de cinsel taciz -en azından sanıldığı kadar çok olmamakta-, çoğunluğuyla fantezilere dayanmaktadır.

Freud, burada hâlâ psikoloji hatta felsefe ile nörofizyolojiyi, bastırma, savunma, unutkanlıklar gibi ruhsal olayları Helmholtz ve Brücke fizyoloji okullarının verilerine göre temellendirmeyi, bunların kimyasal fizik nedenleri-

ni bulmayı nevrotik şikâyetleri doğabilimsel psikoloji ile açıklamayı düşünmektedir.

Freud, baştan çıkarma kuramıyla nevroz sorununu çözümlediğini düşünmüş ve bunu en az üç-dört yıl savunmuştur. Eylül 1897’de yazdığı mektuplarda bile, korunmasız çocuğun yetişkinlerin (çok kez de babanın) cinsel tacizine maruz kaldığını ve bu ağır travmaların sonradan yetişkinlik döneminde ortaya çıkan pek çok nevrotik belirtinin nedeni olduğunu varsaymıştır. Yeniden pek çok olumsuz eleştiriyi karşılanmış, izleyen günlerde ve aylarda Freud’un muayenehanesine gelen hasta sayısı hızla azalmıştır. Bir kez daha çok ciddi ekonomik sorunlar ortaya çıkmış, bu durum da çocukluğundan beri süregelen “yoksulluk” korkularını bir kez daha artırmıştır. 6 Aralık 1896 tarihli mektubunda, baştan çıkarma (taciz) olaylarının ilk kuşakta sapkın kişiliklerin, sonraki kuşaklarda ise histerinin ortaya çıkmasını koşulladığını, histerinin birkaç kuşaklık birikim sonucu ortaya çıktığını söyler. Nevrozların da sonraki kuşaklarda psikoza dönüşebileceğini düşündüğünü yazar. 6 Aralık 1896 tarihli mektubunda, biraz da Yeni Lamarkçı bir yaklaşımla, baştan çıkaranın sapkınlığı üzerine kuşaklar boyu süren birikimlerden söz etmiştir. Aslında hep Darwinist bir mantıkta olmasına karşın, buradaki Lamarkçı tutumu ayrıca tartışılmış ve eleştirilmiş; sonraki yıllarda Anna Freud da babasının buradaki çelişkisine gösterilen tepkilerin haklı olduklarını söylemiştir. (117)

Bu ara yazdığı mektuplarında yeniden “büyük hakikati bulma uğruna büyük bir yalnızlık (izolasyon) içinde yaşadığını” vurgular. (118)

Bu tespitlerden yüz yıl sonra, yetişkin her dört kadından ve her yedi erkekten birinin, dokuz yaş öncesi çocukluk dönemlerinde, cinsel tacize maruz kaldığının, çeşitli

psşik rahatsızlıklardan ve özellikle de ilaç/alkol bağımlılığından, klinik tedavi gören kadınların yüzde doksandan fazlasının, aynı örseleyici yaşantıyı taşıdıklarının artık iyiden iyi bilindiği günümüzde, Freud'un -bu çok önceden öngördüğü- savlarının ne kadar doğru olduğu bir kez daha anlaşılmaktadır.

II.

Freud'un bunalımlarının asıl kriz dönemi, kendi "tarih öncesini" (prehistoryasını) ve babası Jakob Freud'un biyografisini yeniden değerlendirmeye başladığı 1896 yılı yazından, 1897 yılı güzüne değin sürmüştür (Krüll). Bu ara baba Jakob Freud, 1896 yılının Haziran ayında hastalanmıştır. 15 Temmuz 1896 tarihli mektubunda Freud, "ihtiyar yemek yiyemiyor, kalın bağırsaklarda felç var, yüzü çok beyaz, buna karşın ruhsal yönden çok canlı, sanıyorum gerçekten de son vade zamanı geldi... İhtiyarın durumu beni çok üzüyor. Onun artık dinlenmeyi hak ettiğini düşünüyorum. Kendisi de bunu istiyor. Çok ilginç bir insan. Kendi içinde tutarlı ve mutlu. Pek acı çekmezdi. Hastalığının uzun sürmesini istemiyorum, ayrıca ona bakan kız kardeşimin de acı çekmesini istemiyorum... diye yazmıştır. (119) Sonraki mektubunda, "Babamın son günlerde zaman zaman bilinci bulanıyor. Akciğer iltihabı yayılıyor ve büyük vade zamanı ("termin") yaklaşıyor" demiş; ancak babasını ölüm döşeginde bırakıp kardeşi Alexander ile birlikte iki ay kadar süren bir İtalya gezisine çıkmıştır. Bu tavır onun kişiliğinde -yeniden- oldukça çelişkili bir durumu sergilemiştir.

III.

40 yaşlarında çoluk çocuk sahibi olgun bir adam, ortaya çıkacak trajediden habersiz, kendi "tarih öncesini" analiz

etmeye başlamıştır. Bu sırada, çocukluğundaki ana-baba ilişkileri birden ve beklenmedik biçimlerde bir kez daha ortaya çıkmış, nevrotiklerin yaşamında ilk yılların cinsiyetinin önemini bir kez daha görmüş, bunu kendi yaşamında da araştırmaya başlamış; ilk üç yaşının, Fre-iberg döneminin önemi yeniden gündeme gelmiş, fakat bu dönemi tercüme etmenin sanıldığından da zor olduğu görülmüştür.

24 Temmuz 1895 tarihinde ilk kez Irma düşünüy görür. (120) Bunu tümüyle analiz eder (ya da ettiğini söyler). Bu düş tümüyle analiz edilen ilk düş olarak tarihe geçmiştir. Freud artık yavaş yavaş yaptıklarının önemini kavramaya başlamaktadır. 1900 yılında Fliess'e yazdığı mektupta, bu düşü gördüğü eve yaptığı ziyareti anlatır ve "günün birinde bu eve mermer bir plaket yerleştirilecek ve üzerine '24 Temmuz 1895'te Dr. Sigm. Freud bu evde düşlerin gizemi ni çözmüştür' diye yazılacak" der. (121)

Freud burada kendi kararıyla bilimsel bağlarını koparmadan, kendisini tanımasını engelleyen sınırlamalar arasından geçip, kendi kendisini keşfetme serüveninin sonuçlarını gün gün yazmıştır. Düşlerin anlamsız olmadığını, bunların insanların istemlerini gerçekleştirmelerini sağlayan bir tür anlatım ve boşaltım kanalları olduğunu öngörmüş; kendisi için aynı anda hem hasta hem de hekim durumunda kalmıştır. Bu ara kendisiyle çok sert mücadele etmektedir. Huzursuzluk, terk edilmişlik duygusu ve çaresizlikler içinde yapayalnız tek başına kalmış; en az beş yıl kadar süren bir zaman dilimi içinde yoğun bir umutsuzluk, güvensizlik, korku, duygulanım dalgalanmaları içinde tüm enerjisi tükenmiştir. Kimi zaman günlerce hiçbir şey yapamadan, okuyamadan, yazamadan donakalmıştır. Bu süreç içinde ona dış dünyadan hiçbir yardım olanağı yoktur. Yaşamın her alanına yayılan acılar içindedir. İyileştirme garantisi veremeden hastalarından para aldığını,

Breuer'e olan borçlarını ödeyemediğini, nöroanatomiden ayrıldığını, yeterince bilimsel araştırma yapamadığını, zaman zaman da olsa babasına öfkeli olduğunu, karısına ve çocuklarına yeterli zaman ayıramadığı için sürekli suçluluk duyguları içinde kıvrınmakta olduğunu söylemektedir.

Bu sırada, kendi bilinçdışında bir çocuk görür. Bu çocuk babasına karşı öfkeli, hatta onu öldürmek ve annesiyle birlikte olmak düşleri içindedir. Burada Oidipus kompleksi, kültür tarihinin bir skandalı olarak ortaya çıkar. Freud tüm bunların ne anlama geldiğini araştırmaya çalışırken, tam da bu sırada babası ölür... Yeniden yoğun bunalım dönemi başlar.

IV.

26 Ekim 1896 tarihli mektubunda, "23 Ekim 1896'da (dün) babamı gömdük. Kesinlikle sıradan bir insan değildi. Beyin kanaması geçirdi; nedeni bilinmeyen bir ateş, duyu bozuklukları, kasılmalar, akciğer ödemi, konvülziyonlar ve sonunda acısız bir ölüm..." (122) diye yazar. 2 Kasım 1896 tarihli mektubunda da, "ihtiyarın ölümünden sonra, resmi bilincimin arkasındaki karanlık bir bölge beni çok etkiliyor... Babamın ölümü beni çok etkiledi. Onu çok iyi tanıdığımı, anladığımı sanıyorum. Yaşamıma çok etkisi oldu. Bilgelik ve fantezi içinde, uzun yaşadı. İçimde bir şeylerin koptuğunu, köksüz kaldığımı duyumsuyorum..." diye vurgulamıştır. Hissettiği yoğun suçluluk duygusunun nedenini çözemediğini, bunu belki de babasının ölmesine karşın kendisinin hâlâ yaşıyor olmasına bağlayabileceğini düşünmüştür. (123)

Babası için yalın bir cenaze töreni düzenlenir. Sonradan törenin bu denli mütevazı oluşu suçluluk duygularının daha da artmasına ve üzülmesine ayrıca neden olmuştur. Babasının ölümünden iki ay kadar sonra bile, yaşadığı

beklenmedik ve sıra dışı acının nedenini anlayabilmek için kendisini analiz ederek ruhunun derinliklerine inen arkeolojik kazılara girişmeye karar vermiştir. Ama, daha 13 Haziran 1882 tarihinde nişanlısına yazdığı mektupta, insanın kendi ruhsal dünyasını anlamadan, başkalarını anlamaya çalışmasının olanaksızlığına değinmiştir. (124)

11 Şubat 1897 tarihli mektupta (kışkırtma/taciz kurasını kurtarabilme umuduyla) yeniden ve bir kez daha kendi babasını suçlamıştır. 2 Mayıs 1897 tarihinde, genellikle 8-12 yaşlarında ortaya çıkan enstest istemi ve fantezilerinin geriye projekte edilebileceğini, daha erken çocukluk dönemlerinde de böyle düşünülmüş olabileceğini varsaymıştır. (125) 31 Mayıs 1897 tarihli (Manuskript N de denen) notlarında Kriss'in kanısına göre Oidipus kompleksi ilk kez gündeme gelmeye başlamıştır. (126, 127) Burada, çocukların ana babalarına duydukları düşmanca duyguları kendisinin de duyumsadığını, bunu rüyasında gördüğünü, bunlardan babasına karşı duyduğu hüznü açıklama olanağı bulduğunu, bunun nedeninin daha çocuk yaşlarından itibaren babası Jakob'a karşı duyduğu düşmanlık duygularında yattığını varsaymıştır. Ayrıca kendisinin 9 yaşında olan büyük kızı Mathilda'ya karşı -da- yoğun duygular içinde olduğunu söylemiştir. Bastırmanın temelinde çocukların ana-babalarına karşı duydukları düşmanlık duygusunun bulunduğunu, bunun uzantısında ortaya çıkan suçluluk duygusunun melankolik hüzne neden olduğunu açıklamıştır. İleri yaşlarda bunun hep unutulmaya çalışıldığını, aslında tedavinin insanın cinsel ve sapkın düşünceleriyle barışması ve özgürleşmesi anlamı taşıdığını belirtmiştir.

Freud, 1897 yaz aylarında Delfi Tapınağı Kâhini'nin 2500 yıl önce önerdiği "kendini tanı" uyarısını, "Çıplak hakikat, getirmesi olası felaketlere rağmen ihtişamın do-

ruğu olarak yaşanır” dizelerini ve Goethe’nin, “Dâhinin ilk ve son istemi hakikat aşkıdır” özdeyişini benimsemiş (kültür tarihinde Aziz Augustinus, J. J. Rousseaux’dan sonra) yeni bir yöntem ile ilk kez sistematik ve bilimsel olarak kendisini analiz etmeye başlamıştır. Kendi analizine başlamasından iki ay kadar sonra, “madalyonun arka yüzünü” de görmeye (Jones) ve erişkinlerin çocuklarına karşı duyumsadıkları ensest duyguları gibi, çocukların da ana-babalarına karşı benzer duygular beslediklerini öngörmeye başlamıştır.

1897 yılının Haziran ayında ailesiyle birlikte yazlığa giden Freud, burada hiç de beklemediği biçimde -kendi tanımıyla- “entelektüel bir felç” geçirmiştir. 7 Temmuz 1897 tarihinde Fliess’e yazdığı mektubunda, “Ne yapacağımı henüz bilemiyorum... Bu derinlerin en derini durumundan kurtulmak istiyorum... Yazma felci belki de seninle mektuplaşmamı önlemek için ortaya çıkmış olabilir” diye yazmıştır. (128) Üç hafta kadar yazı yazacak, hatta ayrıntılı düşünebilecek düzeyde olsun, bilincinin açık olmadığından, hemen hemen hiçbir şey yapamadığından yakınmıştır. Psişik durumunun bozuk olduğundan “Ben, benim gerçek hastam olan kendimle meşgulüm” diye söz etmiş; kendi sorunlarının bir kısmını çözmesine karşın, sorunlarının önemli bir bölümünün gene de karanlıkta kaldığını söylemiştir.

Temmuz ortalarında babasının mezar taşını yaptıran Freud, olasılıkla aynı tarihlerde yeniden kendi analizine başlamıştır. (129) Krüll de, 13 Ağustos 1897’de onun kendi analizinden ilk kez söz açtığının altını çizmiştir. (130) Kendi bulgularını genelleştirmiş ve nevrozların “tarih öncesinde”, çocuğun babasının ya da ona en yakın erişkin kişinin pervers olduğunu öngörmüştür. Sonra, insanı hasta eden temel etkenin, toplumun din kültürünün seksüel/moral

anlayışı olduğunu düşünmüştür. Dinin insanları sapkınlık için duyarlı kıldığını vurgulamış; Yahudi dininin ayrıca artı bir baskı ve kastrasyon korkusu oluşturduğunu söylemiştir. Bu arada, yazamamak durumunu artık patolojik bir belirti olarak düşünmüştür. Kasım ayında bir kısa depresyon dönemi daha geçirmiş. Sonra kendisini biraz olsun toparlamaya başlamıştır.

Freud, 26-29 Eylül 1897 tarihlerinde Fliess ile buluşur. Yazılı olarak belgelenmediği için iki arkadaşın neler konuştukları bilinmemektedir. Belki de bu konuşmalarının uzantısında, düşüncelerinde radikal değişimler ortaya çıkmıştır: Giderek, babasına karşı duyduğu öfkenin, onun kendisine sapkın davranmasından ya da taciz etmesinden değil, tersine kendisinin annesine karşı tutku ve kıskançlık duygularından kaynaklandığını kavramıştır.

3 Ekim 1897 tarihli mektupta, kendi analizinde tespit ettiklerini düş yorumu gibi anlatmıştır. (131) Burada, 2,5 yaşında trenle Frieberg'den Leipzig'e doğru giderlerken kompartımanda annesini yarı çıplak gördüğünü ve içinde cinsel duygular oluştuğunu yazmış; libidosunun annesine dönük olduğunu anlatmıştır. Freud, burada baştan çıkarma kuramından, Oidipus kuramına (mitosuna) geçer. Böylece, artık tüm babaların baştan çıkaran sapkın insanlar olarak görülmesine ve tanımlanmasına gerek kalmaz, babalarla oğullar arasında gerekli bir uzlaşma yapılır. Freud, Sophokles'in trajedisini modern aile içi ilişkilerin odak noktası olarak görmüştür.

Oidipus kompleksi -oidipal dönem-, yaşamda, anasına dönük düşler gördüğü ve babasına karşı düşmanca duygular beslediği bir gelişme aşaması olarak kavranmıştır. Burada annenin, babanın ve hatta akrabaların konumları kurtarılmış; çocukların da, kendi ellerinde olmayan, gelişmelerinin zorunlu ve doğal bir dönemi olan bu dönem-

deki düşüncelerinden dolayı suçluluk duymalarına neden kalmamıştır.

V.

Freud'un anlatmak istediklerine açıklık getirmek ve bilgimizi tazelemek için mitolojiyi bir kez daha anımsarsak:

Thebai kralı Laios, Peleponnes sarayında misafir kaldığı evin, Chrysippos adlı erkek çocuğuna sarkıntılık ettiği için, Tanrılarca kendi oğlu tarafından öldürülmeye mahkûm edilir. Laios ile karısı Iokaste'nin çocukları olmaz. Durumu Delfi Tapınağı'ndaki kâhine sorduklarında, kâhin, bir oğullarının olacağını ve Laios'un o oğlan tarafından öldürüleceğini söyler. Gerçekten de Iokaste, bir erkek çocuk doğurur; ancak Laios, kendisini öldüreceği korkusuyla, henüz üç günlükken yeni doğan çocuğun ayaklarının bağlanıp dağa bırakılmasını ister. Çocuğu çobanlar bulurlar ve Korint Kralı Polybos'a götürürler. Oidipus, Polybos'un yanında büyür.

Bir gün Delfi Tapınağı'nın kâhini ona, babasını öldürüp annesiyle evleneceğini söyler. Oidipus, gerçek babası sandığı Polybos'a bir kötülük yapmamak ve bu aile trajedisini önlemek için Korint'ten ayrılıp başka bir kente göçmeye karar verir. Delfi ile Daulis arasındaki dar geçitte Laios'un arabasıyla karşılaşır. Laios da kenti Sfenks canavarından kurtarmak için öğüt almaya kâhine gitmektedir. Laios, sert ve emredici bir sesle hemen yoldan çekilmesini yoksa sonunun kötü olacağını söyler. Oidipus, Tanrılardan ve ana-babası dışında kimseden emir almayacağını söyler. Laios, uzlaşmasız bir tavırla arabasını onun üzerine sürer, tekerlerden biri Oidipus'un ayağının üzerinden geçer. Oidipus, Laios'un kışkırtmalarına dayanamaz, onu ve yardımcılarını öldürür. Sonra Sfenks'le karşılaşır.

Sfenks, olasılıkla Tanrıça Hera tarafından, Etiyopya'dan getirilmiş, kadın başlı, aslan bedenli, yılan kuyruklu bir canavardır. Oidipus'a, "tek bir ses çıkarabilen, bazen dört, bazen üç, bazen de iki ayak üzerinde yürüyen canlı kimdir?" diye sorar. Oidipus duraksamadan "insan..." cevabını verir; "... çocukluğunda dört, yetişkinliğinde iki ayakla, yaşlılığında da bastonla -üç ayak üzerinde- yürür." Bu doğru yanıt üzerine Sfenks kendisini Phikion Dağı'ndan atarak öldürür, kent de kurtulur. Bunun karşılığı olarak Oidipus'dan kral olması ve kraliçe Iokaste ile evlenmesi istenir.

Bu bağlamda Laios, mitolojide zorbalığı ve erkek çocuk sevgisini -oğlancılığı- simgeler. Bunun sonucu olarak da Laios kendi oğlu Oidipus tarafından öldürülmeye, Oidipus da, annesi Iokaste ile evlenmeye mahkûm edilirler. Bu "mahkûmiyette" aynı zamanda bir "genel istemin" de dile getirildiği gözden kaçmaz. Ama Laios'un kişiliği, sert, saldırgan, çabuk öfkelenen, sapkın, özcesi örnek otoriter bir baba gibi gösterilir. Örneğin, oğlu Oidipus'u dağa bırakacağı zaman, ayaklarını birbirine bağlar, üstelik de oğlanın ayaklarında delikler açarak onu ölüme terk eder. Kişiliğinde, sapkın, eşcinsel, sadistik öğeler egemendir.

Freud'un kafasında oluşan sapkın baba kişiliği, mitolojinin Laios tipidir. Bu sapkın baba, ruhsal rahatsızlıkların, nevrozların ve psikozların başlatıcısı, korkutan, tehdit eden, fakat aynı zamanda koruyan, güçlü, ata-baba, Tanrı-babadır. Burada oğullar -gene Lamarkçı bir görüşle- suçluluğa yazgılı, günahkâr babanın, günahkâr çocukları olurlar. Ve kendileri de benzer bir baba olma yazgılarına mahkûmdurlar.

Sophokles Kral Oidipus, Oidipus Kolonus'da ve Antigone üçlemesinde mitolojik söylenceleri modern aile trajedisi olarak gösterir. Yazgı kuşaklar boyu birikerek, babalardan

oğullara aktarılarak sürer gider. Görebildiğimiz kadarıyla Sophokles trajedilerinde Oidipus'un annesi Iokaste ile ilgili enest duygularından söz edilmez. Yapıtta sevgi/aşk sözü geçmez. Oidipus, Thebai Kenti'ni Sfenks'ten kurtarmış, kral yapılmış ve çok doğal bir şey(miş) gibi kraliçe ile ödüllendirilmiş, bir anlamda yöneticilerin zoruyla evlenmiştir. Burada, oğlun zorunlu yazgısı ("doğrusu olmayan yanlışı") sözkonusudur.

Freud, kuramını oluştururken trajedilerden çok, gerçeği ve günlük pratiği daha fazla dile getiren mitolojiye (ve bizzat kendi duygularına) yaslanmıştır. Sophokles yapıtlarında söyleyebileceğini söylemiş, gerisini izleyicilerin yorumuna bırakmıştır. Psikanalizin vurgusu ise, oğulların annelerine karşı enest duyguları olduğu, bunun sonucu olarak da babaya başkaldırıp kesin zaferi kazanması (gereği) yolunda olmuştur.

VI.

Freud, babasını yitirdikten sonra başladığı kendi analizlerinden elde ettiği bilgilerin sonuçlarını ortaya koymadan önce, kendisine edebiyattan destek aramış; bu konuda da Shakespeare ona yeterli gücü vermiştir. Ayrıca, Shakespeare'in Hamlet'i kendi babasının ölümünden çok kısa bir süre sonra yazdığını anımsandığında (132) psikanaliz ile edebiyatın ve sanatın yakın işbirliği daha da yoğunlaşmıştır.

Freud, 15 Ekim 1897 tarihinde Fliess'e yazdığı -bir anlamda tarihsel- mektupta düşüncelerini ünlü "Hamlet kararsızlığı" betimlemesiyle anlatmaya başlamıştır: "Kendi kendine dürüst olmak iyi bir araştırma. Aklıma, genel değeri olan tek bir düşünce geldi. Anneye âşık olmayı ve babayı kıskanmayı kendimde de buldum; bunu erken çocukluk için genel bir olay olarak kabul ediyorum. Aklın

yazgı koşuluna yönelttiği tüm eleştirilere karşın Kral Oidipus'un etkileyici gücü anlaşıyor... Aynı şeyin Hamlet'in hikâyesinin temelinde de olup olmayacağını öylesine aklımdan geçti. Shakespeare'in bilinçli bir niyeti olduğunu düşünmüyorum, tersine, içindeki bilinçdışının, onu, kahramanın bilinçdışını anlatıp bu dramı yazmaya teşvik ettiğine inanmayı tercih ediyorum. Hamlet, "vicdan hepimizi korkak yapıyor" sözünü nasıl gerçekleştiriyor. Sarayındaki insanları hiç düşünmeden ölüme gönderen ve Leartes'i hiç çekinmeden alelacele öldüren kendisi, amcasının babasını öldürmesinin intikamını almaktaki kararsızlığını nasıl açıklıyor? Annesine olan tutkusu yüzünden, babasına karşı aynı eylemi yapmak istemiş olduğunun karanlık anısının ona çektiği eziyetle, daha iyi nasıl yapabilir: "Ve hepimize hakkıyla davranılacak olsa, kırbaç yemekten kim kurtulurdu?" Hamlet'in bilinci, onun bilinçdışındaki suçluluk bilincidir."(133)

Freud'un kanısına göre, psişenin varoluş nedeni ya da görevi bir anlamda "negatiftir, yani insanın mutsuzluğunun ortaya çıkardığı gerilimi çözmeye yöneliktir. Trajedinin bilinçli olarak yaşanmadığı yerlerde ve kişiliklerde psişenin gelişemeyeceğini ya da ancak psişenin geliştiği yerlerde bilinçli trajedilerin yaşandığını düşünmek olasıdır. Freud, yaşadığı dönemin Mefisto rolünü üstlenmiş, psişeyi irdelemiş; sıklıkla, insanın ruhunun derinliklerine yaptığı arkeolojik kazılara benzeyen araştırma gezilerinden söz etmiştir. Bilinçli olmayan bu bölge için "bilinçdışı" terimini kullanmayı uygun görmüştür. Bilinçdışı araştırmalarından hareketle anıların, unutkanlıkların, yanlış anımsamaların gizemini anlamaya ve anlatmaya çalışmıştır. Psyche'nin gerçek dünya ile sembolik dil ve düşler aracılığıyla nasıl uzlaşmak istediğini, psikanalizin geçmişini araştırmak demek olduğunu ve bu bağlamda, kendisinin

de, normallerdeki patolojiyi araştırarak ruhun temelini göstermeye, bugünü geçmişle açıklamaya çalıştığını söylemiştir.

Görece ruhsal dinginliğe kavuştuktan sonra, *Düş Yorumu* kitabını yazabilecek konuma gelmiş. 15 Mart 1898 tarihinde, Fliess'e ilk ön çalışmalarını postalamaya başlamıştır. Yaptığı işin önemini, kişiliğinin tarihsel konumunu kavramış, o güne değin kendisiyle ilgili olarak yazdığı tüm belgeleri, notları yeniden ortadan kaldırmış; sonra yeniden kısa bir depresyon dönemi yaşamıştır.

6 Şubat 1899'da çok fazla çalışmaktan, sıkıntılardan bedeninin bir tür kanser (neoplazma) dokusuna dönüştüğünü yazar. (134) Son derece gerilimli yaşam koşulları sonucu ortaya çıkan bu psikosomatik duyumsama da (bir tür karabasanlı düşünce), ne yazık ki bir süre sonra gerçekleşir: Çene kemiğinde oluşan ve yaşamının seyrini etkileyen ur gelişimi, onu 33 kez ameliyat olmak zorunda bırakır.

23 Mart 1900 tarihinde Fliess'e yazdığı mektubunda, kendi analizine başladığı zaman yaşadığı felaket durumunu, depresyonu aşabilmek için gösterdiği çabayı yeniden sergilemiştir. (135) Bulgularının acılı bir ortamda ve yüreklilik isteyen bir çaba sonucu ortaya çıktığını, fakat nedense bu durumda bile kendisine olan güvenini hiç yitirmedeğini psikik sorunlarının doruk noktasına ulaştığını söyler. Huzursuzluk, heyecan, keyifsizlik, bilinç bulanıklılığı, tinsel/bedensel felç durumlarının ortaya çıktığı 1897-1900 yıllarının, yaşamının en üretken ve yaratıcı dönemi olduğunu -bir kez daha- anlatmaya çalışmıştır. (136)

Yeniden Anna O'yu anımsatan bir yöntemle içinde yaşadığı entelektüel durumda, kendisini iki ayrı insan gibi duyumsadığını, bunlardan birinin normal, diğlerinin ise hasta olduğunu, ancak her şeye karşın, analizlerinin 4-5 yıl öncesine göre çok daha iyi gittiğini söylemiştir. Ruhundaki

gel-gitlerin kendisini bazen çok yükseklerle çıkardığını, bazen de kuru toprağın üzerine oturttüğünü, fakat, denizin sürekli olarak karadan toprak kazandığını vurgulamıştır. Analizlerine devam eder. Üretkenliği ile psişik durumu arasındaki çelişkiyi, “Benim yazı tarzım yazık ki çok kötü... Çünkü kendimi çok iyi duyumsuyorum. İyi yazabilmem için sefalet durumunda bulunmam gerekiyor...” diye bir kez daha ironiyle sergiler. Ve bu arada *Düş Yorumu* kitabı tamamlanmıştır.

VII.

Freud’un, 12 yıl kadar süren bu kendi analizinin (bir tür analitik oto-portre denemesi) kültür tarihinin bir dönüm noktası olduğu kabul edilir. Düşlerin analizinde, içimizde çok kez, insanın kendisinin bile tanımadığı, “küçük bir yeni ülke” keşfettiğini ancak bu yeni ülkeyi bulmak için onu aramak ve araştırmak gerektiğini belirtir. Düşlerin istemleri doyurmaya yönelik olduğunu, kendilerine özgü gizemli dünyalarının bulunduğunu, bunu çözmek gerektiğini söyler. Ve düş yorumunu insanı ve özellikle de nevrozları anlamak için önemli bir anahtar olarak gördüğünü vurgular. Burada, “düşlerim hiç de anlamsız değil, tersine arzularımızın doyurulmasına yönelik olduğunun kimse-nin farkında olmamasından çok mutluyum” diyen Keltli büyücü kız söylencesini anımsatmıştır.

Freud’un *Düş Yorumu* kitabında pek çok kendi deneyimi (fantezileri) vardır. Sürekli olarak arkeolojiye gönderme yapar. Tarihi daha iyi anlayabilmek için insanın, insanı iyi anlayabilmek için de tarihin/arkeolojinin yeniden bilinmesi, Mısır bilimleri gibi, unutulmuş geçmişin anımsanması gerektiğini vurgular. Bu bağlamda kendisini psişik dünyanın Kristof Kolumb’u ya da Heinrich Schliemann’ı gibi değerlendirir. *Düş Yorumu* çalışmasında, ne

kadarının kendisinin, ne kadarının hastalarının analizinin bulunduğunu kestirmek zordur. Robert Martha'nın "bir realistin fantezileri" olarak tanımladığı bu kitabını Freud, geçmişe yapılan fantastik gezi olarak nitelendirmiş, buradaki psikolojik savların ileride fizyolojik bir destek bulunacağını düşünmüştür. Bulgularının uzantısında, nevrotik korkularının, cinsel kaynaklı olduğunu, insanın cinsel yaşamının erginlikte değil, çocukluk çağında başladığını; çocukların ilk cinsel seçimlerinde, kızlar için babaların, erkekler için annelerin önemli olduğunu söylemiş; baba-oğul ilişkisinin/çatışmasının çözümüne yönelmiştir. Cinselliğin ilk örneğinin, çocuk-anne memesi ilişkisinde başladığını, çocuğun, yaşam boyu hep bu ilk çocukluk günlerinin, ana-baba tarafından sağlanan güvenceyi, beslenme ve korunma özlemini çektiğini, sürekli olarak bu tür bir ortamı aradığını, erginlik yıllarında ise bu günlerin güvencesini ve mutluluğunu sağlayacağı yanılsamasıyla, bir üstün güce, dine ve Tanrılara inanma eğiliminin ortaya çıktığını söylemiştir.

Ayrıca, çocukların ana-babalarına karşı hem cinsel istek ve hem de öfkeli ve düşmanca tavırlar içinde yaşadıklarını göstermiş; çocukluk duygularının yetişkin insanlarda, özellikle de batıl inançlılarda, dindarlarda yaşamayı sürdürdüğünü sergilemiştir. Bir anlamda babasıyla yeniden barışmış ve onu yitirmenin acısını kısmen aşmış, fakat onu unutamamıştır. *Düş Yorumu*'nun 1908 yılında yapılan ikinci baskısına yazdığı önsözde; "Bu kitap benim için, ancak onu tanımladıktan sonra kavradığım daha ileri öznel bir önem taşımaktadır. Onun benim özçözümlememin bir kesimi, babamın ölümüne -yani bir adamın yaşamındaki en önemli olay, en acı yitime- tepkim olduğunu gördüm. Bunun böyle olduğunu keşfetmekle yaşantının izlerini silmeyeceğini duyumsadım" diye vurgulamıştır. (137)

Freud, 1897-98 arasında yaşadığı büyük kriz sonrası dönemi izleyen zaman diliminden sonra, 1899 yılında yeniden “kriz sonrası kriz” olarak da adlandırılan (küçük) bir depresyon daha geçirmiş, sonra da giderek görece dinginleşmiştir. *Düş Yorumu*, bilinçdışı ülkesinin gizemini gözler önüne sermiştir. Çok zengin bir edebiyat, mitoloji, peri masalı, efsane, sanat birikiminin ürünü olan yapıt, başlangıçta tıp çevrelerinden çok aydınların, sanatçıların ilgisini çekmiştir. Freud’un 1914 yılında belirttiğine göre, yapıtın yazımı daha 1896 başlarında bitmiş. Fakat Freud basılmasına bir türlü karar verememiş. 28 Mayıs 1899 tarihinde, notlarını yayımlamak isteğine kapılmış; son düzenlemeleri yapmış. Yazılarını Eylül ayının ortalarında yayınevine göndermiş, bir kopyasını da 27 Ekim 1899 tarihinde Fliess’e postalamıştır. *Düş Yorumu* kitabı, 4 Kasım 1899 tarihinde yayımlanmış; ama yayınevi kitabın üzerine -yazarın isteği doğrultusunda- basım yılı olarak 1900 tarihini koymuştur.

Freud’un 43 yaşındayken yazdığı *Düş Yorumu* kitabı ilk baskısında 600 adet basılmış ve bu çalışma ilk altı yılında (sadece) 351 adet satılmıştır. *Düş Yorumu* (1895- 1899), Freud’un en anlamlı yapıtlarından biri -hatta birincisi- olarak değerlendirilir. Yapıt, tümüyle yeni, şaşırtıcı ve orijinaldir. Freud bu kitabın, İngilizce üçüncü basımına, 15 Mart 1931 tarihinde yazdığı önsözde, “Böylesi bir öngörü, ölümlü insana tüm yaşamında bir kez nasip olur” demiştir. (138)

Freud, nevrozların tedavisine Charcot ve Breuer’in de etkisiyle ilk kez hipnozla başlamış, 1887’de serbest çağrım yöntemini geliştirmiştir. Hipnoz ve katarsisten, serbest çağrışıma geçiş 1892-96 yılları arasında (görece yavaş) olmuştur. İlk önce hipnoz hafifletilmiş, sonra bunun yerine serbest çağrışım konmuştur. Burada konuşma, dil ilk kez tedavi aracı olarak denenmiş. Hipnozdan serbest çağrışı-

ma geçişinde kendisinin iyi bir dűş görűcű olmasına karşın,  tű bir hipnoz uygulayıcısı olmasının da etkisi yadsınamaz. Olasılıkla hipnoz da başarılı olamayınca, serbest çağrışımla hipnozu dengelemeye çalışmıştır. Freud bu ara Charcot'nun "*Sinir Sistemi Hastalıkları* ve özellikle de *Histeri  zerine Yeni Konferanslar* (1886) ve Bernheim'in hipnoz  zerine *Telkin ve Tedavi Etkisi* (1889) kitaplarını Almancaya evirir. Fakat, nevrozların, telkinle yapay olarak ortaya çıkarılabilen ve tedavi edilebilen bir hastalık olarak tanımlanmasını kabul etmemiş, buna karşın, psikanalizi insanı çocukluk sorunlarından kurtarıp erginleştirecek bir eēitim olarak dűřnműřtir.

Freud, bu arada insanların oēunun, özellikle de nevrotiklerin cinsel yařamlarının olaēanűstű bozuk olduēunu, bir anlamda "kendi evlerinin-ruhsal dűnyalarının efendileri" olamadıklarını g rműř, insanın  zg rlűēe kavuřabilmesi için en azından kendi evinin içini iyi tanınması gerektiēini, "nevroitik" ile "normal" psiřenin dűzenlerinin ve dűzensizliklerinin kimi kű k nicelik farklarına karřın temelde benzer niteliklerde olduēunu  ng rműřtir. İnsanların öncelikle kendi istemlerinin öz içeriklerini iyi bilmeleri gerektiēini savunműř, ancak bunların çok kez geçmiřle ilintili olduēunu saptamıř, serbest aērışım ile bu geçmiř yařantıların, anıların ve birbirine karışmıř (kaotik) dűzensizlik içine girmiř biyografilerin gűn iřıēına çıkabileceklerini dűřnműřtir. Nevrotiklerde bilindiřına bastırılan eski yařantılar ve anılar çok kez örseleyici nitelikte olduēu için, bu insanların neredeyse tűm anımsama gűlerini yitirdiklerini, geçmiři unutmaya çalışmalarına karřın, bunu bařaramadıklarını, bu nedenlerden dolayı da sűrekli geçmiři dűř nme zorlaması içinde yařadıklarını, ileriye bakamaz konuma geldiklerini vurgulamıřtır.

Nevrotiklerin sembolik bir dil kullandıklarını, bu karmaşık sembolik dilin (arkaik-çocuksu ifade sisteminin) psişik yapıya egemen olduğunu öngörmüş. Hastanın kullandığı eski ruhsal anı parçacıklarını içeren bu sembolik dili anlamak gerektiğini, bu bağlamda tedavinin bu sembolik sözcüklerin, karmaşık arkaik çocuksu ifade sisteminin içeriklerini anlamlandırmak, bir anlamda bilinçdışını tercüme etmek, mitlerinden arındırmakta düğümlendiğini, varlığın evi olarak sözcüklerin gizini, mitlerle düşünme sisteminin özünü çözümlemenin ise tam bir kâhin işi olduğunu düşünmüş, psikanaliz aracılığıyla bu karmaşık biyografiyi ve anıları düzen içinde yerli yerine oturtmayı amaçlamıştır.

Ünlü muayene divanını, Freud'a, 1890 yılında hastası Madam Benvenisti armağan etmiştir. (139) Muayenehane 1891 yılının Eylül ayında Berggasse'ye taşınır. Kanısına göre, otuz yıl kadar sonra psikanalizi geliştirebilmiş, psişenin topografyasını çıkarabilmiştir. Psikanalizle insan soyuna bir suikast yaptığını (140) söylemiştir. Tedaviyi bir eğitim olarak kabul etmiştir, insanları uyku/hipnoz altında konuşturmanın ahlak/moral dışı olduğunu; hipnozla iyileştirmenin bilimsel bir tavır olmadığını düşünmüş (141), bunun yerine Sokratik tartışma yöntemini benimsemiş, insanın "bilinçdışının bildiği fakat kendi resmi bilincinin bilmediği ve ayrıca bilmediğini de bilmediği bilgileri ona anımsatan" diyalog/serbest çağrışım yolunu seçmiştir. Ama her şeye karşın psikanalizin asıl kaynağını, Freud'un kendi kişiliği, kişiliğindeki çatışmaları arayıp bulma kaygısı oluşturmıştır.

"Divan"

14. Psikoarkeoloji: Truva, Pompei, Roma ve Berggasse. Schliemann-Freud Etkileşiminin Boyutları

I.

Freud'un kişiliğinin evrim sürecinde geçirdiği aşamaları anlamada, onun İtalya, özellikle de Roma gezileri çok öğretici bilgiler verir. Freud, *Düş Yorumu*'nu yazmadan önce de İtalya'ya gitmiş, Roma'nın 80 km yakınına kadar gelmiş; (tıpkı Anibal gibi) Trasimeno yöresinde konaklamış, ama çok istediği halde Roma'ya gitmemiş, daha doğrusu gidememiştir.

Düş Yorumu kitabını yazarken, sürekli olarak -psikoloji kitaplarından çok- Roma tarihi okumuştur. Arkeoloji kitaplarından Roma'nın topografisini incelemiş, kentin merkezi konumundaki Colosseum'un altında bulunan ve ilk yerleşim yeri olarak kabul edilen "Roma Dörtgeni"ne (Roma Quadrata) dek her katmanı araştırmıştır. Anlatmak istediklerini daha bir gözle görülür, elle tutulur hale getirebilmek için psikoloji-antropoloji arasında metaforik bir benzetme denemesine girişmiş, Roma'nın topografyasını insan psişesinin topografyasıyla karşılaştırıp, psişenin (bilinçdışının) gizini de, ilk dürtü-duygu- heyecan katmanlarına dek izlemeye çalışmıştır. Roma üzerinden psişeyi kestirmeye çalışırken, bunun üzerinden de Roma'yı, Katolik dünyasının merkezini (entelektüel yönden) kuşatmayı

ve fethetmeyi düşlemiştir. Psikanaliz söylemiyle, Roma, çocukluğundan beri onun hem saldırganlık ve hem de erotik, duygularını uyandırmıştır. Düşmanın ve sanatın başkenti olan Roma'ya tutkunluğu yaşlandıkça sevgi/nefret çelişkili-duygusuyla daha da yoğunlaşmıştır.

Düş Yorumu basıldıktan, kendi analizi ilerleyip, melankolik durumu görece dinginliğe kavuştuktan sonra, 1901 yılının Eylül ayında (artık) Roma'ya gidebilmiştir. Burada, Katolik Roma'yı yok sayıp, öncelikle ve de özellikle Antik Çağ ve Rönesans Roma'sını gezmiş, tek sözcükle, hayran kalmıştır. Bu büyük kentte yaşadığı "kültür şokunun" etkisiyle, zaman zaman gelip geçici küçük depresyonlar yaşamış, Roma'dan gönderdiği mektuplarında psişik durumunu "yaşamımın doruk noktasındayım" diye yorumlamıştır. 3 Eylül 1901'de Pantheon Tapınağı'nın karşısındaki kahveden Martha'ya, pek çok şeye ama özellikle de iç huzura, özgürlüğe kavuştuğunu, özgüveninin arttığını yazmıştır. (142)

II.

Arkeoloji, psişik aygıtı kolay kavranabilir örneklerle anlatmak zorunluluğunun bir sonucu olarak da, pek çok denemeden sonra en çok başvurulan metafor olmuştur. Geçmiş kültürlerin günümüz sorunlarını, çocukluk yaşantılarının güncel nevrozları ya da psikozları açıklayabildiklerinin anlaşılmasından sonra, arkeoloji ile psikoloji bir tür psikoarkeoloji olarak bilinçdışının araştırılmasında anahtar rol oynayan bir disiplinlerarası disiplin olarak ortaya çıkmıştır. Burada Truva, Pompei ve Antik Roma kazılarının önemli katkısı olmuştur.

İnsanın çocukluk dönemini önemseyen, hatta belirleyici bulan, "kültürün tarih öncesi (prehistoryası) insanlığın çocukluk tarihidir" diye tespit eden bir öğreti, hemen

hemen her şeye geçmişin gözlüğüyle bakmaya çalışmıştır. Freud, her zaman psikolojiden çok arkeolojiden esinlendiğini söylemiş; onun, tarih-öncesi ve arkeoloji tutkusunun nikotin tutkusuyla yakın düzeylerde olduğu gözlenmiştir. Sıklıkla, arkeoloji ve antik kültürler uğraşısını yaşamın aşamadığı/aşındıramadığı tek tesellisi olarak gördüğünü söylemiştir. (143) Ardında bıraktığı kitaplıkta da arkeoloji ile ilgili yapıtların psikoloji kitaplarından çok daha fazla sayıda olduğu görülmüştür. Babasıyla birlikte okuduğu Philippon'un ünlü İncil'i, din ve antik kültürler tarihini, özellikle de Antik Mısır dinleri tarihi gibi özümsemesine neden olmuştur. Gittiği lisede, eğitimin temelini sosyal bilimler oluşturmıştır. Mitolojiye ve trajedilere ilgisi giderek artmıştır.

Melankolik yalnızlık döneminde antik koleksiyon ilgisi başlamıştır. Kendi analizinde, Freiberg çocukluk dönemine döndükçe, özellikle Roma ve Antik Grek arkeolojik kalıntıları simgeleyen eşyalar, heykeller toplamaya başlamıştır. Fakat gerçekte onun kendi evinde de, sanat yapıtlarından, antik kalıntılardan oluşan bir koleksiyon oluşturma tutkusu, daha önce de anımsattığımız altı aylık Paris gezisi sırasında, Charcot'nun evini gördükten sonra başlamıştır. Burada en önemli nokta, sanat yapıtlarından, arkeolojik kalıntılardan oluşturulan birikimin bütününe ortaya çıkardığı uyumun da ayrıca bir sanat yapıtı kadar güzel ve anlamlı olması, bunları bir araya getiren insanın kişiliğiyle bir bütünlük, hatta bir tür mitos oluşturmasıdır. Freud, dünyadaki, bu mitos oluşturabilen az sayıda insandan biri olmuştur. Onun Londra'da şimdi müze olarak kullanılan evinin çalışma odasını görenler bu söylenenlerin hiç de abartma olmadığı kanısına varabilirler.

Bu koleksiyon tutkusunun ilk başladığı günlerde, 6 Aralık 1896'da yazdığı mektupta, "Odam, Floransa'dan

satın aldığım, heykelciklerle süslü... Bunlar beni olağanüstü boyutlarda heyecanlandırıyor” diye yazmıştır. (144) Zaman içinde çalışma odasını; Roma, Antik Grek, Etrüsk, Mısır kültür bulguları, Buda heykelleri, Çin vazoları, Mısır mumyası başı, Karnak Tapınağı resmi, Gradiva rölyefi ve daha başkalarından oluşan üç bin kadar kıymetli eşya ile doldurmuş; burasını bir küçük müze konumuna getirmiş, yitirdiği dış dünyaya karşı kendisine yeni bir iç mekân yapmıştır. Freud, kendi çocukluğu ile insanlığın çocukluğunu birlikte öğrenmeye ve yaşamaya duyumsadığı eksiklik sonucu, ortaya çıkan suçluluk duygularını tarih öncesi döneminin anıları, kalıntıları ile dengelemeye çalışmıştır. (145)

Amerikalı şair Hilda Doolittle analiz olmak için Freud’un çalışma odasına girdiğinde, sorunlarını bu ünlü analist ile ikili bir konuşmada tartışabileceğini düşünmüş, oysa dolaplarda, masaların üstünde, duvarlarda sayıları binleri aşan beklenmedik bir arkeolojik koleksiyon ile birlikte, neredeyse tüm eski dönemlerin tanıkları önünde kendi “mahrem” semptomlarını anlatmak zorunda kalmıştır... Ama belki de, tam da bu bağlam içinde, bizim için çok “mahrem (intim)/gizli” yerlere bastırıldığımızı, sakladığımızı sandığımızı, oysa Edgar Allan Poe’nun Çalınan Mektup öyküsündeki herkesin gözü önünde, şöminenin üstünde, duran mektup gibi (Lacan) semptomların sırlarına tarihin/soy geçmişimizin tanıklığı önünde çözümler bulmak çok daha kolay olabilmiştir.

III.

Arkeoloji ile psikoloji bu denli birbirleriyle birleşince eski kültürleri, sanat yapıtlarını yerlerinde gezme, görme özlemi onun puro içme istemi gibi yaşam boyu bırakamadığı başlıca tutkulardan biri olmuştur. En sıkıntılı zaman-

larında bile, bu tür kültür gezileri için hep para ayırabilmiş, harcayabilmiştir. Ayrıca gezi; ona hem yeni yerler görme, öğrenme hem de çocukluğundan beri mutsuz olduğu evden “kaçma” olanağını vermiştir. “Evden kaçma”, hem bir türlü sevemediği Viyana’dan ve hem de kendi evinden kaçma, kurtulma anlamına gelmiştir. Evden kaçmak, çocukluk fantezilerinde “karmaşık ve boğucu” ensest ilişkilerinden, yetişkinlikte eşinden, cinsel ilişki, sevişmek zorunluluklarından kaçma olanağını getirmiştir. Ama aynı zamanda, yaşadığı “gezi korkusu” da evinden, yurdundan, annesinden, karısından, yakınlarından ayrılma ve bir daha onlara kavuşamama kaygısından kaynaklanmış olabilir. (146)

Freud, bu “gezi korkusu” nedeniyle hemen hemen hiç yalnız seyahat edememiş; yanında hep birisinin olmasını istemiştir. Martha onunla birlikte, yorucu kültür gezilerine çıkmayı pek istemediğinden, genellikle Minna ya da kardeşi Alexander veya meslektaşı Sandor Ferenczi ile seyahat etmiştir. İki kez de kızı Anna ile İtalya gezisi yapabilmiş, ilkinde Venedik’e, sonra da 1913 yılının Eylül ayında da Roma’ya gitmişlerdir.

IV.

Freud, 48 yaşındayken, kardeşi Alexander ile birlikte, 1904 yılının Ağustos-Eylül ayları arasında kısa bir Atina- Akropolis gezisi yapar. Orada duyumsadığı “yabancılaşma yaşantısı”nı betimler ve bu izlenim, sonraki yıllarda (bir anlamda Paulus’un “Şam yaşantısına” benzer biçimde), “Akropolis yaşantısı” olarak klasikleşir.

Freud, 1936 yılında, Romain Roland’a doğum gününü kutlamak için yazdığı kısa mektup-yapıtında bu geziyi anlatır. Akropolis’e gittikleri anda, hem içinde bulundukları ortamı hem de bizzat kendisini kapsayan, bir tür kişilik

yarıklığı içinde, déjà vu tipi psişik bir dünya içine girdiğini ve kendi Ben'ini (depersonalizasyon) ve dış dünyayı (de-realizasyon) kapsayan yoğun prepsikotik durumu sergiler. Yeteri kadar incelenmemiş bu tür ruhsal yaşantıların, olasılıkla, çocukluğundan beri okuduğu bu çok önemli düşsel, tarihi mekân karşısında duyduğu yoğun heyecana bağlanabileceğini düşündüğünü vurgular. (147) Roma'dan yazdığı mektuplarda, benzer duyguları Michelangelo'nun Musa Heykeli karşısında yaşadığına değinmiştir.

Freud toplam yirmi kere İtalya'yı, yedi kere de Roma'yı gezmiş, salt Roma'da toplam 57 gün geçirmiştir. Bilebildiğimiz kadarıyla, burada bulunduğu her gün, varoluşsal saçmalığını biraz daha az gösterebilmek dürtüsüyle (tam da Salomé'nin başka bir bağlam içinde anlattığına benzer biçimde) sol omzu biraz düşük, hafif öne doğru eğilmiş genel duruşuyla Katolik Roma'ya görünmemeye çalışarak, daracık sokaklardan, boş alanlardan geçip, yüksek merdivenlerden çıkmış, duvar diplerinden yürüyüp, küçük St. Pietra in Vincoli kilisesinde Michelangelo'nun Musa'sını görmeye gitmiş, saatlerce karşısında durmuştur. Burada neler düşünmüştür bilemiyoruz ama sonunda yaşamının son yapıtı "tarihsel roman" yazılmıştır. 1912 yılının Eylül ayında, Ferenczi ile birlikte yaptıkları yeni bir Roma gezisinde, yeniden Musa'sının karşısında, "melankolik bir yalnızlık ve anlatılması olanaksız duygular içinde olduğunu" belirtmiştir.

Babasıyla hesaplaşmış, "aile romanı" tamamlanmış, sıra "tarihsel romanı" yazmaya, Musa ile hesaplaşmaya (belki de bir anlamda) "diz çökerek başkaldırmaya" gelmiştir.

V.

Freud, Schliemann'ın biyografisinden ve Truva kazılarında çok esinlenmiştir. O da "psişenin Schliemann'ı" gibi davranmış, Schliemann'ın Truva'yı kat kat kazması gibi, kendisi de serbest çağrışım yöntemiyle ruhun tabakalarının derinliklerine inmiş, bilinçdışına gömülü eski anıları, çocukluk yaşantılarını bilincin ışığına çıkarmaya çalışmıştır.

Burada onun yaptığı bir benzetme, her şeyden öte özellikle çok güzeldir: Bir araştırmacı bir harabe bölgesine gelir. Burada kimi yıkıntılar, duvar kalıntıları, sütun parçaları, üzerinde okunamayan yazılar bulunan taş parçaları görür. Bunlar ilgisini çeker. Bilinmeyen bir bölgeye geldiğini düşünür. Bunları incelemekle, edindiği bilgileri dağarcığına yazmakla yetinebilir. Kuşkusuz bu görünür kalıntılardan da bir şeyler söylenebilir. Ama, bu bölgeyi kazma kürek yardımıyla derinlemesine kazınca, duvar kalıntılarının, bir eski sarayın bölümlerini oluşturduğu, sütunların bir tapınağa ait olduğu görülür. Ve bu eski uygarlığın yazısı okunmaya, dili ve düşünme tarzı anlaşılma-ya başlandıkça şifre çözülür. Bulunanlar kendi kendilerini de anlatmaya başlarlar... Geçmiş üzerine hiç umulmadık bilgiler elde edilir.

Bu anıtlar, onların bellekleri üzerine kurulmuştur... Freud, burada arkeolojik metaforlar/eğretilmeler üzerinden, nevrozların, histerinin, psikozların nedenlerini araştırmak için klasik ruh çözümleme yöntemlerinin dışına çıkılıp, bilinenlerin ötesinde ve derinlemesine yeni araştırma yöntemleri öngörmüş, geçmişin kalıntılarının izleri arasında çalışmasını önermiştir. Ve burada, kayalar arasında yaşamasına karşın biraz dikkatle bakınca açıkça görülebilen ya da günlük konuşma kalabalığı içinde gizli kalan çok açık-seçik sözcükler anlamına gelen, Latince "Saxa Lo-

Freud, Berggasse'deki evinde (1912)

14. Psikoarkeoloji: Truva, Pompei, Roma ve Berggasse.
Schliemann-Freud Etkileşiminin Boyutları

quuntur" ("taşlar konuşur") tanımını kullanmıştır. (148) Roma, Pompei, Etrüsk, Mısır, Girit/Knossos kazı izleriyle kendi biyografisi üzerine buldukları arasında yadsınması olanaksız "tuhaf" benzerlikler saptamış, psikanalizi bir tür "define arayışı" olarak düşlemiştir. (149)

Onun arkeolojiyle yakın ilişkisini sürdüren en önemli kaynaklardan biri, daha lise yıllarından beri çok yakın arkadaş olan ve az sayıda senli benli konuşabildiği insanlardan arkeolog Emanuel Löwy (1857-1938)'dir. Emanuel Löwy, Roma Üniversitesi'nde kürsü sahibi olan ilk Avusturyalı arkeologdur. İtalya'da sürdürülen pek çok araştırmayı yönetmiş, dünyanın çeşitli yerlerinde yapılan kazılara katılmış, pek çok kitap yazmıştır. Onun araştırmalarından hemen hemen tümü, Freud'un daima masasının üzerinde durmuş, hastalarına tanı koymakta başı sıkıştıkça, Löwy'nin arkeoloji kitaplarından birini okumuştur. Löwy'nin bulgularını onun ağzından dinlemeye hep zaman bulmuş, bu iki eski arkadaş, birbirleriyle uzun uzun konuşmaktan hep çok keyif almışlardır.

Fakat, Heinrich Schliemann'ın kişiliği ve Truva kazıları onu hepsinden çok etkilemiştir. 8-9 yaşlarından beri, Homeros'un İlyada ve Odysseia'sını okuduktan sonra, İlyada'da tanımlandığı yerde Priamos'un sarayına ve hazinesini bulduğunu sanma serüveni Freud'u ayrıca çok heyecanlandırmış, fantezilerini kışkırtmıştır. Schliemann (1822-1890) Homeros'un yapıtlarının kurmaca olduğunun söylenmesine karşın, çocukluğundan beri bunların gerçek olduğuna ve bir gün Truva'yı mutlaka bulacağına inandığını yazmıştır.

İnsanların, otobiyografileri üzerine söylediklerinin ne kadarının "yaratıcı fantezi" ve ne kadarının "bilimsel perimasalı" olduğunu kestirmek çok kez olanaksızdır. Biz bunu ne Schliemann'ın günlüklerinde ne de *Düş Yorumu*'nda

saptayabiliriz. Her ikisinde de ortak yanlar ve Truva bulguları ile *Düş Yorumu* gibi yadsınması olanaksız somut yapıtlar/kanıtlar vardır. Ayrıca bu iki araştırmacının biyografileri de -çok genel çizgilerle kısmen de olsa- birbirlerine benzerlikler gösterirler.

Jakob Freud'un oğluna resimli İncil armağan edip, buradaki eski Mısır Tanrılarının yaşamöykülerini okumaya başladığı zaman, onun entelektüel yazgısının -hemen hemen- belli olması gibi, Schliemann'a da (küçük bir köyün, yoksul bir Protestan papazı olan) babası, 1829 yılının Noel'inde Georg Ludwig Jersen'in *Resimli Dünya Tarihi*'ni armağan etmiştir.

Schliemann'da, ilk kez burada bir sanatçının fantezi ürünü olarak çizdiği Truva kentinin kalıntı resimlerini görmüş ve böylesine muhteşem bir kentin surlarının, kapılarının tümüyle kaybolmalarının olanaksız olduğunu, bunları bir gün mutlaka bulacağını söylemiştir. Sonra yoksulluk nedeniyle Amerika'ya göç etmeye kalkar. Bindığı geminin batması üzerine, Hollanda'ya inmek zorunda kalır. O da Amsterdam'da bir ticaret şirketinde çalışmaya başlar. Çarlık Rusya'sı ile yoğun ticari ilişkiler kurar. Kırım Savaşı (1851-53) yıllarında ve sonrasında aklından bile geçiremeyeceği büyük servetler kazanır. Ama tüm bu zaman dilimleri içinde Homeros'un destanlarını elinden düşürmez. Dil öğrenmeye karşı büyük bir yeteneği olduğundan, bu ara Homeros'u kendi dilinden okuyabilmek için, eski ve yeni Grekçe öğrenir. Başta Grekçe olmak üzere bildiği tüm dillerde, destanları ezbere okuyacak derecede Homeros'la içli dışlı olur. Yeteri kadar parası olduğunu düşünüp, çocukluk düşlerini gerçekleştirmek için, ilk kez bir dünya seyahati yapmaya, sonra da Truva'yı aramaya karar verir. Pek çok ülkeyi gezer ve asıl düşünüyü gerçekleştirmek için, 6 Temmuz 1868 tarihinde Korfu Adası'na iner. Homeros'un

destanlarında Odysseia'nın ve İlyada'nın geçtiği yerleri bu kez kendisi dolaşarak gezmeye görmeye başlar.

Schliemann, Homeros'u bir destan şairi olmanın ötesinde, öncelikle bir tarihçi gibi kabul eder. Onun her bir dizesine, en az Heredot'un yazdıkları kadar güvenir. Odysseus'un rehberliğinde Korfu ve özellikle de İteka'yı adım adım dolaşır. Onun gezdiği yerleri araştırır. Sarayını bulur. Zeytin ağaçlarının arasında Penelope ile sadece kendilerinin bildikleri gizli evlilik yataklarını arar. Homeros'un onu gerçekten de yanıltmamış olduğunu görür.

Sonra, Truva'yı (Priamos'un hazinesini) bulmak için Mısır üzerinden İstanbul'a, oradan da Çanakkale'ye geçer. Truva olarak gösterilen yerin, destanlarda anlatılanlara uymadığını düşünür. Bir yandan Homeros'un dizelerini ezbere okuyup, bir yandan yöreyi dolaşır. Öncelikle Hektor ile Achilleus'un birbirleriyle karşılaştıkları yeri bulabilmek için, kentin çevresinde kerelerce dolaşırlarken, İda Dağı'nın konumunun, bölgedeki nehirlerin durumunun destanda nasıl anlatıldığını, -örneğin Skamender nehrinin (bugünkü Kara Menderes'in) Hektor'un sağ tarafında mı yoksa sol tarafında mı kaldığını-düşünür. Sonunda Homeros'un anlattıklarına güvenip, ancak Skamender Nehri ile Simoeis arasındaki Hisarlık tepesinin/höyüğünün, Truva kentinin konumuna uygun düştüğünü görüp, orasını kazmaya başlar. Deneme açması niteliğinde 40 metre genişliğinde, 17 metre derinliğinde "Schliemann Yarması"nı kazar. Bu girişimi -bugün- arkeoloji bilimi açısından (oldukça) hatalı bulunsa da, düşlerini gerçekleştirmesi bakımından (belki de) kaçınılmazdı. Onun amacı Homeros'un yazdıklarını doğrulamak, Priamos'un hazinesini bulmak ve çocukluk düşlerini gerçekleştirmektir. (Onun açtığı bu "yarma"yı, belki de Freud'un "İrma düşü" ile karşılaştırmak olasıdır...) Gerçekten de çok şey bulunmuş; ama

bulunanların Priamos'un gerçek hazinesi olmadığı, ondan da bin yıl kadar öncesine ait daha alt katmanlarının buluntuları olduğu sonradan anlaşılmıştır. Ama bu arada tüm dünyada örneği az görülen büyük bir ün kazanmış; modern arkeolojinin kurucusu olarak selamlanmış (150, 151) ayrıca kendisi de çocukluk düşlerini gerçekleştirdiği için çok mutlu olmuştur.

Schliemann'ın serüvenli yaşamını büyük bir ilgiyle (hatta kıskançlıkla) izleyen Freud, bir mektubunda, " Schliemann çok şanslı bir insan, Priamos'un hazinesini bularak çocukluk arzularını gerçekleştirdi" diye yazmıştır. Heinrich Schliemann'ın gerçekten de mitolojiye hayranlığı ve tutkusu modern arkeoloji gibi bir bilim dalının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Arkeoloji de biraz dolaylı yoldan da olsa, modern psikolojinin, ama özellikle de psikanalizin gelişmesine yol açmıştır. Homeros, yapıtlarıyla dünya kültürünün belleğini ve bu belleğin ortaya çıktığı ortamı anlatmış ve göstermiştir. Schliemann, kendi deyimiyle, "tarihin genç kızlık dönemlerinin geçtiği bu toprakları" bulmuştur. Onun Homeros mitolojisine olan inancı Freud'a, Sophokles trajedilerini, belki de daha da önemsetmiş... Sonra da Oidipus kompleksinin öngörülmesine neden olmuştur. Bu "Kompleks"in mekânı olarak, bireyin erken çocukluk dönemi bilinçdışı bölgeler önerilmiştir.

Schliemann, Homeros'un yazdıklarını bulmak için Truva'da 1871, '73, '78, '79, '82, '90 yılları arasında kazılar yapmış, buralarda bizzat çalışmıştır. Freud, Oidipus kompleksini, öncelikle kendisinde bulmak için, kendi odasında ve ünlü divanında 12 yıl kendisini analiz etmiştir. Homeros destanları, Sophokles trajedileri ve Sokrates diyalogları, modern insanın "kendisini tanımasının", kendi kişiliğinin biçimlendirmesini öngörmüştür.

Michelangelo'nun "Zincirini Kıran Köle" heykeli,
Louvre Müzesi, Paris

Bilim ve sanat, Freud'un kişiliğini ve teorisini hem bütünleyen hem de yoğun gerilimli çelişkiler içinde yaşatan (hatta çok kez açmazlara düşüren) iki uç kutbu oluşturur. Onun belki de en temel başarısı ve çelişkisi bu iki kutuptan da vazgeçmeden, çok gözü pek bir yüreklilikle, öncelikle sanata arkasını dayayıp, bilimsel (hatta doğabilimsel) çıkarsamalar yapmaya çalışmasıdır. Örneğin, Michelangelo'nun bugün Louvre Müzesi'nde bulunan "Ölmekte Olan" ya da "Başkaldıran Köle" olarak adlandırılan heykeli, Freud'un bilimsel düşüncelerini, kültür eleştirilerini belirleyen başlıca sanat yapıtlarından biridir. Bu heykelde görülen insan, "köle" metaforunun ne zincirleri vardır, ne de "ölmekte", tersine haz içinde yüzmektedir.

Michelangelo (ya da yakınları veya sanat eleştirmenleri) ona neden "başkaldıran", "zincirlerini kıran", "ölmekte olan" gibi adlar yakıştırdıkları bilinmemektedir. Ama burada çok anlamlı bir tanımlama "karmaşası" vardır.

Michelangelo, yapıtında kullandığı (ya da ona yakıştırıldığı) "zincirlerini kıran" ve/veya "başkaldıran" metaforu, insanın içgüdülerini bastırma baskısından kurtulup -"zincirlerini kırıp"- kendi kendisiyle sevişen, narsisist bir durumu sergilemektedir.

"Köle" metaforu duygularını içgüdüsel işlemlerini doyuramayan, özcesi özgür olamayan insanın durumuna gönderme yapar.

Özgürleşme içgüdülerini boşaltan, hayvansal arzularını gerçekleştiren "zincirlerini kıran", "başkaldıran" insanın ulaşabileceği bir aşamadır.

Freud'a göre, kültür tarihinde iki önemli eğilim -sürekli olarak- birbirleriyle çatışmaktadır. Bunlar doğa güçlerine egemen olmak eğilimi/isteği ile kendi içgüdülerini dizginlemek, bastırmak eğilimleri hatta zorunluluklarıdır.

Animal doğa, içgüdü, erdem, sağduyu, kültürel süper ego "inancıyla" toplumsal güvence adına ve birey insanın mutluluğunun tahribi pahasına denetim altında tutulmaya çalışılmaktadır.

Animal doğa, denetim altında bulunduğu sürece, insan "zincirler altında bir köle" olarak yaşamaya mahkûmdur. Aslolan -anima prima- mutsuz beden, mutlu insan olma özlemi içindedir. Mutlu insan bedeni ve ruhu/psişesi mermerlerin içinde/altında sıkışıp kalmıştır. Ama, Michelangelo onu bu mermer bloğun içinden çıkarmış ("Per via di levare"), özgürlüğüne kavuşturmuştur. (Wolfgang Schmidbauer: Freud's Dilemma, rororo Verlag, 1999, s.9)

Bu yapıtta sanat, psikanaliz bilimine bir kez daha yol göstermekte, onun bilimsel bir zeminde ayakları üzerine basmasına yardım etmektedir.

15. “Küllerin Altından Çıkan Çocukluk Aşkı”: Gradiva

Freud, kendisini bulduğu odasında, “iç-mekânında” oluşturduğu, kitapları, koleksiyonları ile birlikte yaşamıştır. Burada koltuğuna oturur, güzel bir puro seçer, bir define arayıcısı gibi, bir şeyler bulup gün ışığına çıkarmaya, düşündüklerini bir kez daha kontrol etmeye çalışır. Bu sırada gözleri oturduğu koltuğun karşısındaki duvarda duran Gradiva rölyefindedir...

Freud, insanın ruhsal yaşamının işleyiş dinamiğinin, antropologların savlarma da uygun olarak biyoloji ve doğa tarihiyle yoğun ilişki içinde bulunduğunu düşünmüştür. Bu ilişkilerin kenetlendiği alanların kendilerini dürtü yaşamlarında, gerilimlerinde belli edeceklerini ve -bu yoğun istemlerin doyurulmaması durumunda- bunların giderek iç huzursuzluklara, nevrotik, hatta prepsikotik durumlara bile varabileceklerini öngörmüştür.

Bilinçdışma bastırılan yaşantıların yeniden ortaya çıkışını, 79 yılında Vezüv yanardağından çıkan küllerin altında kalan Pompei kentinin üstünü örten kül tabakaların kaldırılmasıyla, kentin 2000 yıl kadar önceki görkemiyle yeniden gözler önüne serilmesine benzetir... Psikanaliz söyleminde Pompei'nin bu çok öğretici serüveni kuramın özünü dolaylı anlatan önemli bir metafordur. Freud bu

konuda analitik ve poetik analitik çalışmayı Wilhelm Jensen'in Gradiva romanı üzerine yazmıştır. (153)

Ernest Jones'un açıklamasına göre, Wilhelm Jensen'in 1903 yılında yayımlanmış Gradiva ya da Pompei Fantezisi adlı yapıtını, Freud'a, Jung salık vermiştir. Freud, öyküyü okumuş çok etkilenmiş. Olasılıkla 1906 yılı yaz tatilinde, Gradiva'yı yazmış; çalışma 1907 yılında yayımlanmıştır. Gradiva, Freud'un *Düş Yorumu*'ndan sonra psikanaliz kuramını en öz, öğretici ve en şiirsel anlatan araştırması olmuştur. Freud'un kanısına göre, Wilhelm Jensen'in Gradiva romanı, kendisiyle hemen hemen aynı yıllarda, değişik disiplinlerin ayrı yollarından psikanaliz kuramının verilerine yaklaşan eşsiz bir yapıttır. Jensen, öyküsünde anıların bastırılışını, bilinçdışı özlemleri ve bunlardan kaynaklanan hezeyanları, sanrıları, yanılsamaları - psikoz öncesi duruma giriş- ile sonradan, düşlerin yorumu ile sağaltmayı inanılması zor bir öngörüyle sergilemiştir. Freud, bu sanat yapıtının yaratıcısına hayranlığını içtenlikle dile getirmiş ve yazarların gökyüzü ile yeryüzü arasında diğer sıradan insanların bilmediği pek çok şeyi bilebildiklerini, görebildiklerini ve yazabildiklerini, onların görebildiklerini, başkalarının hayallerinden bile geçiremediklerini söylemiştir. Freud'un yazısından, Jensen'in öyküsünün çok kısa bir özeti belki şöyle toparlanabilir:

Genç arkeolog, Norbert Hanold, Roma'da antik eserler müzesinde bir rölyef görür. Rölyef, yetişkin bir kızı yürür durumda göstermektedir. Burada, pilili giysisinin eteğini elleriyle yerden biraz yukarı kaldıran kızın, sandaletti ayakları gözükmektedir. Ayaklarından biri zemin üzerinde durmakta, bu ayağın ardında duran öbür ayak yukarı kalkmış, yalnızca parmak uçlarıyla yere dokunmakta, topuk ve taban neredeyse zeminle dikey bir konumda gösterilmektedir. Bu durum, kızın yürüyüşüne olağanüstü

bir çekicilik vermiştir. Kızın bu çekici yürüyüşü, kendisini tümüyle bilimsel çalışmalara vermiş, gerçek dünyayı pek gözü görmeyen, kadınlara karşı hemen hemen hiç ilgi duymayan genç arkeoloğu büyülemiştir.

Romanın özünü Norbert Hanold, bu rölyefe, kızın yürüyüşüne, ayaklarının durumuna, hezeyanlı, sanrılı bir küçük mini psikoz durumuna gelene değin duyduğu tutkuyu anlatır. Bin bir zorlukla bunun bir alçı kopyasını edinmiş ve çalışma odasına asmıştır. (Bu romanı okuduktan sonra, Freud da aynı rölyefin bir alçı kopyasını edinmiş, çalışma odasına asmıştır. Bu alçı kopya, Freud'un Londra'daki müzesinde görülebilir, ayrıca rölyefin orijinali Roma, Vatikan Müzesi'nde sergilenmektedir). Hanold, rölyefte kendisine çok çekici gelen şeyin ne olduğunu bir türlü kestiremez. Ancak, büyüleyici bir etkinin altında olduğunu da duyumsar. Ayrıca bu tümüyle mesleki, arkeolojik bir ilgi de değildir ve rölyefte "bugüne de özgü" bir şeylerin olduğunu da sezinler. Jensen, bu aşamada bize fazla bir ipucu vermez. Ama genç kadının yürüyüşüne karşı duyulan ilginin özü, psikozun gizini içinde barındırır. Arkeolog, bu rölyefe, ileriye doğru yürüyen kız anlamında "Gradiva" adını verir. Özgeçmiş üzerine varsayımlarda bulunmaya çalışır. Grek kökenli olabileceğini düşünür. Sonra soylu bir Pompei ailesinden geldiği kararını verir. Hiç olmazsa "Pompei'de yaşamıştır", der. Sonra kesin kararını verir ve "Gradiva Pompei'lidir" diye düşünür. Kızın bastığı taşlar ve yürüme stili, Pompei yollarını anımsatır. Olasılıkla etekleri ıslanmasın diye yollardaki taşlardan atlama atlaya karşıdan karşıya geçerken gösterilmiştir. Ancak bu yürüyüşün gizemini düşünürken, kendisinin de artık çevresindeki kızların yürüyüşlerine de dikkat etmekte olduğunu sezinler. Bu onun şimdiye değin yaptığı bir iş değildir. İlk defa başına gelmektedir.

Gradya rölyefi, Roma Vatikan Müzesi

Tam bu günlerde, arkeolog Norbert Hanold, bir düşünür; düşünde, felaketin olduğu anlarda 79 yılında Pompei'dedir. Ve sokakta, Gradiva yürümektedir. Arkeolog, düşünde gördüğü Gradiva'ya kentin üzerine felaket gelmekte (yağmakta) olduğunu, kaçması gerektiğini söylemeye çalışır, fakat kız oralı olmaz, onu dinlemez, gider tapınağın mermerleri üzerine uzanır; biraz sonra Vezüv yanardağından çıkan tozlar, küller üzerine yağmaya başlar. Küllerin altında kalan kız mermerleşir...

Genç adam bu karabasandan kan ter içinde uyanır. Kulaklarında hâlâ Pompei halkının çığlıkları vardır. Ama sonra bu seslerin odasının açık kalmış penceresinden geldiğini anlar. Soluk almak için pencereden dışarı uzanır, bu kez yoldan geçen bir kıızı yeniden Gradiva'ya benzetir ve tümüyle uygunsuz giysiler içinde olmasına karşın sokağa çıkar, kızın ardından onun gittiği yöne doğru koşar; fakat etrafındakilerin kendisiyle alay etmesi üzerine tekrar odasına döner... Hayal gücü çok canlı olan genç adam, içinden gelen belirsiz bir duygunun dürtüsüyle, İtalya'ya, amacı ve içeriği belirsiz bir gezi yapmayı planlar... Bunun için üniversiteye kapsamlı bir proje sunar, proje kabul edilir. Yolculuk başlar. Norbert Hanold, içinden atamadığı bir tedirginlik ve huzursuzlukla ilk kez Roma'ya, oradan Napoli'ye gider, sonra kendini bir öğlen sıcaklığında Pompei de bulur...

Doğru Pompei kentinin yıkıntılarına gider... Öğlen sıcağı etkisiyle de, yarı bilinç bulanıklığı altında Pompei kentinin kalıntıları arasında yürür... Bu sırada Gradiva'ya benzer bir kadın, karşıdan karşıya geçmektedir. Pompei sokaklarında Gradiva'yı görünce şaşırır. Sıcaklığın ve yorgunluğun etkisiyle ruhsal dengesi iyice karışır, bilinç bulanıklığı sezinler... Oysa bu ana kadar unutmuştur onu. Genç adam o zaman gerçekten "Gradiva'nın özel yürü-

yüş biçiminden, ayak parmaklarının küller içinde, başkalarından farklı ayrı bir iz bırakması gerektiğine inandığı" için, bir arkeolog olarak bu izleri aramak amacıyla Pompei'ye geldiğini düşünür. Ayrıca tüm bilimsel projesini de buna göre yapmıştır.

Küllerin içinde Gradiva'nın kendine özgü ayak izlerini bulmak üzere Pompei'ye gelmesi, onun tümüyle yaşadığı hezeyanın etkisi altında olduğunu gösterir. Pompei pazar yerinin yanında dolaşırken, Gradiva'yı bir tapınağın önünde görür. Fakat kız, sokaklardan birinde kaybolur gider. Onun Pompeili olduğunu anımsar, ardından koşar... Kız aynen düşünde gördüğü gibidir. O zaman ayırdına varır ki, İtalya gezisi, Pompei'ye gelişi, aslında onu bulmak içindir. Düş, hezeyan arası bir yaşantı durumundadır... Zaten yapıtın diğer bir adı da, "Bir Pompei Fantezisi"dir. Sonra onu yeniden duvarlardan birinin yanında otururken görür. Bu bir sanrı mıdır? Yoksa gerçekten iki bin yıl önce ölmüş Pompei sakinleri yaşama mı dönmektedirler? Ama o bunun ayırdına varacak durumda değildir. Kıza dönüp ilk kez Yunanca bir şeyler söyler, sonra Latince konuşur. Kız gülümser ve benimle konuşmak istiyorsan Almanca konuş der. Gradiva bir Alman kızıdır. Alman kızı ile Gradiva arasında bağlantı kurmasında rölyefin etkisi ne olmuştur. Bilemeyiz (henüz).

Arkeolog yaşadığı hezeyanın ciddiyetini fark edecek durumda değildir, ayrıca psişik durumu da iyice bozuktur... En azından hezeyanlı, prepsikotik bir durumdadır. Genç kız onun bu durumunu sezinler. Ve adama yardım etmesi gerektiğini düşünür. Özcesi, sağaltma işini üstlenmesi gerekmektedir. Kız gitmek için ayağa kalkar. Arkeolog ona "yarın öğlen üzeri gene burada buluşalım" diyebilir ve ayrılırlar.

Norbert Hanold, ertesi günü erkenden, öğle saatini beklemek için yeniden sözleştikleri yere gelirken, arkeolojinin ne kadar anlamsız bir bilim dalı olduğunu düşünür... Salt taşların, bronzların dilinden anlamakta, toprak altından çıkmış parçaların gizlerini çözmeye çalışmaktadır, oysa o artık bugüne, güncel yaşama dair bir şeyler istemektedir. Örneğin, burada, Pompei’de 2000 yıl kadar önce ölmüş bir kızla buluşmak için beklemektedir. O zaman birden, 2000 yıl önce ölmüş kız (ya) gelmezse diye kaygılanmaya ve “Keşke yaşasaydın, keşke var olsaydın” diye yakınmaya başlar... Gradiva gelir ve ona İtalya’da ölümlerin ve gelinlerin taktıkları beyaz bir çiçek verir. Arada sorduğu küçük sorularla arkeoloğun, Pompei’ye gelişinin öyküsünü onun ağzından dinler. Kabartma resimle, kendisi arasında nasıl bir ilgi kurduğunu öğrenmeye çalışır. Bu ara yeniden röl-yefteki gibi biraz yürür. Yalnız bu kez ayağında sandalet değil, deri ayakkabılar vardır. Kız, adının yaşam anlamına gelen Zoe olduğunu söyler. İnsan bir şeyi değiştiremiyorsa, boyun eğip onu kabul etmesi gerekir, ben çoktandır ölü olmaya alıştım, der. Ertesi gün yeniden oraya geleceğine söz verir ve gider.

Kız, arkeoloğun hezeyanını anlar. Belki de yardım etmek için, bir şeyler yapabileceğini düşünür gibidir. Eğer burada hemen onun hezeyan içinde olduğunu söylese, tüm gelişmenin önünü tıkayacak, belki de iyileşmesini tümüyle önleyecektir.

Hanold, sonraki saatlerde, sürekli olarak Zoe-Gradiva’yı düşünür. Bu ara yolda birden, komşusu ve aynı üniversitede çalışan, bir zooloji uzmanıyla karşılaşır; adam özel bir tür kertenkele aramak için Pompei’ye geldiğini söyler. Sonra tekrar Gradiva’yı görür. Kız öğle yemeği için hazırladığı kâğıda sarılı ekmeğinin yarısını arkeoloğa verir. Ve bir ara, “hatırlamıyor musun, sanki iki bin yıl

önce de, seninle böyle bir yerde oturup yemek yemiştik” diye sorar. Hanold, bu soruya nasıl yanıt verebileceğini bilemez. Ama durumunun biraz ayırdına varır gibi olur. Henüz kızın canlı mı ölü mü olduğunu bilmemektedir. Bu ara kızın sol eli, uzun parmaklarıyla dizlerinin üzerinde durmaktadır ve üzerine bir sinek konar, arkeolog, bu sineği kovmak bahanesiyle kızın ellerinin üzerine dokunur. Kızın eli hiç de kuşkuya yer vermeyecek biçimde canlı ve sıcaktır. Kız bu duruma, “anlaşılan sen aklını kaçırdın Norbert Hanold” diye tepki gösterir. Arkeolog şaşırır. Gradiva onun adını nereden bilmektedir. Adıyla seslenmek birini uykudan uyandırmak için önemli bir adımdır. Onun da, aklı biraz daha başına gelir gibi olmuştur.

Zoe-Gradiva, artık biraz daha açıklamada bulunmak gereğini görür ve Gradiva sandığı kızın -yani kendisinin- çalıştığı üniversitede bir süre önce gördüğü, zooloji uzmanının kızı Zoe Bertgang olduğunu söyler. Norbert Hanold yüksek sesle, “o zaman siz Zoe Bertgang’sınız” der. Ama henüz bilinçli düşünme düzeyine gelmemiştir... Yarı bulanık durumdadır. Ancak kızın söylediklerini tekrarlayabilmektedir... Ama sağaltım yolunda önemli bir ilerlemedir bu. Burada yazar, çok güzel sözcük oyunları yapar. Hanold, ölü sandığı Gradiva ile konuşurken “sen” demesine karşın, canlı Zoe ile konuşurken hemen “siz” demeye başlar. Bu onun hâlâ arkeolojik kalıntıları kendisine daha yakın duyumsadığını gösterebilir. Jensen gibi usta yazarların yapıtlarındaki akıllı kadınlar, adım adım çözer(ler) psikozları...

Zoe Bertgang, arkeoloğun komşusu ve çocukluk arkadaşısı, ilk çocukluk sevgilisidir. Aradan uzun yıllar geçmiş, her ikisi de birbirlerini sevmeyi sürdürmüşlerdir. Genç kadın, yavaş yavaş tarihsel geçmişin yerine kişisel (bireysel) geçmişi koymaya başlar. Örneğin; siz yerine

sen diyelim artık birbirimize der. Hanold, Gradiva ile ilgili hayallerinin, bellekten çıkıp gitmiş çocukluk anılarının uzantısında oluştuğunu sezinler. Bunlar onun sanal hayal ürünleri değildir. Bilinçten çıkmışlar ama bilinçdışında yaşamayı sürdürmüşler. Arkeolojiye başlayınca, dünya ile ilgisini kesmiş, tüm düşüncesini mesleği üzerine yoğunlaştırmış, çevresindeki kadınları, hatta ilk çocukluk aşkını bile görmez olmuştur.

Freud'un vurguladığı gibi, arkeolog, salt hayal gücüyle değil, kendi özyaşam öyküsünden, çocukluk arkadaşı Zoe ile ilişkisinden bilinçdışına itilmiş "bilinçsiz " anıların, duyguların burada varlıklarını sürdüren gücünden gelen -cinsel- bir istekle, Gradiva'nın büyüüne kapılmıştır. Kişisel geçmişin yerine tarihsel geçmişi koymuş, rölyefe de "yürürken ışıldayan" anlamına gelen ve Zoe'nin soyadı olan Bertgang ile hemen hemen eş anlama gelen Gradiva adını bu yüzden vermiştir. Norbert Hanold'un, bunları bulması da ancak Pompei'de mümkün olabilmiş, arkeolojik bir kazı yapar gibi, gençlik aşkını da tozların altından çıkarmış, yeniden diriltmiştir. Zoe, arkeologa bu kez tarihsel geçmiş yerine, kişisel geçmişi koymayı anlatmaya başlamış, psikozun sağaltılmasında önemli adımlar atmıştır.

Norbert Hanold'da eski arkadaşlık, tutkuya dönüşmüş, bilinçdışındaki baskıyı ilk kez düşleri haber vermişlerdir. Freud bunu, Jensen'in de aynen kendisi gibi, bilinçdışının zaferi olarak saptadığını söyler. Bunlar, bir süre baskı altında kaldıklarında, hezeyana ve sanrıya dönüşür gibi olmuşlar, sonra, arkeolog, bilincine varamadan, komşusu zoologun kızıyla aynı zamanda Pompei'ye gitmiş, orada, öteden beri aradığı ve ardına düşmek için kendi bilincine makul bir bilimsel/arkeolojik neden gösterdiği ilk aşkını Zoe-Gradiva'yı bulmuştur. Öyküde, olaylar iç ilişkilerinden yoksun rastlantılar gibi görünmektedir. Düşleri, "se-

nin aradığın Gradiva, senin yaşadığın kentte yaşıyor diye” arkeoloğu uyarmışlardır. Arkeolog, gerçekte bilinçdışı erotik güçlerinin etkisiyle, bilimsel sandığı arkeolojik bir araştırma gezisine çıkmış, böylece, erotik arzular, arkeoloji ile uzlaşmıştır. Genç adamın görünüşte bilimsel onuru -da- kurtarılmış, sonuçta bilim adına Pompei’ye gitmiş (gibi) olmuştur. Bilinçdışı güçlerin doyurulma istemleri, hezeyana dönüşmek üzereyken, genç adam “Gradiva’nın yürüyüşünde saklı” gerçeğe karşılaşmış. Bu kritik psikoz öncesi, ruhsal durumu, sevdiği kız tarafından sezinlenmiş ve kız son derece ustaca, arkeoloğun anlayabileceği ve kabul edebileceği bilimsel tanımlamalar ile yavaş yavaş anlatarak, onun fantezilerden, gerçek dünyaya, 2000 yıl öncesinin Pompei kentinden, günümüz dünyasının yaşamına dönmesini sağlamıştır. Genç adam sevgilisi tarafından -serbest çağrışım benzeri bir yöntemle- sağaltılmıştır. Freud’un vurgusuyla, yazar, “küller altından çıkarılmış çocukluk arkadaşı” benzetmesiyle, hezeyanların, bilinçdışına itilmiş anıların, kılık değiştirmesini simgelediğinin anahtarını elimize vermiştir.

Bu bağlamda, arkeolog, kendisine çocuklukta unutulmuş sevgilisini anımsatan rölyefteki kızı, düşlerinde ve fantezilerinde, -aynı zamanda kendi- bilimsel gerçeğine de uygun olarak, Pompei’de yaşatmıştır. Yazar, usta bir psikiyatrist gibi, hezeyanın gelişimini düşlere başvurarak açıklamaya başlatmıştır. Gerçekten de, düşler ve hezeyanlar aynı kaynaktan bilinçdışına itilmiş, içerikten doğup ortaya çıkmışlar, düş, bir anlamda, normal insan fizyolojisinin hezeyanına dönüşmüştür. Bilinçdışına itilmiş içerikler, uyanık yaşamda kendisini hezeyan olarak, dışarı vurmada önce, uyku durumunda düşlerde örtük biçimlerde kendisini göstermiştir. Eğer verilen bu işaretler, anlaşılmasa ve doyum yolları aranmazsa, bastırılmış istemler bu kez ken-

dilerini hezeyan olarak ortaya koyabilecek gücü gösterebilirlerdi. Hanold'un, Gradiya konusundaki hezeyanlarının da, çocuklukta Zoe'ye karşı duyduğu yoğun aşkla ilişkin bilinçdışına itilmiş anılardan kaynaklandığı görülür... Gradiya'nın yürüyüşü neden Norbert Hanold'a bu denli etkileyici gelmiştir. Belki de Zoe Bertgang daha önceki yıllarda da benzer biçimde, çekici ve güzel bir yürüyüşe sahipti. Ve bu yürüyüşü, Hanold bir türlü unutamamıştı. Öykünün son bölümünde, Norbert Hanold, düşünde aradığı kadının Zoe Bertgang olduğunu anladıktan sonra, genç kıza, son bir kez olsun Gradiya gibi yürümesini rica eder. Burada aklın ve açıklığın simgesi olan (kadın) Zoe Bertgang, eteklerini hafifçe kaldırıp, rölyeftekine benzer biçimde yürür... Ancak, bu kez kızın ayaklarında sandaletler değil, kum rengi modern ayakkabıların bulunduğu görülür...

Freud, Norbert Hanold, yaşamdan alınmış bir kişiye ve çocukluk arkadaşına ilişkin sevgi ve anısını bir yana itip, yerine arkeoloji çalışmasını geçirmişse, antik bir rölyefin çocuklukta sevdiği bir kişinin unutulmuş anısını yeniden içinde uyandırması kadar doğal ve normal bir şey olamaz der. Yazar burada, Zoe Bertgang'a, gene çok bilgece bir söz söyler. Zoe arkeoloğa, "sizler için, bir kimsenin yaşaması için, ilkin ölmesi gerekir", der. Ancak hemen kurtarır onu bu zor saptamasından ve "...ama siz arkeologlar için zorunlu bir şey olmalı bu" diye tamamlar sözünü. Fakat, Norbert Hanold gene de çok akılsız davranmamış, Gradiya adını, Zoe Bertgang'ın aile isminden üretmiş, "yürüyen, ışıldayan" anlamına gelen, Bertgang'tan Gradiya'yı üretmiştir. "Küller altından çıkarılmış çocukluk arkadaşı" Pompei'de ortaya çıkarılmıştır. Hanold, "burada küllerin altında ilginç bir şey bulacağımı biliyordum, ancak böyle bir şey ele geçireceğim de hiç aklıma gelmezdi" der.

Freud, Gradiva'nın uyguladığı sağaltma yöntemiyle, Breuer'in katarsis, kendisinin psikanaliz adını verdiği yöntemin, birbirlerine çok yakın olduğunu, amacın bilinçdışına itilmiş/bastırılmış ve çıkış yolu bulamayan, sevgiyi özgür kılmak olduğunu söylemiştir. Gene onun kanısına göre, Gradiva'nın burada şansı büyük olmuş, çünkü o bu yöntemi zaten kendisinin sevgi objesi durumundaki erkeğe uygulamış, bu nedenle genç adamın sağlığa kavuşmasında tam bir başarı sağlanmışır.

Freud, Gradiva'nın edebiyat yapıtı olmasının ötesinde, tam bir psikiyatri araştırması olduğunu, olasılıkla kendi çalışmalarını bile öncelediğini kerelerce vurgulamış; psikiyatri alanına giren bir yazarın, güzelliğinden hiçbir şey yitirmeden böylesine görkemli yapıtlar verebileceğini söylemiştir. Burada, yazarın karşında bilim gerilemiştir. Yazar neredeyse tek başına bilime meydan okumaktadır. Psikanaliz yöntemi başka kişilerin anormal ruhsal olaylarını gözlem konusu yaparlar. Yazar ise başka bir yol saptamış; olasılıkla dikkatini kendi ruhsal yaşamındaki bilinçsiz yöreye yöneltmiş; buradaki gelişmelere kulak vermiş; bilinçli bir eleştiriyle onları bastırmamış, tersine dışa vurmalarına izin vermiş, bu nedenle de sanatın bilime üstünlüğü bir kez daha kanıtlanmışır...

Freud, ruhbilimcilerin, başka insanlardaki anormal ruhsal olayların, bilinçli gözlemlenmesiyle, bunlara egemen yasaları ele geçirmeye çalıştıklarını, buna karşın, yazarların ise, tüm dikkatlerini kendi ruhlarındaki bilinçsize yönelttiklerini, bu bilinçsizinin gelişim olanaklarına kulak verdiklerini, -ancak- bunları bilinçli bir eleştiriyle bastırmayıp, onların sanatsal dışavurumlarına olanak tanıdıklarını, bu nedenle de ruhbilimcilerin bilinçdışındaki etkinliklere egemen olan yasaları, başkalarından öğren-

melerine karşın, yazarların bunları kendi kendilerinden duyumsadıklarını belirtmiştir.

Jung, Jensen'in başka romanlarını da okumuş, bunlarda da benzer analizler olduğunu saptamıştır. Jensen'in çocukluğunda -kız kardeşi gibi- bir genç kızla, yoğun bir bağlılığının olabileceğini düşünmüştür. Jensen, gerçekten de tutkuyla bağlandığı bir çocukluk arkadaşının, 18 yaşında tüberkülozdan öldüğünü, yıllar sonra sevdiği diğerine çok benzeyen başka bir kızı da yaşamının en güzel döneminde yitirdiğini anlatmıştır. (155)

Nöroanatomiden, fizyolojiden, analitik psikolojiye, psikoarkeolojiye giden yol, kendi mantığı içinde adım adım gelişir; nevrotikler (hatta psikotikler) kendi "aile romanlarının" üzerini örten külleri kendi elleriyle temizlerler. Geçmişin fantezilerinden hareket ederek -şaşırtıcı bir öngörüyle- bugünün genelgeçer yasallıklarını tam bir dedektif uyanıklığı içinde tespit edebilmişlerdir. Jensen'in romanı ve Freud'un buna getirdiği yorum, edebiyat/sanat dünyasına tam bir "bilimsel peri masalı" ziyafeti olur. Bunları okuyan Thomas Mann şaşkına dönmüş, büyük bir coşku içinde ve bir çırpıda Büyülü Dağ ve Venedik'te Ölüm yapıtlarını yazmıştır. [Freud'un ve psikanalizin, özellikle de Gradiva çalışmasının Thomas Mann üzerindeki etkileri için bkz: Dirks, Martin: "Thomas Mann und die Tiefenpsychologie": In: Helmut Koopmann (Hrsg.) Thomas-Mann-Handbuch. 1990, s.284-300 Dirks, M.: "Der Wahn und Träume in "Der Tod in Venedig" Thomas Mann folgenreiche Freud-Lektüre im Jahr 1911. In: Psyche, bd. 44, 1990, s.240-268 Urban, U.: Thomas Mann: Freud und die Psychoanalyse. Reden, Briefe, Notizen, Betrachtungen. Fischer, 1991]

(*) Bu bölümdeki yazılanların hemen hemen tümü Freud'un "Gradiva" yazısından alınmıştır.

16. Psikiyatrist-Dedektif İşbirliği, Sherlock Holmes-Sigmund Freud İlişkisi

I.

Bilimsel peri masallarındaki fantezilerin gücü sadece Viyana'da analitik psikiyatrinin değil, bundan çok daha öte-lerde ve önceki yıllarda Paris, Londra gibi başka ülke ve kentlerde gene analitik düşünen özel dedektif tiplerini de ortaya çıkarmıştır. Burada Edgar Allen Poe'nun yarattığı dedektif Dupin ve Arthur Conan Doyle'un yarattığı Sherlock Holmes, Sigmund Freud ile birlikte sıklıkla anımsanmışlardır. Özellikle Sherlock Holmes ile Sigmund Freud, alanlarının vazgeçilmez orijinal tiplerini oluşturmuşlardır.

Hem psikanalizin hem de özel dedektiflerin çalışmalarında hep "suçlu" aranmıştır. Psikanaliz, toplumsal ilişkileri kendi psişesinde yansıtan, topluma uyum sağlamayarak kendisini kurban eden, bir anlamda toplumsallaşamayan (ve Ortaçağın "günahkâr"ına karşın modern çağın "aydınlanmış aklını" yansıtan sosyoloji, psikoloji, kriminoloji mantığıyla dejenere olmuş insan olarak tanımlanan) "zavallı deliyi", "hastayı" son derece politize ederek, tarihin kahramanı olarak kabul etmiştir. Genel tarihsel, kültürel gerçeklerle, insanı hasta eden toplumsal/özel travmaları, sürtüşmeleri, bir dedektifin

titizliğiyle irdeleyip birey insan psişesinde göstermiştir. Serbest çağrışım, düşlerin analizi, unutkanlıklar, dil sürçmeleri gibi alanlarda iz sürmüştür. Yapacağı yorumlar için dayanak noktaları ve görece sağlam bir disiplin oluşturmaya, yoğun entelektüel çabalar sonucu bazı çıkarsamalara varmaya çalışmış; en küçük bir "parmak izinin" atlanmamasına özen göstermiştir. Özellikle ince ayrıntılar, çok önemsenmiş, bilimsel düşünme ile fanteziler birlikte işlenmiştir. Bulgular fantezilerin aracılığıyla gene rasyonel yöntemlerle yorumlanmıştır. Pek çok olasılık içinden, pek de kolayına yadsınamayan, akla ve gerçeğe uygun çözümler üretilmiştir.

Dedektif öykülerinin ilk kaynağını, Fransız Devrimi'nin ünlü yargıçlarından ve sonra da Napolyon'un ilk polis şefi, tarihte örneği az görülen karanlık ve alçak bir insan olan Joseph Fouché'nin, 1810 yılında yayımladığı Paris yeraltı dünyasının pek çok kriminal olayını ve bunları işleyenlerin kişiliklerini ayrıntılarıyla sergileyen notları oluşturmuştur. Modern dedektif öykülerinin yaratıcısı olarak kabul edilen, Edgar Allen Poe'nun dedektif Dupin'i yaratırken Joseph Fouché'nin yapıtını -da- göz önüne aldığı sanılmaktadır. (156) Edgar Allen Poe (1809- 1849), keskin zekâsı, çok yönlü bilgisi, analiz gücünün ötesinde pek çok yeteneği yanında ilk kriminal roman yazarı ozan/ düşünür onurunu da taşımaktadır. Onun kurmaca dedektifi C. Auguste Dupin hiç kuşkusuz Sherlock Holmes'un öncüsüdür.

Dedektif Dupin, Paris'te Saint-Germain yöresinde Dunois sokağında, 33 numaralı evin üçüncü katında oturur. Dairenin arka tarafına bakan bölümde güzel, zengin bir kitaplığı vardır. Zamanının büyük bir bölümünü kitap okuyup, düşünüp, şiir yazarak geçirir. Dedektif Dupin, çok okur ve en büyük tutkusu kitaplarıdır. Bilge bir kişi-

liğı vardır ve kurnazlardan nefret eder. Çalınan Mektup (1844) öyküsünün başına da “bilgeliğin, aşırı kurnazlıktan daha çok nefret ettiği bir şey yoktur” diye yazar. Paris polis müdürü Monsieur G. ile yakın dostlukları vardır. Monsieur G., normal bir insan; çok normal bir polistir. Her olayı “zaten tek başına çözeceğinden” kesinlikle emindir; ayrıca, şairliğin ve sanatkârlığın bir adım ilerisinin aptallık olduğunu düşünür. Dupin’in de zaman zaman şiir yazmak gibi bu smıra yakın yaşadığını bilmesine rağmen, karşılaştığı “basit ve tuhaf olayları” bir kez de Dupin’e sormadan edemez; çünkü, bu tür “basit olayları” bir türlü çözemez. Dupin, zaman zaman şiir yazmak gibi “suçlar işlediğini” kabul ve itiraf eder. Tabii sorunları da sonunda Dupin çözer. Hem de genellikle sadece anlatılanlardan, olayların gazetelerde yazılış biçimlerinden, sözcükleri analiz ederek. Çok kez olay yerine gitmeye bile gerek görmez. Onun için sözcüklerin analizi (bile) çözüme ulaşmaya yeterlidir. Polis müdürünü yanlış sonuçlara varmaya götüren başlıca neden olayların basit görünümüdür. Oysa ki, “gizem aşırı ölçüde ortadadır”. Poe, Dupin üzerinden önemli bir noktanın altını çizer: “Polisin, bir sorunu çözebilmesi için, ancak suçlunun kendisi gibi düşünmesi gerekir (...) Suçlu başka türlü düşünürse, polis faka basar.” O zaman da analitik düşünen şair Dupin’nin kapısı çalınır. (157)

A. Conan Doyle, Edgar Allen Poe’dan esinlenmesine karşın -bilinen klasik kıskançlık duygularından kaynaklanması olası tavrıyla- Dupin’i pek beğen(e)mez. Sherlock Holmes, ara sıra uyarına getirdiği bir yerde, Dupin’in ortalama bir dedektif olduğunu, hiçbir zaman Edgar Allen Poe’nun düşünde canlandırdığı yetenek olamadığını söyler. Dupin ile başlayan “analitik dedektifler” dönemi, Sherlock Holmes ile birlikte doruk noktasına ulaşırlar.

II.

Bu bağlam içinde, Freud'un Viyana'da Berggasse 19 numaralı evinde çalışmalarına başlamadan kısa bir süre önce, yani 1887 yılında, İskoçya Edinburgh doğumlu, tıp eğitimi görmüş, klinik tanı koymada son kerte uzmanlaşmış bir hekim olan, Dr. Arthur Conan Doyle (1859-1930), ilk dedektif kitaplarını yayımlanmaya başlamış. Kısa zamanda dünyaca ünlü özel dedektif Sherlock Holmes tipini yaratmıştır. Sherlock Holmes, Londra'da Baker Street 221 B numaralı evinden, zaman zaman hiç çıkmadan, büyük bir cinayeti, salt rasyonel tümdengelim akıl yürütme yöntemiyle çözümleme becerisi gösterir.

Holmes ile Freud'un pek çok yanları birbirlerine -öğretici- benzerlikler gösterirler. Freud, yaşamı boyu klasik resmi psikiyatri ile çelişki içinde kalmış; Holmes, sürekli olarak Scotland Yard ile didişmiştir. Her ikisi de son kerte rasyonel düşünürler. Ve diğer bilim dallarının verilerini izlerler, tüm dengelim ve serbest çağrışım yöntemlerini kullanırlar. Zaman zaman da olsa melankoliktirler; daha iyi düşünebilmek için kokain kullanırlar. Kadınlara karşı özel bir ilgi ve güç denemesi göster(e)mezler. Sherlock Holmes'in Özel Yaşamı'nı yazmayı deneyen Michael ve Mollie Hardwick'in anlattıklarına inanacak olursak, ünlü bir Rus prensesi ve balerini Rozgozhin Petrova, Holmes'e paha biçilmez bir "Antonius Stradivarius Cremonensis, Faciebat Anno 1709" keman karşılığı özel bir istekte bulunur. Ve kendisiyle bir hafta Venedik'te tatil yapmaları ve benzer bir zekâda çocuk doğurabilmek için birlikte olmalarını önerir. Holmes, kesinlikle altından kalkamayacağı bu işi kaytarmaya çalışır; suçlu insanların bütün girişimci yanlarını ve orijinalliğini yitirdiğini, bu nedenle de bazen bir Scotland Yard polisinin bile görebileceği kimi olayları çözmelerine karşın, kendisinin aşçılığında da daha kötü

olan yanının sevişememek olduğunu, hiç de romantik bir insan olmadığını, kesinlikle kendisinden çok daha donanımlı erkekler bulunduğunu, bunlara başvurulmasının daha uygun olacağını söyler. Kadın ısrar eder. Kendisini çekici bulup bulmadığını sorar. “Tersine” der Holmes, “sizi çok çekici buluyorum. Ama ben bildiğiniz -güçlü- erkeklerden değilim, aramızda kalsın ama doğana bana bu konuda pek cömert davranmadı. Hatta oldukça kaprisli ve tutumlu davrandı. Ne demek istediğimi anlamanızı dilerim.” Ardından dayanamayıp ekler: “Madam, çok şey kaybettiğimin farkındayım, ama sonunda Venedik’te bir gondolda sizi hayal kırıklığına uğratmaktansa, bu gerçeği şimdi söylemeyi tercih ettim.”(158)

Freud’un da bu konularda “ne denli başarılı” olduğu zaten “aile romanının” başından beri bilinmektedir. Her ikisi de kendi alanlarında -pek çok yönden- dünyanın ilkeridirler. Holmes, en az Freud kadar analitik akıl yürütme yöntemini kullanır. Ve gene her ikisi de “en sıradan olayın, en küçük bir ayrıntının genelde en gizemli şeyleri içerdiğini” sergilerler. Freud, *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi*’inde (1901), unutkanlıklardan, küçük dil sürçmelerinden, bazı küçük okuma yazma hatalarından, batıl inançlardan, yanılsamalardan, sakarlıklardan, kişiliğin gizlerini açıklamaya çalışır. Sherlock Holmes, bir insanın -iç mekânında- günlük yaşamında yer alan herhangi bir eşyanın üzerinde kendi izini bırakmadan kullanmasının zor olduğunu söyler. Ve bulduğu en küçük bir eşyanın analizinden bunu kullanan insanın kişiliğinin anlaşılabilceğini ya da tüm cinayetin anatomisini oluşturabileceğini savunur. Sherlock Holmes’ün ünlü yardımcısı Dr. Watson, Holmes’ün bu savını fazla abartmalı bulur ve yazılış tarihinin 1887-1889 yılları arasında olduğu sanılan “Dörtlü Mühür” serüveninde bunu sınamak ister. Kısa bir süre önce eline geçen

cep saatinin, son sahibinin alışkanlıkları ve kişiliği üzerine düşündüklerini söylemesini rica eder.

Holmes saati elinde tartar, arka kapağını açar, önce çıplak gözle, sonra da ünlü büyüteciyle inceler. Son zamanlarda temizlenmiş olduğu için üzerinde çok veri bulunmadığını, bu nedenle de kesin bir şey söylemeyeceğini, buna karşın, pek de verimsiz bir gözlem yapmadığını, bulgularını kısaca şöyle toparlayabileceğini açıklar: "Üzerindeki H. W. işaretleri, harfleri saatin, babandan miras alan büyük ağabeyine ait olduğunu söyleyebilirim. Saat aşağı yukarı elli yıllık ve baş harfler de saat kadar eski. Mücevher gibi şeyler genellikle en büyük oğula kalır; bu nedenle de büyük oğul babasıyla aynı adı taşır. Ağabeyin düzensiz alışkanlıkları olan bir adammış, çok dağınık, dikkatsiz biri... Ona iyi bir mal bırakılmış ama fırsatları değerlendirememiş. Kısa süreli zenginlikler dışında yoksulluk içinde yaşamış ve sonunda kendisini içkiye vererek ölmüş. Tüm toparlayabildiklerim bunlar."

Dr. Watson, şaşkınlık içinde, "yoksa ağabeyi üzerine daha önce bir araştırma mı yaptınız diye" sorması üzerine, Holmes bu ünlü konuşmasını sürdürür: "Kesinlikle hayır. Şu ana kadar bir ağabeyinin olduğunu bile bilmiyordum. Ben sadece olasılıkları sergiliyorum. Tahminde bulunmam. Tahmin, mantıksal yetiler için yıkıcı iğrenç bir alışkanlık olurdu. Örneğin, ben kardeşinin dikkatsiz biri olduğunu söyledim. Şu saat kapağının alt kısımlarına baktığında, sadece iki yerin çukurlaştığını değil, aynı zamanda bozuk para, anahtar gibi şeylerle aynı cepte taşıma alışkanlığından dolayı her tarafının kesik ve çizgilerle dolu olduğunu görürsün. Tabii ki elli pound'luk bir saati böylesine aldırılmazca kullanan birinin dikkatsiz biri olduğunu tahmin etmek büyük bir hüner değil. Bu değerde bir şeyin miras kaldığı birine, başka şeyler de kaldığını çıkarsamak

da öyle. İngiltere'deki rehineciler için, bir saat aldıklarında fişinin numarasını bir iğneyle kapağın içine kazımak, çok alışılmış bir durum. Numaranın kaybolma ya da değiştirilme riski olmadığı için, marka vermekten çok daha kullanışlı. Bu numaralardan gözüme en az dört tane çarptı, ilk çıkarsamam kardeşin sıkıntı çekmiş. İkincisi, ara sıra para buluyormuş, aksi takdirde emaneti rehinden kurtaramazdı. Son olarak, senden saati kurmak için, anahtar deliği bulunan iç kısmına bir bakmam istiyorum. Deliğin etrafından binlerce çizgiye bak, anahtarın aşındırdığı işaretler. Bu oyukları ayık bir adamın anahtarı yapar mı? Oysa bir ay-yaşın saatinde bunları hep görürsün. Saatini geceleri kurar ve titrek ellerinin izlerini bırakır... Gizem bunun neresinde Watson?" Watson, "Tüm bunları nasıl çıkarsayabilirsin, Holmes? diye sorar. Sherlock Holmes, sonuçtan mutlu, yavaş yavaş kemanını çalmaya başlarken, "Ayrıntılardan sevgili Watson" der "...ince ayrıntılardan." (159)

Freud, 1901 yılında yayımladığı, *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi* adlı çalışmasında, bir süre önce İtalya'ya yaptığı bir yolculuk sırasında, bir gençle tanıştığını, gencin, tutkulu bir tavırla yeteneklerini geliştirmek ve gereksinimlerini karşılamak olanağından yoksun olan kendi kuşağının mahkûm olduğu astlık durumundan yakındığını ve eleştirilerini Virgilius'un "sonra birileri bunun öcünü alırlar" umudunu dile getiren bir dizesiyle noktalamak istediğini, ancak burada aradığı bir sözcüğü bulamadığını söyler. Freud bu sözcüğün, belgisizlik zamiri olan, "aliquis" olduğunu söyler. Bu ara, genç adam, acaba neden böylesine iyi bildiği bir şiirin, bu sözcüğünü unuttuğunu sorar. Freud da, bunun üzerine, genç adama, tüm dikkatini unutulmuş bu sözcüğe yönelip, aklından geçenleri dü-rüstçe ve yorum getirmeden anlatmasını rica eder. Bunun üzerine serbest çağrışım başlar. Genç adam, aklına gelen

hemen ilk sözcükleri sıralar... Reliques (kutsal kalıntı), Liquidation (tasviye), Liquide (sıvı), Fluide (akışkan)... İki yıl kadar önce bir Trente Kilisesi'nde kutsal kalıntıları (reliques) gördüğüm Simon de Trente'ı düşünüyorum. Eski kilise azizlerini, Aziz Janvier'nin kanının mucizesini düşünüyorum. Napoli'de bir kilisede küçük bir şişenin içinde Aziz Janvier'nin kanı doldurulmuş. Bu kan bir mucize sayesinde her sene belirli bayram gününde yeniden sıvılaşmaktadır (se liquefie). Halk bu mucizeye büyük önem vermektedir ve geciktiği zaman çok mutsuz olmaktadır. İşgal sırasında genel komutan Garibaldi, Katolik papazını kabul eder ve ona, anlamlı bir jestle, dışarıda sıralı askerleri göstererek, mucizenin gerçekleşmekte gecikmeyeceğini umduğunu söylemiş. Ve sonunda mucize tam zamanında gerçekleşmiştir. Genç adam konuşmasını sürdürür: "Ve onun için olduğu kadar benim için de hoş olmayan bir haberi, kolaylıkla alabileceğim bir kadını düşündüm birden."

Freud, "Regllerinin sona ermesi haberi mi?" diye sorar. Genç adam "Bunu nasıl düşünebildiniz?" dediğindeyse şöyle açıklar: "Hiç zorluğu yok. Bana yeterince malzeme -ipucu- verdiniz. Bana bahsettiğiniz bütün takvim azizlerini, belirli bir günde gerçekleşen kanın sıvılaşması (liquefaction) öyküsünü, bu sıvılaşma olmadığı zaman halkı kaplayan telaş öyküsünü, mucize gerçekleşmediği zaman bir tehlikenin ortaya çıkacağı korkusunu hatırlıyor musunuz? Belirsizlik anlamına gelen, "aliquis" kelimesini yeniden anımsamakta yetersiz kalışınızın nedeninin, bu kaygılı -belirsiz- bekleyiş olduğu kolayca ortaya çıkıyor." (160)

Freud, bu nefis çalışmasında, bir küçük sözcüğün unutulmasından yola çıkarak, psikanalizin olağandışı düşünme yöntemini sergiler. Ancak, Freud'un yazısını Sherlock Holmes yöntemiyle bir kez daha irdelemeye çalışan Peter Swales (1982), bu yazıda iki önemli ince ve anlamlı

ayrıntının, "parmak izinin" (daha) olabileceğini vurgular. Öncelikle, "genç adam" olasılıkla hiç karşılaşmayan ve Conan Doyle'un Sherlock Holmes'u kadar sanal bir kişiliktir. Ve bu "genç adam" Freud'un kendisi -de- olabilir. Bu genç adam da (Freud gibi) akademisyendir, Yahudi'dir, sanat ve din tarihini çok iyi bilmektedir, onurludur, kendisine yapılan haksızlıkların öcünün bir gün alınacağını umar. Fakat, bu çalışmada önemli olan diğer bir nokta da şudur; adet kanamasının (regl) zamanında gelmediği için huzursuzluğa neden olan kadın, gene bir olasılık, Freud'un bu geziye birlikte çıktıkları karısının kız kardeşi Minna Bernays olabilir. Peter Swales'in akıl yürütmeleri ve çıkarsamaları da en azından Holmes ve Freud'unkiler kadar olasıdır. Ve görüldüğü gibi -bu savlar da - kolay yadsınamazlar. (161)

Freud'un analizi Sherlock Holmes'u neredeyse gölgede bırakır. Conan Doyle, öyküsünü sanal olarak anlatır. Holmes, tümdengelim yöntemiyle olasılıkların bilançosunu çıkarır. Freud, serbest çağrışım yöntemini kullanır. Çıkarsamaları kesin sonuçlar değil, pek çok olasılıklardan biridir. Her iki akıl yürütmeye ortaya atılanlar kesin saptamalar değil, varsayımlardır. Ama bunlar, olasılığı yüksek, gerçeğe uygun düşen varsayımlardır. Dr. Watson'un ağabeyi alkolik değil, örneğin, elleri titreyen bir Parkinson hastası da olabilirdi. Ancak, alkolizm olasılığı yerli yerine oturur; bu, konunun bütünlüğü içinde tüm sorulara yanıt verebilir nitelikte bir tanıdır. Freud, unutulmuş bir sözcükten gene olası bir yaşam öyküsü oluşturur. Ama bu arada, öyküde - bilerek ya da bilmeyerek -kendi parmak izlerini -de- bırakır.

Londra'da, Baker Steert 221 B'de Dr. Watson ile birlikte oturan özel dedektif ile Viyana'da Berggasse 19 numaralı evde kalabalık ailesi içinde yapayalnız yaşayan psikiyat-

ristin salt melankolik durumları, kokain alışkanlıkları, cinsel sorunları değil, düşünme tarzları ile de birbirlerine benzerlik göstermektedir. Bunlar, klasik psikiyatriye ya da Scotland Yard'a karşı yaptıkları çalışmaların tüm sorunluluğunu üstlenip, tespit ettikleri pek çok olasılıklardan birini "suçlu " olarak ortaya atma riskini omuzlamışlardır. Yaşam ve zaman onları haklı çıkarmıştır. Düşünme tarzları, dünya kültürüne büyük katkılar getirmiştir. Bugün artık yaşadığımız dünyayı ne Sherlock Holmes'süz ve ne de Freud'suz düşünmek -kuşkusuz düşünme merakı ve alışkanlığı olanlar için- olanaksızdır. Aralarındaki önemli bir farkın altını çizmek (belki) gerekir. Holmes, suçluyu arar. Hatta Kral Oidipus bile (kendi konumunu bilmeden) içtenlikle suçluyu bulmak ister.

Freud ise "suçlunun" kendi içinde bulunduğunu, bizzat kendisi olduğunu söyler. Ve suçlu olarak hep kendisini arar. Bütün başarıları, "fetihleri" kendisi üzerinedir. Başarı kazandıkça kendisini yitirir; daha doğrusu kendisini yitirdikçe başarısı pekişir. "Negatif bir yapılanma" olarak düşünülebilen psişenin uzantısında, "insanın ölümcül hastalığa yakalanmış bir hayvan olduğunu; "insanlık durumunun" çözümünün olmadığını; radikal olanaksızlıkları göz önüne almak gerektiğini; asıl sorunun psikolojisi olmayan bir özne oluşturmak olduğunu amaçladığını" (162) öngörür. Trajedisinin (ve zaferinin) görkemi (ve gizi) biraz da buradadır. O, "Ben suçluyum" dediği her yerde kafasını kaldırıp, bizim gözlerimize bakmış, bizden "evet ben de" (ya da biz de) dememizi beklemiştir. Bizler, ya susmuşuz ya da "böyle değiliz" dememize karşı -artık- anlamışızdır "tam da öyle"yizdir.

Bu bağlamda Freud, içine kapanıp kendisini analiz edip, çok politize edilmiş bir "suçlu Ben"i sergilemiştir. Bu denli politize edilmiş bir "suçlu benlik", salt Katolik Ro-

ma'yı değil, vatani, ailesi, çocukları için canını feda ederek çalışan, kötölük nedir bilmeyen "ideal insan" tiplerine dayalı ulus devletlerin temelini oluşturan ideolojileri de tehdit etmiştir. Gönderdiği mesaj yerine varmış; sergilediğı "suçlu benlikten" herkes nasibini almıştır.

Nazilerin Almanya'yı soysuz düşüncelerden arındırma kapsamında uyguladıkları etkinliklerde yakılan ilk 10 yazarın kitapları içinde Freud'un yapıtlarının da olması ve benzer etkinliklerin Sovyetler Birliğı'nde de -aynen- tekrarlanması rastlantı olmamıştır.

17. Psikanaliz Hareketinin "Kadınlar Kolu"

Freud'un erkeklerle olan dostlukları çok kez sürtüşmeli geçmesine karşın, öğrencileri ve hastaları arasından tanıdığı pek çok genç ve entelektüel kadınla yaşam boyu süren kalıcı arkadaşlıkları olmuştur. Bu parlak kadınların (biyografilerine ve yapıtlarına - yazık ki- yeteri kadar sahip çıkılmasa da) çoğunun psikanaliz kuramına, sanat dünyasına önemli katkıları olduğu, öncü çalışmalar yaptıkları ve modern kültürün gelişmesinde etkili oldukları bilinmektedir. Burada konuyu çok dağıtmamak kaygısıyla da olsa, Freud'un biyografisinin ve analitik teorisinin belirlenmesinde ayrıca özel yerleri bulunan Sabina Spielrein, Lou Andreas-Salomé ile Prenses Marie Bonaparte'dan söz etmeden geçmek olanaksız.

Sabina Spielrein (1885-1941) yüzyılın başında psikanaliz çevresinde birden ortaya çıkan ve sonra da birden kaybolan belki de en şanssız parlak kadınlardan biridir. Kendisinin de kimi önemli psişik sorunları olduğu için, psikanaliz teorisine bir hasta olarak ilgi duymuş, ama kısa zamanda teorisinin özünü derinden öğrenmiş, Jung'la birlikte, onun hastası, meslektaşı ve sevgilisi olarak çok yönlü bir birliktelik içinde çalışmıştır. Erkeklerin bilinçdışlarındaki kadın imajını çok iyi araştırmış, Freud'un en erken ardıllarından

olmuş; psikanalizin İsviçre’de yaygınlaşmasına çalışmıştır.

Sabina Spielrein, 7 Kasım 1885 tarihinde Rostov’da varlıklı, kültürlü ve sorunlu bir Yahudi Rus ailesinin kızı olarak dünyaya gelmiştir. Aile içindeki uyumsuzlukları sezinlemiş, büyük mutsuzluk duymuş, erken yaşta gösterdiği ruhsal rahatsızlıklar ve depresyon nedeniyle analitik bir tedavi gereği görülmüş. 1904 yılında Zürih, Burghölzli Kliniği’ne yatırılmıştır. Burada kendisini C. G. Jung tedavi etmiş; “psikotik histeri” tanısı konmuştur. Jung Freud’a yazdığı mektupların birinde, “altı yıldır hasta olan, 20 yaşında bir Rus kızı histeri tanısıyla geldi, onu sizin yönteminizle tedavi ediyorum” demiştir. Birkaç ay içinde sorunlarının önemli bir bölümü gerilemiş. Ancak, bu ara Sabina Spielrein, Jung’a âşık olmuş. Tıp okumuş, sonra da Jung’un yanında psikiyatri eğitimine başlamış. Jung’un hastası, aşığı, öğrencisi, meslektaşı olmuştur. Bleuler’in tanımıyla “derinlikler psikolojisinin” çekiciliği, onun duyarlılığını daha da artırmış. Bu ara Jung’la olan ilişkileri çevreden duyulunca, ayrılmak gereği ortaya çıkmış. Bu durum Sabina için yıkım olmuş. Bir genç Yahudi kadını olarak duyumsadığı tahrip olma duygusunu “haz ilkesi ile tahrip içgüdüsü” kapsamında tartışmış, bunun kuramsal nedenlerini irdelemiştir. (163) Onun bu konudaki savları bilinebildiği kadar ile psikanalizin tahrip içgüdüsü üzerine ilk çalışmaları olmuştur. Gene Sabina Spielrein “ölüm içgüdüsü” üzerine ilk öneri getiren psikiyatristtir. Biyolojiden mitolojiye kadar çeşitli disiplinleri kapsayan bir birikim içinde yaratma ve tahrip içgüdülerini olasılıkla analitik teorisinin gündemine, ilk kez Sabina taşımıştır. Jung ve Freud, Sabina’nın bu savlarını kendi çalışmalarında olduğu gibi kullanmışlar, ancak 25 yaşındaki bu “küçük kızın” adını bir kez olsun anmamışlardır. Örneğin, Freud’un

1920 yılında yazdığı “Haz İlkesinin Ötesini” adlı önemli çalışmasında Sabina’nın adına rast gelinmez. Sabina Spielrein 1911’den sonra Viyana’ya gitmiş, psikanaliz grubunun en genç üyesi olarak Çarşamba Toplantıları’na katılmıştır. Bu ara Sabina birden, Pawel Scheftel adlı, Yahudi olan bir Rus hekimle evlenmiş. Bir yıl sonra bir kızı olmuş. Sorunları değişmemiş. Büyük acılar içinde, pek çok kent dolaşmış, 1923 yılında Rusya’ya dönmüştür. Moskova’da ilk psikanaliz grubunun kurulmasına çalışmış, 1936 yılında psikanaliz hareketleri Moskova’da (bu kez komünistler tarafından) yasaklanmış. Sabina’nın üç erkek kardeşi, KGB tarafından öldürülmüş. Bir yıl kadar sonra da babası ve kocası öldürülmüş. 1941 yılında, Rostov’a giren Almanlar, Sabina’yı yolda iki kızıyla giderken tutuklamışlar. Bu çok genç ve çok parlak zekâlı kadını, önlerine ilk çıkan sinagogun duvarı dibinde kurşuna dizmişlerdir.

1977 yılında, İsviçre’de Genf, Wilson Pallas Psikiyatri Enstitüsü’nün bodrum katında Sabina’nın günlüğü bulunmuş. Orada ailesi, biyografisi, özellikle Jung ve Freud ile olan ilişkileri ve hepsinden önemlisi, psikanaliz kuramına getirdiği yeniliklerin ön çalışmaları üzerine pek çok ayrıntılı bilgi ortaya çıkmıştır. (164)

Mavi gözlü, kestane saçlı, güven verici tavırlı, çocuksu gülüşleriyle olağanüstü etkileyici, çekici, dişi, şık ve zarif, çok güzel, örneği az görülen bir kavrayış ve eleştiri yeteneğine sahip, çok akıllı ve katıksız entelektüel bir kadın olan Lou Andreas-Salomé (1861-1937), 51 yaşında psikanaliz eğitimi için Viyana’ya geldiğinde, sözcüğün tam anlamıyla aydınlar-entelektüeller dünyasındaki “trafiği aksatmıştır”.

Bu sıralar, nasıl olup da, arada birde olsa kocasının yanına gidip ona, merhaba diyebilecek zamanı bulduğuna şaşılacak kerte, “hiç kimseye ait olmamaya”, öncelikle,

“kendisi olmaya”, “kendisine ait olmaya”, bağımsızlığını koruyup aynı anda pek çok erkekle ilişki kurmuştur. Ama gene bir anlamda kalabalıklar arasında, kendi dünyasında yapayalnız yaşayabilmiş bir kadın olarak kalabilmiştir. Karşılaştığı herkeste, tutku boyutunda hayranlık uyandıran bu kadın, Avrupa modern entelektüel dünyasında bağımsız, özgür, hüznü, melankolik yeni bir roman figürü olarak ortaya çıkmıştır. Lou Andreas-Salomé, bir kez tanışıldıktan sonra, kendisine danışılmadan hiçbir şey yapılamayacak, fikri alınmaksızın şiir, yazı, roman gibi düşünce ve sanat ürünleri verilemeyecek kadınlardan biridir.

Nietzsche, Rilke, Freud, Gerhard Hauptmann, sosyalist önderlerden Georg Ladebour, rejisör Max Reinhard, yazar Arthur Schnitzler, Hugo von Hofmannsthal, filozof Paul Rée, Münihli yazar Frank Wedekind, Feminist Helene Stöcker, araştırmacı Frieda von Bülow, Marie von Ebner-Eschenbach ve daha pek çoklarından oluşan erkekli kadınlı bu liste çok uzatılabilir. Ve görülebileceği gibi, bu isimler modern dönemlerin başlangıcında, Avrupa entelektüellerinin önemli bir bölümünü oluştururlar.

Freud’un, daha ilk karşılaşmalarında ona karşı duyduğu hayranlık, “Viyanalı Grubu” tarafından kıskançlık ve kuşkuyla karşılanmış. Entelektüel kapasitesi uzun süreler tartışma konusu olmuştur. Ancak, teorik temeli çok sağlam, kavramları çok iyi bilen ve kullanan, çarpıcı tespitlerde bulunan, çelişkileri hemen yakalayan, uzlaşmaz bir tartışmacı olarak hemen ön plana çıkmış. Nietzsche’nin kimi yadırgatıcı ve köşeli kavramlarını çok uygun zamanlarda ve yerli yerinde kullanmış olsa da, bir süre rahatsızlık uyandırmış, ama Freud bile Salomé’yi yitirmektense -adını koymadan da olsa- Nietzsche’ye yaklaşmayı yeğlemiştir. Ekim 1912 sonlarında, Freud ile sık sık ve uzun uzun birlikte olmuşlar. Arkadaşlarının kuşkulu bakışlarına, Fre-

ud “çok anlamlı bir kadın, tehlikeli düzeyde entelektüel bir birikimi ve literatür bilgisi var... Konuşmamız salt bu düzeyde sürmüştür” diyerek soruna (kendince) açıklık getirmiş ve dedikoduları kısmen de olsa kapatmıştır.

Freud ile Salomé'nin uzun tartışmalarından sonra ortaya çıkan yeni söylemi, Karl Abraham hemen sezinlemiş, Nisan 1912 tarihinde Freud'a yazdığı bir mektupta, böylesine zarif ve yeni bir söylemle hiç karşılaşmadığını itiraf etmiştir. İzleyen yıllarda Salomé'nin, Freud için Delfi kâhin rolü oynadığı söylenir. Konferanslar sırasında, tüm söyleşiler sadece Salomé'nin gözlerine bakılarak yapılmış, onun bulunamadığı toplantılarda (iskemlesi boş kalmışsa) boş gözler sadece oraya sabitlenmiş ve hemen o gece yazılan mektupta, “üzgünüm, cumartesi gecesi konferansta yoktun. Bu nedenle sabit noktam konusunda yoksunluk yaşadım ve yeterli güvenceden yoksun ve terk edilmişlik duygusu içinde konuştum...” diye yakınılmıştır.(165)

Lou Andreas-Salomé, 12 Şubat 1861 tarihinde Petersburg'da doğmuş, Alman kökenli anne, Baltık Alman- Rus kökenli soylu bir general babanın kızı olarak, ekonomik ve kültürel olarak görkemli liberal bir ortamda dünyaya gözlerini açmıştır. Beş oğlan çocuktan sonra doğan ilk ve son kızıdır. Doğduğunda 57 yaşında olan baba ile kız arasında yakın bir ilişki kurulmuş, ayrıca evin içinde erkek kardeşleri arasında da “dişi bir mücevher” olarak sevilmiş ve çok mutlu bir çocukluk dönemi geçirmiştir. Dışardaki erkekler dünyasında da hep sevgi ve yakınlık görmüştür. “Dişi bir narsisizm” içinde büyümüş, bunu çok olumlu bir güç olarak duyumsamış ve bu cömertliğinden dolayı yaşamı boyu doğaya hep teşekkür etmiştir. Fakat öte yandan da hep içine kapanık, hüznü, kendi fantezileri içinde yapayalnız yaşadığı bir çocukluk ve genç kızlık dönemi geçirmiştir.

Lou Andreas-Salomé (1935)

17 yaşında babasını yitirmiş, aynı yıllarda Rusya'da da Darwin teorisinin etkileri, Tanrı'nın varlığı tartışılmaya başlanmış. Babasından ve Tanrıdan boşalmaya başlayan yeri o sıralar parlak, liberal bir teolog olan Gillot doldurmuş. Olasılıkla bu liberal, Darwin yanlısı teolog Salomé'nin ilk aşkı olmuştur. Gene bu teoloğun önerisiyle felsefe eğitimi için Zürich ve sonra da Roma'ya gitmiş, 21 yaşında, filozof Paul Rée ile birlikte oturmakta ya da yaşamakta (en azından aynı evi paylaşmakta) olan Salomé, Roma'da bir nisan ayında, o zaman 37 yaşında olmasına karşın sağlığı, özellikle de gözleri çok bozuk olan ve bu sıralar Zerdüşt üzerinde çalışan radikal inkârcı Nietzsche ile tanışmıştır. Nietzsche'de bir anda Salomé'ye hayran olmuş ve Salomé'nin yaşamını da birden bire altüst etmiş, bir anlamda genç kadının "ruhunu bedeninden ayırmış"tır. Salomé ilk kez "koitus"tan önce felsefe konuşan bir filozofla karşılaşmış, ancak Nietzsche'nin nihilizmine karşı, kendisinin görece iyimser romantizmi, kafasını altüst etmiş, ama onun kişiliğinde, Tanrısal bir dâhi, başkaldıran kahraman bir insan bulmuştur. Bu ara görece yumuşak bir insan olan filozof Paul Rée ile olan ilişkileri garip ama içtenlikli şekillerde sürmüştür. 1882 yılında gene Paul ile oturmaktadır. Salomé, kahramanlara özgü bir dünya ile güvenceli koca tipleri arasında gidip gelerek yaşamaya çalışmıştır.

1883 yılının Ağustos ayında Zerdüşt tamamlanmış. Felsefe dünyasında, Tanrı'ya karşı savaş doruk noktasına ulaşırken ve Nietzsche "üstün insan" peşinde koşarken, Salomé korkular içinde kalmıştır. Bu sıralar bile onun (henüz) hiç kimseyle cinsel ilişki kurmamış olabileceğini düşünenler vardır. Cinsel kabalıklardan korkmakta, iç armonisini yitirmekten çekinmektedir. "Ebedi kadınlık" için "ebedi erkeklik" düşünceleri içindedir.

1886 yılında Münih'e taşınır. Orada oryantalist Friedrich Carl Andreas ile tanışır; sonra birlikte oturmaya başlarlar. Bir gün, birden bire, çok mütevazı koşullar içinde, birbirlerini cinsel ilişki içinde bulurlar. Evlenirler. Salomé bu ara pek çok konuda birbirinden etkileyici eleştiriler yazmaktadır. Rilke ile tanışma günlerinde artık tanınmaya başlayan, bilinen bir yazardır. Ve Rilke, Salomé için gerçek anlamda ilk sevgili olur. Kadın erkek, ruh ve beden bütünlüğünü bu ilişkide tanır. Rilke ile dört yıllık ilişkisi yaşamının doruk noktasıdır. Salomé, Rilke ile bir kadınla bir erkeğin birlikteliğinin ne anlama geldiğini anlar. Benliğini bulmuştur. "Tutkuyu ve aşkı" tanımıştır. 1901 yılında, dostluklarının yaşam boyu sürmesi dileğiyle, aşk ilişkileri biter. Ayrılımlarına, en önemli neden, olasılıkla Rilke'nin depresyonuna Salomé'nin -artık- dayanacak gücü kalmasıdır. Ama Rilke yaşamı boyu hep "benimtek hakikatim Salomé'dir" der. Salomé'de, Rilke için benzer şeyleri duyumsar ve söyler. Bir olasılık, Salomé, Arthur Schnitzler ve Friedrich Pineal gibi Viyanalı arkadaşları ve sevgilileri üzerinden, 1895 yılında yayımlanan *Histeri Üzerine Çalışmalar* kitabını duymuş ya da okumuştur. Ama kesin olarak bilinen, 1911 yılı Eylül ayında, yanında sevgilisi İsveçli psikoterapist Paul Bjerre ile birlikte Viyana'ya gelmesi; Freud ile tanışmaları ve her iki tarafında birbirlerini çok etkilemeleridir.

Louise Andreas-Salomé, ilk kez 31 Ekim 1912'de, Viyana'da psikanaliz hareketinin toplantılarına katılır. Bir yazar olarak da, büyük bir yetenek olduğu görülmüş, bir ay kadar sonra, başta Otto Rank olmak üzere, tüm analistler, Andreas-Salomé üzerine "özel" görüşlerini anlatmaya ve kendisiyle senli benli konuşmaya başlamışlardır. Fakat tüm bu ilişkilerin salt entelektüel düzeyde kalmadığı, kısa süreli bazı küçük serüvenlerin -de- yaşandığı sanılmak-

tadır. Andreas-Salomé, bir ara Alfred Adler grubu ile de ilgilenmiş, fakat Freud “uzun ve fedakârca mücadeleler sonucu”, onu kendi taraflarına kazanmayı başarmıştır. Freud’un, Salomé ile geçen ikili ve kısmen mahrem konuşmalarından sonra, hep çok mutlu görüldüğü betimlenir. Sonra, aralarında yaşam boyu sürecektir sevgi ve güven dolu mektuplaşmalar, haberleşmeler başlamıştır. Salomé, Freud’un yakın aile dostu ve özel arkadaşı olmuş. Freud, kızı Anna’nın analizine devam etmesini özellikle ondan rica etmiştir. Salomé’ye yazdığı 200 kadar özel mektubunda, pek çok gizini sadece onun kulağına söylemiş, ona akıl danışmıştır.(166)

Andreas-Salomé, psikanaliz hareketinde yeniden felsefeye dönmenin, bedensel ruhsal gereksinimlerini, fantezilerini, çocukluk anılarını, cinsel isteklerini, öfkelerini, dişi mazoşizmini, sevgi ve öfkelerini rasyonel “bilimsel peri masalları yöntemleriyle” anlatma olanağını bulmuştur. Ayrıca, analiz ona kendi bedeni, heyecanları, arzuları üzerine konuşma, Gillot, Nietzsche, Rilke, Ree, Pineles, Bjerre, Tausk ve daha pek çok erkeği eleştirme olanağını vermiştir. Nevrotiklerin sağlıklı olmak için dişiliklerini ön plana çıkarmalarının gerektiğini vurgulamış, Rilke ile ilişkilerini anlatarak, insanın kendisini dişi olarak duyumsamasının sağlıklı bir duygu olduğunu açıkça söyleyebilme yolunu bulabilmiş, cinselliğin insanın kendisini gerçekleştirebildiği bir “ana vatan” olduğunu söyleyebilmiştir... (167)

Bu arada Tausk olayı yaşanır. Pek çok konuda yetenekli olan, keman çalan, resim yapan, tiyatro eseri yazan, şiirleri giderek ünlenmeye başlayan Viktor Tausk (1879-1919), Freud’un -da- en yetenekli ve genç çalışma arkadaşlarından biridir. Freud ona -hemen hemen sürekli- maddi ve manevi destekte bulunmaktadır. Tausk, psikanaliz alanın-

da çalışan hemen tüm "normal insanlar gibi", zaman zaman ciddi depresyonlar yaşar. Salomé Viyana'ya geldikten sonra, bir süre -de- Tausk ile yakınlaşır. Freud kıskançlıkla Tausk'la olan tüm bağlarını keser. Freud'u yitirmemek için Salomé'de onunla olan ilişkilerini dondurur. Bir anda kendisini büyük bir boşlukta duyumsayan Viktor Tausk, 3 Temmuz 1919'da intihar eder. Ölümünü garantiye alabilmek için, kendisini asar ve henüz boğulmak üzereyken ayrıca beynine kurşun sıkır. Onun intiharından da acı olan, ne Freud ve ne de Salomé, bu intihar ile yeteri kadar ilgilenirler ve hatta sözünü bile etmezler. "Freud'un öfkesini üzerlerine çekmemek kaygısıyla" Tausk'a sahip çıkan olmaz. Psikanaliz ailesi içinde Tausk'un intiharı karanlık bir bölüm olarak kalakalır. (168)

Salomé, Freud'un şahsında, katı bir teorisyenden öte, deneyimlere dayanan insanın bilgilerini ve kişiliğini çoğaltan, sakın, araştırmacı, tartışmacı, uzlaşmaz bir rasyonalist ve bu nedenle de "peri masalı türü fantezilere" olanak tanıyan bir kişilik bulur ve bu ortamda kendisini sürekli daha derinlere doğru katman katman araştıran bir arkeolog gibi düşünür. 1928'den sonra pek görüşemezler. Giderek yaşlanan ve yorulan "bulunduğu yerin odak noktası olma konumunu yitirdiğini sezinleyen" Salomé, artık yavaş yavaş kocasının yanında -da- yaşamaya başlar. Sonra da; diyabet, görme bozuklukları kanser, bedensel ve ruhsal acılar, parasal sıkıntılar ve hepsinden önemlisi yoğun yalnızlıklar ve ilgisizlikler içinde 5 Şubat 1937'de ölür. (169, 170, 171)

Freud'un diğer çok özel bir koruyucu meleği, arkadaşısı/meslektaşı Prenses Marie Bonaparte'tır (1882-1962) . Marie Bonaparte, Napolyon'un ağabeyi Lucien Bonaparte'in akrabasıdır. Ayrıca kocası Prens Georg, Yunanistan kralının ağabeyi ve Danimarka krallık ailesinin uzaktan

akrabası olduğundan, dolaylı Avrupa Kral Ailesi üyesidir. Annesi tarafından da ayrıca büyük bir mirasın tek varisi olmuştur. Marie Bonaparte, 2 Temmuz 1882'de doğmuştur. Babası emekli subay ve tutkulu bir doğa bilimci Roland Blanc'tır. Annesi Marie Blanc çok zengindir, fakat kızının doğumundan birkaç hafta sonra, tüberkülozdan ölür. Maria, en başta annesinin ölümünden kendisini sorumlu tutmuş, sonra pek çok saray içi entrikalarına, gebe gelinlerin öldürülmelerine, zehirlemelere küçük yaşta tanık olmuştur. Bu tür korkular nedeniyle, yaşam boyu ilaç ve kırmızı şarap içmekten hep kaçınmıştır. Zamanla depresyonu, korkuları, ruhsal sorunları artar. Kendi içinde, iki ayrı kişiliğin varlığını duyumsamaya başlar. Psikanalizi en uygun yol gibi görür. Viyana'ya gelip Freud'a analiz olur ve sonra kendisi de psikanaliz eğitimi alarak psikanaliz yapmaya başlar.

1926 tarihinden sonra, Fransa'da psikanaliz hareketinin örgütlenmesi girişimlerinde aktif çalışır. Arkeoloji çalışmalarının etkin destekleyicisi olur. Freud'un uluslararası ilişkilerine çok katkıda bulunur. Özellikle Nazilerin yönetime gelmelerinden sonra, Freud ailesinin Viyana'dan çıkmasına, mektuplarının, parasının, yazışmalarının, kitaplarının ve de antika koleksiyonunun gizlenmesine ve sonra da Londra'ya götürülmesine büyük çaba harcamıştır. Daha çok küçük yaşlarda yazı yazmaya, şaşırtıcı güzellikte günlükler tutmaya başlamıştır. Bitmez tükenmez bir canlılık ve yoğun bir entelektüel donanım, binlerce mektup, şiir, anı, gezi notları tutmuştur. Yazgısını biraz da kendisine benzettiği Edgar Allen Poe'nun biyografisi ve yapıtları üzerine yaptığı analitik araştırması bugün de yapıt niteliğinde bir çalışmadır. (172)

Yaşamının son yıllarında, psikanalizin Fransa'da yaygınlaşması, kadınların cinsel özgürlüklerini kazanmaları

ve "insanların Tanrıdan biraz daha uzak ve biraz daha mutlu yaşamaları için" çeşitli kuruluşlarda çalışmış, Freud'un en yakın arkadaşlarından, sırdaşlarından biri olarak bilinen bu kadın, 21 Eylül 1962 yılında ölmüştür.

Bunların dışında, Amerikalı Ruth Brunswick (1897-1946) çekici, entelektüel kişiliğiyle, Freud'un diğer bir genç kadın hastası ve yardımcısı olmuştur. Brunswick, 24 yaşında, Freud'a psikanaliz olduktan sonra, psikanaliz eğitimi görmüş, uzun süre Viyana'da kalmış ve Freud'a, kızı Anna'dan daha çok yakınlaşmıştır. Bu nedenle, zaman zaman Anna ile aralarında kıskançlık mücadelesi olmuştur. Ruth Brunswick, psikanaliz hareketinin Amerika Birleşik Devletleri'nde yaygınlaşmasına önemli katkılarda bulunmuş, Freud'un, Londra'da ölümünden sonra, sürekli alkol ve morfin alarak, çok genç yaşında yaşamını sonlandırmış, 25 Ocak 1946 tarihinde evinde ölü bulunmuştur. (173)

Polonyalı Yahudi kökenli Helene Deutsch (1884) Viyana'da tıp okumuş ve ardından sinir hastalıkları uzmanı olmuş, ilk kez analiz olduktan sonra da, Freud'un çok yakın çevresine girmiş, çok parlak bir kariyer yapmıştır. Özellikle, "kadınlık psikolojisi" alanında derinleşmiş; psikanaliz hareketinin en iyi eğitimcilerinden biri olmuştur. 1920 yıllarının genç kuşağını çok etkilemiştir. Gene, Anna Freud'u kışkındıracak ve bu arada, kendi özgürlüğünü yitirecek kadar, Freud'un yakınma ve etkisine girmiş; sonra, Viyana'nın politik durumu nedeniyle Amerika Birleşik Devletleri'ne gitmiş, çalışmalarını orada sürdürmüştür.

Hakkında burada anımsatmaya gerek olmayacak kadar çok şey bilinen Melanie Klein (1882-1960)'da benzer bir gelişme çizgisi göstermiş, Freud'dan ayrılmakta çok zorluk çekmiş, sonra zorunlu olarak Viyana'yı terk edip, İngiltere'ye gitmiştir. Ve burada istemeyerek de olsa, sü-

rekli olarak Anna Freud ile bilimsel tartışmalarda karşı karşıya gelmişlerdir.

New Yorklu ünlü mücevherci Charles Tiffany'nin ikinci karısı Louise Wakeman Knox'un (11 Ekim 1891 doğumlu) kızı Dorothy Burlingham'ın, özel ve mesleki yaşamı, Anna Freud ile bağlantılı (hatta bağımlı) bir gelişme göstermiştir. Dorothy, Amerika'da psikanaliz okumuş, sonra Viyana'ya gelmiş, Freud'ların evinin üst katına taşınmış ve aile içinde yer almıştır. Parlak bir akademik evrim göstermiş, ilk kez özürlü ve gözleri görmeyen çocukları analiz etmeye başlamış, zaman içinde Anna ile ilişkileri iki genç kadının yakın arkadaşlarının çok ötesine geçmiş, Burlingham 1940 tarihinde Viyana'yı terk edip Anna'nın yanına Londra'ya gitmiş; 19 Kasım 1979 tarihinde, ölümüne değin Anna ile birlikte yaşamış ve çalışmıştır.

Anna Freud, 1895 tarihinde, Freud ailesinin bir anlamda istenmeyen altıncı ve son çocuğu olarak doğmuştur. Ancak diğer tüm çocuklardan farklı bir gelişme göstermiş, öğrenimini bile tamamlamadan babasıyla çok yakın bir yaşam ve çalışma birliğine girmiştir. Yaşamının tümünü babasının yanında geçirmiş, özellikle Freud'un hastalanmasından sonra, artık ondan ayrılmaz olmuştur. Aralarında Oidipus ile Antigone benzeri çok özel bir ilişki oluşmuş, belki de Martha ile son cinsel ilişki sonucu doğan en küçük çocuk Anna, cinsel gücün bitimini, gençliğin doğumunu simgelemiştir. Freud, Kral Lear'in en küçük kızı Cordelia ile olan ilişkine benzer bir ilişkiyi Anna ile yaşamış; Anna'yı da sıklıkla Cordelia olarak tanımlamıştır. Yaşamının son 16 yılında artan bir bağımlılıkla biranlamda ölümün acısını hafifletmeye çalışmıştır. Anna, kendisine yapılan tüm evlenme tekliflerini reddetmiş, başka erkeklerden uzak, Maria Bonaparte'ın tanımıyla, Vesta rahibesi konumunda yaşamıştır. Anna'nın babasına karşı duyduğu yakınlık,

olasılıkla, onu doğal cinsellikten kaçırmış, kadınlığını yok saymasına neden olup, kendine özgü bir yaşam kurmasını engellemiştir. Freud'un babaların çocuklarını, özellikle de kızlarını analiz yapmamalarına karşı olmasına rağmen, kızı Anna'nın analizini neden kendisinin yaptığı bugün bile tartışmalıdır. Freud, bu analizin başarılı geçtiğini söylemesine karşın, Anna'nın psişik durumu her zaman çevresindekileri oldukça kaygılandırmış, Freud, sonunda Anna'yı analizine devam etmesi için, Lou Andreas-Salomé'ye emanet etmek zorunda kalmıştır. Anna, bu arada başka bir erkekle birlikte olamayacağını kestirdikten sonra, Dorothy Burlingham ile yakın arkadaşlık kurabilmiş, melankolik bir hüznün içinde tam bir keşiş yaşamı sürdürmüştür. Anna'nın, yaşamının sonraki bölümleri de oldukça hüznülmü olmuştur, aradığı mutluluğu bir türlü bulamamış, özellikle, 1979 tarihinde Dorothy Burlingham'ın ölümünden sonra, durumu daha da kötüleşmiş, beyin kanaması geçirmiş, 9 Ekim 1982 tarihinde de Londra'da ölmüş, gömülmesi sırasında, Gustav Mahler'in *Yeryüzünün Şarkısı* yapıtının çalınmasını vasiyet etmiştir.

Anna Freud'un son yıllarını geçirdiği Londra'daki odasının ve kullandığı özel eşyalarının görülmesi bile onun içinde bulunduğu çok yoğun, hüznülmü dolu psişik durumu anlamaya yetebilir.

II. Bölüm

Sigmund Freud'un "Tarihsel Romanı"

1. “Tarihsel Roman”a Giriş:

Genel Bir Yaklaşım ve

Günlük Yaşamın Psikopatolojisi

I.

Bu romanın temel kaynaklar, günlük uygulamadan, muayenede görülen hastalardan toplanan verilerden, Leonardo da Vinci, Dostoyevski, Michelangelo gibi sanatçıların biyografileri ve yapıtlarından derlenen bilgiler ile bunlar üzerine yapılan yorumlardan ve de özellikle de “Musa Denen Adam” babı üzerine Tevrat’tan, tarihçilerin araştırmalarından, söylencelerden derlenmiştir. Zaman içinde, bunlar birbirine geçmiş, birbirleri içinde erimiş, sonra gene hem birbirlerini hem de Freud’un bizzat kendini yeniden üretmiş ve de (en sonunda) tüketmişlerdir.

Freud’un, 1900 yılında yayımladığı *Düş Yorumu* ile hemen hemen son noktasını koyduğu “aile romanı” çalışmasından sonra, yaşamının kalan ikinci bölümü üzerinde çalıştığı “tarihsel roman”ın hazırlanmakta olduğunun somut haberini veren, ilk yazılı bilgi Eylül 1934 tarihinde Stefan Zweig’a yazdığı bir mektupta görülmektedir. Burada, Yahudilerin bu denli öfkeleri, nefretleri üzerlerine çeken bir toplum olmalarının nedenlerinin kafasını kurcaladığını ve bu konuyu araştırmak istediğini söylemiş ve yeni çalışmasının adının, Tarihsel Roman: “Musa Denen Adam”, olmasını düşündüğünü vurgulamıştır.

Bu çalışmayla ilgili elimizde bulunan ilk elyazması belgeler, 9 Ağustos 1934 tarihini taşır. Ama sonraki çalışmalarda, bu ilk birkaç sayfa, hiç kullanılmamış, yapıtın içine katılmamıştır. (1) Ama yine de İsrail’de, Kudüs’te bulunan arkadaşı Eitinton’a yazdığı bir mektupta, çalışmanın adını -artı- sadece “Musa Denen Adam” olarak düşündüğünü, kendini tarihsel roman yazacak olgunlukta görmediğini, bu işi Thomas Mann’a bırakmak gerektiğini yazmıştır.

Fakat, Freud’da, Musa üzerine bir çalışma yapmak istemi daha (1901 yılında), ilk Roma gezisi sırasında, ilk kez orijinalini görme olanağı bulduğu, Michelangelo’nun Musa heykelini seyrettikten sonra başlamıştır. Gerçekte, o Michelangelo’nun Musa’sına yaşamı boyu hep öykünmüş, kendi konumunu Michelangelo’nun Musa’sında saptadığı (büyük önderlere özgü) ruhsal gerilim ve sonra da kendine hâkim olma davranış gücüyle karşılaştırmış, ama öte yandan sürekli olarak da hep onunla hesaplaşmak ve (hatta) onu aşmak istemiştir. Fakat bu “aşma” düşüncesinin arka (ve hatta belki de ön) planında genel olarak dinsel inançlarla daha radikal bir hesaplaşma amacı varmış gibi görülür.

Robert Martha bu durumu çok güzel formüle etmiştir: Kendi kimliğini kanıtlamak ve kazanmak için, kırk yıl babasıyla arasındaki Oidipus çatışması ile boğuşan ve onu aşmaya çalışan -Freud gibi- birinin, sonradan tam bağımsızlaşmak ve özgürleşmek için Yahudi kimliğini -de- aşma ve “en büyük baba Musa” ile hesaplaşma gereksinimi kaçınılmaz olmuştur. Bireysel kimlik için Jakob ne denli önemliyse, ulusal/toplumsal ve dinsel kimlikten kurtulmak için Musa da o denli önemlidir. (2)

Kitabın basılma aşamasına geldiği 1938-39 yıllarında, Nazilerin Yahudilere dönük saldırganlıklarının giderek tır-

mandığı günlerde, böyle bir çalışmanın ortaya çıkmasının gereksizliği ve hatta Yahudiler için büyük bir sakınca ve aşağılanma olacağı kendisine söylendiğinde, o çok mesafeli, hatta sert bir tavırla “bilimsel hakikatlerin sözkonusu olduğu ortamlarda, ulusal/toplumsal ilgiler geride kalır” diyebilmiştir. (3) Bir yandan, kendisinin “ateist bir Yahudi olduğunu” kabul etmiş, bunu sıklıkla söylemiş, öte yandan da, özellikle bu çalışmasında -kendisi dahil- tüm Yahudileri “gayrimeşru” (illegitim) kılacak sonuçlar çıkarmaya çaba harcayan bir yöntem kullanmaya, tavır koymaya ayrı bir özen göstermiştir. Burada onun “Yahudiciliği” üzerine ayrıca tartışmak gerekebilir. Bu durum her şeyin bittiği yerde/anda en altta kalan başka bir şeylerin, heyecan yüklü anıların çağrışımlarının başladığı bir süreç olarak da tanımlanabilir. Kanımca, bu da ona özgü örnek ve pozitif çelişkili bir ruhsal durumu sergilemiştir.

1901 yılında yayımladığı *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi*’nden, 1939 yılında yayımlayacağı *Musa Denen Adam*’a kadar, adım adım, taş taş büyük bir yapıyı oluşturur gibi, “tarihsel romanı”nı yazmış; bitirip yayımlanmasından kısa bir süre sonra, sonlanmakta olan yaşamını, gene kendi kararı ile çabuklaştırarak noktalamıştır.

II.

Tarihi romanın bölümünü (1901), 1904 yılında yayımlanan ve temel verilerinin büyük bölümü uygulama bulgularından oluşan, “*Günlük Yaşamın Psikopatolojisi*” adlı çalışma oluşturur diyebiliriz. Burada, yapıtını temellendireceği “Batıl inançlar” bölümünde, din ve batıl inanç olguları üzerine olan görüşler açıklanır: Öncelikle, “ben de mucizelere inanmayan, o yeteneksiz kişiler kategorisindenim” diye kendisine dönük vurgulu bir açıklamada bulunur. Sonra da, tüm yaşamı boyunca sürdüreceği din/kültür olgusu

eleştirisi üzerindeki çalışmalarına giriş niteliğindeki ünlü tespitlerinde, batıl inançlı insanların ruhsal dünyalarını, psikanaliz yönteminin verileriyle çözümlemeye çalışmış ve düşüncelerini şöyle açıklamıştır: “Ben, modern dinlere kadar uzanan mitolojik dünya anlayışının, büyük ölçüde, dış dünyaya yansıtılan bir psikolojiden başka bir şey olmadığı düşüncesindeyim. Bilinçdışına ait psişik olguların ve faktörlerin karanlık bilgisi (bu durum hakiki bilgiyle karıştırılmamalıdır), başka bir deyişle, bu faktörlerin ve olguların endopsişik algısı, bilimin bir bilinçdışı psikolojisine dönüştüğü duyularüstü gerçeklik halinde kendisini aksettirir (bunu başka türlü söylemek zordur, çünkü burada paranoyayla benzerlikten yararlanmak zorundayız). İnsanın, bu bakış açısında yer alarak cennete ve ilk günaha, Tanrı’ya, iyilik ve kötülüğe ve başkalarına ilişkin efsaneleri ayırıştırması ve metafiziği, metapsikoloji haline getirmesi olasıdır. (Burada sözü edilen metapsikoloji; kavramsal, duygusal/düşüncesel düzeyde, bir üstyapı kurumu olarak düşünülmektedir; s.t.). Paranoyak tarafından yapılan deplasman ile batıl inançlı bir kimse tarafından yapılan deplasman arasındaki mesafe, ilk bakışta görüldüğünden daha küçüktür. İnsanlar düşünmeye başladıkları zaman, dünyayı antropomorfik olarak, bir kişilikler yığını şeklinde çözümlemek zorunda kalmışlardır. Böyle olunca, batıl inançlara dayanarak yorumladıkları kazalar ve rastlantılar, bu insanların gözünde, kişisel davranışlardan, kişisel görünümlerinden ibaretti. Başka bir deyişle, tıpkı paranoyaklar gibi davranıyorlardı. Bilindiği gibi, paranoyaklar, başkalarından gelen en ufak bir işaretten bile birtakım sonuçlar çıkarır ve tıpkı bütün insanların haklı olarak yaptıkları gibi, rastlantısal ve amaç dışı davranışlarına bakarak, kendi benzerlerinin karakteri hakkında hükümler formüle ederler”. (4)

1. “Tarihsel Roman” a Giriş:

Genel Bir Yaklaşım ve Günlük Yaşamın Psikopatolojisi

Freud'a göre, "psikanaliz yöntemi yardımıyla, insanın gizli eğilimlerini inceleyen kişi, batıl inançlar içinde ortaya çıkan bilinçdışı motiflerin niteliği hakkında da oldukça fazla şey öğrenecektir. Batıl inançların kökeninin, baskı altına alınmış olan düşmanca ve acımasız nitelikteki eğilimlerde bulunması, olayı en kesin biçimiyle, genellikle çok zeki olan zorlama fikirlerden ve saplantılardan yakının nevrozlularda görülür. Batıl inanç, her şeyden önce bir kötülük bekleyişi anlamını taşır. Başkaları için her zaman kötü şeyler dilemiş, fakat terbiyesi/vicdanı etkisiyle bu dileklerini bilinçdışına itmeyi başarmış bir kimse, bilinçdışındaki kötülüğü nedeniyle, ceza olarak başına bir felaket geleceği korkusunu, yaşamı boyunca duymaya özellikle eğilimli olacaktır." (5)

Günlük Yaşamın Psikopatolojisi" inden sonra, Freud'un kültür ve din tarihi üzerine bakışının en kapsamlı yazısı, 1907 yılı Şubat ayında tamamlanan ve gene aynı yıl basılan "Saplantılı Eylemler ve Dini Uygulamalar" adlı çalışmasıdır. (6) Bu sıralar, bir yandan, örnek bir saplantı/zorlama nevrozu rahatsızlığı sergileyen "Fare Adam"ın analizini sürdürürken (7) bir yandan da *Totem ve Tabu* (8) kitabı üzerindeki ilk çalışmaları başlamıştır. Ve ön-çalışma niteliğindeki ilk yazısında, ruhsal rahatsızlıklar içinde sık rastlanan, saplantı nevrozlarında görülen, saplantılı/zorlamalı isteklerin, çok kez yine saplantılı korkular ile birlikte ortaya çıktıklarını ve insanların bu nevroitik davranışları yapamadıkları zaman, korkunç şeyler olacağı, zorlamalı düşüncelerinden/saplantılarından kurtulamadıklarını tespit etmiştir. Uzun analiz çalışmalarından sonra, saplantılı/nevroitik kişilikler ve bunların davranışları ile dindar kişilikler ve bunların dinsel davranışları arasındaki benzerliklere dikkat çeker. Ayrıca, nevrozlarda anlamsızmış gibi görünen düşünceler ve davranışlar ile dindarlardaki

salt biçimsel olduğu kanısı veren ritüellerin özlerindeki şaşırtıcı benzerliklerin altını çizer. Örneğin, oldukça atak bir çıkışla, saplantı nevrozlarının biraz komik, biraz hüznü, karikatürleşmiş bir nevrotik kişiliğe özgün, kişiye özel din olduğunu, dinlerin ise genelleştirilmiş nevroz olduğunu düşündüğünü söyler. (9) Gerek nevrotiklerin, gerekse de dindarların düşüncelerinde ve davranışlarındaki törensellik, ibadetlerde, seremonilerde olası bir aksaklığın, bunlarda ne denli büyük korkular oluşturduğunu, nevrotiklerin ve dindarların bu düşünce ve davranışlarını aksatmadan sürdürmeye ne denli büyük özenler gösterdiklerini vurgular. Bu önemli ve yeni bir düşünce tarzı başlatan yazısında, nevrotik törenin kökeni konusunda yapılacak bir iç gözlemin, dini yaşamdaki ruhsal süreçler konusunda da benzetme yoluyla bazı çıkarsamalar yapmaya olanak tanıdığını, ayrıca, nevrotik saplantılar ile dini törenlerdeki kutsal hareketler arasındaki benzerliklerin -de-, benzer "vicdani rahatsızlıklardan" kaynaklandıklarını tartışır. Zorlamalara ve yasaklara uyulmadığı zaman, nevrotikler ve dindarlar açığı çekerler (...) suçluluk duygusu ile birlikte bir tür cezalandırılma beklentisi içine girerler (...) bu nedenle -de- zorlama düşünceler ve dinsel uygulamalar bir tür savunma sistemi olarak tanımlanabilir. Bunların olası bir felakete karşı, koruyucu düzenlemeler olduğuna inanılır. Dindarlarda pratiğin uygulanmaması durumunda, Tanrı tarafından cezalandırılma ve vicdan azabından kurtulamama korkusu/kuşkusu ortaya çıkar. Analitik soruşturmaların yardımıyla, saplantılı eylemin, gerçek anlamı kavrandığı zaman, nevrotik ve dini törenler arasındaki keskin (gibi görülen) farklar ortadan kalkar. Saplantılı eylemin, bilinçdışı güdüler ve düşünceleri dile getirdiği söylenebilir. Zorlamalardan ve yasaklardan yakından kişilerin, hakkında hiçbir şey bilmedikleri bir suçluluk duygusunun

1. "Tarihsel Roman"a Giriş:

Genel Bir Yaklaşım ve Günlük Yaşamın Psikopatolojisi

egemenliği altındaymış gibi davrandıklarını söyleyebiliriz. Buna bilinçsiz bir suçluluk duygusu dememiz uygun düşer. Pusuda yatan bir beklentisel kaygı duygusu ve cezalandırılma düşüncesi... Böylece her tören, bir savunma veya güvence eylemi -ya da- bir korunma önlemi olarak başlar. Saplantılı nevrotiklerin suçluluk duygularının karşılığı, dindar insanlarda özde büyük günahkârlar olduklarının itirafıdır ve gündelik her davranıştan önce giriştikleri dua etme gibi dini törenler, savunma veya koruyucu önlem olma değerine sahiptir.

Dinsel inançların oluşumunda, baskı altına alınmış cinsel içgüdülerin yanında, bencil ve toplumsal açıdan zararlı içgüdülerin bastırılması da önemlidir. Dini alanda cezalandırılma korkusu, nevrozlarda çok daha uzun süredir bildiğimiz bir olgudur. Gerçekten de, dindar insanlar arasında günaha yöneliş, nevrotiklerden çok daha yaygındır. Bu da yeni bağınazlıklara değin uzanan yeni dini etkinliklere ve tövbe etmelere yol açar. Bu benzerlikler ve benzetmeler açısından saplantı nevrozunu bir dinin oluşumunun (eşdeğeri) patolojik karşılığı olarak değerlendirip, "Nevrozu bireysel bir din, dini ise evrensel bir saplantı nevrozu olarak" tanımlayabiliriz. (10)

2. “Leonardo da Vinci’nin Bir Çocukluk Anısı”

“Leonardo da Vinci’nin Bir Çocukluk Anısı” adlı araştırması, bu çalışma sürecinde önemli bir -ara/temel- halkayı oluşturur. Bu yazı, 1910 yılında basılmış olmasına karşın, onun bu konu üzerine en azından 1898 yılından beri düşündüğü ve bir şeyler yazmak istediği bilinmektedir. Örneğin, 9 Ekim 1898 tarihinde, arkadaşı Fliess’e, ileride yapacağı kapsamlı bir araştırmanın bir küçük ön-desen çalışması niteliğinde, “Leonardo’nun kadınlarla bir aşk serüveni yaşadığına ilişkin olarak, elimizde hiçbir belge bulunmadığını” yazmıştır. Olasılıkla salt bu betimleme bile -ayrıca- çok güzel bir insan olan Leonardo’nun biyografisindeki -kadınlardan uzak durmasındaki- gizemi sezinleyebilmek için önemli bir başlangıç noktası oluşturmuştur. Sıkça anımsatıldığı gibi, Freud, hep kendi biyografisi ve sorunlarıyla, Leonardo arasındaki benzerlikleri düşünmüş. (11) Bu onun çalışmasının önemini daha da artırmıştır. Freud, burada öncelikle (biraz da kendi durumuna benzeyen) Leonardo’nun -da- evlilik dışı doğduğunu, aşırı anne sevecenliğinin, onu kişiliğinin belirlenmesinde önemli etkilerde bulunduğunu vurgular ve “yaşamı boyu çocukluğunu koruduğunu, gerçek yaşam koşullarına ayak uydurmada yetersiz kaldığını, cinsel

eğilimlere yüz çevirdiğini ve perhizkâr bir yaşam sürdürdüğünü” anlatır. (12, 13)

Freud’un kanısına göre, Leonardo’daki derin bilgeliği yansıtan yazılarda, doğa yasalarına boyun eğip, Tanrı’nın inayet ve rahmetinden, durumu hafifletici hiçbir yardım beklemeyen insanın gönül hoşluğu sezinlenir (...) O, gerek batıl inançlardan, gerekse kişisel Tanrı ilkesine dayandırılmış din anlayışından kendisini kurtarmış ve araştırmalarını dindar Hristiyan dünya görüşünden hayli uzaklaştırmıştır.(14, 15)

Freud, bu büyük dâhinin biyografisinin analitik irdelenmesinden hareketle, din ve otorite gibi konular üzerine düşündüklerinin hemen hemen tümünü söyleme olanağını bulmuştur: Leonardo’daki bağımsız ve özgür düşünme yeteneğinde, annesinin kendisine karşı çok sevecen davranmasının yanında, erken yaşta babasından, “baba otoritesinden” ayrı yaşamasının da önemli katkısı olabileceğinin altını çizer. Onda, baba otoritesinin etkisi pek görülmez. Dinden ve benzeri batıl inançlardan da uzak kalabilmesi hep, baba otoritesinden uzak yaşamış olmasıyla açıklanabilir. Çünkü psikanaliz, baba ilişkisiyle, Tanrı inancı arasındaki, içten bağı tanınamızı sağlamış, Tanrı’ya psikolojik açıdan bir baba gibi bakılabileceğini ortaya koymuştur. Dinsellik, küçük insan yavrusunun biyolojik bakımdan uzun süren kendine yetmezliği ve yardım gereksiniminden kaynaklanır: Çocuk, yaşamın büyük güçleri karşısında, gerçek yalnızlığını ve güçsüzlüğünü anlar anlamaz, içinde bulunduğu durumu, tıpkı çocukluğundaki duruma benzetir ve yeni durumun iç karartıcılığını, çocuklukta kendini kollayıp gözetmiş güçleri geriye dönüş (regresyon) yoluyla dirilterek yok saymaya çalışır. Dinlerin nevrozlara karşı, insanlara bağışladığı koruyucu güç de, gerek tek kişide, gerekse tüm insanlardaki suçluluk bilincini, anne ve

baba kompleksinin yükünü onların omuzlarından alması, bu kompleksleri onlar hesabına çözüme kavuşturmasıdır. Din cemaati dışında kalan kimsenin ise, böyle bir işin altından tek başına kalkması gerekmektedir. Leonardo örneği, burada sözkonusu ettiğimiz dinsel inanç anlayışının doğruluğuna bir kanıt oluşturacak gibi görünmektedir. Dine inanmadığı ya da o zamanlar bundan farksız sayılacak bir yola başvurduğu, yani Hristiyanlıktan koptuğu gibi suçlamalar, daha Leonardo yaşarken bile kendisine yöneltilmiştir. (16) Zaten bir süre sonra Leonardo, ülkesinden ayrılıp yaşamının sonuna değin kalacağı Fransa'ya kaçmak zorunda kalmıştır. Freud'un tarih-din olgusu üzerine, Leonardo örneğinde yaptığı bu yorum, onun tüm yaşamı boyunca savunduklarının ve savunacaklarının ilk genel formülasyonu olmuştur.

3. "Babanın Öldürülmesi Gerekliğini" Kanıtlama Çabası Olarak Ortaya Çıkan Yapıt: *Totem ve Tabu*

I.

Freud'un, Carl Gustav Jung'la (1876-1861), görece kısa süren ve yapay olduğu başından beri belli olan dostluğunun bitiminde ortaya çıkan çatışmaların, kültür dünyasına tek, belki de bir anlamda en önemli ve yararlı olarak nitelendirilebilecek katkısı *Totem ve Tabu* yapıtıdır. Jung ile Freud arasında, özellikle de "dinsel inancın kökenleri" konusunda karşılıklı olarak, bu denli büyük bir sürtüşme ve kıskırtma olmasaydı, belki de bu çapta bir kitap yaratılmamış olacaktı.

II.

Freud'un, Fliess'den sonra yeni ve büyük bir düş kırıklığıyla sonuçlanan Carl Gustav Jung'la (1876-1961) dostluğu, Jung'un din ve dinsel inançlar üzerine geliştirdiği kuramsal çalışmaları, onu insanlardaki dinsel düşünceleri radikal olarak incelemeye zorlamıştır. Freud, daha 1904 yılında Zürih Psikiyatri Kliniği'nde, dönemin en ünlü psikiyatristi Eugen Bleuler'in, kendisinin çalışmalarını yakın-

dan izlediğini ve olumlu konuşmalar yaptığını duymuş ve haklı olarak bunları çok önemsemiş; hatta psikanaliz hareketinin en sonunda hak ettiği evrensel kabulü görmesi yolunda, ileri ve önemli bir adım olduğunu düşünmüştür.

Bleuler'in yardımcılarında Carl Gustav Jung, daha ilk yayımlandığı günlerde *Düş Yorumu*'nu okumuş; serbest çağrışım yöntemini kendi pratiğine uygulamaya başlamış; bu konuda önemli çalışmalar yapmış, sonunda beklenen zaman gelmiş, 1906 yılının Nisan ayından itibaren, yedi yıl sürecek Jung-Freud mektuplaşmaları başlamış; iki büyük düşünür/psikiyatrist arasında yoğun bir bilimsel ve özel ilişki dönemine girilmiştir. 10 Şubat 1907 Pazar günü saat 10'da, Jung Viyana'da, ilk kez Freud'u evinde ziyaret eder. Sonra, 2 Mart 1907'de, bu kez diğer bir ünlü İsviçreli psikiyatrist Ludwig Binswanger ile Jung yeniden Viyana'ya gelirler. Giderek, Zürih ile Viyana ruhbilimci grupları arasında yoğun bir trafik, bilgi ve deneyim değiş-tokuşu başlar, izleyen iki- üç yıl içinde Freud, Jung'un kişiliğine, canlılığına, çalışma hızına, bilgi birikimine, fantezi gücüne hayran kalır. Onu, "Geleceğin insanı" olarak selamlar. Alfred Adler ve arkadaşlarına karşı yaptığı haksız saldırıların ve Viyana Psikanaliz Derneği'nden çıkarılma (bir anlamda) "kastasyon hareketinin" keyfini Jung'la birlikte çıkaracak derecede ona güvenir. Sonunda psikanaliz hareketini emanet edebileceği -Yahudi olmayan Cermen kökenli - güçlü bir insan bulmanın mutluluğu içinde, "Jung'u Uluslararası Psikanaliz Derneği"nin başkanlığına veliaht olarak önerir. Papaz çocuğu Jung'un, herkesi hayran bırakan parlak kişiliğinin, bilgi donanımının ardında yatan, "çok fazla Alman"- özellikleri, psikiyatristten çok Ari Cermen bir Prusya askerini anımsatan yapısı, yüz ifadesi ve davranışları, hatta saç tıraşı bile insanı kuşkulandıracak kerte Asya ve Avrupa mistiği hayranlığı (17), bu çoğunluğunu Yahudi-

3. "Babanın Öldürülmesi Gerekliğini"

Kanıtlama Çabası Olarak Ortaya Çıkan Yapıt: "Totem ve Tabu"

lerin oluşturduğu Viyana grubunu fazlasıyla huzursuzlaştırır. Jung, Freud'a göre 18 yaş daha genç ve 18 cm daha uzun boylu olmanın getirdiği fizik üstünlükleri bile kullanarak kendisini hareketin gerçekten tek ve biricik önderi ve varisi olarak görme ve göstermesi durumu -kendisinden başka "büyük" tanıma alışkanlığı olmayan- Freud'u -bilen sonunda rahatsız etmeye başlar. Aralarındaki gerginlik artar. Bu arada, Jung'un, parapsikoloji, telepati, okültizm, astroloji hatta simya eğilimlerinin giderek artması, insan yaşamında Oidipus kompleksinin, babanın rolünün ve cinsel dürtünün önemlerini yadsımaya başlaması, bu iki büyük ve karmaşık kişilikli ruhbilimcinin arasını iyice açar ve 1913 yılında birbirlerinden tümüyle koparlar. Jung'un tüm bilge kişiliğine rağmen, 1930'lu yıllarda, Almanya'da yönetime gelen Naziler ile işbirliği yapmaya başlaması, kendisini "gereğinden fazla Alman" ve kuşkulananacak kerte mistik bulanları (ne yazık ki) haklı çıkarır.

Fakat Jung'dan ayrılma, Alfred Adler (1870-1937) ve Wilhelm Stekel'den (1868-1940) kopmaktan çok daha üzücü olur. Freud, Jung'un kişiliğinde, Fliess'de olduğu gibi, bilge bir meslektaştan öte, özel kimi konularını da tartışabileceği bir sırdaşını yitirir. Fakat, bu kopuşun ve yaşadığı bunalımın ardından, yeni bir üretkenlik dönemine başlar. İlk kez, 1912-13 yıllarında, bir anlamda Jung'un mistisizmine, din anlayışına yanıt niteliğinde olan, batıl ve dinsel inanca karşı, kendi görüşlerini anlatan ve en güzel yapıtlarından biri sayılan, *Totem ve Tabu* kitabını, ardından da 1914 yılında, "doğru yoldan sapanlara karşı öfkesini yenmeyi başaran" Michelangelo'nun Musa'sı çalışmasını yayımlar.

III.

Freud, 1909 yılının son günü, yılbaşı gecesi yazıp, 1 Ocak 1910 tarihinde postaya attığı mektubunda, Sandor Ferenczi'ye, "Dinin ilk ve son temelinde insanın çocuksu güçsüzlüğü belirmektedir" diye yazar. Ernst Jones'un kanısına göre, yeni bir çalışma döneminin başlangıcı olarak düşünülen bu mektuptan sonra, konu üzerine, ertesi yılın ortalarına değin, pek fazla bir şey duyulmamıştır. Ancak, 9 Ağustos 1911 tarihinde, Freud, Sandor Ferenczi'ye yazdığı başka bir mektupta, uğraştığı konunun özünün, "dinsel inançların psikolojisi ve dinsel bağlantıları" olduğunu açıklamış ve "biliyorum çalışmalarım düzenli gitmiyor" diye kendi kendisinden yakınmıştır.

Ancak, iki gün sonra, 11 Ağustos 1911 tarihinde, gene Sandor Ferenczi'ye "Ben tümüyle *Totem ve Tabu* kesildim" diye yazmış ve üzerinde çalışmakta olduğu yeni kitabının adını bile açıklamıştır. (18) İzleyen aylarda, Weimar'da yapılan bir toplantıda karşılaştığı Karl Abraham'a yeni çalışmalarından ve oluşturmaya başladığı yeni kuramından söz etmiş, bu konudaki araştırmalarını yaz/güz aylarında daha da olgunlaştırmıştır. Ernst Jones'a, 5 Kasım 1911 tarihli mektubunda, "Kafam yeni yeni düşüncelerle kaynıyor, ancak bunlar çok yavaş ve seyrek olarak dışarı çıkabiliyorlar ve ben bunları zorlukla ayıklayabiliyor, istediğim şekilde yazabiliyorum..." diye yakınmıştır.

Aynı gün, Ferenczi'ye de "şimdiki durumdan memnun değilim. Bir tür düşünsel sefalet içindeyim. Arada bir üretken olabiliyorum. Okuyorum, okuyorum ama bunlardan bir şey çıkabilecek mi, bilmiyorum..." diye yazar. Birkaç ay sonra, yeniden yeteri kadar hızlı bir tempo ve verimlilikle çalışmadığından şikâyet eder: "Totem çalışmaları çok zor gidiyor. Pek de ilgi duymadan, kalın kalın kitaplar okuyorum..." der.(19)

Bu kısa verilerden de kestirilebileceği gibi Freud, dinin psikolojik kökenleri üzerindeki çalışmalarını çok zor koşullarda sürdürmüş; sonunda, 12 Ocak 1912 tarihli haberinde, "Ensest Korkusu" istediğim gibi olmadı, fakat bitti. Sonuç olarak bu güzel oldu, birinci bölüm tamamlandı, diye duyurmuştur.

Totem ve Tabu kitabının ilk bölümü, "Ensest Korkusu" başlığı altında, *İmago Dergisi*'nin, 1. sayısında, 17- 33 sayfalar arasında, 1912 yılında yayımlanmıştır. Freud, başlangıçta sonuçtan pek de memnun olmamış; "Benim "Ensest Korkusu" adlı yazım hiç kuşkusuz yeterli yankı bulmadı. Ama sonraki "Tabu ve Ambivalans", "Büyü ve Düşüncelerin Gücü" bölümleri daha da güzel olacak diye yazmış. Fakat, kendisinin tüm kötümserliğine karşın, *İmago Dergisi* yönetimi, aynı günlerde, "Ensest Korkusu" adlı yazının hemen ikinci özel baskısını yapmış, çalışma daha ilk gününden büyük bir ilgiyle karşılanmıştır.

Freud'un en çok beğeni toplayan ve en anlamlı yapıtlarından biri olarak kabul edilen *Totem ve Tabu* kitabının üçüncü ve dördüncü bölümleri, 1913 yılında tamamlanmış, tümü ilk kez 1913 yılında 149 sayfa olarak basılmış, 1920 yılında yapılan ikinci baskı, yazar tarafından biraz daha geliştirilmiş ve 216 sayfaya çıkarılmış, sonraki baskılar hep bu ikinci baskı örnek alınarak yayımlanmıştır.

Freud, neden bu denli yoğun bir tutkuyla ilk toplumların, dinleri ve kültürleriyle ilgilenmek gereğini duymuştur, sorusunun gizemli yanıtının, psikanaliz kuramının, kendi özünden kaynaklanmış olduğunu düşünmek en akılcı yoldur. Analitik çalışmalarının belli bir aşamasından sonra, insanın biyografisini artık salt doğumdan itibaren bilmek, öğrenmek yetmemiş; ayrıca ilk insanlaşmaya başladığı günlerden itibaren süren tüm soy yaşamöyküsel, kültürel, tinsel, ruhsal evrim aşamalarını da izleme gereksinimi ka-

çinılmaz biçimde gündeme gelmiştir. Böylece, özgeçmişin (ontogenetik) ve soygeçmişin (filogenetik) bütünleştikleri yerde, insanın ruhsal/psişik dünyasının dinamiklerini çok daha somut kavramak mümkün olmuştur. Bu bağlamda, psikanaliz kendisini zorunlu olarak antropoloji, etnoloji, sosyoloji, tarih, arkeoloji gibi bilimsel disiplinlerle tamamlama gereksinimini duymuştur

Freud'un, kültür antropolojisine ilgisi, ilk gençlik yıllarında başlamıştır. Daha 31 Mart 1897 tarihinde, Fliess'e yazdığı bir mektupta, tarihin ilk yasağı saydığı ensest korkusunu tartışmış, ensestin antitoplumsal etkisine değinmiş ve bu korkunun aile üyelerini birbirlerine bağladığını, ancak insanları toplumla ilişki kuramayacak kerte kuşku-lu yaptığını, toplumdan korkuttuğunu söylemiştir. Ayrıca, aynı yılın, 15 Ekim tarihinde gene Fliess'e yazdığı başka bir mektubunda, "ensestin bir çocukluk istemi olduğunu" vurgulamıştır. (20) Freud, Fliess'e yazdığı, 12 Aralık 1897 tarihli diğer bir mektubunda, "İç psişik (endopsişik) mit-lerin neler olduğunu hiç düşündün mü? Ruhsal çabaları-mın son ürünü. Kişinin kendi ruhsal aygıtını, belli belirsiz algılaması, doğal olarak dışarıya, tipik olarak da geleceğe ve bunun ötesindeki dünyaya yansıtılan düşünce yansı-malarını kamçılıyor. Ölümsüzlük, intikam, ölümden son-raki yaşam, bütün bunlar, kendi ruhumuzun yansımaları. Psikomitoloji." diye yazmıştır. (21) Freud, daha 1899 yı-lında yoğun bir biçimde kültür tarihi okumaya başlamış, insanlık tarihinin çocukluk dönemi kültürlerini öğrenmek istemiştir.

Totem ve Tabu çalışmasının başlamasında, kendisinin de kerelerce söylediği gibi, Jung'un ve Wund'un bu alanda yaptıkları çok zengin araştırmalarının etkisi büyük olmuştur. Özellikle, Jung'un vurguladığı "dinin vazgeçilmezliği" düşüncesi, Freud'un bu konuya karşı kendi tavrını sergile-

mesini neredeyse zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda, “Totem ve Tabu” ya, Freud’un Jung’a verdiği radikal bir yanıt inkâr gözüyle de bakılır. Bu arada, konu üzerine önemli bir uyarıcı bilgi, o sıralar arkeoloji alanından gelmiştir. Freud, bunu sevinçle karşılamış ve 4 Temmuz 1901 tarihinde Fliess’e “İngilizlerin Girit’teki Knossos Sarayı kazısında, gerçek bir Minos Labirenti ortaya çıkardıklarını okudunuz mu? Öyle gözüküyor ki, Zeus başlangıçta bir boğaymış... Bizim Tanrımıza da -başlangıçta- bir boğa olarak tapılmış gibi gözükmektedir.” (22) diye yazmıştır. Knossos Sarayı’nın labirentlerinde bulunan baba-Tanrı-boğa Zeus’un, hem mitolojinin hem de günümüz insanının, psikik/kültürel dünyasının, psikomitolojisinin gizlerini sergilemede, kuşkusuz çok önemli katkıları olmuştur.

Freud, kuramının oluşmasında arkeolojik verilerin ötesinde, Antik Grek mitolojisinden ve trajedilerinden, Yahudi ve Hristiyan teolojilerinden, ayrıca da eski efsanelerden, masallardan çok yararlanmıştır. Mitoloji ile günlük yaşamın psikopatolojisinin birbirleriyle olan yakınlıklarını görmüş, bunlardan kendine özgü bir (otorite) “baba metaforu” geliştirmiştir. Örneğin, burada, mitolojinin Uranüs, Kronos ve Zeus’un -baba/oğul- ilişkileri, Freud’un özellikle ilgisini çekmiştir. Bu ilişkileri biraz daha iyi anımsamanın konumuzu kavramaya önemli katkısı olabileceğini düşünüyorum.

Konunun mitolojisini anımsamaya çalışırsak: Kronos, Gökyüzü Tanrısı Uranos ile Yeryüzü Tanrısı Gaia’nın oğludur. Mitolojiye göre, Gaia, günün birinde Uranos’a kızar ve oğlu Kronos’dan, babasının cinsel organını kesmesini ister. Kronos’da anasının isteği üzerine, babasının cinsel organlarını kesip, bunu denize atar. Kronos, böylece, babasını “güçsüzleştirip”, Olimpos dağına oturur. Fakat sürekli korku içinde yaşar. Kendisinin de, günün birinde

çocukları tarafından aynı biçimde “güçsüzleştirilip” -kastre, edilerek- öldürüleceğini düşünür. Bunu önlemek için de, doğan çocuklarını yutmaya başlar. Söylencelere göre, karısı Rhea, son oğlu Zeus’u babasından gizli doğurur. Girit adasında bir mağarada saklar. Kolayca beklenebileceği gibi, Zeus’da günün birinde babası Kronos’u aynı biçimde “güçsüzleş- tirip” yeraltına kapatır.

Mitolojinin bu -Tanrısal- baba-oğul ilişkileri/çelişkileri belki şöyle toparlanabilir. Kronos babasının cinsel organını kesip, onu kastre edip, “güçsüzleştirip”, öldürerek yerine oturmuş, ancak, oğlu Zeus tarafından kendisi de aynı biçimde “güçsüzleştirilmiştir”. Oğullar ve babalar arasındaki bu karşılıklı “korku/sevgi” mücadelesi (ne hikmetse hep de kastrasyon üzerinden) süregelmiştir. Sophokles, Kral Oidipus trajedisinde konuyu işlemiş, insanlar arasındaki bu belki de en temel çelişkili duyguyu odak noktasından biri yapmıştır. Bu düşünce *Totem ve Tabu* kitabının da anahtarı olmuştur.

Totem ve Tabu’da vurgulandığı gibi, animizm, ilk doğa felsefesidir ve insanların çevresindeki her şeyin bir ruhu olduğu inancıdır. İlk insanlar düşüncelerini etkileyen olgulara -da- bir ruh görünümü vermişler ve daha sonra bunu dış dünyadaki tüm nesneleri kapsayacak şekilde genişleterek düşünmüşlerdir. Bu düşünme tarzı, insanın doğal durumunun, ruhsal/spiritüel usdışı yanılsamalı yansıması olmuştur.(23) Animist düşünme tarzı, salt, belli olgulara açıklık getirmekle kalmamış, evrenin tamamının tek bir bakış açısından, tek bir bütünlük içinde kavranmasını olanaklı kılmıştır. Bu çaba, salt doğayı ve evreni açıklamak amacıyla değil, çok daha önemlisi bunları istekler ve gereksinimler doğrultusunda, denetim altına almak ve değiştirmek için harcanmıştır. (24)

3. “Babanın Öldürülmesi Gerektiğini”

Kanıtlama Çabası Olarak Ortaya Çıkan Yapıt: “Totem ve Tabu”

Animist düşünce tarzının temelini mana inancı oluşturur. Mana inancına göre, insanların ve doğanın üstünde/ötesinde, mana dolu bir güç vardır. Bu güç her şeye egemendir/kadirdir. Totem bu manalı gücün simgesidir. Mananın maddeleşmiş biçimidir.

Animizmin dünyayı değiştirmek için uygulayabildiği teknik büyüdür. (25) Büyüde amaç, manayı yönlendirmektir. Örneğin, büyü yaparak düşmandaki manayı kaldırmak, onu manasızlaştırmak amaçlanır. Ya da büyüünün yardımıyla, insan kendisini daha fazla mana ile yüklemek, doldurmak, daha -da- manalı yapmak isteyebilir.

Büyünün, muskanın, batıl inançların geçerli olduğu toplumlarda, animist düşünme tarzının insanların ruh/duygu/düşünme dünyalarına şu ya da bu biçimde etkisini sürdürdüğü görülür.

Animist düşüncenin geliştiği ilk toplumların temel özellikleri, doğaya sıkı bağlılık, kullanılan araç-gereçlerin ve tekniğin yetersizliği, günlük yaşamda geleneğin etkisi, toplumsal örgütlenmelerin kan akrabalığına dayanması, düşünmenin toplumsal/kolektif nitelikte olması biçiminde özetlenebilir.

Totemizm, bilinen en eski din ve toplumsal sistem olarak, ilk toplumlarda inanç/din ve toplumsal örgütlenmelerin, insanlararası ilişkilerin temelini oluşturmuştur. Aynı toteme inanan klan/grup/toplum üyeleri birbirlerine yardım etmek ve birbirlerini korumakla yükümlüdürler. (26)

Burada, aynı toteme sahip olan ve ona inanan insanların birbirlerini öldürmeleri ve birbirleriyle cinsel ilişki kurmaları kesinlikle yasaklanmıştır. (27) Bu kurala/yasağa uymayanlar, ölümle cezalandırılır. Toplumsal yaşamın temel güvencesi buna bağlı olduğundan, bu ilkedden hiç ödün verilmez. Bunlar, insanlık tarihinin bilinen en eski

ve en büyük yasaklarıdır (tabularıdır). Totemizmde cinsel kısıtlamalar ile dinsel inançlar/âdetler birlikte gelişmiştir. Nerede -biyolojik kökenli, içgüdüsel nitelikli- yoğun psikolojik istek varsa, orada katı ve dinsel kısıtlamalar -tabular- görülmüştür. İlk toplumlarda -da- insanın içindeki "şeytanı" bastırabilmek, bu yoğun cinsel isteği önlemek/dizginlemek için büyük çaba harcanmış, ciddi kısıtlamalar getirilmiştir. (28)

Totemizm, insanın günlük pratik gereksinmelerinden kaynaklanır. Totem bağı aile bağından güçlüdür. Totem kadın/ana çizgisini izler. Anasoyludur. Yeni doğan çocuk anasının toteminden sayılır. Onun adını alır. Margaret Mead'ın vurguladığı gibi (zaten) doğada "babalık" diye bir kurum yoktur. Babalık, -sonradan ortaya çıkan- sosyal bir kurum olmuştur. Totem hayvanına klanın/grubun atası -ata hayvan- gözüyle bakılır. Klanın totem hayvan ile mistik birliği, toplumun erkek ve kadın üyelerinin birbirleriyle olan ilişkilerini de düzenler. Totem hayvan, çok özel koşullar dışında öldürülmez ve eti yenmez, kanı içilmez. (29) Charles Darwin'in gelişmiş insanımsı maymunların sürü içi ilişkilerinin kısmen de olsa kısıtlı olduğunu bildirmesi, egzogami olgusunu açıklamak için, Freud'a önemli ipuçları vermiştir. (30) Darwin, gelişmiş insanımsı maymun sürülerinde, sürü yöneticisi konumundaki erkeklerin, son kerte kıskanç ve otoriter olduklarını, sürü içindeki diğer genç erkek maymunların aynı sürünün -hiç olmazsa kimdişileriyle cinsel ilişki kurmalarına olanak tanımadıklarını(...) bu nedenle, yönetici erkek maymun ile diğer genç erkek maymunlar arasında sıklıkla kavgalar çıktığını(...) sonunda, genç erkek maymunların çok kez sürüyü terk etmek zorunda kaldıklarını anlatmıştır. Darwin'in bu saptamaları, günümüz araştırmacıları tarafından da, doğal koşullarda yaşayan maymun sürüleri için (çok kez) doğ-

3. "Babanın Öldürülmesi Gerekliğini"

Kanıtlama Çabası Olarak Ortaya Çıkan Yapıt: "Totem ve Tabu"

rulanmıştır. Freud, Darwin'in bu tespitlerini çok önemsemiştir. Klan içinde cinsel ilişki yasağının ve egzogaminin -de- benzer bir nedenle ortaya çıkabileceğini düşünmüştür. Buna göre, maymun sürülerinden sonra, insan sürü ve gruplarında da, "aynı evi/bölgeyi paylaşanlar arasında cinsel ilişki olmaz" eğilimi ve egzogami sonradan kurallaşmıştır. Ve sonradan da aynı toteme inananlar arasında, cinsel ilişki yasağına/tabusuna dönüşmüştür". (31) Sonuç olarak Freud, ensest korkusunun, doğuştan gelen içgüdüsel bir korku olmadığını, toplumun esenliği, güvencesi bakımından sonradan alınmış (zorunlu) bir tür önlem olabileceğini düşünmüştür. (32)

Freud'un kuramı, oluşturduğu "baba metaforu" üzerinden belki şöyle anlatılabilir: Maymun sürülerinde olduğu gibi, ilk toplumlarda da grup, kıskanç, otoriter, sert uzlaşmaz bir erkeğin/babanın yönetimindeydi. Baba, genç erkekler klan içindeki dişilerle ya da en azından bunların önemli bir bölümüyle, cinsel ilişki kurmalarını yasaklamış, en azından bunu çok kısıtlamıştır. Genç erkekler, cinsel ilişki kurabilecekleri dişileri -ancak- grup dışından bulmak zorunda kalmışlardır. Yaşamın dayanılmaz düzeye geldiği bir noktada, genç erkekler, kardeşler toplanıp birlikte karar vererek "otoriteyi" yani babayı (babalarını) öldürmüş, yönetimi ellerine geçirmişlerdir. Diğer taraftan, genç erkekler klan içinde babalarını öldürmek konusunda anlaşmışlar, fakat, kadınları paylaşmak konusunda anlaşmamışlardır. Klanın parçalanma tehlikesine karşı, bu kez klan içindeki dişilerle cinsel ilişki tüm erkekler yasaklanmıştır. Egzogami ve ensest yasağı ortaya çıkmış, giderek pekişmiştir.

Freud'un kanısına göre, totemik inanç sistem, öldürülmüş babayla bir tür antlaşma, "gecikmeli boyun eğme"dir.(33) Baba kompleksinde gizli olan çelişkili (ambi-

valan) düşünce ve duygular, gerek totemizmde gerekse de diğer tektanrılı dinlerde görülür. Tüm dinlerin bir anlamda temelini oluşturan suçluluk duygusunda, çok kez düşünülmüş/duyumsanmış fakat uygulanma aşamasına konmamış bir saldırganlık (öldürme isteği) üzerinde durulur. Burada önemli olan, insanın birini (özellikle de babayı) öldürmesi değil, öldürebilecek kadar ondan nefret etmesi ve bu duygunun insanın bizzat kendisi tarafından bilinmesi/duyumsanmasıdır. Ve bu öldürme isteğini en çok duyanlar, en çok nefret edenler ve gene en çok vicdan sahibi(-ymiş) ya da en dindar(-muş gibi) görülen insanlar olabilmektedir.

Freud, antropologların, totem-hayvanın, klanın ilk ata-babaları olduğu yolundaki düşüncelerini, kuramının temel dayanaklarından biri yapmıştır. Bu denklemin, totemizmin kökenine -de- ışık tutabileceğini, Oidipus kompleksinin burada da geçerli olduğunu söylemiş; totemizmde, totem hayvanın, babanın yerine konduğunu düşünmüştür. (34) Burada, "totem yemeği" törenlerinin sonraki dinlerde kurban kesimi, "kurban ayini" olarak sürdüğünün saptanması, onun düşüncelerini pekiştirmiştir. Totem yemeğinde, totem hayvan, ancak klanın kararıyla öldürülür ve yenir; hayvana/Tanrı'ya çok saygı gösterilir. Totem yemeği aynı zamanda, kutsal yasakların çiğnenme özgürlüğünün yaşandığı bayram, karnaval/festival günleridir. (35) Burada, ata-babaların (Tanrıların), öldürülüp yenmesi, insanlık tarihinde, olasılıkla ilk bayramlar olarak görülmektedir.

Totem yemeğinde otoriter, kendisinden korkulan ve aynı zamanda sevilen baba (totem hayvan), erkek kardeşler ve çocuklar tarafından sembolik bir törenle öldürülür. Babayı öldürme suçunun ve zaferinin (acısı ve sevincinin) tekrarı yaşanır. (36) Sonra tövbe edilir. Ve yeni öldürmeleri önlemek için, klan içinde insanların birbirlerini öldürmesi

3. "Babanın Öldürülmesi Gerekliğini"

tümüyle yasaklanır. Öldürme eylemi, sembolik etkinlikler, seremoniler, ayinler, ritüellerle sürdürülür. Toplum düzenleri, ortak suça katılım üzerine kurulmuştur. Din, suçluluk duygusuna ve buna bağlı pişmanlık/tövbe düşüncesine dayanır. (37) Totem yemeğinin ve sonraki kurban törenlerinin önemli bir yanı, “aynı sofradan yemek yiyen insanların ortak eylemi” olmasıdır. (38) Birlik bağının kalıcı olması için, birlikte yapılan bu etkinlikler, ancak tüm klan üyelerinin katılımıyla dindirilebilecek bir suçluluk duygusudur. (39) İlk toplum insanları, toteme klanın atası demiş, totem sonraki tektanrılı dinlerde de, Tanrı baba olarak tanınmıştır. (40) Böylece, insanların Tanrı’yla ilişkilerinin babayla ilişkilerine benzediği; temelde Tanrı’nın yüceltilmiş babadan başka bir şey olmadığı öngörülmüştür. Freud’a göre, her türlü dinsel inanç sisteminin kökeninde baba özlemi ve korkusu vardır.

Psikanaliz, çocuklarda saptanan baba kompleksi bulguları yardımıyla, totem hayvanın, babanın yerine koyulduğunu (yedek baba) göstermiştir. Babanın öldürülmesinden uzun bir süre sonra, babaya karşı duyulan düşmanlık azalmakta; buna karşın zamanla özlem artmakta ve babanın sınırsız gücünü elinde toplayan bir idea -Tanrı- (özlemi) ortaya çıkmaktadır. (41)

İnsanlaşma sürecinin animistik evresi hem kronolojik hem de içerik olarak insanın çocukluk dönemine denk düşer. İlk toplumların yasak cinsel ilişki sorununun modern toplum çocuklarında da ilk cinsel ilişki objesi olarak ana-baba ya da kardeşlerine dönük cinsel istekler olarak ortaya çıktığı izlenir. Ergenlik dönemlerinde bu istemler olasılıkla bastırılır. İnsanlar, bu tür duyguları yaşamları boyu mutsuz acılar içinde kalma ve içgüdülerini bastırma pahasına (belki) tümüyle aşabilirler. Ana-baba ve kardeşlere duyulan -yasak- arzuların, totem toplumlarında olduğu gibi,

nevrotiklerin ruhsal yaşamların da temel düğümü oluşturduğu saptanır. (42) Tabu yasaklarında da -nevrotiklerde olduğu gibi- toplumu, biyolojik (şeytansı) içgüdülerden, bu tutkulu arzuların kaynaklanan duyguların etkisinden korumak amaçlanır. Tabuları, nevrozluların biyografilerinden öğrenmek mümkün olabileceği gibi, nevrozluların ruhsal yapılarını ve saplantılarını, antropolojinin, etnolojinin verilerinden öğrenmek de olasıdır. Her iki alanda da, tutkuyla istenen eylemlere karşı konmuş yasaklar/tabular sözkonusudur. Başlangıçtaki toplumsal yasaklar, sonradan kendiliğinden (imış) gibi ortaya çıkan ruhsal/ahlaksal ("vicdani") yasaklara, kısıtlamalara dönüşmüşlerdir.

Bunlara -giderek- doğuştan gelen yasaklar gözüyle bakılmış, ayrıca, bu yasaklar hem korku hem de haz duygusunu birlikte uyandırabildikleri için de, insanlar bunlara hem uymak hem de başkaldırmak gibi çelişkili duygular altında yaşamışlardır. Antropolojinin ve psikanalizin verilerinden öğrendiğimiz gibi, arzu/yasak/günah benzeri düşüncelerin hep karmaşık, çift değerli, çelişkili duygular içerdiği görülmüştür. İnsanlar, bilinçdışı alanlardaki bu duyguları çok kez bilinçli olarak sezinleyemezler. Sadece, bunların yaptıkları baskılar kestirilir. Biyolojik kökenli psikolojik duygular, "bilinçli olmamaya mahkûm" yasak istekler, toplumsal cezalandırma/günah (din/süperego) korkularıyla bastırılıp bilinçdışına atılmıştır.

Sonuçta, bunlar -arzuların yoğun olduğu durumlar- da nevrotik belirtiler ya da abartılmış dinsel/ahlaksal eğilimler olarak dış dünyaya yansıtılırlar. Freud, tüm yapıtı boyunca yasakların (tabuların) biyolojik-içgüdüsel istemleri önlemeye yönelik olduğunu, fakat tüm kısıtlama/yasaklama çabalarının bu biyolojik kökenli içgüdüsel istemleri ortadan kaldıramadığını, -ancak- bilinçdışına itebildiğini sergilemiştir. İnsanlar çok kez bilinçdışına itil-

3. "Babanın Öldürülmesi Gerekliğini"

Kanıtlama Çabası Olarak Ortaya Çıkan Yapıt: "Totem ve Tabu"

miş/bastırılmış içgüdülerini, bilinçli olarak algılayamadıkları için, en doğal istemlerine karşı getirilmiş bu katı ve saçma yasakları, -sanki "Tanrı'nın emriymiş" gibi- kabullenmişlerdir. Tabularda olduğu gibi, içgüdüsel baskılar da bulanık duygular olarak sezilenmişlerdir. Korku her zaman arzudan çok daha güçlü olduğu için (43) yasalara karşı çıkmış olmak korkusuyla, içgüdüler daha derinlere bastırılmış, ama yine de bu içgüdüsel istemleri gözler önüne sermiştir. Bunların ayrıca çocukluk duygularının/istemlerinin de merkezini oluşturdukları, bu yasaklara uyanların da uymayanların da hep çelişkili duygular, korkular içinde yaşadıkları gözlenmiştir.

Freud'un kanısına göre, nevrotiklerde saptanan saplantılı düşünceler ve davranışlar, görünürde yasaklanan eylemlere karşı bir tür korunma, gerçekte ise -totem/kurban törenlerinde olduğu gibi- yasaklanan eylemin sembolik "bir tür" tekrarıdır. Sıklıkla yoğun/müşfik bir sevginin ardında (hep ya da çok kez) bilinçdışı gizli bir düşmanlık -ya da bir cinsellik- bulunduğu gözlenebilir. (44) Bu bağlamda, dünya tarihinde hemen hemen tüm kültürlerde bu tür yasakları çiğneyenlere hep "kıskanılan suçlu" (45) gözüyle bakılmıştır.

Psikanaliz gibi, batıl inançların ardına sızmayı (aynanın arka yüzünü de görmeyi) başaran, çözümlemelerde ilk insanların, nevrotiklerin ve dindarların ruhsal dünyaları biraz daha yakından ve ayrıntılı olarak anlaşılmıştır. Batıl inançlı ve nevrotik insan -tıpkı animist düşünme tarzı içindeki insan gibi- kendi inançlarını güçlendirmek için düşünceleriyle dış gerçekleri, olguları (dünyayı) değiştirebileceğinin yanılsaması içindedir. Batıl inançlılar ve nevrotikler bu "yanılsamaya" inanırlar. Ve bu yoldan, ussal düşünceye karşı batıl inançlarını çoğaltmaya, yoğunlaştırmaya çalışırlar. Böylelikle çocuksu bir düşünme tarzıyla,

ruhsal yaşamda geçerli yasalar, gerçek dünyaya uygulanmaya çalışılır. Büyüler, muskalar, dualar aracılığıyla yağmur yağdırma törenlerinde yapılmak istendiği gibi... Bu bağlamda iyi ve kötü ruhlar, insanın kendi duygularının, düşüncelerinin dış dünyaya yansımından farklı şeyler değildirler. İnsan, kendi duygusal yoğunluğunu kişilere dönüştürür; dünyayı onlarla doldurur ve sonrasında, kendi iç-ruhsal süreçleriyle tekrar karşılaşır. (46) Paranoidlerin ruhsal yapılanmalarında olduğu gibi, gerçek dünya yerine -son bir seçenekle- konulan nitelikleri çok daha düşük, sanrısız, yanılsamalı bir dünyada yaşamaya çalışılır.

İlk toplumların insanları da -batıl inançlılar ve nevrotikler gibi- düşüncelerini büyü gibi kullanmayı, gelecek felaketleri -düşünüp- ibadet ederek önlemeyi deneyerek, gerçek dünyayı değiştirmeye çalışmışlardır. Burada, ilk toplum insanların, nevrotiklerin ve batıl inançlıların, bastırılmış yasak cinsel isteklerini doyurma arzularının cezası olarak, hep bir felaket beklentisi içinde oldukları gözlenir. Büyüler, muskalar, ibadetler, hep bu bilinçdışı yasak arzulara karşı bir tövbe ve korunma önlemi olarak ortaya çıkarlar.

İlktoplum insanların, batıl inançlıların, düşüncelerinin içerikleri üzerine toplanan bilgiler/bulgular da analitik verilerle örtüşmüş, örneğin, bu insanların da cinsel yaşamları bastırılıp, kısıtlandıkça düşüncelerinin içeriğinin, modern toplum insanların çocukluk dönemlerinde olduğu gibi, yoğun biçimde cinselleştiği görülmüştür.

Mitolojinin verilerinin, psikanalizin gelişmesine birçok açıdan büyük katkısı olur. Örneğin, Dionysos'un Titanlar tarafından öldürüldükten sonra parçalanarak yenmesi ve sonra da bu acıyı anmak ve kutlamak için düzenli olarak tekrarlanan Dionysos şölenleri, bir yandan totem yemeği törenleri geleneğinin sürmesine, bir yandan da trajedile-

3. "Babanın Öldürülmesi Gerekliğini"

Kanıtlama Çabası Olarak Ortaya Çıkan Yapıt: "Totem ve Tabu"

rin ortaya çıkışına neden olmuştur. Örneğin, Sophokles bu ortamda yetişmiştir. Dionysos şölenleri ve trajediler Antik Çağ insanı ve modern insanın yaşama karşı tavrı alışını son kerte anlamlı biçimlerde sergilemiştir. Tüm bu bilgiler Freud'un kuramından önce, Nietzsche örneğinde olduğu gibi, modern felsefenin de başlıca dayanak noktalarından birini oluşturmuştur.

Freud, ayrıca, Hristiyan mitolojisinden ve teolojisinden aldığı örneklemelerle savlarını daha da açıklamaya ve pekiştirmeye çalışmış, kendisini ilk günaha kurban eden oğullar söylenceleri arasında en etkilisi olan İsa "inancı"na göre(47), Hristiyanlıkta ilk günah Tanrı/babaya karşı işlenmiştir. İsa bu ilk günahı toplum adına üstlenir. Kadından tümüyle el çeker. Ve gene toplum adına kendisini kurban vererek, diğer insanları günahlarından arındırmaya, ardından gelenleri ilk günahın vebalinden kurtarmaya çalışır. Ancak, bu kez oğul, baba yerine Tanrı olur. Ya da, baba Tanrı'nın yanında, oğul Tanrı olarak yer alır. Bu durum, Hristiyan teolojisinde, "babayı öldürme yasağı" ve "öldürmeyeceksin" Tanrı buyruğu ile temel bir ahlak ilkesine dönüşür. (48) Hristiyanlıkta, totem yemeği törenlerinde sembolik soyutlamalara gidilmiş, ileri düzeylerde estetize edilmiş, kurbanın/İsa'nın eti olarak ekmek, kanı olarak şarap içilmeye başlanmıştır. (49) Bu düzeyde gelişmemiş ve estetize olmamış, daha ilkel dinlerde, kurban kesme törenlerinin, olanca vahşetiyle bugün bile hâlâ süregelmekte olduğu hep birlikte ve çok yakından izlenmekteyiz.

Freud'un *Totem ve Tabu* çalışması tahmin edilebileceği gibi, hem Hristiyan kilisesi ve hem de entelektüel çevrelerden büyük ilgi görmüş, *Totem ve Tabu* üzerine pek çok olumlu ve olumsuz yazı yayımlanmıştır. Kilise çevreleri bugün bile bu yapıtta öngörülenlere karşı yanıt aramaya

çalışmaktadır. *Totem ve Tabu* çalışması tüm bilim dünyasının düşünce tarzlarını etkilemiş; kültür antropolojisi gibi son kerte önemli yeni bilim dallarının doğuşuna neden olmuştur. Öte yandan Freud, tüm yapıtları arasında, en çok *Totem ve Tabu* çalışmasını sevdiğini söyler. Thomas Mann, daha 1929 yılında, Freud'un yapıtları arasından, salt kuramsal etkisiyle değil, aynı zamanda şiirsel anlatı gücü nedeniyle de *Totem ve Tabu*'nun kendisi üzerinde ayrı bir yerinin olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca örneğin "Seçilen" romanında, hemen hemen tümüyle Freud'dan esinlenerek, iki kardeş arasında yaşanan ensest ("yasak") aşkı işlemiştir.

3. "Babanın Öldürülmesi Gerekliğini"

Kanıtlama Çabası Olarak Ortaya Çıkan Yapıt: "Totem ve Tabu"

4. Psikanaliz-Edebiyat İşbirliğinin Muhteşem İki Örneği:

*Karamazof Kardeşler Romanı ve
Kafka'nın "Öyküsü"*

I.

Karamazof Kardeşler romanı, Freud'un başucu romanlarından biridir. Ve özellikle bu romandan hareketle, Dostoyevski'nin kişiliğine, babasıyla olan ilişkilerine sıklıkla değinir. 1927-28 yıllarında, *Karamazof Kardeşler* romanının özel bir baskısına -istek üzerine- yazdığı "Dostoyevski ve Baba Katli", onun "tarihsel romana" yaklaşımı açısından özel bir öneme sahiptir. Bu yazı nedeniyle -bir kez daha- Dostoyevski'ye hayranlığını belirtir. *Karamazof Kardeşler*'in yazılmış romanların en güçlüsü olduğunu ve eserin "Büyük Engizitör" epizodunun, dünya edebiyatının o ana dek ortaya koyduğu yapıtların en üstünü olduğunu dile getirir. Fakat, yine Dostoyevski'nin, "Çar'a ve tüm Hıristiyanların Tanrısına karşı aşırı saygılı oluşunu ve bağnaz Rus milliyetçiliğini" bir türlü bağışlamadığının altını çizer. (50)

Kanısına göre, *Karamazof Kardeşler*'deki baba katliyle, Dostoyevski'nin kendi babasının öldürülüşü arasındaki yadsınması olanaksız ilişki, pek çok Dostoyevski araştırmacısının ve biyografi çalışmasının gözünden kaçınmış, bu temelden kaynaklanan -giderek- "modern bir psikoloji ekolünden" söz edilmeye başlanmıştır. (51) vFreud, bu ya-

zısında da (yeniden) baba katlinin, tek bir kişinin olduğu kadar, tüm insanlığın işlediği ilk ve temel suç (52) olduğunu anımsatmış, oğlan çocuğun babasına karşı çelişkili duygular/ilişkiler içinde yaşadığını, bunun da hem suçluluk duygusunun hem de babaya benzeme arzusunun başlıca kaynağını oluşturduğunu vurgulamıştır.

Freud'un bu çalışmada ortaya koyduğu görüşler şöyle özetlenebilir: "Oğlan çocuğu, babasıyla, psikanaliz dilinde, çelişik sözcüğüyle anlatılan bir ilişki içinde yaşar. Bir yandan, kendisine rakip saydığı babasına karşı, onu ortadan kaldırmayı amaçlayan bir kin ve nefret besler; öte yandan, yine babasına belli bir sevgiyle her zaman ruhunda yer verir, her iki tutum da bir araya gelerek, baba özdeşleşmesini doğurur. Gerek hayranlık duyduğu babasına öykünme arzusu, gerek kendisine rakip gördüğü babasını ortadan kaldırmayı amaçlaması, oğlanın kafasında babasının yerini alma düşüncesini uyandırır.

Derken, bu gelişim süreci, güçlü bir engelle karşılaşır; oğlan, kendisine rakip gördüğü babasını yok etme çabasının babası tarafından günün birinde iğdiş edilme eylemiyle cezalandırılabileceği korkusunu içinde hissetmeye, yaşamaya başlar. İğdiş edileceğinden ürkerek, yani erkekliğini koruyabilmek için, babasını ortadan kaldırıp, annesini ele geçirme isteğinden vazgeçer. Gelgelelim, sözkonusu isteğin bilinçdışında varlığını sürdürmesi suçluluk duygusunun temelini oluşturur. Bu süreç de, Oidipus kompleksini ileride bekleyen doğal bir yazgıdır. (53) Freud'un kanısına göre de, dünya edebiyatında değerini yitirmeyecek üç yapıt olan; Sophokles'in Kral Oidipus'u, Shakespeare'in Hamlet'i ve Dostoyevski'nin *Karamazof Kardeşleri*'nde -hep- baba katli konusunun işlenmesi rastlantı sayılamaz. Yapıtların her üçünde de öldürme eyleminin nedeni, aynı kadın -anne- çevresinde döner. Cinsel rekabet gözler önü-

ne serilir. Ama bu sergilemenin konusunu, Antik Grek mitolojisinden alan, Kral Oidipus'ta, hepsinden daha açık yüreklilikle yapıldığı görülür. Trajedide öldürme eylemini yapan kahramanın kendisidir ve dolaysız olarak annesiyle evlenir. Ancak, babayı öldürme isteğinin çıplak ve açık itirafı ruhçözümsel ön çalışmalar yapılmaksızın kanıtlanabilecek bir şey değildir... (54) Kral Oidipus'un, babasını öldürmesi "akıl erdirilemeyen bir yazgının zorunluluğu" olarak görülür ve suç ortaya çıkınca, Oidipus, suçu üzerinden atmaya çalışmaz... Tersine açık yüreklilikle çok doğal bir olaymış gibi suçunu hemen benimser... (55) Yazgısına razı olur. Shakespeare'in oyununda dolaylı bir yol izlenir. Oyunda babasını öldüren kahramanın, kendisi değil, bir başkasıdır ve bu başkası için eylem baba katli anlamı taşımaz... Gerçekleşmiş eylemin öcünü alması gereken (Hamlet), ne tuhaftır ki bunu başaracak gücü, birtürlü kendisinde bulamaz. Ama -bizler- Hamlet'in elini kolunu bağlayan nedenin, suçluluk duygusu olduğunu biliriz. Ve gene biliriz ki, o da en az amcası kadar babasını öldürmek istemektedir ve kendisinden önce davranan amcasına karşı -gene tuhaf- bir tutukluk içindedir.

*Karamazof Kardeşler'*de bir adım daha ileri gidilir. Burada, cinayeti işleyen kahramanın kendisi değil bir başkasıdır. Psikolojik açıdan önemli olan, cinayeti şu ya da bunun işlemiş olmasından çok, işlenen bu cinayeti kim(ler)in hoş gördüğüdür. (56) "Karamazof Kardeşler" romanında, Dostoyevski, katile karşı sınırsız bir sempati duyar. (57) Ve yine onun için, katil normalde başkalarının taşıyacağı suçu, kendisi üstlenmiş bir kurtarıcı -İsa- gibidir. Bu tür bir bağlam içinde yazar, bu baba katlini paravan yapıp, kendi itiraflarını sanatsal yoldan dile getirmiştir. Freud'un kanısına göre Dostoyevski, dinsel yönden yaşamının sonuna kadar dindarlık ile Tanrıtanımazlık arasında bocala-

yıp durmuş... Güçlü zekâsı, dindarlığın karşısına çıkardığı düşünsel sorunlardan hiçbirini görmezden gelmesine olanak vermemiştir. Dünya tarihinin izlediği gelişimi, bireysel planda yenileyen Dostoyevski, İsa idealinde bir çıkış yoluna kavuşup, suçluluk duygusundan kurtulabileceğini ummuş, çektiği çilelerle İsa rolünü oynamada yararlanabileceği düşünceye kapılmıştır. Genellikle dinsel alanda özgürlüğe ulaşamamış ve tutuculukta karar kılmışsa da, dinsellik duygusunun temeli, tüm insanlar için sözkonusu oğul suçunun, Dostoyevski'yi de, birey üstü büyüklük kazanması, güçlü zekâsına karşın onun bu büyüklükle baş edememesi (58) olmuştur.

II.

Kafka'nın *Yargı'sı*, *Totem ve Tabu* çalışmasıyla aynı aylara, hatta günlere denk düşer. Bu öyküyü yazarken Kafka'nın, *Totem ve Tabu*'yu okumuş olmasına olanak yoktur. Fakat o Freud'un baba-oğul ilişkisi konusundaki yaklaşımlarını çok iyi bilmektedir. Yazılarının mantığı açısından günlüğüne de "tabii ki Freud'un etkisiyle" notunu koyar. Ayrıca *Yargı* öyküsünü bir anlamda, *Düş Yorumu*'nun hazırlık dönemindeki "otoanaliz mantığı" içinde -de- değerlendirmek olasıdır.

Yargı öyküsü çok kısa bir özetlemeyle belki şöyle toparlanabilir: Genç iş adamı Georg Bendemann, güzel bir ilkbahar sabahının bir pazar günü, görece aydınlık ve insana umut veren ortamında, çalışma odasında masasına oturmuş, Petersburg'da yaşayan ("bilinçdışı asıl kendisi" olması olası), eski bir çocukluk arkadaşına bir mektup yazar, "oyunsu bir yavaşlıkla" mektup kağıdını zarfa koymaya çalışır. Arkadaşı, yıllar önce evinden kaçıp Rusya'ya gitmiş, bir mağazada çalışmakta, ama işleri ve diğer arkadaşlık ilişkileri pek de başarılı gitmemekte, oldukça

yalnız bir yaşam sürdürmektedir. Kısaca (evden kaçmış ama) başarısız bir yaşamı olmuştur. Kendisinin işleriyse oldukça iyi gitmektedir. İki yıl kadar önce, annesini kaybettiklerinden bu yana, eşinin desteğini yitiren babası iyice çökmüş, şimdi mağazanın oldukça karanlık ve geri plandaki bir odasında, bütün gününü eski gazeteleri okumakla geçirmektedir... Zaman zaman mağazanın işlerine katılsa da, yönetimin önemli bölümünü çoktan Georg'a devretmesi gerekmiştir. Georg bu arada nişanlanmış, zaten mektubu da bu eski arkadaşını, düğününe davet etmek için yazmıştır... Ancak bu uzaktaki arkadaşından, nişanlısının bile haberi yoktur.

Georg, yazdığı mektubu cebine sokarken, uzun koridorun sonundaki babasının karanlık odasına girmek ve bu mektuptan onu haberdar etmek gereksinimi duyar. Babasına Petersburg'da yaşayan arkadaşına yazdığı mektubu gösterir. Babası şaşırır. "Senin Petersburg'da arkadaşın var mıydı?" diye sorar. Georg, "evet" diye yanıtlar... Sonra babasının yorgun göründüğünü, dinlenmeye gereksinimi olduğunu söyler... Soyunmasına yardım etmek ister. Kollarına alıp babasını yatağına taşır. Kendi elleriyle babasının üzerini örter... Yorganı omuzlarının hayli üzerine çeker. Ayrıca, ayaklarının bile, yorganla gereği gibi örtünüp örtünmediğini kontrol eder.

Ama tam da bu anda babası, birden yorganı büyük bir güçle üzerinden atar; "üstümü örtmek istiyorsun hayırsız çocuğum, ama henüz örtülmemiş değilim" diye bağırıp dev gibi bir görünümle yattığı yerden ayağa kalkar. "Sen babanı alt ettiğini sanıyorsun ama baksana sen bana... Sakın yanılmayasın ben hâlâ senden daha güçlüyüm" der. Öfkesini ve bağırmasını sürdüren baba, oğluna "Seni şimdi suda boğularak ölmeye mahkûm ediyorum" diye kesin Yargı'sını açıklar. Georg, kendisini babasının odasından

kovulmuş hissedip dışarı çıkar, koşarak ilerideki köprü-nün korkuluklarından sıçrayıp arkasına geçer... Ve son sözleri olarak "sevgili anneciğim, sevgili babacığım! Doğrusu ben her zaman sizleri çok sevdim!" diyerek kendisini aşağıya suya bırakır. "O sırada köprü üzerinde yoğun bir trafik vardır..." (59)

Kafka, üzerinde çok tartışılan bu öyküsünün yazılış tarihini hatta saatini bile kesinlikle belirtmiştir. *Yargı*, 1912 yılının, 22 Eylül Pazar günü saat 22'de yazılmaya başlanmış, ertesi sabah, 23 Eylül günü saat 6'da tamamlanmıştır. Dostu Kurt Wolff'un söylediğine göre, "en sevdiğim çalışma" dediği bu öyküde Kafka, tam da Freud'un, *Totem ve Tabu*'sunun ilk bölümünün Imago dergisinde yayımlanmaya başladığı günlerde, kendisinin bir tür otopsisini yapmaya, bedensel ruhsal konumunu sorgulamaya, tanıtmaya, tanıtmaya çalışmış, ancak böylesine bir hesaplaşmadan sonra, "yeni bir varlık duygusuyla", yeni bir şeyler yapabileceğini, yeni bir sanatçı kişiliğiyle, otobiyografik bir iç dökmeden sonra, *Dava*'yı yazmaya başlayabileceğini düşünmüş olabilir.

Daha somut söylersek, *Yargı* öyküsü, Kafka'nın, Kafka olmasını sağlamış, sonra da 1919 yılında yazdığı *Babama Mektup*'ta bu durum daha da pekişmiştir.

Kafka, yapıtlarında kendi deneyimlerini, çocukluk yaşantısını çok kez yarı karanlık, irreal ortamlarda ve yaşantı parçacıkları halinde yazmasına karşın, o denli açık ve içtenlikle sergilemiştir ki, artık yapıtları otobiyografi olmaktan çıkmış, tüm insanların ortak yaşantıları, hatta çağın tarihsel yazgısı gibi okunmuş; psikanaliz ile edebiyatın birbirlerini destekleyerek çoğaltmalarına büyük katkıda bulunmuştur.

Bu öyküde oğul/Georg, olasılıkla Kafka'nın kendi çocukluk özlemlerini dile getiren, uzaklara giden (gitmek is-

teyen), kendi başına bir yaşam kuran, sanal arkadaşını (hiç olmazsa mektup yazarak) anımsayıp, iç döktüğü özbenliğidir. Gerçek oğul, mağazanın yönetimini eline almak üzereyken, bu düşüncelerini babasına anlatmak gereksinimi duyar, fantezilerinde/düşlerinde olsun, duyumsadığı suçunu itiraf etmek, mektubu göstermek bahanesiyle odasına girer... Yorgun, halsiz neredeyse ölmek üzere olan babası onun bu tür düşlerine bile öfkelenir... Birden ayağa kalkar ve oğlunu ölüme mahkûm eder.

Oğul bir an biraz itiraz edecek gibi bir şeyler düşünür; benliği biraz kıpırdanır gibi olur, ama hiçbir şey yapamadan, hatta kendisine bildirilen *Yargı*'dan ve buna uygun hareket etme kararı alışından, kısacası yaptığı işten orgazm olacak ölçüde haz duyarak, kendisine söylenenleri yapar. Koşarak gidip kendisini köprüden aşağıya atar. Burada babaya karşı duyulan güç/sevgi çelişkili duyguları, öfke/homoseksüel bağlantıları (pozitif ve negatif Oidipus kompleksleri), babanın odasındaki (alacakaranlık bir ortamda) çok örtük anlatımlarına karşın olabildiğince açıklıkla sergilenirler. Ayrıca öykünün dili, oğul/Georg'un, ilk ergenlik özlemlerini düşlediği dönemlere uygun ölçüde, neredeyse çocuksu bir naiflikte yazılmıştır. Ancak burada da *Düş Yorumu*'nu anımsatan ve biri açık, diğeri örtük, "yaşanan hakikatin edebi yorumu" da denebilen ya da nasıl olması istendiği ile gerçeğin nasıl olduğunu birbirleri içinde eriten, karıştıran ve yoğunlaştıran (özcesi asıl gerçeği çok daha çarpıcı anlatan) ikili bir okumayı -dili- kapsar. "Sosyal kendisi" ile mutsuz ve başarısız olmasına karşın kaçıp kurtulmuş Rusya'daki arkadaşı, bilinçdışı çelişkili bir düş/gerçek karışımını sergilerler.

Öykünün son cümlesi çok anlamlıdır: Georg kendisini suya atarken, köprüünün üzerinde yoğun bir trafiğin olduğu yazılır. (Almanca: "...ging über die Brücke ein

geradezu unendlicher Verkehr". Burada "Verkehr", Al-mancada hem iletişim, trafik hem de cinsel ilişki, haz, doyum (koitus) için sıklıkla kullanılan bir sözcüktür. Kafka bunu (babaya karşı duyduğu homoseksüel duyguyu vurgulamak için) özellikle mi kullanmıştır? Bilemiyoruz. Ayrıca Kafka, Max Brod'a öykü tamamlandığı, son cümlesi yazıldığı an'da yoğun bir cinsel boşalma duygusu (ejakülasyon) içinde olduğunu söylemiştir... (Max Brod: Über Franz Kafka, Der Dichter über sein Werk, 1974, s.20) Ama burada, gene de Kafka bizi biraz kuşkuda bırakır. Ölürken duyduğu bu haz, babanın yargısına uyduğu için midir, yoksa daha başından beri hiç sevmediği bu dünyadan artık temelli kaçtığı, ölümüne gittiği için midir? Bu konuda gene pek bir şey söyleyemeyiz.

Oğul babasını yatağa yatırıp, üzerine yorganla iyice örttüğü, kapadığı anda (bile) baba insanüstü Tanrısal bir güçle ayağa kalkabilmektedir. Ve oğul çaresiz, kendisi hakkında verilmiş ölüm yargısını -ilktoplumlara özgü bir tür "Voodoo ayinine" benzer davranışla- uygulamıştır... *Yargı* öyküsünün ardından, Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasının arifesinde, 1914 yılının Temmuz ayının sonlarında, Kafka artık "meta suçu", "dünyaya geldiği anda, insanın zaten varoluşsal suçlu olduğu konusunu" tartışacağı Dava'yı yazmaya başlamıştır.

Bu durum, yeni yüzyıl insanının, otorite karşısında hiçbir itiraz etme gücü olamayışının bir tür kanıtını -dile getirir. Sonraki yıllarda yaşananlar, birey-insanların, kitlelerin itaatlerini ve kendilerini tahrip ederlerken (bile) duydukları hazları ve babalar (-otoriteler) karşısındaki kahredici çaresizliklerini, babaların (otoritelerin) her konuda kendi kendilerini yenileyebileceğini sergilemiştir. Bu kişilik yapısı, sonraki yıllarda Erich Fromm ve Adorno ile arkadaşları tarafından felsefi, politik, psikolojik "otorite

yanlısı karakter" paydası altında çok daha geniş kapsamlı olarak tartışılmıştır.

Babasının birden ayağa kalkması, Kafka'da büyük bir suçluluk duygusu uyandırır. Neden? Nereden gelir bu suçluluk duygusu? Bilemeyiz. Günlüğünde bunun oto-biyografik bir hesaplaşma olduğunu yazar. Analitik bakış açısından, bu durum baba-oğul çatışma alanı içinde, bir egemenlik savaşıdır kuşkusuz. Daha somut söylersek: Kafka burada (belki de) kendi durumundan, babası ile olan ilişkilerinden (süper-ego karşısında duyulan varoluşsal bir suç/acı çekme/haz duygusundan) kalkarak, "insanlık durumunu" ("Conditio humana") anlatır. Freud'da ileri-ki yıllarda, sıklıkla ama özellikle de, 1930 yılında yazacağı "Kültür İçinde Huzursuzluk" yapıtında, "yazgısı kaçınılmaz olan suçluluk duygusunun" altını çizer. Bu belki de, Goethe'nin de vurguladığı, Prometheuslar'a özgü bir suçluluk duygusudur. Çünkü "insan hiçbir zaman yapılması gerekli şeyleri yeteri kadar yapmamış, ödevlerini (hep) yarım bırakmış" (bir anlamda "yeteri kadar günahkâr olmamış" için) Tanrılar tarafından zincirlere vurulmaya ve melankolik acılar içinde ölmeye mahkûm edilmiştir. Bu bağlamda Goethe, Kafka, Freud ve benzerleri korkudan, iç huzursuzluktan yerlerinde duramadıkları, uyuyamadıkları zamanlar, bir tür "şeytanla işbirliği yaparcasına" şeytanın hizmetinde (ve "şeytani bir görev" olarak) yazmışlar, yaratmışlardır. Bu yazarak yaratma -Kafka'nın kanısına göre- Prometheus benzeri bir suçla bir tür ateş çalamaz. Freud hemen hemen tüm çalışmalarında (en azından satır aralarında) insanın yeteri kadar suçlu ve günahkâr olmadığı ve de "ateşi gökten çalamadığı için" nevrotik ya da psikotik olduğuna değinir.

Ama belki de Kafka'nın inkârı çok daha ileri düzeylerdedir. Yapıtlarında çok zaman aşılması olanaksız kapalı

bir dünya gözlenmez. İnsanlar, insan olmanın aşılması zor, hatta çok kez olanaksız yasallıklarını, tıkanan kanallarını aşmaya çalışırlar, içlerinde hep bir umut (bile) vardır; örneğin (*Dava*'da, Josef K. öldürülmeye götürülürken bile, son anda açılan pencereden, yanan ışıktan, ileriye doğru çıkan bir insandan hep bir umut bekler) ama sürekli olarak kapalı kapılara çarpar (lar). Sonunda suç ve günahın (dahi) sözkonusu edilemediği, sadece "yoksama ve tahribin" bulunduğu -gerçek- bir dünya ile karşılaşılır...

Freud'un, "inkârları kendi başkaldırısını çok aşan" Bohemyalı Yahudi yazar Franz Kafka'dan haberdar olmadığını düşünmek oldukça zordur, ama ne yapıtlarında ne de mektuplaşmalarında Kafka'dan söz ettiği görülür. Bu tavır da olsa olsa "insanlık durumu" ile açıklanabilir. (60).

5. On Yedinci Yüzyılda Kilisede İmzalanmış Bir “şeytan Anlaşması”

I.
Freud, ilk gençlik yıllarından beri (özel mektuplarında ya da bilimsel araştırmalarında görüldüğü gibi), psişik fonksiyonların, bilimsel yöntemleriyle açıklanamayan ve daha az rasyonel(miş) gibi görünen din, inanç, şeytan, cin çarpması gibi olgulara büyük ilgi duymuş. Paris’te bulunduğı ve Ortaçağ cinbilimciliğı üzerine önemli araştırmalar yapan Charcot’nun yanında çalışmaya başladığı dönemlerde, bu konuya ilgisi artmıştır. 17 ve 24 Ocak 1897 tarihlerinde, arkadaşı Fliess’e yazdığı mektuplarda, bu konuları çok daha somut biçimlerde tartışmış ve “cadı-şeytan ilişkilerinin, olasılıkla ‘baba figürü’ üzerinden çalışan ruhsal bir fenomen olabileceğinin” ısrarla altını çizmiştir. Sonraki yıllarda da, bu tür psişik/ruhsal olayları anlayabilmek ve anlatabilmek, bunların ardında yatan gerçeklere yaklaşabilmek, bilimsel araştırmalarını yapabilmek için, çok sayıda teoloji, antropoloji, etnoloji gibi tıp dışı bilim dallarında çok sayıda yapıt okumuştur.

27 Ocak 1909 tarihinde Viyana’da yaptığı bir konuşmada, elimizdeki çalışmanın temel bakış açısını belirleyen bir tartışma başlatır. Psikanalizin, cin, şeytan, cadı gibi ruhsal olgulara, yanılsamalara bakışını anlatmaya çalışır. Ve cin, şeytan, kötü-ruh gibi fenomenlerin gerçekte doyurulmamış, derinlere bastırılmış içgüdüsel arzuların dış-

dünyaya özgün sanrılı, hezeyanlı yansıyış biçimlerinden olduğunu savunur.

O, bu konulara da tam bir modern kuşkucu, materyalist doğa bilimci tavrıyla yaklaşmış, din olgusunun, dinsel inançların nedenlerini rasyonel yöntemlerle araştırmıştır. Bu nedenlerle, onun, özellikle din psikolojisine yaklaşımında, ilk gençlik mektuplarından, son yapıtı *Musa Denen Adam ve Tektanrılı Dinler* çalışmasına kadar yazdıklarında, şaşırtıcı bir tutarlılık ve süreklilik olduğu görülür.

II.

Viyana'daki ünlü bir kitaplığın yöneticisi Dr. R. Payer Thurm, Viyana'nın 140 kilometre kadar güneybatısında bulunan ünlü Gnadenort Mariazelle den kitaplığın arşivlerin de bulduğu 17. yüzyıldan kalma, son derece öğretici bir "şeytan antlaşması" belgesi ve bununla ilgili resimleri Freud'a vermiştir. Bu belgelerin Freud'un eline tam ne zaman geçtiğini bulamadım. Fakat, bu belgelere dayanarak, 1922 yılının son aylarında yaptığı çalışmaların sonucu yazdığı yazı, ilk kez 1923 yılında *Imago* dergisinin 9. cilt, 1. sayısında, 1-34 sayfalar arasında yayımlanmış; sonra da 1924 yılında Viyana ve Zürih'te 43 sayfalık bir broşür olarak ayrıca basılmıştır. (61)

Dr. R. Payer Thurm'un gönderdiği belgelere göre, 1668 yılında Viyanalı ressam Christoph Haitzmann, bir "şeytan çarpması" hastalığı nedeniyle, gene Viyana dolaylarındaki Mariazelle Manastırı'na gelmiş. Buradaki tedavi süreci içinde hezeyanlar, sanrılar arasında şeytan görmüş, onunla konuşmuş ve sonunda manastır yetkinlerinin bilgisi altında şeytanla antlaşma yapmıştır: Latince kilise tutanakları ve ayrıca ressamın kendisinin Almanca yazdığı günlüklere göre, bu "şeytan antlaşması" ayrıntılarını kısmen de olsa öğrenmek mümkün olmuştur.

Şeytanla anlaşıma 1

Şeytanla anlaşma 2

Kilise kayıtlarına ve günlüklere göre, ressam Christoph Haitzmann, babasının ölümünden sonra, oldukça ciddi melankolik bir ruhsal rahatsızlık göstermiş, çalışma isteğini ve günlük yaşamı kotarma gücünü yitirmiş, ayrıca, çeşitli bedensel şikâyetlerden yakınmaya başlamıştır. Bir tür varoluş mücadelesi veren ressamı gören yörenin papazı, bu ruhsal durumu kötü ruhlarla yapılan yasak bir ilişki sonucu ortaya çıkmış olabileceğini düşünmüş ve yazdığı bir tavsiye mektubuyla tedavi olabilmesi için onu Mariazelle Manastırı'na göndermiştir.

Ressam burada günler, geceler boyu geç saatlere kadar dua ederken bir gece korkular, ağır bedensel kasılmalar, sancılar içinde kıvranmaya başlamış ve gözüne şeytan görünmüş. Ressam yaşadığı çaresizlik içinde, şeytana, içinde bulunduğu durumdan yakınmış. Şeytan da "kendisine yardım edeceğini, yardım elini uzatacağını" söylemiş. Bunun üzerine çağın inançları ve yetkililerin bilgileri doğrultusunda, ressam şeytanla bir antlaşma yapmıştır.

Ayrıca bu ara, çini mürekkebi ile şeytanın bir de resmini çizmiştir. Resmin altına, "Ben Christoph Haitzmann, senin kulun olacağım" diye bir tür bağlılık senedi yazmış ve imzalamıştır. Ressamın şeytanla yaptığı anlaşma, olasılıkla pek fayda vermemiş, sıkıntıları geçmemiş, tersine artarak sürmüştür. (62) Olasılıkla altı ay kadar sonra, bir gece duasında, ressam yeniden şeytanı görmüş. Belki biraz daha etkili ve inandırıcı olabilir düşüncesiyle, bu kez kendi kanıyla, şeytanın bir resmini daha yapmış ve yine altına, "Ben Christoph Haitzmann. Buraya yazıyorum, 9 yıl süreyle, bu şeytana köle olacağım" diye yazmıştır. Bu aralar, ressam günlüğüne pek çok kereler, sanrılar içinde azizleri, azizeleri, Meryem'i ve hatta İsa'yı bile gördüğünü, ancak bunların kendisine yardım etmediklerini, tersine korku verdiklerini not etmiştir. Dokuz yıl tamamlandıktan son-

ra, ressam Mariazelle Manastırı'ndan ayrılmış, Viyana'ya ablasının yanına taşınmış, 1700 yılında ölmüştür.

Freud, kendisine iletilen bu kilise belgelerinden hareket ederek, 17. yüzyılda "Şeytan Antlaşması" yapan ressam Christoph Haitzmann'ın, şeytan basması (ya da cin çarpması gibi) rahatsızlıklarını (veya hastalıklarını), psikanaliz dışında açıklayacak başka bir yöntemin bulunup bulunmadığı sormuş, şayet yoksa -ki bugün de öyle görülüyor kendi öngörülerini sergileme hakkının kendinde bulunduğunu söylemiştir. Freud'un kanısına göre, kilise yetkilileri önünde şeytanla antlaşma yapan ressam, olasılıkla paranoid melankolik bir rahatsızlık içindeydi.

Bu koşullarda, şöyle bir soru akla gelebilir: Bir insan neden şeytanla antlaşma yapmak ister? Şeytandan ne bekleyebilir? Ve daha da önemlisi şeytan ne anlama gelir? Şeytanın bizim için önemi nedir? Ressam, kuşkusuz yaşadığı çaresiz melankolik durumunda güven ve koruma bekler. Ama neden şeytandan? En azından psikanaliz yönelimli düşünce için, bu soruların yanıtı şöyle olabilir:

Şeytan, her şeyden önce yitirilmiş babayı simgeler... Özellikle, paranoid melankoli gibi ağır ruhsal durumlarda ortaya çıkan geri çekilmelerde (regresyonlarda), insan güncel babalardan da öte ilk babalardan, ilk Tanrılardan ve bunları -bugünün dünyasında- simgeleyen şeytandan (bile) yardım isteyebilecek duruma gelebilir. (63)

Ressam, şeytanı düşlediği -özlemini çektiği- ve sanal olarak gördüğünü sandığı durumuyla, onun iki kez resmi yapmış ve altına kendi ruhunu ve bedenini dokuz yıl-lığına kendisine teslim ettiğini yazmıştır. Burada 9 yıl, olasılıkla, nevrotiklerde çok sık görülen doğum süresi olan dokuz ayın, yıl olarak ifadesi olabilir. (64) (Şaman törenlerinde de 9 önemli bir sayıdır. Tanrı'ya ulaşmak için 9 zaman diliminde, dokuz kat gökyüzüne çıkılır.)

Elimizde altı yedi ay arayla yapılmış iki resim bulunmaktadır. İlk resimde şeytan/baba koyu renk, güzel giysiler içinde, yaşlı, sakallı, başında siyah şapkası, sağ elinde baston tutan, güven verici, saygın bir erkek/baba olarak resimlenmiştir. Sonraki resimde, şeytan, korkutucu boynuzları, kıvrımlı kuyruğu, yılan gibi sarkmış uzun cinsel organıyla bir kötü ruh gibi resimlenmiş, gösterilmiştir. İkinci resimde ayrıca çok önemli bir görüntü olarak, şeytanın belden yukarısı, iri dişi göğüsleri sarkmış olarak resimlenmiştir.

İnsanın sevdiği babasını yitirmesinden sonra, melankolik rahatsızlıklar göstermesi, çalışma gücünü yitirmesi, dahası görsel ve işitsel sanrılar ve hezeyanlar yaşaması sıklıkla görülen olgulardır (ve bunu Freud'un bizzat kendisi bile kısmen de olsa yaşamıştır). Burada öğretici olan, ressam Christoph Haitzmann'ın şeytanı resimlerken babasına karşı duyduğu çeşitli duyguları da sergilemiş olmasıdır. (65)

Gerek, çocukların gelişim -ontogenetik-, gerekse de insanlık tarihinin evrimleşme -filogenetik- sürecinde, çocukların şeytanı kötü ruhları, Tanrıları ve babalarını çelişkili duygular içinde değerlendirdikleri izlenir. Baba gerek antropolojik, etnolojik ve gerekse psikanalitik verilere göre hem koruyucu, korkutucu ata-Tanrı hem de kötü ruh, şeytandır. Şeytan aslında yeni Tanrılar, yeni babalar tarafından dışlanmış eski bir koruyucu Tanrı/babadır.

Ve aslında birey insan için hiç de öyle korkulacak bir şey değildir. (66)

Burada ressamın yaptığı ilk resimde, babaya oldukça olumlu yaklaşılmış. Onun koruyucu, güven verici yanları ön-plana çıkarılmıştır. Ancak, ikinci resimde, şeytan, korkutucu yanıyla, boynuzlu, uzun (erkeksi) cinsel organlı, fakat aynı zamanda iri göğüslü kadınsı dişi anne özellik-

leri içinde gösterilmiştir. Freud, bu tavrın nevrotik çocuk fantezilerine uygun olduğunu, babanın, şeytanın ve Tanrıların aynı ortak kökenden evrimleştiklerini bir kez daha kanıtı olarak değerlendirmiştir.

İlk resimde, babanın yitirilmesinden sonra, ona karşı duyulan özlem ağır basmış ve gene ona karşı duyulan öfke ve nefret henüz geliştirilmemiştir ve burada baba olumlu yanlarıyla gösterilmiştir. Ancak ikinci resimde, baba bilinçdışında olduğu gibi, olumsuz yanlarıyla ön plana çıkarılıp, itici, korkutucu, tehdit edici şeytan olarak gösterilmiş, resmedilmiştir.

Yine de, bu korkutucu baba yapılanmasına, dişi öğeler katılarak, tehlike dengelenmek istenmiştir. Çocukluk yaşlarına kadar (burada olasılıkla 9 yaşına değin), melankolik ressam, babasını çocukluk fantezilerine göre, dişileştirmiş; annesiyle birleştirmiş; annesine olan bağlılığını da sergilemiştir. (67)

Freud, kendi araştırmalarından derlediği verilere dayanarak, erkek ve kadın özelliklerin bir arada ve birlikte bulunuşunu, çocukluk yanları yetişkinlik dönemlerinde de kalmış kişiliğindeki “annesinin memesinden kopamayan”, “her dem süt çocuğu” özelliklerini yaşamı boyu sürdüren (68) bu ressamın da hem kastrasyon korkusu ve hem de kastrasyon özlemi (69) düşündürdüğünü anımsatmıştır.

Freud bu çalışmasında, *Totem ve Tabu* kitabında geliştirdiği kuramının bir kez daha, 17 yüzyılda yapılmış bir şeytan antlaşması ile sağlamasının yapıldığını, burada iyi ve kötü ruhların, ilk Tanrıların ve şeytanın, hep ilk baba düşüncesinden, anısından kaynaklandığını, fakat farklı doğrultularda evrimleştiklerini göstermiştir. İlk baba, çok sert ve cezalandırıcı özellikleriyle kötü ruhu, şeytan düşüncesini beslemiş, ama her şeye karşın, şeytan düşünce-

sinin ve duygusunun temelinde gene de bu ilk koruyucu baba inancının olumlu izleri kalmıştır.

İnsanlar tarihsel gelişimin ve kendi bireysel evrimlerinin herhangi bir döneminde, çaresiz durumlarda kaldıkça, bu arkaik baba/şeytanlardan (bile) yardım isteyebilmişlerdir. Babalara, Tanrılara ve şeytana karşı bu çelişkili duygular, insanlık tarihinin hem filogenetik hem "on-togenetik" süreci içinde yeniden üretilerek yaşanmış, süregelmış, birlikte anımsanmıştır. Dinler, farklı kültürel ortamlarda evrimleşmiş olsalar da, bu temel ve kısmen patolojik ruhsal olguların, sonradan yapılan çeşitli sistematik yorumları, yanılsamaları olarak ortaya çıkmışlardır.

6. Tarihsel Roman'ın Arka Planı: "Bir Yanılsamanın Geleceği", "Kültür İçinde Huzursuzluk" ve "Kitle Psikolojisi..."

I.

1920 ile 1930 yılları arasında, "Tarihsel Roman"ın arka planını üç önemli çalışma belirler. Bunlar; "Bir Yanılsamanın Geleceği", "Kültür İçinde Huzursuzluk" ve özünde "otoriteye tapınç"ı sergileyen "Kitle Psikolojisi"dir. Bunların içerikleri kadar, giriştikleri polemik hedefleri de birbirlerine benzer ve birbirlerini bütünler. Freud, 1912-13 yıllarında tamamladığı *Totem ve Tabu* kitabından sonra, özellikle meta-psikoloji konularına eğilmeye başlar. Bu alanda en önemli düşüncelerini *Bir Yanılsamanın Geleceği* kitabında dile getirir. (70) Bu yapıt 1927 yılının ilkbahar aylarında yazılmaya başlanır, aynı yılın Eylül ayında tamamlanır ve Kasım ayında basılır.

Burada asıl vurgu, kültürün insanı hayvandan ayıran, daha iyi yaşam koşulları içeren pek çok bilgi ve beceri getirmesine karşın, insanların özde kültür düşmanı olduklarının saptanmasıdır. Kültür belki de, insanlara verdiğinden çoğunu onlardan geri almaktadır. Biraz yakından bakıldığında, bunun gerçekten de doğru olduğu, her kültürün zorlama ve içgüdülerden vazgeçiş üzerine kurulu olduğunu görülür. Kültürlere karşı duyulan düşmanlığın özünde, engellemelerin ve yasakların oluşturduğu

yoksunlaşmaların bulunduğu saptanır. Bu süreç doğumla birlikte başlamakta ve bireyce içselleştirilmektedir. Yaşanan çaresizlikler de babalara, Tanrılara (ve de otoritelere) karşı özlem olarak ortaya çıkmaktadır. Önceleri Tanrılardan doğal felaketlere çare bulmaları beklenirken, modern dünyada ise, kültürlerin getirdiği kusurları düzeltmeleri beklenmektedir. Bu bağlamda, hem çocuksu hem de erişkin çaresizliğinden korunma ihtiyacı Tanrı baba (ya da otorite) gereksinimini artırmaktadır.

Sonuç olarak, pek çok insan kültürlerden huzursuzdur, mutsuzdur ve bu kültürleri kurtulunması gereken birer boyunduruk olarak görür. Fakat bu çaresizliklerden kurtulmanın yolu, dini yanılsamalar değildir ve bu yanılsamalar psikiyatri kliniklerinde görülen sanrılı, hezeyanlı psikozlara benzerler.

Çocuksu yanılsamaların peşinden gitmektense, erişkin insan aklının, bir gün bu çaresizliğimize (bile) bir çare bulacağını beklemek, en akıllıca yol olarak görülür. Bilim, insanlara avuntulu yanılsamalar öngörmez.

II.

“Bir Yanılsamanın Geleceği” çalışması büyük yankı uyandırır. Başta kilise olmak üzere, hemen hemen tüm toplumsal kurumlar, dindarlar (utangaç) yarı dindarlar Freud’a saldırırlar. Ancak, bu ara onun yakın arkadaşı, büyük düşünür/yazar Romain Rolland, Freud’a yazdığı bir mektupta, kendisiyle aynı düşüncede olduğunu, ancak dini duyguların insanlarda, hatta bizzat kendisinde, sınırsız bir “sonsuzluk” duygusu, bir tür “okyanus duygusu” yarattığını ve bundan da hoşnut olduğunu, bir anlamda, bu tür bir yanılsamayı “gönüllü” kabullendiğini söyler. Freud, Romain Rolland gibi bir aydınının (bile) dinsel yanıl-

samalara “ama/fakat” gibi karışık duygularla yaklaştığını görerek, 1930 yılında, Nazilerin yönetime gelişlerinin arifesinde, içinde yaşanılan (ve de yaşanılacak olan) kültürel ortamla bir kez daha hesaplaşmayı -en azından kendi kişiliği açısından- kaçınılmaz bulur. Ve “Kültür İçinde Huzursuzluk” adlı ünlü yapıtını hazırlamaya başlar. “Kültür İçinde Huzursuzluk” çalışmasının ilk bölümü, 1929 yılının Kasım/Aralık aylarında, ikinci bölümü Ocak/Şubat 1930 yılında yazılıp yayımlanır. Sonra da tüm çalışma 1930 yılında, 136 sayfalık bir kitap olarak basılır. Kitabın temel konusu, yine kültürel gelişmeler ile, bunların içgüdülerde ortaya çıkardığı kısıtlamalar/yasaklar/engellemeler arasında -bir anlamda- çözümsüz ve uzlaşmasız kalan çaresizliklerdir. (71) Freud, “yanılsamanın büyüüne” kendisini kaptırmış, Romain Rolland ile hemen canlı bir polemige girer ve tartışmasını, onun kullandığı, sonsuz, sınırsız okyanus duygusu temeli üzerinde geliştirir.

Freud’a göre, benlik ile dış dünya arasındaki sınırların ortadan kalktığı (ya da kalkar gibi olduğu), okyanus vari duygular, aşk gibi fizyolojik, psikoz gibi patolojik hallerde sıklıkla görülür. Bunların ardında dinsel ya da Tanrısal etkiler/yardımlar aramak boşuna bir çabadır. (72) Artık yetişkin insan düzeyine gelip, böylesi çocuksu duygu yanılsamalarından kurtulup, gerçeklik ilkesine adım atılmasıdır. (73, 74, 75) Ayrıca, Tanrı’nın yerine kişisel olmayan -idea, tin ve başkaları gibi- gölgemsi soyut ilkeleri koyarak, dinin Tanrısını kurtarabileceğini sanan bu felsefelere (aydınlara) karşı alayla seslenir: “Efendilerinin adına hürmetsizlik etmeyin”. (76)

Freud, burada, Goethe’nin ünlü dizelerini alıntılar. Goethe şöyle yazar:

“Wer Wissenschaft und Kunst besitzt, hat auch Religion;

Wer jene beiden nicht besitzt, der habe Religion."

Bu dizeler şöyle çevrilebilir:

"Her kim ki bilim ve sanat haizdir, dindar da olabilir;

Bu ikisine de haiz olmayan, ancak dindar olur."

(Goethe; Gesammelte Werke und Gedichte, Eurobuch 1998, s. 481)

Gene alaycı söylemiyle, ne bilimi ne de sanatı olmayan sıradan insanı, dininden de yoksun bırakmaya kalkışanların, hem Goethe'ye hem de sıradan insanlara hak-sızlık edeceği açıktır. Ama Romain Roland gibilere ne denebilir?

Kültürün cinsel yaşama kısıtlama getirme eğilimi, en az kültürel birikimini genişletme eğilimi kadar açıktır. Daha ilk evrensel din olan totemizm, ensest içerikli nesne seçimini yasaklamıştır. İnsanın cinsel yaşamında bugüne değin geçirdiği en köklü sakatlık -belki de- bu olmuştur. (77) Baskı altına alınan unsurların başkaldıracağı korkusu, kültürleri hep daha katı önlemler almaya zorlar. (78) Bu bağlamda, kültürlü insanın cinsel yaşamı ciddi ölçülerde zedelenmiş, cinselliğin insan yaşamında bir mutluluk kaynağı olarak önemi azalmıştır. (79) İnsan bireysel özgürlüğünü yitirmiş, aile içinde cinsel doyum bitmiştir. Analık babalık görevleri cinsel yaşamı dondurmuştur. Ekonomik gereksinmeler, cinsel enerjinin zorunlu çalışma yönüne doğru kaymasını kolaylaştırmıştır. Cinsel yaşam dışı tatminde pervers ilişkiler, yaşanan bu çaresizliğin görüntüleri olabilir. Bu durum, tüm doğal heyecanları öldürür. Kültürlü insanın cinsel yaşamında çok ciddi sorunlar vardır. Kültür insanlara güvence vermiş, buna karşın haz ve mutluluğu almış, bunun diyeti yaşam boyu süren tehditler, acılı mutsuzluklarla ödenir olmuştur.

Analitik çalışmalar, nevrotik olarak bilinen insanların, cinsel yaşamlarındaki bu tür engellemelere katlanamadıklarını gösterir.

Kültürün en olumsuz etkilerinden biri, belki de birey insanı toplumun içinde eritmesidir. İnsan tekdüzeleşmiş, cemaat içinde yok olmuştur. Aile, birey özgürlüğünü yeniden üretememiş, birey, aile içinde erimiş, donuklaşmış, bir daha yeniden topluma katılamamıştır. (80) Son yıllarda görülen tek başına (single) yaşama eğilimleri de, beklenen mutluluğu, güveni insana vermemiştir.

İnsan içgüdülerinden vazgeçip, otoritenin saldırganlığını içselleştirdikçe, suçluluk duygusu, vicdani huzursuzluklar haline dönüşmüştür. Batıl inançlıların vicdandan, ahlaktan çok söz etmeleri, içgüdüsel özlemlerini çok fazla duyumsamalarından kaynaklanmaktadır. Ensest arzusu zaten en çok da bunlarda görülmektedir. Pervers cinsel arzuların yoğun olarak duyumsandığı saplantı nevrozlarında, depresyonlularda, melankoliklerde bu duygunun "bilinçdışı suçluluk duygusu" olarak algılanması -da- olasıdır. (81)

Freud'un bu ünlü çalışmasının son bölümü belki şöyle toparlanabilir: Kültürel ilerleme için ödediğimiz bedelin, suçluluk duygusunu artırması nedeniyle, mutluluktan çok şey kaybettiğimiz görülmektedir. (82) Bu durum insanlara öylesine yerleşmiştir ki, suçluluk duygusu yerine (artık) suçluluk bilincinden söz edilmeye başlanmıştır. (83) Kültürel gelişmelerin yarattığı suçluluk duygusu (bilinçdışına bastırılıp) bilinçsiz kaldığı için, sürekli bir sıkıntı, bir doyumsuzluk olarak duyumsanmaktadır. (84) İçgüdüsel doyum eksikliğinin, suçluluk duygusuna ve saldırganlığa yol açabileceği düşüncesi ağırlıktadır. Kültürel gelişmenin zorunlu doğası gereği, cinsel yaşamın kısıtlandığını söylenmesi daha anlaşılabilir, kabul edilebilir, ama bunu

“kutsal” boyutlarda tartışmak kabul edilebilir birşey değildir. İnsan, ancak makul, insancıl bir amaç uğruna mutluluğundan bazı özverilerde bulunabilir, ama prepsikotik dinsel yanılsamalar uğruna değil. Dindarların, ahlaktan ve vicdandan söz etmelerinden bekledikleri tek şey: “Avuntu”dur. Ben avuntu öneremediğim için bana yapılan suçlamalara -daha şimdiden- saygı duyuyorum.

III.

Kitle Psikolojisi (1921), yazılış tarihi bakımından, diğerlerini öncelemesine karşın, burada öngörülenler, sonraki yıllarda şaşırtıcı biçimlerde doğrulanmış, ölüm içgüdüsüyle otorite tapıncının sürekli üretisi yaşanan kültürler içinde bir kez daha gözler önüne sergilenmiştir.

Kitle içinde, bireyin libidosunun önemli bir bölümü, kendisini güvencede duyumsaması için (ilk toplumlar da Tanrılara, modern toplumlarda öndere) otoriteye verilir. Böylece birey insan, sözde kendisini kitle ile özdeş duyumsar. Önceleri tapınaklarda yapılan, tekrarlanan bu tür törenler, modern toplumlarda spor salonlarında, ulusal günlerde yapılan ibadet benzeri toplantılarda gerçekleştirilir. Sonuçta birey kendisini tümüyle yitirir. Bu tür bireylerden oluşan toplumlar da “yapay toplumlar” haline gelirler. İnanan ya da otoriteye tapan insan, sürekli olarak kendinden verir ve sonunda, ne verecek ne de yapacak bir şeyi kalmaz.

Köktenci dinsel yoğunlaşmalar, çok kez tüm benliğin cinsel düşüncelerle kaplanmasına neden olur. Freud’un yakın dostu İsviçreli teolog ve psikiyatrist Oskar Pfister, özyaşamsal itiraf niteliğinde bir açıklamasında, derin dinsel bağlanımların da regresyon sonucu ateşli cinsel uyarımlara dönüşmesi olanağını vurgulamıştır. (85)

“Kitle Psikolojisi” üzerinde toplanan bilgilerin uzantısında, Freud, şöyle bir öngöründe bulunur. Cinsel doyum sağlama amacıyla birbirine gereksinen iki kişi, cinsel birleşme için yalnızlığı ararlar, dolayısıyla bu davranışları sürü içgüdüsüne ve kitle duygusuna (Tanrı ve/veya otorite tapıncına) karşı bir başkaldırı niteliği taşır. (86) Bu bağlamda, gerçek sevgi hem kitleselleşmeyi hem de dinselşmeyi yadsır.

Yanılsamaların, kültür içinde yaşanan huzursuzlukların modern toplumlarda, özellikle de Almanya’da, kitle psikolojisi bağlamında gösterdiği gelişmeler ve bu arada Freud’un sağlığının giderek bozulması, ona bir an önce, “Roma’nın Fethi’nin” ötesinde, ivedilikle Mısır ve Kudüs’e değin “kutsal topraklara” uzanan “tarihsel roman” a başlama zamanının geldiğini göstermiştir.

7. Freud'un Genel Sağlık Durumu ve Sonun Başlangıcı

I.

Hemen hemen tüm (resmi ya da yarı-resmi) Freud biyografisi yazarları, onun üst çenesinde oluşan kötü huylu tümör dışında, uzun yaşamı boyunca sağlığının hep iyi hatta çok iyi olduğunu yazmışlardır. Özellikle Ernest Jones, tüm ciddiyetine karşın, üstadın sağlık durumunu oldukça abartmıştır. Dr. Max Schur, 1928-1939 yılları arası, Freud'un özel hekimi olarak çalışmış, son dakikalarına değin yanında bulunmuş, oldukça ayrıntılı notlar tutmuş, sonra da bunları yayımlamıştır. (87)

Ayrıca Freud, özel yazışmalarında da kendi sağlık durumuna sıkça değinmiş (pek çok biyografi yazarı dostunun ve özel hekiminin tersine) bedensel ve psişik şikâyetlerini oldukça içtenlikle ve ayrıntılı biçimlerde anlatmıştır. Bu bağlamda, elimizde onun genel sağlık durumu ve özel hastalıklarıyla ilgili (yine çoğu Freud'un kendi verilerine dayanan) oldukça ayrıntılı bilgiler vardır ve gerçekte durum pek de öyle "resmi ve yarı resmi" biyografi yazarlarının söylediği gibi değildir. Hatta Jürk Kollbrunner'in tanımıyla, Freud neredeyse tüm yaşamı boyunca psişik ve/veya somatik (daha doğrusu psikosomatik kapsamda) sürekli hastadır. (88) Doğal olarak, zaten onun konumunda birinin öyle olması gerekir. Bu bağlamda, çenesinde olu-

şan tümörü psikosomatik bir hastalık temelinde tartışmanın gereği bile vurgulanır. Konuyu çok dağıtmamak için, “sağlık durumunu”, ayrıntılarına girmeden toparlamaya çalışırsak, şöyle bir görüntüyle karşılaşırız: (89, 90, 91)

- Olasılıkla ilk çocukluk yıllarında idrarını altına sıkça kaçıyordu. 1867-1880 yılları arasında, yani 12-25 yaşlarında ciddi agorafobi sorunu vardı.
- 1881 yılında melankolik ruhsal durumlardan, nevrasteniden, kabızlıktan, hatta angina pectoris benzeri kalp şikâyetlerinden yakınmaktadır.
- 1883 yılında kollarında ve belinde romatizma türü ağrılar, şişlikler; annesinden kalıt olması düşünülebilen migren atakları görülür.
- 1884 yılında siyatik ağrıları ciddi boyutlara varır.
- 1889 yılında kalp ritim bozukları kaygı verici durumlara ulaşır.
- 1890 yılından sonra, artık tek başına seyahat etmekten korkacak boyutta, kalp ritim bozuklukları vardır.
- 1893 yılında yenileyen kalp ritim bozuklukları, taşikardiler, ölüm korkuları başlar ve uzun süreler devam eder.
- 1894 yılında yine kalp ritim bozuklukları, entelektüel çalışmasında durgunluklar, “ruhsal beyinsel felç” şikâyetleri ileri düzeylerde.
- 1895 yılında artan ölüm korkuları, melankolik şikâyetler...
- 1896 yılında migren atakları, yalnız kalma korkuları, depresyonlar...
- 1899 yılında depresyonlar, korkular.
- 1909 yılında mide-barsak şikâyetleri, kabızlık, prostat şikâyetleri -bir kez Jung'un kolları arasında olmak üzere- bayılmalar görülür.

- 1911 yılında konsantrasyon sorunundan yakınmalar, migren atakları, mide-barsak şikâyetleri, kabızlıktan yakınmaktadır.
- 1912 yılında yeniden bayılmalar görülür.
- 1913 yılında melankolik şikâyetler saptanır.
- 1914 yılında kanser korkuları, kabızlıkları artar.
- 1915 yılında prostat şikâyetleri vardır
- 1917 yılında artan uykusuzluk şikâyetleri, üst çene kemiğinde bir şişkinliğin oluşmaya başladığı (?) izlenir.
- 1920 yılında en sevgili çocuğu Sophie'nin ölümünden sonra ortaya çıkan yoğun ruhsal acılar, rahatsızlıklar.
- 1921 yılında ruhsal çökkünlük halleri, kalp ritmi bozuklukları.
- 1923 yılında damak kanserinin saptanması. Sonu gelmez muayeneler, acılar, ameliyatlar...

Melankolik ruhsal durum, migren, mide-barsak şikâyetleri, kalp ritim bozuklukları Freud'un hemen hemen tüm yaşamı boyunca görülmüştür. Korku krizleri, bayılmalar, kronikleşen miyokardit, paroksizmal taşikardiler ve tabii "libido kuramcısının" kronik cinsel yetmezlik sorunları.

Bütün bunların dışında ve bir anlamda sonun başlangıcı niteliğinde bir gelişmeyle, 1923 yılı Şubat ayı başlarında damağında "ağrılı bir oluşumun" farkına varır. Ve bunun prekanseröz (habis tabiatlı) bir tümör olması ihtimalini hemen ilk bakışta kendisi görür. Ama uzun bir süre hiçbir uzman hekime göstermez, erteler. Bunun gizli bir ölüm istemi, pasif bir intihar girişimi olup olmadığı tartışılır. Sonunda arkadaşı, dermatolog Dr. Maxim Steiner'e göstermek zorunda kalır. Birlikte lükoplazi (epitel hücrelerinden kaynaklanan kötü huylu bir gelişim) tanısını koyarlar ve hemen parça alınması kararı verilir. Gene birkaç gün

geçer. Arkadaşı Felix Deutsch ziyarete gelir. Freud yine ağzını açıp göstermek ve hastalığından söz etmek istemez. Fakat, ısrarla “bir göz atılır” ve hemen habis tümör tanısı konur. Sonunda Viyana Üniversitesi, Kulak Burun Boğaz hastalıkları profesörü Markus Hajek’a muayene olur ve de ardından ameliyat kararı alınır. 20 Nisan 1923 tarihinde Markus Hajek, damaktan parça alır. Epitel kanseri tanısı konur. Ayrıca koruyucu önlem olarak, Radyolog Dr. Guido Holzknecht ağzına bir küçük radyum kapsülü koyar. Fakat, bu ameliyatın, başarılı bir girişim olmadığı konusunda görüş birliği vardır. Yeterli özen ve hatta ciddiyet gösterilmemiş, tümör bütünüyle alınmamış, bölge yeterince temizlenmemiştir.

Freud, 25 Nisan 1923 tarihinde, durumu “Viyana Grubu”na duyurulmak için, Ernest Jones’a bir tür yarı resmi açıklama yapar: “İki ay kadar önce çenemde/damağımda lökoplastik bir şişkinlik duyumsadım. 20 Nisan’da bunu çıkardık. Çalışmıyorum ve yutkunamıyorum. Benim kendi tanım epitel dokusuna bağlı bir tümör. Bu (bedensel) isyanın/başkaldırının nedeni tabi ki tütün.” (92)

Acıların dayanılmazlığa karşın, Freud, yaz tatilini İtalya’da geçirme kararı alır. Roma’yı bir kez daha görmek ister. Anna ile yola çıkarlar, fakat yarı yolda yara yerinden kanama başlar. Ayrıca göğsünde angina pectoris benzeri ağrıları artar. Yeni bir ameliyat kararı alınır. Yeni ameliyatı Profesör Pichler yapacaktır. 26 Eylül’de, Pichler, Freud’u ilk kez muayene eder. Tümörün gelişmekte olduğu saptanır. 4 ve 11 Ekim 1923 tarihinde iki aşamalı geniş kapsamlı bir operasyon/rezeksiyon yapılır. Çok acılı günler yaşar. 19 Ekim 1923 tarihinde Jones’a şöyle yazar:

İflah olmaz, iyimser sevgili dostuma, bugün tamponlar çıkarıldı. Tüm mektuplara, selamlara, gazete kupürlerine,

haberlere teşekkürler. İğnesiz uyuyabilecek duruma gelince, eve döneceğim. Yürekten selamlar, Freud. (93)

28 Ekim'de evine gider. 12 Kasım'da bir ameliyat daha gerekli olur ve ardından acı dolu 16 yıl içinde, Freud bu "canavarla" boğuşacak ve bu arada 33 kez daha ameliyat olacaktır. Sadece 1923 ile 1928 yılları arasında, Dr. Pichler tarafından, 350 kez muayene edilecektir. 1932 yılında, yine sadece Pichler 92 kez muayene edecek ve beş kez daha ameliyat yapacaktır. Bütün bu acılı günler süresinde, Freud ile Anna, artık her gün biraz daha birbirlerine yakınlaşırlar. Martha daha da geri plana çekilir. Klinikte yatmak zorunda kaldığı zamanlar yanında hep Anna kalmış ve ona bakmış; Freud ve Anna hep birlikte olmuşlardır. Freud'un bu durumu, Kral Lear ile kızı Cordelia arasındaki ilişkiye benzettiği ve sıklıkla Anna'ya Cordelia dediği bilinir.

Bu arada habis tümörle aralarında sevgi/öfke dolu bir birliktelik oluşur. Çarşamba toplantılarına katılanlardan birinin gözleminde, konuşmalar sırasında, Freud çocuksu bir hınzırlık arayışı içinde (yine hiç kimseye sezinletmeme-

Freud'un kullandığı son çene protezi.
Canını çok yaktığı için "Canavar" adını vermişti

Freud'un geçirdiği 33 ameliyat sonucunda
rezeksiyon yapılan bölge

ye çalışarak), ilk önce diliyle damağındaki bu habis tümöral oluşumu arar ve bulur... Onunla ilk kez diliyle oynar... Sonra törensel bir tavırla cebinden bir puro çıkarır, yakar, içine derin bir duman çeker... Sonra puronun ucunu (gene kimseye fark ettirmemeye çalışarak) tümörün üzerine bastırır... Birbirlerinden karşılıklı intikam almaktadırlar... Bu ara, en ağırlı ve acı veren durumlarında bile, düşünme gücünü azaltabileceği kaygısıyla, kuvvetli ağrı giderici ilaç almayı kabul etmez. Bu konuda Stefan Zweig'in yansıttığına göre, gerekçeli açıklaması şöyledir:

"Ich will lieber in Qualen denken als nicht klar denken können." (94)

Bu şiirsel ve çok etkileyici söyleyişi (ya da tavır alış veya yaşam tarzını) belki şöyle çevirebilir: "Acı içinde yaşamayı, kafam bulanık yaşamaya tercih ediyorum."

Acı yaşanmalıdır. Ağrı giderici düzeyde de olsa, gerçeklik ilkesini daha açık ve net yaşamak için "avuntuya",

“yanılsamaya” yer verilmemelidir. Gerçeklik ilkesinin yanında, morfinle bile avuntu olmamalıdır. O zaman “yanılsamalar”dan ne denli uzaklaşıldığı belki biraz daha açık anlaşılabilir.

8. "Ben Viyana'yı terk etmedim, Viyana beni terk etti!!!"

I.

Avusturya'nın Almanya'ya bağlandığı, 11 Mart 1938 günü, akşamüstü geç vakitler, Freud'ların evine telefon edilir ve "Sayın profesöre söyleyin, yarın Viyana'ya Hitler geliyor" diye haber verilir. Freud da bu haberi (en sonunda) "kötü şeyler olacak" diye yorumlar. 11 Mart günü basında yazılanları okuyan Freud, günlüğüne, "Avusturya'nın sonu" ("Finis Austriae") diye yazar. 12 Mart günü evin kapısına gamalı Haç çizildiği görülür. Viyana'nın içinde bulunduğu durum, 1683 yılında Türklerin kuşatması altındaki günlere benzetilir. (95)

Viyanalı Yahudi aydınların, İsviçre ya da Fransa'ya gitme tartışmaları hızlanmıştır. Bu ara, yazar Egon Friedell yaşananları protesto için intihar eder. Freud ailesi, evin oturma odasında toplanır ve Avusturya'nın bu en ünlü Yahudisinin evinin, Gestapo tarafından ne zaman ve nasıl aranacağı ve buna karşın neler yapmak gerektiğini tartışmaya başlar.

14 Mart günü, Hitler Viyana'ya gelir, iki gün sonra, 16 Mart 1938 tarihinde Berggasse 19 numaralı evin kapısı yumruklanır, 5 kahverengi gömlekli SA evin içine girer. Paula Fichtl'in anılarına göre, Martha Freud, çok serinkanlı davranır, SA'ları buyur eder. Nazilerin girdikleri evlerde,

öncelikle, tüm paralara el koymak gibi alışkanlıkları olduğu bilindiğinden, çantasındaki paraları masanın üzerine döker. Bu ara grubun önderi konumundaki kişi, Anna'ya yan odadaki kasayı açtırır ve içindeki 6000 Schilling'i alır. Freud, tüm bu olup bitenleri hiç sesini çıkarmadan oturduğu yerden izler. SA'lar, biz gene geleceğiz, diye çıkıp giderler. Aile -ama özellikle Freud- artık tehlikenin büyük kapsamlı olduğunu -en sonunda- anlamıştır.

Freud'un pek çok yakın arkadaşı, Yahudi aydınları, özellikle de Brunswick ve bu arada Paula Hitler'in daha 1933 yılında başbakan seçilmesinden sonra, yaklaşmakta olan tehlikenin büyüklüğüne dikkat çekmişler, Freud hep gülererek, "Ich bin ja doch schon fast tot" ("Ben şimdiden neredeyse ölmüş sayılırım") diye yanıt vermiş, gelmekte olan büyük tehlikeye karşı ilgisiz kalmıştır.

Freud'un, bilinçdışı dünyasını araştırmasında çok becerikli olmasına karşın, günlük yaşamın bilinçli sorunlarını anlamada başarısız olduğu hep bilinir. Örneğin, Viyana'yı terk etme önerilerine çok katı ve uzlaşmaz bir tavırla hep hayır demiştir. Hermannın Nurberg'in, anılarına göre, Freud, Avusturya'da kendileri için bir tehlike olduğunu hiçbir zaman düşünmemiş, tersine Avusturya yöneticilerinin Yahudileri koruduğuna inanmıştır. Diğer pek çok aydın Yahudi gibi, evlerine Naziler gelene değin *durumun "ciddi ama umutsuz" olmadığını sanmıştır*. Hitler'in Almanların bir yüz karasa olduğunu ama Avusturya için bir tehlike olmadığını düşünmüş, dahası, Goethe gibi bir ozan yetiştiren kültürün içinde, bu tür bir kötülüğün başarılı olamayacağını, ayrıca, *izlenmeye alışkın bir toplum olduklarını, tarihlerinin ve geleneklerinin hep bu tür izlemelerle dolu olduğunu, bu kez de yeni bir diaspora başlayacağını söylemiştir.* (96)

Freud, yıllarca, Viyana'da kendisi için kişisel bir tehlike düşünmemiş, 1933 yılında, Berlin'de Opera Binası'nın önünde kendi kitaplarının da yakılması üzerine, "Ortaçağ'da olsaydı, beni de yakarlardı, şimdi hiç olmazsa sadece kitaplarımı yakıyorlar" diye alaycı yorumlar getirmiş. Nasyonal sosyalizmin, tarih öncesi barbarlığa geri gidiş olduğunu söylemiş, ancak bunu güncel bir tehlike olarak görmemiş, görememiştir.

Freud, yaşamını hep Viyana'da tamamlamayla düşünmesine karşın, Mart ayında 120 kadar psikiyatrist/psikolog Viyana'yı terk edip, dış ülkelere göçmüşler; bu ara Freud'un oğulları Oliver ve Erich de İngiltere'ye gitmişlerdir. Özel doktoru, Max Schur, Freud'a, Avusturya sınırlarının kapandığını ve ancak özel izinle dışarı çıkılabileceğini söylemiş, Freud, bu tehlikenin de geçici olduğunu düşünmüş. Ernest Jones, acele Viyana'ya gelmiş ve Freud ile saatlerce süren konuşmadan sonra, onu, bir an önce Viyana'yı terk etmeye ikna edebilmiştir. 17 Mart tarihinde, Prenses Maria Bonapart, Paris'ten Viyana'ya özel olarak bu işi örgütlemeye gelmiş, ünlü zengin işadamı Tiffany'nin kızı Dorothy Burlingham, ABD konsolosu William Buillit üzerinden Başkan Roosevelt ile Ernest Jones, İngiliz hükümetiyle, Prenses Maria Bonapart, tüm Avrupa Kral Hanedanları, aristokratları ve büyük banka sanayi kuruluşlarının yöneticilerinden kimi tanıdıkları üzerinden Freud için Avusturya'dan sağlıklı bir çıkış planı hazırlamaya başlamışlardır.

Freud'un, Avusturya'dan çıkarılması planı artık ivedi olarak gündeme gelmiş, Freud, psikanalize hiç ilgi duymayan Fransa'ya gitmek istememiş, Ernest Jones, yakın arkadaşı İngiltere İçişleri Bakanı Sir Samuel Hoara ile konuşup, 16 aile üyesi, ayrıca özel doktoru Max Schur ve ailesi için vize ve oturma olanağı sağlamıştır. İzleyen günlerde Gestapo yeniden evlerine gelmiş. Freud, gelenleri

oturma odasına davet etmiş. Evleri yeniden aranmış ve istedikleri yapıldığı takdirde, Freud'a bir zarar gelmeyeceği söylenmiş. Aramadan sonra Gestapo, Anna'yı da alıp birlikte götürmüştü. Bu arada Anna, gereğinde yutup intihar edebilmek için, yanına bir şişe Veronal tableti almış, Dorothy Burlingham, Amerikan Büyükelçiliği üzerinden Anna'ya ulaşmaya çalışmış, bir süre sonra da Anna serbest bırakılmıştır. Freud, bu ara günlüğüne 22 Mart tarihli notunda, "Anna Gestapo'da" diye yazmış. Ailenin yardımcısı Paula'nın söylediklerine göre, "son arama sırasında yemek odasında yalnız kalan, baba kız konuşurlarken, bir ara Anna, babasına "intihar etmenin akıllıca bir davranış olup olmadığını" sormuş, Freud, bunun için biraz daha beklenebileceği yanıtını vermiştir. (97)

Viyana'dan ayrılmadan önce, "şimdi ne yapacaklarını" soran arkadaşlarına, "Kudüs Tapınağı'nın yıkılmasından sonra, Haham Jochanan, Titus'tan Thora okullarının yeniden açılması için izin aldı... Bizler de aynı yolun yolcularıyız. İzlenmeye alıştık.." demiş ve 78 yıl yaşadığı Viyana'yı terk etme hazırlıklarına başlamıştır.

Kitaplarının önemli bir kısmını Viyanalı kitapçı Heinrich Hinterberg'e bırakmış, sonra bunları Dr. Jakob Schatzky New York Psikiyatri Enstitüsü için satın almıştır. Freud, bu ara tüm zamanını, mektuplarını ve yazışmalarını yakmak için ayırmış, bunların bir kısmını Anna Freud ile Marie Bonaparte son dakikada çöp tenekelerinden kurtarmışlardır. Bunların önemli kesimini, Marie Bonaparte etekliğinin altında, Viyana'daki Yunanistan Büyükelçiliği'ne götürmüş, oradan da diplomat postasıyla Paris'e göndermiştir.

Yaşanan bu büyük karmaşaya karşın, yine de pek çok şey ayrıntılarıyla düşünülmüş. Bu geçici felaketin sonunda, bu evin ve çalışma odasının, günün birinde nasıl olsa müze olacağı kararına varılmış, eve fotoğraf sanatçısı Ed-

mund Engelmann gelmiş, sonradan aynısını yeniden yapabilmek için, evin, odaların, her bir yerinin köşe bucağın fotoğraflarını çekmiş.

5 Mayıs 1938 tarihinde, ailenin bir bölümü İngiltere'ye doğru yola çıkmış, 6 Mayıs 1938 tarihinde, Freud'un 82. doğum gününde hiçbir tören yapılmamış, Freud'u o zamanki avukatı, Dr. Alferd Indra sonradan Viyana'daki son günleri kapsayan dosyasını yayımlamış: Buna göre, 20 Mayıs günü Freud ailesinden gelen bir yazıyla, Almanya'dan çıkış vergisi olarak 4824 dolar istenmiş, bu parayı Marie Bonaparte hemen ödemiştir.

Tüm banka verilerinin dökümü yapılmış. 21 Mayıs 1938'de koleksiyonunun değeri saptanmaya çalışılmış ve sonra bunları İngiltere'ye götürebilme izni verilmiş, daha 28 Mart günü Freud ailesine, Avusturya'yı terk edecekleri güvencesi verilmiştir. Freud ailesi -büyük bir olasılıkla, genelde sanıldığı gibi 4 değil- 3 Haziran 1938'de Orient Ekspres'e binmiştir.

9. Londra'daki Sürgün Günleri

I.

Hep anlatılagelindiği gibi, Freud'un Viyana'ya karşı tavrı çelişkili bir nefret/sevgi ilişkisi içinde sürmüştür. Bir yandan psikanaliz hareketinin ancak bu kentte gelişebileceğini söylemesine karşın, öte yandan sürekli olarak Viyana'dan nefret etmiş ve bu nefretini gizlemeye bile gerek duymadan, fırsatını bulduğu anda, Londra ya da Berlin gibi bir metropole kaçıp kurtulmak istediğini yazmış, bu denli uzun süre yaşadığı bu donuk ve hareketsiz kentin, bunca zaman içinde aklına hiçbir "yeni düşünce" getirmemesinden yakınmıştır. (Jones) Buna karşın bir yaşam boyu sürekli olarak burada yaşamak zorunda kalmış. Viyana'dan -bu kez- zorunlu olarak ayrılmak zamanı geldiğinde -içtenliğine inandığımız davranışlarla- bu kez burasını hiç mi hiç terk etmek istememiş ve bu ayrılışını, "79 yıl zorunlu olarak yaşadığı bir hapishaneden kurtulup "sürgüne gitmek" olarak nitelendirmiştir.

Tüm karşı koymalarına karşın, Viyana'yı nasıl terk edebileceği sorulduğu zaman, Freud onlara batan Titanic gemisinin kurtulanlardan 2. Kaptan Lightoller'in, sonradan yapılan mahkeme sırasında kendisine, "Titanic'i ne zaman ve nasıl terk ettiği" sorulduğunda, "Sayın Yargıç, ben Titanic'i hiçbir zaman terk etmedim. Güvertede duruyordum, sonra birden Titanic beni terk etti" yanıtını verdiğini anımsatmış ve "kendisinin de Viyana'yı terk etmediğini

Freud'un Londra'daki evinin çalışma odası. Şimdi Freud Müzesi'dir

(Berggasse 19 numaralı evde yaşarken), Nazi Almanyası ile bütünleşme kararı alan Viyana'nın onu terk ettiğini" söylemiştir. (98)

Özel doktoru Max Schur'un verdiği ayrıntılı bilgilere göre, Viyana'dan hareket eden grubu oluşturan kişilerin kimlik dökümü şöyledir: Sigmund Freud 81 yaşında, karısı Martha Freud 77, karısının kardeşi Minna Bernays 73, kızı Anna Freud 42, oğlu Martin 48, onun karısı Esti 41, oğlu Walter 16, kızı Sophie 13, torunu Ernest Halberstadt 24, Freud'un kızı Mathilde 50, onun kocası R.Hollitscher 62, özel doktoru Max Schur 41, onun karısı ve iki oğlu ve ailenin uzun yıllar yardımcılığını yapmış Paula Fichtl 36. (99)

Freud'un çalışma masası

Viyana'dan ayrılmadan önce, Gestapo kendisinden durumu hakkında bir yazı almak ister. Freud, her zaman ki ironisiyle "en iyi dileklerimle, herkese Gestapo ile karşılaşmasını öneririm..." diye yazar ve imzalar. Yaşam boyu trenden korkan Freud'un bu yolculuğu daha da beter korkular içinde sürmüş, Almanya-Fransa sınırını ayıran Kahl Köprüsü'nü geçtikten sonra, Freud, geriye bakmış ve "artık özgürüz" diyebilmiştir. Paris'te bir kısa duraklama yapılmış, Marie Bonaparte'ın evinde dinlenilmiştir. Burada Marie Bonaparte ona özgürlüğüne kavuşmasının anısına çok güzel küçük bir Antik Grek Tanrıça heykeli armağan etmiş, sonra yeniden Londra'ya hareket edilmiştir. 15 Ağustos'ta kitapları, mobilyaları ve özellikle de antika

koleksiyonunun hemen hemen tamamı kazasız belasız Londra'ya gitmiştir.

Freud'un kardeşleri Rosa Graf (doğ. 1860), Maria (Mitzi) Freud (1861), Adolfine (Dolfi) Freud (1862), Pauline Winternitz (1864) yaşlılıkları ve hastalıkları nedeniyle Viyana'da kalmışlardır. Maria Freud, Adolfine Freud ve Paula Winternitz, 29 Haziran 1942 tarihinde, Rosa Graf 28 Ağustos 1942'de toplama kampına getirilmiş ve öldürülmüşler, ölüm nedenleri "iç kanama" olarak haber verilmiş, avukatları bunun "açlık sendromu" da olabileceğini (ya da olduğunu) düşünmüştür. Nürnberg Mahkemeleri'nde, Rosa Graf'ın toplama kampında öldürülmesiyle ilgili kimi bilgiler ortaya çıkmıştır.

Mahkemenin, 27 Şubat 1947 tarihindeki oturumunda bu konu görüşülmüş (Nürnberg Mahkemeleri Tutanakları, Band VIII., Sayfa 360) yazılanlara göre: Başyargıç Smirnow, tanık Rajzman'a Freud'un kız kardeşlerinin öldürülmesi olayına da karışan Treblinka Toplama Kampı yöneticisi Kurt Franz'ı tanıyıp tanımadığını sormuş. Tanık Rajzman onları çok iyi tanıdığını, Kurt Franz'ın kamp komutanının yardımcısı olduğunu ve olayın gelişimini şöyle anlatmıştır: Tren Viyana'dan gelmişti, insanlar vagonlardan indirilirken ben istasyonda duruyordum. Kurt Franz bir yaşlı kadını durdurdu, kimlik kartını kontrol etmek istedi. Kartı inceledi, "Siz Sigmund Freud'un kız kardeşisiniz. Sanıyorum bir küçük yanlışlık olmuş. Burada ufak bir bürokratik çalışma yapılacaktır. Plana göre, tren iki saat sonra Viyana'ya hareket edecek, siz ona yetişirsiniz. Tüm eşyalarınızı ve belgelerinizi burada bırakın, banyodan sonra tekrar alıp Viyana'ya gidecek trene binersiniz..." dedi. Kadın banyo dairesine girdi ve tabii bir daha çıkmadı. (100) Daha doğrusu Rosa Graf, "duman" olarak krematoryumun bacasından çıkmıştır.

Sophie ile Freud. Sophie genç yaşta ölmeseydi, Freud -olasılıkla- Anna yerine Sophie'ye "takılacaktı" (S. T.)

Freud'un, Londra'daki günleri çok hareketli geçmiş, hem yetkililer, hem toplum kendisine sıcak bir yakınlık göstermişlerdir. Yaşamının bu son döneminde, zaman zaman kendisini -tahmin ettiğinden de- çok rahat duyumsamış, gençliğinden beri özlemini çektiği İngiltere'ye gelmesine neden olan Hitler için, kendi kara mizahına uygun olarak, "zaman zaman içimden "Heil Hitler" diye bağırasım geliyor" demiştir. (101)

Freud'u, Londra'da pek çok kişi ziyaret etmiş, bu ara Arhur Koestler anılarında, "Kuşkusuz küçük ve yaşlı bir adam, ama hiç öyle seksenlik hasta bir insan kanısı vermiyor. Tersine ataerkil bir İbrani gibi görünüyor" diye anlatmış. Bu ara, Virginia Woolf ile kocası Leopold Woolf, Freud'u ziyaret etmişler, Freud, Virginia Woolf üzerinde "çok etkili bir aura yayan olağanüstü değerli, sevimli, saygın, yarı sönmüş bir volkan, çok büyük bir insan" etkisi bırakmış. Yine ziyaretine gelen Eva Rosenfeld'in, Freud'un Londra'daki odasını görüp, burasının da tıpkı Viyana'daki gibi döşendiğini söyleyince, Freud, "her şey burada ama bir ben yokum" diye yanıtlamıştır. (102)

10. Tarihsel Roman'ın Tamamlanışı: "Musa Denen Adam"

I.

Freud'u Musa üzerine -de- bir "bilimsel peri masalı" yazmaya iten nedenler, yine psikanalizin özünden kaynaklanmış bir anlamda. Freud, başından beri bu gereksinimi duymuştur. Bireysel ve toplumsal biyografilerin yeterince anlaşılabilmesi için, resmi yazılı yapıtların ve din kitaplarındaki verilerin ötesinde, söylencelerin, sözlü anlatıların, anıların, mitlerin, hafıza tortularının da gün ışığına çıkarılmaları gerekmiştir. Onun Musa ile tartışması en azından babası Jakob ile uğraşması ve bu çelişkiye -de- gene Oidipus çatışması bağlamında, "makul bir çözüm" bulması, kuramsal bütünlüğü oluşturmaya, "nelerin unutulmaması gerektiğini", unutulmaması gerekenleri unutanların (nevroz ya da psikozlarda olduğu gibi), sürekli bir yapısal/toplumsal unutkanlığa mahkûm olabileceklerini belirtmek zorunlu olmuştur. Ayrıca, modern psikolojinin kurucularından biri olarak, tarihin hafızasını yeniden öğrenmek ve düzenlemek gereğini görmüş, tarihsel hafızanın, yazılı tarihten farklı ve öte bir şey olduğunu; zaman zaman "anıların hakikatinin", "tarihsel hakikatlerin" önüne geçebileceğini savunmuştur.

Kanısına göre, her şeyden önce anılara ve hafızaya bir mekân/yurt bulmak gerekmiş ve bu bağlam içinde, asıl

anayurdun Mısır olduğunu vurgulanmış. Çıkış (exodus) buradan başlamıştır. Bu çıkış “tarihsel gerçek” olmasa bile, “hafızalardaki hakikate” uygun düşmüş ve bu da batıl inançlardan akla doğru bir gelişmeye gönderme yapmıştır.

Teologlar ve tarihçiler bu ikilemi, bir “Çıkış Mitosu” ile kurtarmaya çalışmışlar, ama geri dönmek ve “bir zamanlar Mısır’da neler olduğunu” öğrenmek istemlerini bastıramamışlardır. Vatikan’dan önce Karnak Tapınağı’nın bulunduğunu, bunun ardında da büyük Mısır bilgeliğini, mistisizmini, çoktanrılıların varlığını unutmamanın sanıldığı gibi kolay olmadığını görmüşlerdir.

Buna göre, Musa bir din kuramcısı olmasının ötesinde, bir kanun koyucu, bir toplumsal otorite olarak belirmiş. İlk önce Mısır, sonra da Roma İmparatorluğu’nun, özellikle de “Pax Romana”nın yasalarını o öngörmüştür. Bu bağlamda, Musa hem Mısır bilgeliğinin ve mistisizminin hem de aydınlanmanın temsilcisi olarak, 17. ve 18 yüzyıl düşünürlerinin tartışma konusu olmuş, üzerine pek çok araştırma yapılmıştır. Schiller’den Goethe’ye, Spencer’den Samuel Bochart’a kadar pek çok önemli isim bu konuyu işlemiştir. Fakat, Freud “yine çocuksu bir kurnazlıkla” bunların en önemlilerinden hiç söz etmemiş, hatırlamazdan gelmiş ama bir anlamda Spencer’in başlattığını tamamlamaya çalışmıştır. Mısır, çoktanrılı dinler evresinden, tektanrılı din dönemine geçmişti. Bu bağlamda Mısır ve Mısırlı “başkası” ya da “öteki” değil, “başlangıçtı”. Gizemcilik, Aton tektanrılı diniyle evrimleşmişti. Spencer, bu konuyu Musa, Mısır’da eğitim görmüş, mistisizmi ve bilgeliği oradan öğrenmiş bir İbrani’ydi diye çözümlemeye çalışmış; ama onun Mısırlı olduğunu (bile) söyleyen daha pek çok araştırma yapılmıştır. (103) Bu çok önemli

konu, her şeye karşın, insanın tarihsel hafızasını hep karıştırmıştır.

Musa yasa koyucu yanıyla, bireysel özgürlükler ve içgüdülerden vazgeçişler pahasına, akli ve aydınlanmayı temsil etmiş, fakat "bastırdığı" batıl inançlar, insanın doğal durumundaki içgüdüsel hazlarının, istemlerinin seslerini yansıtmıştır. İnsan kendi elleriyle oluşturduğu bu tektanrılı kültür içinde, daha da beter huzursuz olmuştur. O bunların hangisinin yanında yer alabilecekti? Baba Jakob ile Musa'ya başkaldırmak kolaydı ama o zaman akıl ve aydınlanma nasıl savunulacaktı? Bu bağlamda yeniden "Altın Buzağı"ya tapınmaya başlayanların ağzından (bir kez daha), "Musa Denen Adam'a ne oldu?" diye sormak gereğini görmüştür.

Freud'un uğraşısı insanlık tarihinin mitolojilerden, çoktanrılı dinlerden, tektanrılı dinlere (devrimsel nitelikli) geçişin, "çıkış"ın ve de geçmişin en temel bastırma/unutturma sorunlarından biriydi. Musa'nın Mısırlı olduğunu, İsrailoğulları'nın Musa'yı (olasılıkla) öldürdüklerini, İsrailoğulları ile Musa arasında büyük bir travma yaşandığını, ama tam da bu noktada travmatik anıların asla, zaman aşımına uğramadıklarını göstermiştir.

Toplumsal ve bireysel bilinçdışını (hafızayı) kurtarmak için hem Mısır'a, hem Musa'ya hem de Altın Buzağıya tapanlara karşı belirli bir mesafe koyarak (bir zamanlar olup bitenlerin), yeniden anımsanması gerekmiş. Psikanalizin bu kültürel ve kolektif hafızayı yeniden araması ve yapılandırması, kendi bireysel hafızasını ve biyografisini düzenlemesi için -de- kaçınılmaz olmuştur.

Paradoksmuş gibi görünse de dini ve Musa'yı yadsıdığı en son anda, bütün bunları (Michelangelo'nun Musa'sı üzerinden) hem yüceltip hem de en anlaşılabilir ve hatta makul karşılanabilir bir noktaya getirmiştir. Burada en

sağlam dayanağı, din ve tarih kitaplarından önce, yine Roma'daki Michelangelo'nun yaratısı çift boynuzlu başlı Doğa Tanrısı Pan -Musa'da bulmuş. Musa'yı (hiçbir zaman göksel tektanrılı dinleri sevmemiş ve hep panteist kalmış) büyük sanatkar Michelangelo üzerinden yazmaya başlamıştır.

Burada hep bir çeviri ve yorum yanlışlığından söz edilir. Söylencelere göre, İbranice ışık-neyir sözü/tanımı ile, Zulkarneyn (iki boynuzlu) sözü benzer biçimlerde söylenir ve sıkça birbirlerine karışır. Çıkış-Exodus 34:29'da, "Sina Dağı'ndan indiği zaman şهادetin iki levhası elinde idi ve Musa RAB ile konuştuğundan, yüzünün derisinin parladığını bilmiyordu" diye yazılmaktadır. Burada Musa'nın yüzünün ışık içinde parlaması ile başının boynuzlu olması, hiç olmazsa zaman zaman birbirlerine karıştırılarak söylenegelmiş... Ve Michelangelo gibi bir sanatkar da, buradan kalkarak Musa'nın başını boynuzlu olarak yapmış. Buna inanmak için, insanın Michelangelo'yu ve mitolojiyi hiç mi hiç tanımaması gerekir... Antik Grek mitolojisindeki dağlarda yaşayan keçi ayaklı Doğa Tanrısı Pan, Mısır Güneş kültleri/inançları ile de bağlantılıydı. Böyle bir bağlam içinde, Michelangelo Musa'yı, Aton ile -de- yakınlaştırmıştır.

1513-16 yılları arasında yapılmış olan, 2,35 m yüksekliğindeki bu dev yapıt, Michelangelo'nun yorumuyla bugün bile kolayına "hazmedilememekte", Roma'da San Pietro in Vincoli gibi görece küçük ve gözlerden ırak bir kilisenin neredeyse kolay görülemeyecek bir köşesine âdeta saklanmak istenmektedir.

II.

Freud, "Tarihsel Roman"ı, *Musa Denen Adam ve Tektanrıcılık* kitabının tümüne yakın bir taslağını, olasılıkla daha 1934 yılında hazırlamış; fakat, 1934 yılında -bile- Viyana toplumunun, özellikle de Roma-Katolik kilisesinin gösterebileceği tepkilerden çekinip, bu çalışmasının hiç olmazsa bir bölümünü baskıya vermekten kaçınmıştır. Çok öğreticidir ki, bu kitap, Nazilerin yönetime gelmelerinden ve Avrupa Anakarasında Roma Katolik kilisesinin, gücünün görece gerilemesinden ve hatta Freud'un İngiltere'ye gidişinden sonra, ancak 1939 yılında Hollanda'da yayımlanabilmiştir.

Musa Denen Adam ve Tektanrıcılık kitabının 1934-38 yıllarında yazılmasına karşın, Freud'un, kendisini yaşam boyu çok etkileyen Musa ile göz göze gelmeye ve bir anlamda hesaplaşmaya başlamasının tarihi eskilere, en azından, 1901 yıllarına, onun ilk Roma gezisine kadar uzanır. Bu bağlamda, gençlik yıllarından ölümüne (1939) değin, Musa üzerine düşündükleri ve yazdıkları bir bütünlük oluşturur.

Freud, 1901 yılının Eylül ayında, San Pietro in Vincoli kilisesinde, Michelangelo'nun bu büyük yapıtının karşısında, şaşkın bir hayranlık içinde donakalmış ve buradan yazdığı mektuplarından yapabildiğimiz kimi çıkarsamalara dayanarak, olasılıkla, bilinç bulanıklılığı ve depresyonla birlikte ortaya çıkan "Stendhal Sendromu" benzeri bir psikik rahatsızlık (bile) geçirmiştir. (Stendhal sendromu: Bazı tarihi ve sanatsal eserleri görünce ya da çok kısa sürede çok sayıda tarihi ve sanatsal eserle karşılaşınca, yaşanan baş dönmesi, panik, paranoya ve kendi kaybetme şeklinde ortaya çıkan tablo.) 1907 yılında Roma'da yaptığı yeni bir "Musa ziyaretinin" ardından, ailesine "sürekli olarak Roma'da yaşayamamak ne acı!" diye yazar. 1912 yılında

yeniden Roma'ya gittiğinde, Martha'ya yazdığı mektubunda, "Ben her gün San Pietro in Vincoli kilisesine, Musa heykelini görmeye gidiyorum, sanırım heykel üzerine bir inceleme kaleme alacağım..." diye haber verir. Fakat, bu çalışmanın sonuçlarının ortaya çıkması oldukça gecikir. Michelangelo'nun Musa'sı üzerine yazdıkları ancak 1914 yılında, *İmago Dergisi*'nde yayımlanır.

III.

Freud, "Michelangelo'nun Musa'sı" adlı çalışmasında, 1914 yılına değin sanat tarihçilerinin Musa heykeli üzerine yaptıkları pek çok yorumu özetlemiş, buralarda tespit edilen önemli noktaların, ayrıntıların altını çizmiş. Fakat, bunların hiçbirini, kendi açıklamak istedikleri için yeterli bulamadığını vurgulamıştır.

San Pietro in Vincoli kilisesine her gidişinde, heykelin karşısında durup, Musa'nın küçümser ve kızgın bakışları karşısında tutunmaya çalıştığını, beklemeye ve güvenmeye yanaşmayan, puta tapmanın yanılışına yeniden kavuşur kavuşmaz, bayram yapan ayaktakımı insanlar arasında kendisi de varmış gibi, arkasına bakmadan sıvışıp, kendisini kilisenin boşluğundan dışarı attığını ya da Musa'nın, yerden kaldırılmış ayağı üzerinden yaylanıp fırlayacağını, levhaları elinden kaldırıp atacağını ve ruhundaki öfkeyi dışa vuracağını göreceğim diye bekleyişlerini (...) ve bu bekleyişlerin -gerçekleşmeyişi sonucu- yaşadığı düş kırıklığını anımsamış. Ancak bu beklenenlerin hiçbirisi olmamış, tersine mermer yontudan kutsal bir sessizliğin yavaş yavaş etrafa yayıldığını duyumsamıştır. (104)

Freud, Michelangelo'nun Papa II. Julius için yapmayı planladığı anıt kabrin bir parçası olarak yonttuğu Musa heykelinde, anlatılanların ötesinde hep başka bir dinamizm ve ruh halinin varlığını düşünmüştür. Burada sergi-

lenen Musa, dinginlik içinde gösterilmiş; ancak, söylen-
celere göre, dinginliğin birden gürültüyle bozulduğu o
ünlü an gelince, Musa başını çevirip karşısında altın bu-
zağıya tapanları görmüş, ayağa fırlayıp kalkmasını sağla-
yacak bir konum almış, sağ eli levhaları bırakarak, yukarı-
ya uzanıp sakala gömülmüş, duyulan öfke âdeta sakaldan
çıkarılmak istenmiş; ancak, sıkıca kavranamayan levhalar
öne-aşağıya doğru kaymaya başlamış (...) (105)

San Pietro in Vincoli kilisesinde bulunan ve heykel
sanatının başyapıtı olarak tanımlanan Musa'yı, Michelan-
gelo oturur konumda yapmıştır. (106) Vücut ileriye yö-
nelik, gözler ve gür sakalla donanmış baş sola dönük, sağ
ayak yere basmakta, topuk kısmından kalkık sol ayak an-
cak parmak uçlarıyla yere dokunmaktadır, levhaları tutan
elin parmakları sakalla bir bağlantı içinde bulunmakta, sol
el ise kucakta hafifçe karın bölgesini bastırmaktadır. (107)
Burada Musa, yaşamının olabildiğince önemli bir anında
yakalanmıştır. Bu sahne, Musa'nın yasa levhalarını, Tan-
rı'dan alarak Tur-u Sina'dan indirdiği ve Yahudilerin kendi
yokluğunda, altın buzağı yapıp, çevresinde hora teptikleri,
sevinç çılgınlıkları attıklarına tanık olduğu andır. Musa'nın
bakışları, karşısındaki bu manzaraya yöneliktir. Musa,
puta tapmanın yanılmasıyla yeniden kavuşur kavuşmaz,
bayram yapan ayak takımından insanlara (108) aşağılayıcı
bir tarzda bakmaktadır.

Bu manzaradır ki, Musa'nın yüz çizgilerinde yansıyan
duyguların içinde doğmasına, bu dev yapılı kişinin hemen
alabildiğine güçlü bir eylem içine sürüklenmesine yol aç-
mıştır. Michelangelo, işte bu son duraksamayı, fırtınadan
önce yaşanan bu sessizlik anını seçip, heykelde dile getir-
miştir. Bir an sonra, Musa fırlayacak (zaten sol ayağını yer-
den kaldırmıştır) levhaları yere saçacak ve dönemlere karşı
duyduğu öfkeyi açığa vuracaktır. (109) Musa'nın yüzünde

bir yanıyla mağrur bir sadelik, bir yanıyla acı ve öfke vardır.

Freud, Musa heykelinde, yukarıdan aşağıya üç ayrı evrenin varlığının gözlenebileceğini vurgular. Yüzün mimiklerinde o anda Musa'nın ruhuna egemen duygular açığa vurur kendini; heykelin orta yerinde baskı altına alınmış öfkenin belirtileri seçilir; sanki kendini tutma sürecinin yukarıdan başlayıp aşağıya doğru yürümesi gibi, ayak amaçlanan eyleme hazırlık durumunu hâlâ sürdürür. Yumuşak bir şekilde kucağa konmuş sol el, yukarıdan dökülen sakalı alt ucundan adeta sıvazlayarak tutmaktadır. Sol eldeki bu yumuşaklık, sanki bir an önce sağ elin sakalı kavrayışındaki hoyratlığı gidermek ister gibidir. (110)

Freud'un kanısına göre, bu durum söylencelerde ve kutsal kitaplarda anlatılanlardan farklı bir Musa'dır. Ve burada, Musa yerinden fırlayıp kalkmayacak ve levhaları elinden fırlatıp atmayacaktır. Musa'da gözlemlediğimiz, ileriki bir eyleme hazırlık değil, geçmişe karışmış bir olayın kalıntısıdır. Bir an kendini öfkeye kaptıran Musa, elindeki levhaları unutup, yerinden fırlayacak ve döneğe sapanlardan öç alacak olmuş, ama içindeki ayartıyı yenmiştir; bundan böyle, öfkesini dizginlemiş durumda, yüreğinde küçümsemeyle karışık bir acı ile oturup kalacaktır yerinde. (111)

Michelangelo, geleneğin benimsediği, ansızın parlayıp kendisini coşku fırtınasına kaptıran (112) bir Musa'dan -çok daha- üstün bir Musa yaratmış, buna yeni bir insanüstü öge katmış, bunun sonucu devcileyin vücut ve vücuttaki güç fışkıran kaslar, insanın gösterebileceği en yüce ruhsal çabayı ele veren, kendini adadığı misyonu düşünerek içinde uyanmış hırısı alt ettiğini gösteren bir nesneye dönüşmüştür.

Freud'un Michelangelo'nun Musa'sına getirdiği yoru-

Michelangelo'nun Musa heykeli,
Basilica di S. Pietro in Vincoli, Roma

mun özeti budur. Onun bu yorumunun yayımlanmasının, tam da Jung'la ayrıldıkları günlerin ertesine denk düşmesi, çalışmayı daha da anlamlı kılmıştır. Musa'nın tarihsel misyonunu düşünerek, kendisine karşı "içlerinde Jung'un da bulunduğu ayak takımının" üzerine kaba bir şekilde yürümekten alıkoyan gücü, yaşamının son gününe değin en temel esin kaynağı olmuştur.

11. Musa Denen Adam ve Tektanrıcılık

I.

Musa Denen Adam ve Tektanrıcılık, Freud'un son kitabıdır. Ve bu çalışma başından sonuna dek olağanüstü koşullarda yazılmıştır. Yazılma nedenlerin biri, Nazilerin 1933 yılında yönetime geçmelerinden hemen sonra, Almanya'da başlayan ve tarihte örneği görülmemiş saldırganlık, barbarlık ve Yahudi düşmanlığıdır. Freud -da- bu saldırganlığın tarihsel, bilinçdışı nedenlerini -kendi yöntemiyle- irdelemek istemiş, çalışma bir anlamda *Totem ve Tabu*'nun devamı niteliğinde olmuştur. Kitabın ilk bölümü 1934 yılında Viyana'da, son bölümü 1938 yılında Londra'da sürgünde -yaşamının son aylarında- yazılmıştır. Ancak, çalışmanın hemen hemen tümünün, daha 1936 yılında tamamlandığı da sanılmaktadır.

Freud, "Musa Denen Adam ve Tektanrıcılık" üzerine bir çalışma yapacağını, belki ilk kez Ernest Jones ve Eitingon'a hemen hemen aynı zamanlarda, 1934 yılının Ağustos ayında yazdığı mektuplarda dile getirmiştir. (113) Eylül 1934 tarihinde, Arnold Zweig'a oldukça ayrıntılı bilgi vermiş; dinin salt bir yanılsama değil, tarihsel hakikatlere dayalı bilinçdışı bir olgu (fenomen) olarak da geliştiğini düşündüğünü (114) vurgulamıştır. Freud'un kanısına göre, Yahudilik olgusunun altında, Musa'nın Mısırlı oluşunun ve Yahudiler tarafından öldürülüşünün (temelde

kendi kuramına uygun bir "baba katli"nin) bulunduğunu öngörmüştür.

Freud, ayrıca Lou Andreas-Salomé'ye 6 Ocak 1935 tarihinde gönderdiği uzun mektubunda, Musa ve Tektanrıcılık üzerine düşündüklerini anlatmış ve yazmayı planladığı kitabının, bilinen en kapsamlı özetini yapmış. Burada, Yahudilerin, Musa'nın yarattığı bir toplum olduğunu ve Yahudi karakterinin özelliklerini tespit etmeye çalıştığını belirtmiş. "Kimdi Musa Denen Adam ve nasıl bir etkisi olmuştu Yahudilerin üzerinde?" sorusuna yanıt vermek gerektiğini söylemiştir. Şöyle yazmıştır: Çünkü; Musa Yahudi değil, Mısırlıydı. Yüksek memur, rahip, belki de Firavun sarayında bir prens... Firavun, 4. Aminofis'in, MÖ 1350 yıllarında kurduğu tektanrılı dinin tutkulu bir savunucusuydu. Firavunun ölümünden sonra, 18. Sülale dağılmış, kurulmaya çalışılan tektanrılı din yadsınmış. Beklenen umutlar sönmüş. Bu sıralar Musa, anayurdu Mısır'dan ayrılmak ve tektanrılı dini öğreteceği bir toplum bulmak [neredeyse yaratmak s.t.] istemişti. Bunun için, uzun süredir Mısır'da yaşayan Semit toplumlarla ilişki kurmuş, başlarına geçip bunları Aton dininin yasaklandığı Mısır'dan çıkarmış. Tarihleri boyu hep aşağılanmış bu toplumları dünyanın diğer insanların seviyesine çıkarmaya, özgürlüklerine kavuşturmaya, tektanrılı dini ve sünnet geleneğini öğretmeye çalışmış. Yahudiler, Aton dinine yeteri ilgiyi göstermemişler. Hristiyan araştırmacısı Sellin'in çalışmalarına göre, bu ara ortaya çıkan bir halk ayaklanmasında, Musa öldürülmüş, öğretisi dışlanmış. Ve Yahudiler, Sina Dağlık bölgesindeki, Volkan Tanrılarından Yehova'ya (Yahve) tapmaya başlamışlar, ancak, Musa'nın dini de tümüyle unutulmamış. Zaman içinde Musa'nın öğretisi ile Yehova'nın dini birbirlerinin içinde erimiş ve birleşmiş. Giderek, Musa ve Yehova öz-

deşleşmişler. Sonra da, Musa'nın dini öğretileri tümüyle belirleyici olmuş. Daha önce *Totem ve Tabu*'da (1912/13) söylemiştim, bir dini güçlü yapan onun gerçeği değil, dayandığı tarihsel hakikattir. Bu yeni düşünceler beni çok etkiledi, fakat, şimdilik bu düşüncelerimin, Avusturya Katolik gücünün etkili olduğu bu ortamda yayımlanmasına olanak görmüyorum. Şimdi susuyorum, salt kendim için bile olsa, beni tüm yaşamım boyunca etkileyen bu konuda bir yanıt bulmam bana yeter(...)(115)

Freud'un, 1936 yılında yazdığı çeşitli mektuplardan, bu çalışmasını daha 1934-35 yılları arasında -ve yine, Salomé'ye sorulduktan ve de onayını aldıktan sonra- tamamladığı sanılmaktadır.

II.

Musa Denen Adam ve Tektanrıcılık çalışmasının ilk iki bölümü, 1937 yılında *Imago* dergisinde yayımlanmış; fakat, özellikle üçüncü bölümün çalışmaları uzamıştır. Freud, zaman zaman bu son bölümü bitiremeyeceği kaygısına kapılmış (116) ve ayrıca, çok kez bu kitabın hiç basılamayacağını düşünmüştür.

Nazilerin 11 Mart 1938 tarihinde Viyana'ya girişlerinde (22 Mart 1938 tarihinde Anna Freud'un Gestapo tarafından tutuklandığı koşullarda bile), Freud, 28 Nisan 1938'de Ernest Jones'e yazdığı mektubunda -anlaşılması bugün bile kolay olmayan- çocuksu bir sevinçle, "Musa üzerine çalışmak için bir saat kadar zaman buldum, hem iç hem de dış zorlamalara karşı bu üçüncü bölümü bitirebilecek miyim bilemiyorum? Şimdilik inanamıyorum? Fakat bakalım..." diye yazmıştır. Viyana'dan Londra'ya gittikten sonra, bu kez de sağlığının çok bozulmasına rağmen, yine Ernest Jones'a "Burada büyük bir keyifle Musa'nın üçüncü bölümünü yazıyorum" diye haber vermiştir. (117)

Freud, tüm bu çabalarına karşın, tamamlanmış kitabının son sayfalarında (bile) (118) yazdıklarından tümüyle vazgeçmek istediğini dile getirmiş, ancak bu çalışmanın “toprağın kabul etmediği bir hortlak gibi yakasını bırakmadığını” vurgulamıştır. (119)

Bu arada kitabı, yakınlarına, yeğenlerine ve bazı Yahudi tarihçilerine ve teologlara okutmuş, bunların tümü Yahudi soykırımının başladığı günlerde, kitabın yayımlanmaması için ısrar etmişler, şiddetle karşı çıkmışlar; fakat, her şeye karşın, kitap son şeklini aldıktan sonra, 1939 yılında Hollanda’da baskıya verilmiştir.

Kitap kısa bir süre sonra, İngilizceye çevrilmiş, Freud, bunu sevinçle karşılamış, 19 Mayıs 1939 tarihinde günlüğüne, gene gizle(ye)mediği çocuksu bir coşku içinde, “Musa İngilizce -de-” diye yazmış, çalışmasının İngilizce okuyan insanların da eline geçebileceğine çok mutlu olmuştur.

Prences Maria Bonaparte’a, 15 Haziran 1939 tarihinde yazdığı mektupta, “Sevgili Maria, Musa, Almancada daha şimdiden 1800 adet satıldı” diye yazmış, buna ne denli önem verdiğini bir kez daha vurgulamıştır. Ayrıca, bu onun Maria Bonaparte’a yazdığı son mektup olmuştur.

Freud, yaşamının son beş yılını da, hemen hemen tümüyle, din konusu üzerine yoğunlaştırmıştır. Jones’un belirttiği gibi, bir çocuğun ilk sorularının, kendisinin nereden geldiği yönünde olması gibi, Freud’da yaşamının sonuna doğru, dinin antropolojik/tarihsel soygeçmişini, dinsel takımların nereden kaynaklanmış olabileceğini hep yeniden ve yeniden sorgulamıştır.

Jones’a göre, Freud’un, çalışmanın yayımlanmasındaki ısrarında (belki de) yönetime gelen Nasyonal Sosyalistlerin, Yahudilere saldırıları karşısında, Yahudiliğin ne olduğunu bir kez daha anlama ve anlatma, tarihsel olayların toplum-

ların ortak bilinçdışlarındaki etkisini “gizlenmiş- gömül-
müş geçmişi” araştırma, bunların birey insanlardaki izle-
rini irdeleme tutkusu etkili olmuştur. Hep vurgulandığı
gibi, bu kitabın yayımlanmasındaki trajedi, bunun tam da
İkinci Dünya Savaşı’nın ve hemen ardından gelen, tarihin
tanık olduğu en büyük Yahudi soykırımının başladığı 1939
yılına denk düşmesidir. Freud’un, bu ortama rağmen, bu
kitabını yayımlanmasında ısrarı ise, onun yaşamının son
günlerinde bile, ne denli ödünsüz bir rasyonel araştırmacı
olduğunun kanıtı olmuştur.

Freud, bu -son- kitabında, bazı önemli yaşantıların altı-
nı -bir kez daha- çizmek gereğini görür. Kültür ve din ko-
nusunda düşündüklerini, *Musa Denen Adam* üzerinden
bir kez daha söylemek olanaklarını arar; özellikle, Katolik
Kilisesi’ne, dinsel inançlara karşı, yaşamı boyunca sürdür-
düğü olumsuz duygularını, ironik biçimiyle son bir kez
daha tekrarlar. Kitabının adını koyarken (bile), son kerte
titiz davranmış ve kendisiyle Musa ve din arasındaki me-
safeyi ayrıca belirtmek için, Tevrat’ta tek bir yerde geçen,
Musa’dan ayrılıp, ona sırt çeviren ve belki de onu öldürüp
yeniden, “Altın Buzağı”ya tapanlardan biri tarafından söy-
lenmiş izlenimi veren (Eski Ahit, Çıkış, Bap 32,1 ve 32,-
23) “Musa denen adam” (Bizi Mısır’dan çıkaran bu Musa
denen adama ne oldu?), tanımlamasını özellikle kullanır.
(120)

“Musa Kavmi ve Tektanrılı Din”in, 3. bölümünün giri-
şinde, gene Charlie Chaplin’in, Büyük Diktatör filmini
anımsatan kışkırtıcı bir ironi ve şiirsel bir söylemle, Kato-
lik Kilisesi ile Faşistleri karşılaştırır:

Pek acayip bir çağda yaşıyoruz. İlerleme denen şeyin,
barbarlıkla işbirliği yaptığını, hayretle görmekteyiz. (121)
Alman ulusu nerdeyse tarih öncesi barbarlığa dönüşün,
herhangi bir ilerici düşünceye yaslanmaksızın da gerçek-

leştirilebileceğini anlayarak, kendisini sıkıntıya sokan bir tasayı üzerinden atmış, rahat bir nefes alıyor. Her şeye karşın öyle bir durum ortaya çıkmış bulunuyor ki, günümüzde tutucu demokrasiler, uygarlık alanındaki ilerlemelerin bekçiliğini yapmakta ve ne gariptir ki, özellikle Katolik Kilisesi uygarlığı tehdit eden tehlikenin yayılmasına güçlü bir direnişle karşı koymaktadır.

O Katolik Kilisesi ki, bugüne kadar düşünce özgürlüğünün ve doğruyu bulmaya yönelik ilerlemelerin amansız düşmanıydı. Katolik bir ülkede, Katolik Kilisesi'nin koruyuculuğu altında yaşıyoruz şu an, bunun daha ne kadar süreceği belli değil. Ne var ki, böyle bir koruyuculuk sürdükçe, kilisenin düşmanlığını uyandıracak bir davranışa başvurmayı, pek tabii sakıncalı bulmaktayız. Korktuğumuzdan değil, ne olur ne olmaz diye düşündüğümüz için. Ekmeğine yağ sürmekten kaçınmak istediğimiz yeni düşman, kendisiyle nasıl geçineceğimizi artık öğrendiğimiz eski düşmana göre daha tehlikelidir. Psikanaliz konusunda araştırmalar zaten dikkatle izleniyor. Doğrusu, böyle bir kuşkunun haksızlığını ileri sürecek değiliz. Çalışmalarımızın bizi ulaştırdığı sonuç, dini, insanlığın başına musallat olmuş bir nevroz durumuna indirgediğine ve ondaki muazzam gücü hastalarımızda rastladığımız nevroitik saplantı diye açıkladığımıza göre, elbet yaşadığımız toplumda egemenliği elinde tutan kuramların gazabını üzerimize çekeceğiz(...) şimdi olanları tekrarlayıp, bütün dinsel kuruluşlar için geçerli bir model üzerine açıklamamız, herhalde etkisiz kalmayacaktır." (122)

Bir ulusun evlatlarından en büyüğü olarak baş tacı ettiği bir insan için, o ulustan değildir demek, onu bu ulusun elinden çekip almak, öyle seve seve ya da kolayca gişişilecek bir iş değil; hele bunu yapacak kimsenin kendisi de, o ulusun bir parçasıysa. Gelgelelim, sözde çıkarlar uğ-

runda, bir doğruyu ortaya koymaktan kaçınmak, hiçbir neden öne sürölerek haklı gösterilemez; kaldı ki, bir durumun aydınlığa kavuşturulması, bilgi ve deneyim hazinemizi zenginleştirir. (123)

Musa, 13. belki de 14. yüzyılda yaşamıştır ve olasılıkla soylu bir Mısır ailesinden gelme, bir Aton Tapınağı rahibidir. Adı bile İbranice değildir, eski Mısır dili olan Koptice’de “çocuk” anlamına gelir. Tevrat’ın, Grekçe çevirisinde sonradan eklenen “s” ile Moses’e dönüşmüştür. Musa, çok öncelerden, Mısır’da yerleşmiş Yahudilere, salt siyasal önderlik yapmakla kalmamış, aynı zamanda, onlar için bir yasa koyucusu, bir eğitici olmuş; onlara bugün bile kendi adıyla, Musevilik diye anılan yeni bir dini benimsetmeye çalışmıştır.

Mısır’ın Yeni İmparatorluk (MÖ 1580-1085), 18. Sülale döneminde, büyük bir emperyalist imparatorluk olması, yeni devletin, tüm bölgeleri kapsayacak evrensel bir (yeni) Tanrı arayışını gündeme getirmiştir. Tek imparatorluk (tek yönetici/tek despot/firavun) ve tektanrı gereksinimine uygun olarak, çoktanrıçılıktan, tektanrıçılığa doğru yeni bir kültürel gelişme başlamıştır. Bu arada, Mısır’ı ilk kez dünya çapında bir ülke durumuna getiren, 18. Sülale zamanında, genç bir firavun (MÖ 1375 yılında) tahta çıkmış ve yeni bir dini Mısır halkına benimsetmeye kalkmıştır. Gene bu ara, Heliopolis Tapınağı’nda, evrensel bir Tanrı tasarımı gelişmiş ve böyle bir Tanrısal varlığın, ahlaksal yönünün ön plana alınması ve bu bağlamda, hakikat, düzen ve adalet Tanrısı Maat ile Güneş Tanrısının tek bir Tanrı paydası altında toplanmaya çalışılması, gündeme gelmiştir. Bu tasarım, eski Güneş Tanrısı Aton yönünde gelişmiş. Aton dininde, Tanrı’nın tekliği ve biricikliği üzerinden, evrensel Tanrı öğretisine ve gerçek tektanrıçılık anlayışına ulaşılmıştır. Musa’nın, Yahudilere öğrettiği

din, bu Aton dinidir. Ancak Musa, Mısır'dan salt din değil, sünnet âdetini de getirmiştir.

Freud'un kanısına göre, Tevrat, sünnet geleneğini ilk Yahudi atalarına kadar götürmüş ve Tanrı ile İbraniler arasındaki antlaşmanın bir simgesi olarak kabul edilmişse de, Herodot, sünnetin Mısırlılar arasında uzun sürelerden beri var olduğunu yazmıştır. Ayrıca, eski Ortadoğu, Sümer, Akad ve başkaları gibi, Mezopotamya toplumlarında, sünnet geleneğinin pek bulunmadığı bilinmektedir.

Freud, yapıtını şöyle toparlar: Mısır'da ortaya çıkan tektanrıcılığı içeren Aton dini, firavunun ölümünden sonra, 1330 yıllarında büyük bir muhalefetle karşılaşır, yadsınır. Ayaklanmalar olur. Harembad adlı bir ordu komutanı tarafından -eski- düzen yeniden sağlanır. Bu arada, Aton dinine inananlar kovuşturulmaya başlanır. Karmaşa ortamında; istenmeyen, sevilmeyen azınlıklardan Yahudiler, Musa'nın yönetiminde Mısır'dan göç olayını gerçekleştirirler. Musa, sürekli aşağılanan Yahudilere, Aton tektanrıcılığını ve eski bir Mısır geleneği olan sünneti öğretir ve onları -bu yönden de birinci sınıf insan olarak- Mısırlılar düzeyine getirmeyi vaat eder ve bundan böyle Yahudileri aşağılanan değil, Tanrı'nın sevdiği "mübarek", "seçilmiş" kavim yapmaya çalışır.

Ancak, Yahudiler, Tur-u Sina yöresinde, Musa'nın dininden dönerler ve bu dağlık bölgenin eski Volkan Tanrısı Yehova'ya inanmaya başlarlar. Bu davranışları kutsal kitaplarda, "altın buzağı" söylenceleriyle anlatılmıştır... Tarihçi Sellin'in bulgularına göre de,(124) gene bu ara yaşanan karışıklıklar sırasında (bizzat) Yahudiler Musa'yı öldürmüşlerdir. Ancak, bir süre sonra, bu "baba katli" olayından büyük pişmanlık duymuşlar, olasılıkla, zamandan önce 1350-1215 tarihleri arasında, yeniden Musa dinine dönmeye başlamışlar; (125) ve Musa'nın tektanrısı Yehova'yı yenilgiye uğratmıştır. (126)

Freud, burada amacının Musa'yı yıkmak değil, tersine bu büyük adamı, Mısırlı Musa'yı, İsrail tarihi gerçeğinin içine doğru getirmek, hak ettiği yere oturtmak olduğunu (daha önce de değindiğimiz gibi travmatize edilmiş anıların unutulmaz olduğunu) haklı olarak ısrarla söyler. (127) Burada vurgulamak istenen, dinsel inançların arka planında yatan tarihsel gerçeklerdir. (128) Yahudilerin, "ilk baba üzerine işledikleri cinayetin" travmatik etkisinin beklediğinden de büyük olduğunun altını çizer. Yahudiler, o alışılmış inatçılıklarıyla, baba katli eylemini gerçekleştirdiklerini yadsıdıkça, onlara, "siz bizim babamızı öldürdünüz" suçlaması gelmiştir. (129) Bu suçlamaların, din tarihi açısından önemli bir yeri vardır. Hristiyanlar, İsa'yı kurban vererek, bu ilk suçtan arınmaya çalışmışlar, ancak, Yahudiler suçlarını itirafa yanaşmamışlardır.

Yazarın kanısına göre, ayrıca, tektanrıcılığa inanmış gibi görünen toplumların hiçbiri "tam anlamıyla vaftiz" den geçmiş değillerdir; hepsi incecik bir tektanrıcılık, Hristiyanlık sıvası altında, barbarca bir çoktanrıcılığa yönelik ataları gibi yaşamaktadırlar. Kendilerine zorla kabul ettirilen, yeni dine karşı duydukları öfkeyi, bir türlü yene-memişler, bunun hıncını Hristiyanlığın çıkıp geldiği -Yahudilik- kaynağın üzerine aktarmışlardır. Yaşanan Yahudi düşmanlığı, gerçekten bir Hristiyan, -daha doğrusu- bir tek Tanrı düşmanlığından başka bir şey değildir. (130)

III.

Karl Abraham, daha 1912 yılında, dünyada ilk kez tektanrıcılığı gerçekleştiren Mısır firavunu 4. Aminofis'in kişiliğini ve özellikle de annesi, Kraliçe Teje ile olan "ana-oğul" (simbiyotik) ilişkilerini, analitik yöntemle irdeleyen nefis bir araştırma yapmıştır. (131) Bu -belki biraz abartmalı- fakat son derece öğretici yayın, Freud'un sonradan yapacağı

çalışmalara öncelik etmiştir. Ancak, ne yazık ki, Freud, kitabında bir kez olsun, Karl Abraham'ın bu çalışmasına yer vermemiş, adına bile değinmemiştir.

Karl Abraham'ın derlediği bilgileri anımsamaya çalışırsak, 4. Aminofis, on yaşında Mısır yönetimini üstlenmiş, firavun olmuş. Dış mücadelelerden çok, Mısır'ın iç sorunlarıyla ilgilenmiş, kültürel ve özellikle de dinsel düzenlemelere öncelik vermiştir. Tektanrıcılık gibi, son kerte önemli bir sorunun üstüne gidişinde -toplumsal koşulların dayatmasının yanında- hiç kuşkusuz annesinin de büyük etkisi olmuştur. Kraliçe Teje' nin, Mısır tarihinde önemli bir yeri vardır. Teje'nin çok akıllı, çok güzel, canlılık dolu, bilge bir kadın olduğu bilinir. Teje'nin özelliklerinden bir kısmını olsun yansıtan çok güzel bir heykel, Berlin Mısır Müzesi'nde görülebilir. Ayrıca, Kraliçe Teje'nin babasının da Adonis-Min-Ra tapınağı rahibi olduğu sanılmaktadır. Min-Ra inancı, Güneş Tanrısı ile Bereket Tanrısı'nın birleşmelerinden ortaya çıkmış olan ve tektanrıcılığa doğru ciddi bir gelişmeyi içeren, din ve dünya görüşüdür. Kraliçe Teje, bu tür bir birikimin içinde yetişmiş, bildiklerini ve inandıklarını, oğlu 4. Aminofis'e öğretmiştir. Genç firavunun, bedensel ve ruhsal olarak, çok ince, hassas, zarif ve duyarlı bir yapıda olduğu, duygusal dünyasının çok yoğun olduğu, sanata, şiire düşkün, idealist eğilimli ve annesine bağlı olduğu çok iyi bilinir.

Karl Abraham'ın kanısına göre, 4. Aminofis'in annesine olan yakınlığı, onu tek eşli bir evlilik anlayışına da getirmiştir. Bilinebildiği kadarıyla, tek eşli bir yaşam ve cinsel ahlak anlayışını seçen (ve de yaşayan), ilk firavun 4. Aminofis olmuştur. Yine bilinebildiği kadarıyla, 4. Aminofis, tıpkı annesi Teje'ye olan düşkünlüğüne benzer bir bağlılık ile, Nefer-Nefru-Aton'dan başka, hiçbir kadınla birlikte olmamıştır. Abraham'ın, dünyada tek bir insana,

Kraliçe Teje, Mısır Müzesi, Berlin

annesine ve sonra da karısına bu denli bağlı olması, onu ayrıca tektanrıcılığa -da- çok yaklaştırmıştır.

4. Aminofis, yaşamı boyu savaşımlardan, saldırganlıklardan, şiddetten uzak durmaya çalışmış, on dokuz yaşındayken, Aton-ufku ya da Aton'u seven ve Aton tarafından sevilen anlamına gelen Achet-aton ya da Echnaton adını almış, 28 yaşında ölene değin bu adı kullanmıştır.

Karl Abraham'a göre, yeni Tanrı Aton, soyutlanmış, idealize edilmiş bir "baba"dır. Yaratanın babası, her şeyin ilki, tektanrıdır. Bölgelerin, toplumların, doğa güçlerinin ötesinde, evrensel ve her şeyin Tanrısıdır. Bu bağlamda, Aton, ardından gelen Musa Tektanrıcılığı'nın Tanrısına çok benzer. Eski Ahid'in, kendi Tanrısını anlatırken, Aton Tektanrıcılığından çok yararlandığı görülür. Aton; öfke, kızgınlık tanımaz. Savaş ve savaşçılarla ilgisi yoktur. Barışın, barıştan yana olanların Tanrısıdır. 4. Aminofis'in bizzat kendisinin

yazdığı sanılan ve Aton'un özelliklerini anlatan uzun şiir, bu konuda olasılıkla ilk temel yazılı belgedir. Kutsal Kitaplar'ın öncüsüdür. Sonraki, Musa ve İsa Tektanrıcılarının - da- kendi Tanrılarını anlatırken, 4. Aminofis'in, Aton üzerine yazdıklarından esinlendikleri ve hatta kimi bölümlerini olduğu gibi aktardıkları görülmüştür.

Mısır kültürünün yarattığı Tanrı Aton'un cinsiyeti yoktur, hem kadın hem erkektir. Aton, ayrıca resimle tespit edilmemiş, gökyüzünde, eski ve yeni (geçmiş ve gelecek) tüm dünyayı ısıtan ve aydınlatan güneş ışınları diski olarak gösterilmiştir. Bu diski, 4. Aminofis elinde, başının üstünde tutar, yanında karısı ve çocukları vardır. Aton dini, doğa ve insanı barış içinde kucaklayan yeni bir dünya müjdelere. Güzellik, incelik, yeni bir cinsel ahlak, resim ve sanat anlayışı getirir. Bunun pratikteki yansıması (kısmen de olsa) Roma İmparatorluğu'nun oluşturduğu, Pax Romana yani Roma Kanunları'nda görülmüştür.

IV.

Freud'un kanısına göre, tektanrılı dinler, insanlara özgüven kazandırma karşılığı, duygusal alanı ön plandan, arka plana kaydırmışlar, bunun karşılığı insanlara, yoğun bir suçluluk duygusu uzantısında, mutsuzluk vermişlerdir. İçgüdüsel sınırlamadan başka bir şey olmayan ahlak, insanı sistematik olarak mutsuzlaştırmıştır. Tektanrıcılık, hiç kuşkusuz, çoktanrıcılığa oranla çok daha fazla bir entelektüel gelişmeyi ("Çıkış"ı) içermiş, buna karşın, çoktanrılı dönemlere oranla, içgüdüsel/duygusal ketlenmeyi artırmıştır. (132) İnsanların kendilerine karşı özgüvenleri artmış, fakat duyguları, heyecanları donuklaşmış, gerçeklik ilkesine karşı haz'dan vazgeçilmiş, sonuçta mutsuzluk ve sürekli ruhsal gerilim ortaya çıkmıştır. Vicdan, ahlak artmış, hoşnutsuzluk, huzursuzluk yoğunlaşmış-

tır. Zaman içinde, bir tür savunma yöntemiyle, insanlar acı çekmekten haz duymaya başlamışlardır. Yanlış bir kurguyla, entelektüel gelişme, mutsuzluk, yanlış bir haz duymayla gider olmuş. İnsan, yanılısamalı bir düşünceyle hazdan vazgeçtikçe, -daha çok- "korunacağını" sanmış, insanlığın gelişimi içinde, aklın giderek duygusallığı ezmesi ve insanların bu türden her ilerlemeyle, gurur ve yücelik duymaya başlaması, bir yandan inanç gibi şaşırtıcı bir duygusal olgunun, tüm eski entelektüel birikimi ezip geçtiği görülmüş, öte yandan da, saçma olduğu için inanıyorum (Credo quia absurdum) özdeyişiyle, dile getirilen uygun çocuksu bir hareket noktasına varılmıştır. Tektanrıcılıkta, içgüdüden vazgeçiş, dinde başrolü oynamış, bu nedenle ahlak ve vicdan özellikle tektanrıcılık döneminde, insanları bu denli mutsuz etmiştir.

Tanrı'nın, yeni bir Mesih göndereceğini de, gene ilk kez İsraililer haber vermişler, ayrıca, gene Yahudi Paulus, Yahudi halkından birinin, İsa'nın Mesih olarak gönderildiğini söylemiş, böylece tektanrılı dinler, hemen hemen tümüyle Yahudilerin başlarının altından çıkmıştır.

Freud'un, hem din hem de Musa Denen Adam konusunda söylediklerini, onun kitabından alınan bir bölümle -son bir kez- özetlemek olası:

"Bizim gibi inancı kıt olanlar için, Tanrı'ya inananlar ne kadar da imrenilesi gelir. İmandıkları büyük ruh için, dünya hiçbir sorun çıkarmaz, çünkü bütün kurumlarıyla dünyayı yaratan zaten odur. Bizim gibi inanmayanların, zar zor elimizden gelen onca zahmetli, önemsiz, bölük pörçük açıklama çabalarına oranla, inananların kuramları ne kadar kapsamlı, derin ve kesindir. Ahlaksal kusursuzluğun ideali olan kutsal ruh, insanların içine hem bu ideallere ilişkin bilgiyi hem de buna ulaşma içgüdüsunü aşılamıştır. Bu inanan insanlar, yüce ve soylu olanı da, aşağı ve aşağılık olanı

da anında algılarlar. Duygusal yaşamları, adı geçen ülküyle aralarındaki uzaklığa göre ayarlanmıştır. Yörüngesinde devinen bir gezegenin güneşe en yakın bir noktaya varması gibi, bu ülküye yaklaşmaları, onları kıvanca boğmakta, yine yörüngesinde güneşten uzaklaşan bir gezegen gibi, bu ülküden uzaklaşmaları ise, onları güçlü bir kaygı duygusuyla cezalandırmaktadır. Bütün bu durum işte böylesine yalınkat ve öylesine şaşmaz biçimde saptanmıştır.

Bizler, yaşamsal deneyimlerimizin ve dünyaya yönelik gözlemlerimizin, bu en yüce varlık varsayımını benimsememizi olanaksızlaştırmasına, üzüntü duymaktan başka bir şey yapamıyoruz...

Ayrıca, sanki dünyada çözülmesi gerekli yeterince sorun yokmuş gibi, karşımıza bir de, bu insanların nasıl oluyor da Tanrısal varlığa inanabildiklerini ve bu inancın "usve bilimi" ezip geçen, bu büyük gücü nereden aldığı sorununu, çözme sorununu çıkarırız kendimize...(133)."

Musa Denen Adam ve Tektanrıçılık kitabı, onun, bir vasiyetnamesi niteliğindedir. Burada bağımsız ve özgür olmak isteyen insanın, her şeyden önce hem (Jakob-Oidipus-lar gibi) kendi babalarından hem de Musa benzeri Tanrı babalarından kurtulmaları gerektiği anlatılmaya çalışılmıştır.

V.

Freud, insanın, babasız bir ortamda, kendi yapıtlarıyla baş başa kalması, sadece kendi yaptıklarına güvenmesi ve bunlardan gurur duymasının, kendi yaşamı bazında, babası Jakob ve Musa'dan kurtulmasıyla mümkün olabileceğini sanmış, ama gerçekte (belki de), tüm çabalarına karşın, her ikisinden de hiçbir zaman kurtulamamıştır. Bu iki Tanrı-babayı yadsımak, bunlardan kurtulmak için, elli yıla yakın oturduğu, uğraş verdiği odasının içini, tarih-öncesi dönemin üç bine yakın Tanrıçalarıyla ve Tanrılarıyla dol-

durmuş, -ancak- onların yardımıyla “babasız kalmanın acısını” dindirmeye çalışarak -acılar içinde kıvranarak- yaşayabilmiştir. Sonunda Oidipus ile Musa arasında sıkışmış beyni ve yüreği, artık daha fazlasını taşıyamayacağı olgunluğa gelmiştir.

Freud’un düşünceleri, başta eşi Martha olmak üzere, pek çok kişi ve kurum tarafından eleştirilmiştir ve eleştirilmeye devam etmektedir. Yapıtlarını gelenek yanlısı din-darlar, Katolikler, tutucu burjuvalar tarafından, bilimsel yanı olmayan hezeyanlar, din ve Tanrı düşmanlığı, ahlak karşıtı ve vicdan yoksunu çalışmalar olarak görürlerken, komünistler (bile) psikanalizi, dünyaya ve işçi sınıfına karşı, umudunu yitirmiş zavallı küçük burjuva düşüncesi olarak eleştirmiştir. (134)

Herhangi bir ideolojik kümede toplanamayan pek çok eleştirmen ise, onu paranoid ölçüde (hatta pervers-mazoşist) bir modern kültür düşmanı olarak tanımlamışlardır. Son derece keyifli ve öğretici bir saptamadır ki, Freud’un söylediklerinin bilimsel yanı olmadığı, binlerce kez tekrarlanmasına ve “kanıtlanmasına” karşın, örneğin sadece son yirmi yılda ve sadece Vatikan kökenli 280 yeni kitap (daha) basılarak tezleri yeniden ve yeniden çürütülmeye devam etmektedir. (135)

Bilinçdışı kültür tarihinin, birey insandaki pıhtılaşmış tortusu gibi düşünülür. Bu yaklaşımın, gerçekte sınıf savaşı tartışmalarından çok daha ötelere göndermeler yaptığı, politikayla ilgilenmiyormuş gibi görünerek ve bir anlamda “inkâr ederek ölüme mahkûm edip” politikaya karşı zafer kazandığı görülür. Kuşkusuz onun düşünceleri pek de iyimser, umut dolu yaklaşımlar değildir. Ama salt psiko-loji hiç mi hiç değildir. Bu bağlamda, Amerikalı yazar şair Hilda Doolittle, Freud’un, “Benim buluşum öncelikle bir

tedavi aracı değil. Benim buluşum, önemli bir felsefi temele dayanır" dediğini, anımsatır bize. (136)

Bir tür Odisseus-Laokoon-Kassandra karşılaşması/ çatışması vardır burada... Kurnaz Odisseus'da, Tahta At'ın, Truva'ya felaket getireceğini söyledikleri için, Tanrılar tarafından kendi başlarına felaketler getirilen, Laokoon'da ve Kassandra'da haklıdırlar... Özne (birey/insan) bu arada yalnız, yapayalnız yaşamak, düşünmek karar almak, davranmak zorundadır.

Çatışma hep doğa, mitoloji ile aydınlanma ya da rasyonalizm ile irrasyonalizm arasındadır. Freud burada Laokoon ve Kassandra'nın rolünü üstlenmiştir. Bu konumuyla hem acı çekmiş hem de büyük tehditler, eleştiriler pahasına, insanlara kendince doğru sandığı savlarını söylemenin gereğini düşünmüş ve bundan da büyük bir haz duymuştur. Tıpkı Laokoon ve Kassandra'da olduğu gibi...

Sonuç olarak, "bilimsel peri masalı", bir tedavi aracı olmanın çok ötesinde, bir toplumsal eleştiri yöntemi olarak, "şiirin bilimsel doğruluğunu", Sophokles'in Shakespeare'in, Goethe'nin, Heine'nin şiirlerindeki hakikatin bilimsel karşılığını getirmiştir.

Freud'un biyografisini ve kuramını, tek bir kitapta anlatabilen bir örnek vermek zorunda kalırsam (bir an için Sophokles ve Shakespeare'i bir yana bırakırsak), bunun için "modern yaşamın İlyada'sı" olarak da tanımlanan Goethe'nin *Faust*'unu söyleyebilirim. Bu başyapıt, Freud için hem bir esin kaynağı hem de 83 yıllık yaşamının, 18 ciltlik yapıtlarının ve sayıları on binlerle ifade edilen mektuplarının, söyleşilerinin içeriklerinin (ve hatta biçemlerinin) ulaşmasını istediğı son ereğı olmuştur.

Freud'un (özellikle)ödünsüz bir kültür eleştirmeni olarak gelişmesinde, Goethe'nin ve onun başyapıtı Faust'un

etkisi büyüktür. Faust aynı zamanda, onun anlatmak istediklerinin anahtarını da içinde taşır.

Goethe bağımsızlaşmak ve özgürleşmek isteyen insanların (Faust'un, Freud'un ya da herhangi birimizin) yazgıları, bireysel ve toplumsal yıkımlarla yüklü olası bir benlik büyümesini (kişilik gelişmesi) sağlayabilmek için, ancak kendisini ve toplumu toptan dönüşüme uğratmayı amaçlaması, "mutluluk" ve "acıyı" yüreğinde duyumsaması ve bunun için de kendisini "şeytana satarak", "gelişme trajedisi" diye de adlandırılan güdünün oluşmasını koşullayabilmesi ve neredeyse benzer "bireysel ve toplumsal gelişme trajedilerini" yaşaması gerektiğini göstermiştir. (137)

Böylesi geniş kapsamlı bir bağlamlılık içinde, Faust'un trajik serüvenlerini ve hemen hemen her bir dizesinde "yapılması gerekli, olumlu bir şeylerin ancak (pek çok şeyi) olumsuzlama yoluyla elde edilebileceğini gösterdiği", "negatif diyalektiği" çok iyi özümsemeden, Freud'un ve yapıtlarının temelinde yatan gizemin anlaşılabilirliğini düşünemiyorum.

Rainer Maria Rilke gibi bir şairin bile, "yaşamımın temel taşları onunla birlikte oluştu... Benim tek hakikatim odur" diye itiraf ettiği (yine) Lou Andreas Salomé, "psikanaliz sayesinde ben nevrozlarımın nedenlerini, cinselliğin kişiliğin anayurdu olduğunu, yitirdiğim çocukluk fantezilerimi, dişiliğimin gizemini, narsisizminin kaynaklarını, iç organlarımın duyumlarını, Rilke ile birlikteyken yaşadıklarımı ve duyumsadıklarımı, bilimsel yöntemlerle anlatabilme olanağını buldum..." demiştir. (138, 139)

Analitik eleştiri kuramı, öznenin, tarih dışına atılmak istendiği (post-historyadan söz edildiği) bugünlerde, bir yandan içinde yaşamak zorunda kaldığımız kültürel koşulları, tüketim ortamını, olabildiğince eleştiri gücünü ve

Kassandra, Troya kralı Priamos'un kızıdır. Kâhindir. Geleceği görme gücü vardır. Felaketleri görür, onları önceden haber verir ama önleyemez. Daha doğrusu etrafındaki "normallere" anlatamaz. Kâhinlere özgü trajedik yaşamın örnek kişiliklerinden birini imler. Ama bu çok acılı yaşamı içinde iki boyut vardır: bilmek ve önleyememek. Önleyemeyeceği felaketleri önceden bilmek ona çok acı verir. Ama her şeye karşın bilmek de anlatılması zor bir haz duyumsatır. Christa Wolf, biraz da kendisinin içinde yaşadığı koşulları sergileyen, olağanüstü bir yetkinlikle yazdığı Kassandra'nın romanında, onun bu trajedisini sergiler.

Heykeltıraş arkadaşı Franziska Lobeck (1984) da, benzer bir güzellikte heykelini yapmış. Yapıt, Berlin'de Devlet Kültür ve Tarih Müzesi'nde sergilenmektedir. Franziska Lobeck -de-, büyük bir yaratıyla, Kassandra'nın biyografisindeki, "önceden görmek, bilmek ama anlatamamak, inandıramamak" ikili psikik durumu (sanki bizlere bile neredeyse) sezinletmektedir. Kassandra'nın yüzünde (Laokoon benzeri) genel acılı yazgının ötesinde (biraz da) "olacakları önceden bilebilmenin ve de başına gelecekleri bilmesine karşın bunları yüksek sesle söylemiş olmanın mutluluğu, hazzı da gösterilmiştir...

Laokoon Grubu ve Kassandra büyük trajik sonuçlar pahasına da olsa, bilmenin hazzını ve bunu bilmeyenlerle paylaşmanın mutluluğunu simgeleyen iki büyük başyapıttır.

rirken, öte yandan da bize sanata, felsefeye, aşka, bireysel ve tarih öncesi dönemlerimize doğru, stratejik bir geri çekilme hakkını kullanma olanağını anımsatmakta; hatta bu yolda bizi kışkırtmaktadır...

VI.

Konuyu noktalamadan önce, sistemleştirilmek istenen bütün bilimsel savların, bir yanılısamayı da içlerinde taşıdıklarını, ironiyle vurgulayan İspanyol yazarı Pia Baroja'nın saptamalarını anımsatmak istiyorum:

Pia Baroja, dünyada üç büyük bilgenin, üç büyük Yahudi'nin, üç büyük teoriyle insanları üç kez yanılttıklarını söyler: Buna göre, Musa; Kutsal Kitabıyla bu dünyada acı çekilmesine karşın, öteki dünyadaki "cennette" rahat edileceğini söyleyip, "cennet savlarıyla" insanları yanıltmıştır. Karl Marx, Kutsal Kitapların tümünün yalan, "dinin afyon olduğunu", yitirilen cennetin, "Altın Çağ'ın" bu dünyada da kurulabileceğini, insanların bu dünyada da mutlu olabileceklerini, bunun için de sınıf savaşının esas olduğunu söyleyerek, bizleri bir kez daha yanıltmıştır. Sigmund Freud ise, dinin de, sınıf savaşlarının da, gerçek dışı "bilinçli" yalanlar olduğunu, insanların sadece psikanaliz olduktan, bilinçdışındakileri öğrendikten sonra, mutlu olabileceklerini söylemiş ve insanları bir kez daha yanıltmıştır.

Bütün bu yanılısamalardan sonra, şimdi, kendimizi, her gün bir yenisi piyasaya sürülen ve hepsi de birbirinden güzel "psikofarmokoloji mamullerinin" ellerine teslim etmekten başka şansımızın kalmadığını görüyoruz.

Laokoon, Apollon tapınağının rahibidir. Akhalar'ın Troya önüne koydukları tahta at sahtekârlığını bilir ve bunu Troyalılara söylemek ister. Tanrılar ise, ona bunu kimseye söylememesini tembihlerler. Laokoon, Tanrılara bildiği bir şeyi söylememenin olanaksızlığını anlatmaya çalışır... Sonunda durumu Troyalılara söyler, inanmazlar. Tanrılar, onun bu itaatsizliğini bağışlamazlar. Denizden gönderdikleri iki büyük yılanla, Laokoon ve iki oğlunu öldürürler. Ölüm pahasına da olsa, bildiğini söylemek yürekliliğini gösteren Laokoon'un, bu muhteşem serüveninin heykelinin Grek aslından yapılma bronz bir kopyası, Vatikan Müzesi'nde görülebilir. Bunun orijinalinin Bergamalı heykeltıraş Phyromachos tarafından yapıldığı sanılmaktadır. Ayrıca, bugün Berlin'de bulunan, Bergama Zeus Sunağı kabartmaları ile aralarındaki benzerliklerden hareketle, "Laokoon Grubu"nun da aynı usta (atölye) tarafından yapılmış olduğu düşünülür.

Klasik Grek sanatının başyapıtlarından olan "Laokoon Grubu", bildiklerini söylemiş olmanın, insanları körlükten kurtarmaya, sahtekârlıklara karşı uyarmaya çalışmanın getirdiği haz ve mutluluk içindeki insanın, sahte resmi Tanrılara karşı başkaldırışını sergiler. Özellikle Laokoon'un yüzündeki acının, hazin ve mutluluğun birlikte duyumsandığı başının konumu, saçlarının ve sakalının uzun, bukleli, dağınık, karmakarışık sergilenişi, Tanrılara başkaldıran barbarlara, devlere, mitoloji/masal kahramanlarına, gerçekleri söyleme ateşiy-le yanıp tutuşan "çilgılara" özgü anıtsal bir görünüm verir.

Laokoon ve oğulları: Museo Pio Clementino,
Vatikan (MÖ 175-150)

12. Son Günler, Okuduğu Son Roman, Son Saatler

I.

1938 yılının Haziran ayının sonlarında, özel doktoru Max Schur, Freud'un çenesinde yeni bir oluşum sezinlemiş, Ağustos ayında bunların yanında iki yeni tümör yapılanması daha başlamıştır. 7 Eylül'de, Dr. Picher, Londra'ya gelmiş, 8 Eylül günü Londra'da damardan yapılan Evipan narkozu altında, 1,5 cm kadar bir bölge daha temizlenmiş, 9 Eylül'de Freud yeniden evine gidebilmiş, bu ara 27 Eylül 1938 tarihinde yeni evlerine taşınmışlar, 4 Ekim 1938 tarihinde, Marie Bonaparte'a yazdığı mektupta, Freud'un yaşamında ilk kez bazı imla hataları yapmaya başladığı izlenmiş, zaten mektubunda da "... kendisini çok yorgun, g cs z duyumsadığını zorlukla hareket ettiğini..." belirtmiş.

Bu ara, Arnold Zweis'ı ziyaret etmiş, birkaç hafta kalmış, yeniden muayenhanesinde çalışmaya, ama günde ancak 4 hasta bakmaya başlamış, 1939 yılının Ocak ayında durumu yeniden bozulmuş, çenesinde yeniden patolojik oluşumlar ortaya çıkmış, bunların yanında kemik nekrozları oluşmuş, 28 şubat'ta alınan parçada, bunların kanser yapısında oluşumlar olduğu doğrulanmış, ışın tedavisi yapılmış, bu kez de kanamalar, baş dönmeleri, yorgunluklar artmış.

16 Haziran 1939 tarihinde Marie Bonaparte'a yazdığı mektupta, yaşadığı dünyasını "okyanusta yüzen acı dolu küçük bir ada gibi" diye tanımlamış, ama gene de Musesa'nın, Almandada 1800 sattığı sevinçli haberini vermiş.

Temmuz sonunda bir gece, sol kalp yetmezliği belirtisi ortaya çıkmış, ağustos ayında durumu hızla daha da kötüleşmiş, Marie Bonaparte Londra'ya gelmiş ve 31 Temmuz ile 6 Ağustos arasında onun yanında kalmış, sonunda bu iki dost hüznün içinde birbirleriyle vedalaşmışlar. 1939 yılının Ocak ayının başında, çenesinde yeni bir şişlik ortaya çıkmış, artık ameliyat edilemez olduğu görüşü ağır basmış. Freud'un daha -elli yıl önce- 19 Şubat 1899 tarihinde Fliess'e yazdığı mektupta, sıkıntıdan kendisi için yaptığı "tümüyle Neoplazma'ya dönüşüyorum" benzetmesi, neredeyse gerçekleşmeye başlamıştır. (140)

1939 yılının Haziran ayında durumu yeniden ve biraz daha kötüleşmiş, 1 Ağustos 1939 tarihinde, anlayışlı bir tavırla muayenehanesini kapamış, tüm gücünü yitirmiş, yemek yiyemez, konuşamaz konuma gelmiş, 1 Eylül 1939 tarihinde Alman orduları, Polonya'ya girmişler ve 2. Dünya Savaşı artık resmen başlamış. Savaşın başlamasını, İngiltere büyük bir duyarlılıkla karşılamış, Londra'da da sık sık alarm verilmeye, sirenler ötmeye başlamış ve 2 Eylül günü İngiltere, Fransa ile birlikte savaşa resmen katıldığını açıklamıştır.

Dr. Max Schur, bir ara Freud'a, "bu savaşın gerçekten son savaş olup olmayacağını" sormuş, Freud her zamanki kara mizahıyla, " benim son savaşım olduğu kesin" diye yanıt vermiştir. (141) Son günlerinde okumak için bir kitap aramış ve kitaplıktan Honore de Balzac'ın (1830-31 yılları arasında yazdığı), *Tılsımlı Deri* ("Chagrinleder") adlı romanını almış, tüm acılarına karşın, kitabı bir solukta, olasılıkla birkaç saatte ya da son gecesinde okumuş, bitirdiğin-

de, Dr. Max Schur romanı nasıl bulduğunu sorduğunda, "çok güzel, tam benim bulduğum konuma uyuyor..." diye yanıt vermiş, Balzac'ın *Tılsımlı Deri* romanı, Freud'un okuduğu son kitap olmuştur. (142)

II.

Balzac'ın bu kitabı gerçekten de Freud'un hem genel biyografisine hem de son günlerinde içinde bulunduğu ortama uygun düşmüştür.

Romanın kahramanı Raphael (eleştirmenlerin kanısına göre aynı zamanda Balzac'ın kendi gençliğine de gönderme yapar ve genç Balzac ile Raphael arasında önemli benzerlikler gözlenir) yoksulluktan ve yaşamsal çaresizliklerden kendini Seine Nehri'ne atıp, intihar etmek üzereyken, Faustik bir rastlantıyla, Mefisto benzeri bir antikacı adamla karşılaşır ve onunla bir antlaşma yapar. Antikacı, ona dükkânında bulunan tılsımlı bir yaban eşiği sağrı derisi gösterir. Doğu ülkelerinin birinden getirilmiş bu *Tılsımlı Deri*'nin kenarında Arapça, "Bana sahip olursan her şeye sahip olursun; yalnız, hayatın benim olacak. Tanrı böyle istedi. Ne dilersen dile, yerine gelecektir; yalnız, dilediklerini hayatın üzerine ölçüp biç, işte hayatın burada. Her dileğinle ömrünü kısaltacağım. İstiyor musun beni? Al. Tanrı kabul etsin. Amin!" diye yazmaktadır (143). Batıl inançlara hiç inanmasa da, "Tılsımlı Deri" Raphael'in her istediğini yapacak, her arzusunu gerçekleştirecek ama her seferinde gözünün önünde biraz daha küçülecektir. Bu küçülme aynı zamanda Raphael'in ölüme yaklaşması, günlerinin azalması demektir. Derinin küçülme sürecinden önünde kaç günlük yaşamının kaldığını gören -ve çok kısa bir süre önce kendini Seine Nehri'ne atarak intihar etmek üzere olan- genç adam, bu kez ölmekten dehşetle korkmaya başlar ve sahip olduğu tüm olanaklarına karşın, deriyi

küçültüp yaşamını kısaltmamak çabasıyla, yeni hiçbir şey istememek için günlerini, hatta saatlerini tek düzeye indirgeyip, kendisini bir odaya kapatıp, sırtüstü yatıp, umutsuz korkular içinde, düşünmekten bile korkarak, kendisini çok yalın ve aynı zamanda acılı bir yaşam sürdürmeye mahkûm eder. Freud'da bu "tılsımlı deri", habis oluşumunun tersine bir gelişme göstermesini içerir. Ağzındaki kanserli yapılanma büyüdükçe, onun yaşamı kısalmaktadır ve yaşam boyu hep ölümün özlemini çeken bu insan, "habis kanserli derinin" bu kez büyümesini önleyebilmek, küçültme bile, hiç olmazsa var olan konumuyla kalmasını sağlamak, açısını biraz olsun azaltabilmek için, son zamanlarında hemen her gün ameliyat olur, olası her türlü hareketten, konuşmaktan, yemek yemekten, neredeyse soluk almaktan bile kaçınır; ölümden, ölmekten korkmaya başlar, yanında ölüm ve kanser sözünün söylenmesini bile neredeyse yasaklar.

Onun bu son günlerinin tanıdığı olan Salvador Dali, yaptığı yalın bir desen denemesinde, sanatkâr sezgisiyle, bu "şeytani" ikilemi hemen saptamış ve resimlemiş; yakınları Dali'nin yaptığını bile, Freud'a göstermekten kaçınmışlardır.

Freud'un bu son saatlerinde okuduğu, Balzac'ın *Tılsımlı Deri* romanını nereden bulduğunu, kendi kitaplığındaki zulasında özellikle mi sakladığını, yoksa onu kendisine bir yakınının mı verdiğini öğrenemedim. Ama böyle bir konuyu araştırmanın bize, Freud'un ve yakınında bulunanların kişilikleri hakkında yeni açılımlara olanak sağlayacak ipuçları verebileceğini düşünüyorum.

Günlerdir ağzını açamadığı için yemek yiyemeyen, git-tikçe çöken babasına, Anna son olarak sahanda yumurta yapmış, zorlukla bundan küçük bir parçayı yiyebilmiş. Biraz rahatlar gibi olmuş, sonra, 21 Eylül 1939 günü, Dr.

Freud (1932)

Schur'a bir önemli dileğinin olduğunu söyleyip, yatağının kenarına oturmasını rica etmiş: "Sevgili Schur, size ilk konuşmamızı anımsatmak istiyorum. Siz daha önce, ağrılar dayanılmaz konuma geldiğinde, bana yardım edeceğinize söz vermiştiniz. Zamanı geldi, bu acıyı sürdürmenin anlamı yok..." der. Bu tarihi anda, Dr. Max Schur, elini Freud'un elinin üstüne bastırır ve "aramızdaki konuşmayı unutmadım" diye yanıtlar. Freud, "teşekkür ederim, bu konuşmamızı lütfen Anna'ya söyleyin" diye son bir ricada bulunur. (144) Burada, gene hınzır bir kışkırtıcılıkla, ger-

çekçi bir tavır için, kendi ölüm tarihini (belki de Kabala'da yazılanlara uygun bir şekilde), yine kendisi belirlemek ister. Ertesi gün, Dr. Schur, Freud'da yeni bir ağrı dalgasının başlamakta olduğunu sezinleyince, 30 mg. (2 ml.) morfin enjekte eder. Freud'un yüzünde, ağrı acı izleri ortadan kalkar, hemen rahat bir uykuya dalar... Bir süre sonra, aynı dozda morfin, bir kez daha enjekte edilir. Yavaşça komaya girer ve bir daha açılmaz. 23 Eylül 1939 gece yarısından sonra, sabaha karşı, saat üçte yaşamı noktalanır (145); ve onun çok sevdiği *Hamlet*'teki ünlü betimlemeyle, bundan sonrası -büyük- sessizliğe dönüşür.

26 Eylül 1939 tarihinde, cesedi krematoryumda yakılır. Külleri, urna olarak Marie Bonaparte'ın hediye ettiği, çok sevdiği ve son günlerinde, sık sık "insanın bunu beraberinde mezara götürememesi ne acı" dediği, bir Antik Grek şarap tası içinde Londra'da Golden Green Mezarlığı'na konmuştur.

Kaynaklar

I. Bölüm

1. Ernst, Jones: Sigmund Freud Leben und Werk. (1962) dtv. Band 1 s.310
2. Bruno, Bettelheim: Freund und die Seele des Menschen (1983), Claasen, 1984, s.35
3. Schopf Alfred: Sigmund Freud, C.H. Beck, 1982, s. 132-41
4. Andreas-Salomé, Lou: Lebensrückblick. Grundriss einiger lebensserrinnerungen. Ein Porträt. Zürich, 1951, 64; Onun "gizlenme ve korunma isteği için" bkz. Mangolis, Deborah P., Freud ve Annesi, İngilizceden Çeviren: Nursel Oral, HYB Yayıncılık, 1997, s.16
5. Ernest, Jones: Sigmund Werk (1962) dtv.Band 1, 1984, s.10)
6. Ilse Grabrich-Simitis: Freud, Yaşamım ve Psikanaliz. Say Yayınları, Türkçesi Kâmuran Şipal, Türkçe basım 1986, s. 16)
7. Ilse Grabrich-Simitis: Freud, Yaşamım ve Psikanaliz. Say yayınları, Türkçesi Kâmuran Şipal, Türkçe basım 1986, s.8
8. Bernfeld Siegfried - Bernfeld, Suzanne Cassirer: Baustein der Freud-Biographik. Suhrkamp Verlag-1981, s. 79-81
9. Gay, Peter: Freud, Eine Biographie für Unsere Zeit, Fischer, 1989, s.4
10. Bundan çok farklı bir bağlam içinde, ama benzer bir eğretilmeyi, yıllar önce bir denemede okuduğumuanımsıyorum, ama kesinlikle nerede olduğunu kestiremiyorum. Acaba Ferid Edgü'nün "Şimdi Saat Kaç?" olabilir mi? Bilemiyorum. Şu anda kitaplığımın bir bölümüne ulaşmam olanaksız olduğu için de, kesin kaynağı da gösteremiyorum. Okurlardan ve yazarımdan beni bağışlamalarım dilerim.
11. Marcuse, Ludwig: Sigmund Freud, Sein Bild vom Menschen, Diogenes (1956) 1972, s.106

12. Kierkegaard Sören: Der Begriff Angst (1844), eva 1995
13. Freud-Pfister: Sigmund/Oskar Pfister, Briefe 1909-1939. hrsg. von Ernst Freud und Heinrich Mang. Ficher Verlag, 1981, s.64
14. Kollbrunner, Jörk: Der kranke Freud. Klett-Cotta, 2001, s 178 -384
15. Freud, S: Sanat ve Sanatçı Üzerine (1917), Almancadan Çeviren, Kâmuran Şipal, YKY, 1995, s.217
16. Bernays, Anna: My brother, Sigmund Freud. 1940. s. 143, alıntı, Margolis, s. 11; ve Kollbrunner, Jürg: Der kranke Freud, Klett-Cotta 2001, s. 110
17. Margolis, s.6
18. Kobler Franz: Die Mutter Sigmund Freuds, 1962. Bulletin des Leo Baech Instituts 5 (19) s.115, alıntı Kollbrunner, s. 112
19. Margolis, s. 19
20. Roazan, s.65
21. Margolis, s.89
22. Ferenczi, 1960, s.400 ve Jones, s.152
23. Clark, s. 13-14
24. Marianne Krüll: Freud und Sein Vater. C. H. Beck, 1979, s.92
25. Krüll, s. 101
26. Krüll, s.116
27. Krüll, s. 122
28. Jones, 1, s.28
29. Kollbrunner, s.105
30. Jones, s.31; ve Robert, M: Die Revolution der Psychoanalyse, 1971, s.30
31. Jones, 1. s.43
32. Jones. 2/176
33. Ernst Freud, Lucie Freud, Ilse Grunbrich-Simitis (Hg.). 1977, Sigmund Freud. Sein Leben in Bildern und Texten. Frankfurt, s. 134
34. Schur, Max: Sigmund Freud, Leben und Sterben, Suhrkamp, 1977, s.37
35. Jones, 1, s.24
36. Worbs, Michael: Nervenkunst, Athenaum, 1983, s.20
37. Freud, Yaşam, s.47
38. Worbs, M: Nervenkunst, s.18
39. Baioni, Giuliano: Kafka, Literatur und Judentum, J.B. Metzler, 1994, s. 219
40. Freud, S: Yaşamım ve Psikanaliz, s.46
41. Jones, bd.1, s.42

42. Jones, 1, 291-92
43. Scharfenberg, Joachim: Sigmund Freud und seine Religionskritik. Vandenhoeck-Ruprecht 1971, s.44
44. Jones, 1, s.49
45. Jones, 1, s.40
46. Jones, 1, s.109
47. Inge Stephan, Die Gründerinnen der Psychoanalyse, Kreuz Verlag 1992, s.22
48. Margolis, s.41
49. Freud, S: Briefe 1873-1939. S.Fischer.1960. s.457- 58)
50. Gay, Peter: "Ein gottloser Jude", Fischer, 1988, s.161
51. Jones, Cild 1, s.31
52. Benjamin, Walter: Pasajlar. Almancadan çeviren: Ahmet Cemal, YKY, 1992, s.85
53. Hans Sachs: Freud, Meister und Freund. 1944, Ullstein, 1982, s.140-160
54. Detlef Berthelsen: Alltag bei Familie Freud, -Die Erinnerungen der Paula Fichtl- Hofmann und Campe, 1987, s.42.
55. Paula Fichtl, s.44
56. Jones, s.465
57. Borch-Jacobsen, Mikkel: Anna O. zum Gedaechtnis. Eine Hundertjaerige Irreführung. Wilhelm Fink Verlag 1997. s.100-101
58. Young-Bruerh Elisabeth: Anna Freud - Eine Biographie. 1995, s.67
59. Kollbrunner, 195-196
60. Sigmund Freud: Briefe. 1873-1939, Hrsg. von Ernst und Lucie Freud. Fischer. 1968, s.169-171
61. Freud: Briefe, s. 179; ve Jones Bd.1, s.222
62. Freud: Briefe, s. 177
63. Freud: Briefe, s.179
64. Freud: Yaşamım ve Psikanaliz, s. 114
65. Freud: Briefe, s. 209
66. Freud: Briefe, s. 225
67. Freud: Briefe, s.173
68. Ascheri, Carlo: Feuerbachs Bruch mit der Spekulation. Europäische Verlag, 1969
69. Georges Didi Huberman: Erfindung der Hysterie.Wilhelm Fink Verlag 1997, s. 8-21
70. Josef Breuer, Sigmund Freud. (1895) Studien Über Hysterie. Fischer Psychologie 1997, s.42-66
71. A.g.e. s.60

72. Mikkel Borch-Jacobsen: Anna O. zum Gedächtnis. Eine Hundertjährige Irreführung. Wilhelm Fink Verlag 1997. s. 22-23
73. Josef Breuer, Sigmund Freud. Studien Über Hysterie. s. 43
74. Peter Gay: Freud, Fischer, 1989, s. 81-84
75. Mikkel Borch-Jacobsen: Anna O. zum Gedächtnis. s. 33 (Anna O.'nun Sanatoryumda yatarken Dr. Robert Biswanger ile Dr. Josef Breuer arasındaki haberleşmeler için bkz. Albrecht Hirschmüller: Leben und Werke Josef Breuers, Bern 1978)
76. Sigmund Freud: Briefe. 1873-1939. 1968, s.427
77. Ernest Jones: Sigmund Freud, Leben und Werk. (1953) Bd-3. Deutscher TaschenbuchVerlag. 1962, s.266
78. Mikkel Borch-Jacobsen: Anna O. zum Gedächtnis. s.97-102
79. Stewart Walter, Lucy Freemann: The Secret of Dream. 1972
80. Lucy Freemann: Die Gesichte der "Anna O". 1972 (Dora Edinger'in Bertha Pappenheim ile konuşmalarından oluşan romanlaştırılmış yaşamöyküsü) s. 211
81. Ellen M. Jansen: Streizüge durch das Leben von Anna O./Bertha Pappenheim. Einfall für die Psychiatrie. 1984, s.35
82. Lucy Freemann: Die Gesichte der "Anna O". 1972, s. 242; Dora Edinger, Stewart Walter, Lucy Freemann: Bertha Pappenheim, Leben und Schriften, 1963; Inge Stephan: Die Gründerinnen der Psychoanalyse, 1992, s.39-61
83. A. g. ç. s.242
84. A. g. ç. s.110-111
85. A. g. ç. s.242
86. A. g. ç. s.110-111
87. A. g. ç. s.226
88. Borch-Jacobsen: s.48
89. Lucy Freemann: Die Gesichte der "Anna O". 1972, s, 254
90. Inge Stephan: Die Gründerinnen der Psychoanalyse. 1992, "Die eigentliche Endekerin der Psychoanalyse?" Bertha Pappenheim (1859-1936), s.39-61.
91. Dora Edinger, Stewart Walter, Lucy Freemann: Bertha Pappenheim, Leben und Schriften, 1963; Inge Stephan: Die Gründerinnen der 1992 Psychoanalyse.
92. Robert, M.: Sigmund Freud. Die Judizischen Wurzeln der Psychoanalyse. München-Paris 1974, s. 87
93. Borch-Jacobsen, Mikkel: Anna O. Zum Gedächtnis. Ein Brief von Hanna Breuer an Ernest Jones. Wilhelm Fink Verlag, 1997, s.109-113

94. Jones, bd.1. s.337
95. Jones, E.: bd.1, s.355-356
96. Peter Gay: s.72.
97. Freud'un 16 Nisan 1909 tarihinde Jung'a yazdığı mektup, bkz. Freud-Jung Mektuplaşmaları. Düşün Yayıncılık, çev. Mustafa Tüzel, 1995, s.145-147
98. Schur, Max: s. 194 ve s.227
99. M. Krüll: s. 19
100. Didier Anzieu: Freud's Selbst Analyse 1990, bd. 1s.5
101. Chertok, Leon: Freud in Paris (1885/86) Eine Psychobiographische Studie, Psyche s.431-448
102. Didier Anzieu: Freud's Selbst Analyse 1990, bd. 1 s.5
103. M. Krüll, s.19, ayrıca bkz. Didier Anzieu
104. Jones, Bd. s.350
105. Jones, s.206
106. Freud: Yaşamım, 64
107. Schur, Max: Sigmund Freud. (1972) Uhrkamp,1982, s.56-57
10 Ocak 1937 tarihinde Maria Bonaparte ile konuşmalar ve Freud-Fliess mektupları, s.54
108. Schur, s.50-51
109. Schur, s.59-60
110. Max Schur, s.65
111. Jones, s.305
112. Schur, s.73
113. Roazan Paul: Sigmund Freud und Seine Kreis, Pawlak 1974, s. 69
114. Freud-Jung-(Emma) mektuplaşmaları, s.242
115. Mektuplar, s. 195
116. Krüll, s.66
117. Ritvo, L, Woodbridge, C: Freud's neo-Lamarckistische Darwin-Interpretation, Psyche, 1989, s.46: 486; Lucille B. Ritvo, Woodbridge, Conn.: Freud's neo-lamarckistische Darwin Interpretation. Psyche, 1973 band 27, s.461-474; Lucille B. Ritvo, Woodbridge, Conn.: Carl Claus, Freud und die Darwinische Biologie. Psyche, 1973 band 27, s.475-486
118. Jones, s.402
119. Mektuplar, s.203
120. Irma Düşü için bkz: Freud, Sigmund: Düşlerin Yorumu, Payel, çev. Emre Kapkın, 1991 Birinci cilt s.159
121. Briefe, s.237
122. Mektuplar, s.212

123. Briefe, s.227-228
124. Jones, 1, s.374
125. Mektuplar, 243
126. Krüll, s.67
127. Mektuplar, s.266
128. Mektuplar, s.272
129. Jones, 1, s.379-388
130. Krüll, s.71
131. Mektuplar, s.289
132. Freud, Hayatım, s.101
133. Mektuplar 293, Türkçesi Cogito, Güz'96, s58
134. Jones, 1, s.354
135. Jones, 1, s. 356
136. Mektuplar, s.405
137. Jones, 1, s.354
138. Jones, 1, s. 356
139. Düş Yorumu, Cilt 1, s.46
140. Düş Yorumu,Cilt 1. s.53
141. Gay, 122
142. Peter Gay, s. 143
143. Peter Gay, s. 147
144. Martha'ya mektuplar 3 Eylül 1901, s.493
145. Freud, S.: 1914, s.205
146. Freud-Fließ mektuplar, s. 422
147. Suzanne Carssirer Bernfeld- Baustein der Freud Biyografik,-Freud und die Arkeologie, Suhrkampverlags, 1981, s.237-259.)
148. Tögel,Christfried: Berggasse-Pompeji und Zurück. Sigmund Freud's Reisen in der Vergangenheit. 1989, s. 25-26
149. Freud Sigmund: Brief an Romain Roland. (Eine Erinnerungsstörung auf der Akropolis) Gesammelte Werke, 16. s.250-257
150. Weis, H und Weis, C.: Eine Welt wie in Traum-Sigmund Freud als sammler antiker Kunstgegenstände. Jahrbuch der Psychoanalyse, Bd.16, s.189-217
151. Bernfeld, Suzanne-Cassirer: Freud und die Arkeologie. Suhrkamp Verlag, 1981, s.241
152. Manfred Korfmann: Troia-Traum und Wirklichkeit. s. 4-23 Joahim Latacz: Homers Troia/Ilios: Erfindung oder bewarte Erinnerung? s.26-31 Troia: Traum und Wirklichkeit Katalog. 2001. Theiss
153. Heinrich Schliemann: Auf den Spuren Homers, Edition Erdmann 2000

154. Sigmund Freud: Der Wahn und die Treume in Wilhelm Jensen's "Gradiva", Mit der Erzählung von Wilhelm Jensen: Gradiva. Ein pompejanische Phantasiestück.(1903) Hrsg. Bernd Urban, Ficher,1998 (Sadece Freud'un çalışmasının Türkçesi: Sigmund Freud, Sanat ve Sanatçılar Üzerine, Almandan çev. Kâmuran Şipal, YKY. 1995, s.247-338)
155. Martha Robert: Die Revolution der Psychoanalyse, s. 249 Gradiva Rölyefi, Vatikan Müzesi, Roma
156. Rolf Haubl/Wolfgang Mertens: Der Psychoalytiker als Dedektiv, Kohlhammer, 1996, s.29-30)
157. Kaynak: Adam Öykü. Doğumunun 190, Ölümünün 150. yılında Edgar Allan Poe özel sayısı. 23. 1999.
158. Sherlock Holmes'in Özel yaşamı. Michael ve MollieHardwich: çev. Cevdet Serbest, 1993 Yayınevi Yayıncılık, s. 52-66
159. Doyle AC: Sherlock Holmes; Dörtlü Mühür, çev. Cevdet Serbest, Yayınevi Yayıncılık, 1992, s.154- 157
160. Freud, S.: Günlük Yaşamın Psikopatolojisi (1901) Sosyal Yayınlar, çev: Işın Gürbüz, 1990, s.13-20
161. Karel van het Reve, Dr. Freud und Sherlock Holmes. Geist und Psyche Fischer, 1994. s.16-21
162. Zizek, Slovoj: İdeolojinin Yüce Nesnesi, Metis Yayınları, çev. Tuncay Birkan, 2002, s.22 ve Kırılğan Nesne, Metis Yayınları, çev. Tuncay Birkan, 2002, s.27
163. Spielrein, S: "Die Destruktion als Ursache des Werdens" in: Sämtliche Schriften, Berlin, 1986. s. 31
164. Appignanesi, Lisa, Forrester John: Die Frauen Sigmund Freud's, Econ Verlag, 2000, s.278-328
165. Andreas-Salomé: In der Schule bei Freud, s.27
166. Sigmund Freud und Lou Andreas-Salomé: Briefwechsel.Hg. von Ernst Pfeifer. Frankfurt, 1980
167. Appignanesi, Lisa, Forrester John: Die Frauen Sigmund Freud's. Econ Verlag, 2000, s.328-372
168. Paul Roazan, Sigmund Freud und Sein Kreis, 1976, s.318
169. Ross,Werner: Lou Andreas-Salomé: btb.1997
170. Wintersteiner, Marianne: Lou von Salomé, roman, Nymphenburger 1988
171. Andreas-Salomé, Lou: Lebensrückblick. Grundriss einiger Lebenserrinnerungen. Zürich 1951
172. Bonaparte, Marie:Edgar Poe. Eine psychoanalytische Studie (Wien, 1934), Frankfurt 1981

173. Ruth Mack Brunswick, Paul Roazen, 1976, Freud und Sein Kreis, s.406-420

II. Bölüm

1. Yerushalmi, Yosef Hayim: Freud's Moses, Fischer, 1999
2. Martha, Robert: 1974, s.251
3. Yerushalmi, YH: s.26
4. Freud, Sigmund: Günlük Yaşamın Psikopatolojisi (1901), Sosyal Yayınlar, çev. Işın Gündüz, 1990, s. (s.296-297)
5. Freud, Sigmund.: Günlük Yaşamın Psikopatolojisi, s.298
6. Freud, Sigmund; Saplantılı Eylemler ve Dini Uygulamalar (1907) Öteki Yayınları, çev. Selçuk Budak, 1995, s.31-47
7. Freud, Sigmund (1909): Olgu Öyküleri 11. Payel Yayınları, çev. Ayhan Eğilmez. 1996, s.29-98
8. Freud, Sigmund: Totem ve Tabu (1912/13), Öteki Yayınları, çev. Selçuk Budak, 1995, s.47-165
9. Freud, Sigmund; Saplantılı Eylemler ve Dini Uygulamalar (1907) Öteki Yayınları, çev. Selçuk Budak, 1995, s.31-47, s.42
10. A.g.y. s. 47
11. Gay, Peter: Freud Eine Biographie für unsere Zeit Ficher, 1989, s.2-31
12. Freud, Sigmund: Saplantılı Eylemler ve Dini Uygulamalar (1907) Öteki Yayınları, çev. Selçuk Budak, 1995, s.31-47, s.42
13. Freud, Sigmund: Sanat ve Sanatçılar Üzerine, YKY, çev. Kâmuran Şipal 1995, s.96
14. Freud, Sigmund: Sanat ve Sanatçılar Üzerine: 1995, s.87
15. A.g.y. s.85
16. A.g.y. s.82
17. Jones, Ernest: Band 2. s. 170
18. Jones, Ernest: Band 2. s. 413
19. Jones, Ernest: Band 2. s. 415
20. Freud, S.: Mektuplar, s. 279. Totem ve Tabu, Öteki Yayınları, s. 48-49
21. KAYNAK YAZILMAMIŞ
22. A.g.y. s.49
23. A.g.y. s.138-139
24. A.g.y. s.139
25. A.g.y. s.155
26. A.g.y. s.170

27. A.g.y. s.58
28. A.g.y. s.82-83
29. A.g.y. s.171
30. A.g.y. s.192-193
31. A.g.y. s.193
32. A.g.y. s.191
33. A.g.y. s.212
34. A.g.y. s.196
35. A.g.y. s.200-208
36. A.g.y. s.214
37. A.g.y. s.215
38. A.g.y. s.302
39. A.g.y. s.215
40. A.g.y. s.20
41. A.g.y. s.216-217
42. A.g.y. s.91
43. A.g.y. s.91
44. A.g.y. s.121
45. A.g.y. s.134
46. A.g.y. s.156
47. A.g.y. s.223
48. A.g.y. s.215
49. A.g.y. s.223
50. Freud, S: Dostoyevski ve Baba Katli. Sanat ve Sanatçılar Üzerine, s. 224-225
51. A.g.y. s.229
52. A.g.y. s.230
53. A.g.y. s.230-231
54. A.g.y. s.236
55. A.g.y. s.237
56. A.g.y. s. 238
57. A.g.y. s.238
58. A.g.y. s.235
59. A.g.y. s.235-236. F. Kafka, Hikayeler, çev. Kâmuran Şipal, Cem Yayınevi, 1988, s.53-69
60. Bu konudaki kaynaklar için bkz: Jürgen Demmer: Franz Kafka, Der Dichter der Selbstreflexion, Fink Verlag, 1973; Rainer J.Kaus: Erzählte Psychoanalyse bei Franz Kafka, Universitätsverlag, C. Winter, Heilderberg, 1998; Rainer J. Kaus: Kafka und Freud: Schuld

- in den Augen des Dichters und des Analytikers. Universittverlag, C. Winter, Heidelberg, 2000
61. Freud, Sigmund: Eine Teufelneurose im siebzehnten Jahrhundert (1923)[1922]. Seilmiş yapıtları, Bd.VII,S.285-319
 62. A.g.y. s.295-97
 63. A.g.y. s.301
 64. A.g.y. s.303
 65. A.g.y. s.304
 66. A.g.y. s.304
 67. A.g.y. s.305
 68. A.g.y. s.318
 69. A.g.y. s.306
 70. Freud, S.: Bir Yanılsamanın Geleceği, teki Yayınları, Selçuk Budak, 1995.
 71. Freud, S: Kültür içinde Huzursuzluk, teki Yayınevi, 1995, ev. Selçuk Budak
 72. A.g.y. s.248
 73. A.g.y. s.250
 74. A.g.y. s.251
 75. A.g.y. s.251
 76. A.g.y. s.257-258
 77. A.g.y. s.288
 78. A.g.y. s.288
 79. A.g.y. s.289
 80. A.g.y. s.257
 81. A.g.y. s.260
 82. A.g.y. s.2331
 83. A.g.y. s.269
 84. A.g.y. s.289
 85. Freud, S.: Kitle Psikolojisi ve Psikanaliz zerine, Cem Yayınevi, ev. Kâmuran şipal, 1990,s.439
 86. A.g.y. s.440
 87. Schur, Max: Sigmund Freud. Leben und Sterben. (1972) Suhrkamp, 1982
 88. Kollbrunner, Jrk: Der Kranke Freud, Klett-Cotta, 2001
 89. Schur, Max: s. 413 ve sonrası
 90. Kollbrunner, Jrk: s. 16-30
 91. Jones, E.: Band 3. s.112 ve sonrası
 92. Jones, E.: Band 3., s.113
 93. Jones, E.: Band., s. 119

94. Kollbrunner, Jürk: s. 30
95. Jones, 3, s.253
96. Max Schur, s.507
97. Detlef Berthelsen: *Alltag bei Familie Freud, -Die Erinnerungen der Paula Fichtl- Hofmann und Campe, 1987, s.79-80*
98. Jones: Band 3., s. 261
99. Schur, Max, s. 589
100. Psyche, 1989, Harald Leopold Löwentahl. s. 928
101. Paul Roazen s. 496
102. Paul Roazen s.511
103. Assmann, Jan: *Moses der Ägypter*, Fischer Verlag, 1997; ayrıca konunun meraklıları için Jan Assmann'ın bir kitabını daha önermek isterim: Assmann, Jan: *Ägypten, Eine Sinngeschichte*, Fischer, 1999
104. Freud, S.: *Michelangelo'nun Musası*, YKY. çev. Kâmuran Şipal, 1895, s. 147
105. A.g.y. s.156-57
106. A.g.y. s.139-140
107. A.g.y. s.140
108. A.g.y. s.139
109. A.g.y. s.142
110. A.g.y. s.160
111. A.g.y. s.159
112. A.g.y. s.162 ve A.g.y.s. 163
113. Jones, Bd.3, s.250
114. A.g.y. s.252
115. Freud-Salomé: *Sigmund Freud, Lou Andreas-Salomé, Briefwechsel*, hrsg. von Ernst Pfeiffer, Fischer Verlag, 1966, s.222
116. Jones, E.: Band, 3, s.257
117. Jones, E.: Band 3, s.267
118. Jones, Bd.3, s.427
119. Jones, Bd.3, s.428-429
120. Ex: 32,1 und 32,23 "Dieser Mann Moses, der Mann, der uns aus Aegypten herausgeführt hat-wir wissen nicht, was mit ihm geschehen ist."
121. Freud, S.: *Musa Denen Adam ve Tektanrıcılık*, Bağlam, Türkçesi: Kâmuran Şipal, 1987, s.83; ve
122. *Musa Denen Adam*, Şipal s.83
123. A.g.y. s. 11
124. Sellin, Ernst: *Moses und Seine Bedeutung für die Israelitisch-Jüdische Religionsgeschichte*. Leipzig. 1922

125. Şipal, s.73
126. A.g.y. s.75
127. A.g.y. s. 193
128. A.g.y. s.140
129. A.g.y. s.209
130. A.g.y. s. 142-143
131. Abraham, Karl: Psychoanalytische Studien (1912), II, Fischer Verlag, 1971, s. 329-360, Bu konuda bir çalışma daha önermek isterim. Hornung Erik, Echnaton, Die Religion des Lichts, Artemis-Winkler, 2001
132. Assmann, Jan: Moses der Ägypter. Entzifferung einer Gedachtnisspur, Fischer, 2000, 210
133. Musa Denen Adam. Bağlam, Şipal s.188-189
134. Hale, Nathan.G.: Ein kritischer Blick auf Freuds Kritiker. Psyche, April 2002, 4., 369-395, s.370
135. Heinz Henseler: Religion-Illusion?: Eine Psycholo-analytischen Deutung. Steidl, 1995, s. 121
136. Hilda Doolittle: Huldigung an Freud. Rückblick auf eine Analyse. 1976, s.49
137. Berman, Marschal: Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor. çev. Ümit Altuğ ve Bülent Peker, İletişim Yayınları, 2. Baskı, 1999
138. Flem, Lydia: Freud: Arkeolog, Cogito, Arkeoloji: Bir Bilimin Katmanları. Sayı:28, Yaz 2001, s.84-104
139. Leo Andreas-Salomé'nin bu tespitleri için bakınız: Appignanesi, L., Forrester, J: Die Frauen Sigmund Freud's, 2000, s.328-371
140. Schur, Max, S.612, ve Jones, 3. S.511
141. Schur, Max, s.619
142. A.g.y. s.619-620; romanın Türkçesi için bkz.: Honoré de Balzac: Tılsımlı Deri, çev. Vahdet Gültekin, Altın Kalem Klasik Romanlar, Hayat Anonim Şirketi, 1968
143. Balzac: Tılsımlı Deri, s.46
144. Schur, Max S. 620-21
145. A.g.y. s. 620

Psikoloji / Psikiyatri serisi kitapları:

**Majör Depresif Bozukluk Hastalarının
Tedavileri İçin Uygulama Kılavuzu, Çev. Ayla Yazıcı**

Şiir ve Psikiyatri Kavşağında, Yusuf Alper

**Duygudurum Bozukluklarında Atipik Antipsikotik Kullanımı,
Editör: Simavi Vahip**

Öteki Peygamberler, Anthony Storr, Çev. Aslı Day

Biz - Romantik Aşkın Psikolojisi, Robert A. Johnson, Çev. Işıl Küür

Buradan Böyle / Hayatın Psikososyopolitiği, Erol Göka

İç Bahçe, Betül Yalçiner, Lütfü Hanoğlu

**Psikiyatri ve Sinema, Krin O. Gabbard, Glen Gabbard,
Çev. Yusuf Eradam, Hasan Satılmışoğlu**

Psikiyatri Tarihi, Ali Babaoğlu

Yaşlılık ve Depresyon, Cem Mumcu, Çağrı Yazgan

Kadın ve Depresyon, Cem Mumcu, Suzan Saner, Peykan G. Gökalp

**Nöroloji ve Psikiyatrinin Örtüşen Yüzleri,
Betül Atabey Yalçiner, Lütfü Hanoğlu**

**Âşyan'daki Kâhin - Tevfik Fikret'in Melankolik Dünyası,
Serol Teber**

Aşk ve Kıskançlık, Ayala Malach Pines, Çev. Canan Yonsel

Kozmik Kahkaha, *Vamık D. Volkan, Çev. Banu Büyükkal*

Cesur Yeni Beyin, *Nancy C. Andreasen, Çev. Yıldırım B. Doğan*

Atlarla Yaşayan Kadın,
Vamık D. Volkan, Çev. Banu Büyükkal

“Bilimsel Bir Peri Masalı” - Sigmund Freud’un “Aile ve Tarihsel Romanı”, *Serol Teber*

Kusursuz Kadının Peşinde, *Vamık D. Volkan, J. Christopher Fowler, Çev. Banu Büyükkal*

Şizofreni: Sesler, Yüzler, Öyküler, *Editör: Haldun Soygür*

Depresyon Atlası, *Andrew Solomon, Çev. Berna Çapcıoğlu, Gülderen Dedeoğlu, Funda Tatar*

Şizofreni Hastalığı Anlamak ve Onunla Yaşamayı Öğrenmek,
Dr. Mustafa Yıldız

Kış Bakışı, Bir Ruh Hekiminin İç Bahçesi, *Haldun Soygür*

Canavar ve Kurbanı, Çocuk Ruhunu Anlamak, *Türkay Demir*

İnsan ve Sembolleri, *C. G. Jung, Çev. Ali Nahit Babaoğlu*

Aşk ve İrade, *Rollo May, Çev. Yudit Namer*

Kim Bu Çılgın Türkler?, *Ali Nahit Babaoğlu*

Dinamik Psikiyatri, *Edwin R. Wallace, Çev. Hakan Atalay*

İnsanın Anlam Arayışı, *Viktor E. Frankl, Çev. Selçuk Budak*

Uykusuz Çocuklar: Şizofreni Yazıları, Haldun Soygür

Obsesif Kompulsif Bozukluk ve Depresyon İlkbahar/1999,
Cem Mumcu, Oğuz Karamustafalıoğlu

Obsesif Kompulsif Bozukluk ve Depresyon Yaz/1999,
Cem Mumcu, Oğuz Karamustafalıoğlu

Obsesif Kompulsif Bozukluk ve Depresyon Kış/1999,
Cem Mumcu, Oğuz Karamustafalıoğlu

MSS ve Bağışıklık Sistemi 01, E. Timuçin Oral

MSS ve Tiroid 02, Erhan Ata

MSS ve Kronik Yaygın Ağrılar 03, Arif Dönmez

Sesler, Yüzler, Öyküler Şizofreni Olgu Kitaplığı: 02, Haldun Soygür

Sesler, Yüzler, Öyküler Şizofreni Olgu Kitaplığı: 03, Haldun Soygür

Depresyon ve Eşlik Eden Anksiyete, E. Timuçin Oral

Panik Bozukluğu, Şeref Özer

Edebiyatta Demans, Ali Babaoğlu, Cem Mumcu

Kişi Olmaya Dair, Carl R. Rogers, Çev. Selçuk Budak

Özgürlük ve Kader, Rollo May, Çev. Ali Babaoğlu

Yaratma Savaşı, Steven Pressfield, Çev. Erdem İlgi Akter

Köpek Gibi Büyütülmüş Çocuk, Bruce D. Perry,
M. D., Ph. D. & Maia Szalavitz, Çev. Elif Söğüt

Yalan Söylediğimi Nasıl Anladın?!, *Paul Ekman,*
Çev. Erdem İlgi Akter

Ben OK'im - Sen OK'sin, *Thomas A. Harris, M. D.*
Çev. Uzm. Psk. Nilgün Sağlam, Psikolog Hanife Uğur, Dilara Akıncı

Özerk Benlik, Kul Benlik, *Prof. Dr. M. Orhan Öztürk*

Yarının İnsanı, *Carl R. Rogers,* Çev. F. Cihan Dansuk

Varoluşun Keşfi, *Rollo May,* Çev. Aysun Babacan

Kusursuz Kadının Peşinde (Genişletilmiş Baskı),
Vamık D. Volkan, J. Christopher Fowler, Çev. Banu Büyükkal

Subliminal: Bilinçaltınız Davranışlarınızı Nasıl Yönetir?,
Leonard Mlodinov, Çev. Nuray Önoğlu

Kendini Arayan İnsan, *Rollo May,* Çev. Kerem Işık

Var'olan Annenin Yok'luğu, *Jasmin Lee Cori,* Çev. Erhan Akay

Psiko 101, *Paul Kleinman,* Çev. Hasan Kaplan

okuyan **us** .com.tr

/okuyanusyayinevi

@okyanus

/okuyanusyayinevi
/dizustuedebiyat
/ucgunlukdunyaedebiyati
/floradizisi

@okyanus
@dizustuedebiyat
@ucgunlukdunyaed

BİLİMSEL BİR PERİ MASALI

"Sigmund Freud'un biyografisini, yapıtlarını ve özellikle de yaşadığımız kültür içindeki huzursuzluğun satır aralarına -bilenmiş bilgeliğini, yalnızlığını, acısını, sezinleyebilmem için bu kadar gecikmem, bu yaşa gelmem gerekemezdi. Ama onun yaşadığı azınlık psikolojisinin koşulladığı 'negatif özgürlüğü' anlayabilmem için kimi kitaplarını okumanın, söylediklerini anlamaya çalışmanın çok ötesinde uzunca bir süre, benim de başat kültürlerin egemenlik alanının dışında yabancı bir kültür ve psikoloji ortamının içinde yaşamam; bilinçli iz sürmelerden ya da kaba öykünmelerden öte kimi yazgı birliklerinin getirdiği arayışların belirlediği, 'günlük yaşamın psikopatolojisi'nin yönlendirdiği (hatta sürüklediği) bir rota ile onun Viyana ve Londra'daki çalışma odalarındaki psikoarkeolojiyi solumam; Vatikan Müzesi'nde Gradiva rölyefini seyretmem; Roma'da Michelangelo'nun Musa'sı önünde saatler geçirmem ve sonra da çağında dünyanın ilk büyük kitaplığının oluşturulduğu Karnak Tapınağı'nda diz çökmem gerekiyormuş. Yaşadığı koşullarda oluşturduğu özgün bir hiyeroglif ile oya gibi işleyip tanımlamaya çalıştığı "bilimsel bir peri masalı"nı anlamadan, Freud'un biyografisini ve kitaplarını okumadan Karl Marx'ın sıklıkla sözünü ettiği 'toplumsal varlığı' anlamamanın sanıldığı gibi pek de öyle kolay olmayacağını bilmeliymişim."

- SEROL TEBER

Serol Teber, Freud'un kendi psikoarkeolojisini yaparken geçtiği yollarda titiz bir dedektif gibi iz sürüyor. Sonuçta ortaya çıkan, belki de ilk kez bu kadar büyük bir empatiyle yazılmış bir Freud biyografisi, hatta biyografiden de öte bir "Freud güncesi"... İlk kez değinilen özellikleri, şimdiye kadar açılmamış sayfalarıyla bambaşka bir Freud karşınızda!

psikoloji / psikiyatri - 18

ISBN: 978-975-8420-89-6

9 789758 420896

okuyan us.com.tr